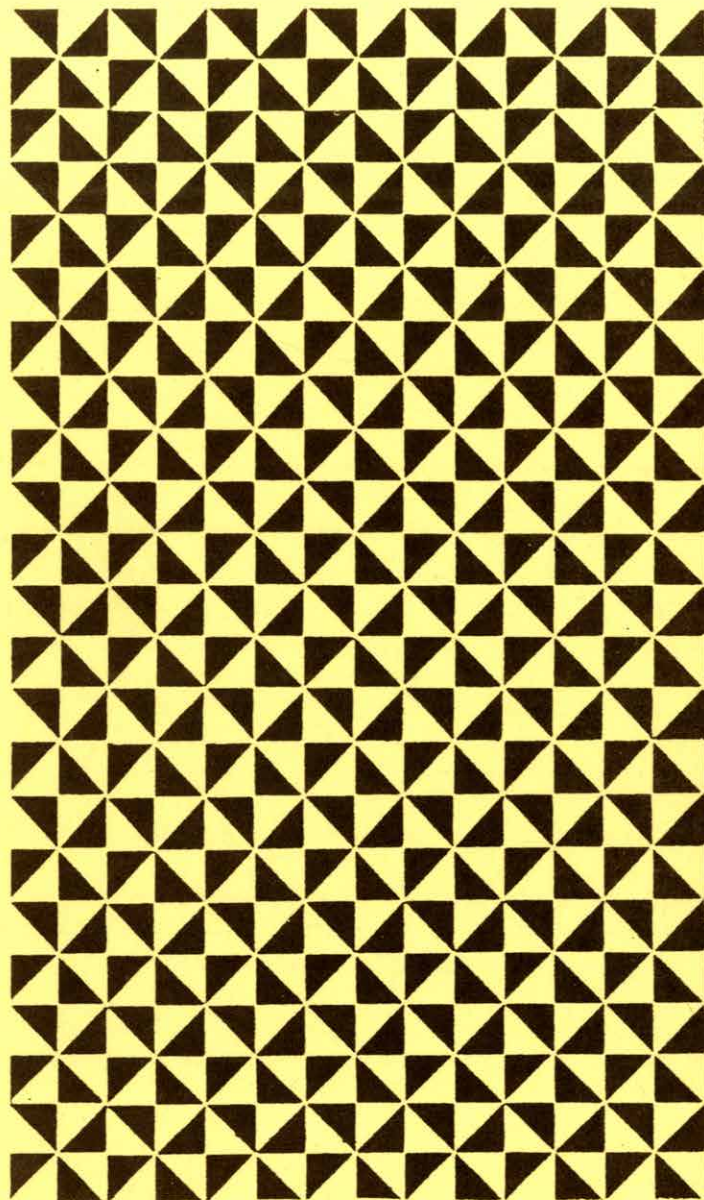

FIGYELO

KÖNYVTÁRI

ÚJ
FOLYAM

1993

3

A tartalomból:

▶ A FSZEK tevékenysége és fejlesztése

▶ Az ETO védelmében

▶ A szépirodalom bibliográfiai számbavétele

KÖNYVTÁROS KOLLÉGÁINK
FIGYELMÉBE AJÁNLJUK

MANE9

nevű könyvtártudományi
folyóiratcikk-adatbázisunkat

Üzemeltetéséhez szükséges egy min.
512 kbyte központi tárú PC XT/AT
számítógép és a Micro-ISIS program
2.3-as változata

A kurrens anyag éves **előfizetési díja 4000.- Ft+ÁFA**. Az **aktualizálást** lemezen szállítjuk negyedévenként (az összeg tartalmazza a négy floppy árát). Ha még nem rendelkeznek adatbázisunk definícióival, az első negyedéves lemezen megküldjük Önöknek.

Lehetőség van az adatbázis **visszamenőleges** megrendelésére 1986-ig, negyedévenként 500.- Ft+ÁFA térítés ellenében (ehhez kérjük, küldjenek negyedévenként egy XT-kompatibilis "DD" jel hajlékony lemezt).

Előfizetési szándékukat jelezzék számunkra, hogy átutalási számlát küldhessünk.

Továbbra is **vállaljuk**, hogy térítés ellenében a helyszínre utazó kollégánk üzembe helyezi a rendszert és megtanítja az adatbázis kezelését. Nyomatott használati **útmutatót** és a kereséshez **tárgyszójegyzéket** biztosítunk.

Ha többet szeretne tudni az adatbázisról, lapozza fel a Könyvtári Figyelő 1988/5-6. számában korábbi hirdetésünket és az 1989/2. számban a részletes ismertetést, vagy érdeklődjön a 175-0686-os telefonon.

Várjuk megrendelésüket!

OSZK KMK Könyvtártudományi Szakkönyvtár
1827 Budapest, Budavári Palota "F" épület

KÖNYVTÁRI FIGYELŐ

Főszerkesztő:

Szente Ferenc

Felelős szerkesztő:

Kovács Emőke

Szerkesztők:

Hegyközi Ilona (*Külföldi folyóirat-figyelő*)

Kovács Katalin (*Tanulmányok, kitekintés,
könyvszemle*)

Novák István (*Külföldi folyóirat-figyelő*)

Borítóterv:

Pajor Ildikó

Műszaki szerkesztő:

Posta Éva

Szerkesztőség:

OSZK KMK

Budapest I. Budavári Palota F épület
1827

Telefon: 175-0686, 175-7533/517

Telefax: 202-0804

Megjelenik:

Negyedévenként

Ára: 180.- Ft

Éves előfizetési díj: 700.- Ft

Számonként is megrendelhető.

Terjeszti: OSZK KMK Könyvtártudományi
Szakkönyvtár

Előfizethető: a szerkesztőség címén

Kiadja:

az Országos Széchényi Könyvtár

Felelős kiadó: Poprády Géza

Nyomták az Országos Széchényi Könyvtár
nyomdájában

Felelős vezető Burány Tamás

Megjelent: ív terjedelemben

Munkaszám:

HU ISSN 0023-3773

INDEX 26408

ÚJ FOLYAM
3. (39.) ÉVFOLYAM
1993. 3. SZÁM

*A lapban olvasható írások szerzőik véleményét tükrözik;
nem mindig azonosak a szerkesztőség álláspontjával.*

Lapunkat az alábbi referáló lapok dokumentálják:

*DOBI Dokumentationsdienst Bibliothekswesen
Informationsdienst – Bibliothekswesen
Referativnyj Žurnal. Informatika
Informatics Abstracts
HLISA (Hungarian Library and Information Science Abstracts)
Index
LISA (Library and Information Science Abstracts)
Przegląd Biblioteczny
Sciences de l'information documentation
Signalne informacije*

Tartalom

Abstracts	354
Inhaltsangaben	
Az országos feladatkörű szakkönyvtárak helyzetéről és finanszírozásáról KARBACH Erika	361
Az ETO védelmében. Előterjesztés a fejlesztés és az együttműködés lehetőségeiről HORVÁTH Zoltánné	373
Az ETO az Országos Széchényi Könyvtár számítógépes rendszerében ZÖLDI Péter	384
A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár tevékenysége és fejlesztése. Szakértői jelentés AMBRUS Zoltán-BÁTONYI Béláné-DEMETER Miklósné-SONNEVEND Péter	389
Jelentés a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárról EIDE-JENSEN, Inger	403
Észrevételek a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban lefolytatott szakértői átvilágítás jelentéseihez KISS Jenő	410
Feladatterv a Kulturális Bizottság 1992. október 13-i ülése határozatainak végrehajtásáról	415
Néhány szó a szakértői jelentéshez fűzött „Észrevételek”-hez SONNEVEND Péter	416
Néhány szó a „Néhány szó...”-hoz KISS Jenő	417

A szépirodalom bibliográfiai számbavétele LISZTES László	418
Kikapcsoljon vagy „bekapcsoljon” az olvasnivaló? LŐRINCZ Judit	425

Kitekintés

Nemzetközi konferencia Budapesten a könyvtárközi kölcsönzésről GYESZLY, D. Suzanne-SONNEVEND Péter	431
Hogyan alkalmazkodnak a könyvtárak a változó körülményekhez? AUDUNSON, Ragnar (Töm.: Nagy Ferenc)	434
Állásvadászat - avagy hogyan keressünk állást, ha már könyvtáros pályára adtuk a fejünket. Szemle HARASZTI Pálné	438
Tanácsot adni könnyű. Néhány gondolat a könyvtári-információs tanácsadókról BILLÉDI Ferencné	446
A dániai közművelődési könyvtárak mint helyi információs központok KÜRTZ, Mareike (Töm.: Papp István)	448
Könyvtárügy Dániában VITIELO, Giuseppe (Töm.: Mohor Jenő)	454
Mi a feladata az információtudománynak? CAPURRO, Rafael (Töm.: Fülöp Géza)	457

Könyvszemle

Magyar könyvészet 1921-1944. A Magyarországon nyomtatott könyvek szakosított jegyzéke. (Szerk. Komjáthy Miklósné és Kertész Gyula) (Ism.: Lisztes László)	461
Az olvasásterápia a német és az angol gyakorlatban Reading therapy (Ed. J. M. Clarke) és Heilkraft des Lesens (Hrsg. von Peter Raab) (Ism.: Bárdos Adrienne)	466
A közművelődési könyvtárak szerepe az üzleti információszolgáltatásban BAKEWELL, K.G.B.: Business information and the public library (Ism.: Téglási Ágnes)	470

Könyvtári és információs munka világszerte Librarianship and information work worldwide, 1992. (Ed. Maurice B. Line) (Ism.: Kovács Mária)	475
--	------------

Külföldi folyóirat-figyelő

Könyvtár- és információtudomány	477
Könyvtár- és tájékoztatásügy	480
Könyvtárak és tájékoztatási intézmények	492
Munkafolyamatok és szolgáltatások	496
Tájékoztatási rendszerek	508
Vezetés, irányítás	511
Felhasználók és használat	517
Információelőállítás, -megjelenítés, -terjesztés	519
Könyvtárgépesítés, könyvtárépület	523
Kapcsolódó területek	529

**A számot szerkesztette: Kovács Katalin
és Novák István**

A szám szerzői, közreműködői: AMBRUS Zoltán (Békés Megyei Könyvtár, Békéscsaba), AUDUNSON, Ragnar (Norwegian School of Library Information Science, Oslo), BÁRDOS Adrienne (Színház és Filmművészeti Főiskola Könyvtára), BÁTONYI Béláné (OSZK), BILLÉDI Ferencné (könyvtári és informatikai tanácsadó), DEMETER Miklósné (Verseghy Ferenc Megyei Könyvtár, Szolnok), EIDE-JENSEN, Inger (Gothenburg City Library, Svédország) FUTALA Tibor (ny. könyvtárigazgató), FÜLÖP Géza (ny. mérnök, Marosvásárhely), GYESZLY D. Suzanne (Texas A&M University, Sterling C. Evans Library, Texas, USA), HARASZTI Pálné (Országgyűlési Könyvtár), HEGYKÖZI Ilona (OSZK KMK), HORVÁTH Zoltánné (OSZK), KARBACH Erika (FSZEK), KATSÁNYI Sándor (FSZEK), KISS Jenő (FSZEK), KOVÁCS Mária (ny. könyvtáros, szerkesztő), LISZTES László (ny. könyvtárigazgató), LŐRINCZ Judit (OSZK KMK), MOHOR Jenő (ELTE BTK, Központi Könyvtár), MOLDOVÁN István (Budapesti Közgazdasági Egyetem Könyvtára), NAGY Ferenc (Budakeszi Könyvtár és Információs Szolgálat), NOVÁK István (OSZK KMK), PAPP István (FSZEK), PAPPNÉ FARKAS Klára (Európa Tanács Információs Központja, Bp.), SONNEVEND Péter (OSZK), TÉGLÁSI Ágnes (Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola, Szombathely), TÓTH Bálintné (Zrinyi Miklós Katonai Akadémia Könyvtára, Bp.), ZÖLDI Péter (OSZK).

ABSTRACTS INHALTSANGABEN

The situation and financing of special libraries with national responsibilities.

KARBACH Erika

During the transformation of the Hungarian library system the situation of special libraries and the financing of their national responsibilities remained unsolved. This group of libraries is heterogenous from the point of size and functions. A working group of the Research and Special Libraries Section of the Chamber of Libraries and Information Institutes made a survey by questionnaire about the state of these libraries and about how they view their role, state and financing, and about their plans for the future. From among the 120 special libraries with national responsibilities 36 responded (30%). The following conclusions can be made: 1. There is a need for special libraries with national responsibilities, and for their cooperation in a system. 2. The libraries in question can at present fulfill only part of their national responsibilities. Their problems are most severe in the field of collection development, but they do not consider their services in the provision of special literature satisfactory either. 3. The libraries attribute their troubles to financial reasons. Although they all accept the need for library budgets relying on several sources, they expect the provision of central, state sources for the fulfilment of their national responsibilities. (pp. 361-372)

In defence of UDC. Proposal on the possibilities of development and cooperation.

HORVÁTH Zoltánné

Now that FID has transferred the management of UDC to the UDC Consortium, Hungarian librarians should reconsider the problems related to its use, development, automation - and justification. The Automation and Classification Group of the Association of Hungarian Librarians analysed the related issues and compiled a proposal. Some conclusions: UDC will be used by most of the Hungarian libraries for a long time; libraries expect that UDC-related development be carried out by a central institution. For the management of UDC in Hungary an interlibrary association should be set up, which would provide services for the member libraries, would coordinate the tasks. An expert group would investigate the opportunities of joining the Consortium, the issues of acquiring authority. A decision should be made about the publication of UDC in Hungary. (pp. 373-383)

UDC in the computerised system of the National Széchényi Library.

ZÖLDI Péter

In the computerised system of the National Széchényi Library subject access is provided by UDC, based on the tradition of almost 60 years. The DOBIS/LIBIS software provided opportunities for the creation of a KWC-index-like UDC index, dividing the compound UDC notations along subdivisions into „keywords”. In this way UDC notations and documents resp. can be retrieved according to the aspects represented by the subdivisions, even combining them by logical operators. The

natural-language (alphabetical) index of UDC numbers is built into the permuted index. (pp. 384-388)

The activities and development of the Metropolitan Ervin Szabó Library (MESzL). Expert report.

AMBRUS Zoltán - BÁTONYI Béláné - DOMOKOS Miklósné - SONNEVEND Péter

The Cultural Commission of the Metropolitan General Assembly entrusted in December 1991 experts with surveying the organization, economic management and professional activities of the MESzL. Their report was prepared in May 1992. Its findings: the library falls behind its equivalents (according to the community to be supplied) both in Hungary and abroad, in respect of building, staff number and technical equipment. A basic problem is the decreasing real value of the acquisitions budget too. According to the development proposals ownership issues should be settled, a new central building be constructed, computerised central services be provided for the system, and a reduced but more effective system model be realized by establishing 5-6 interdistrict libraries. (pp. 389-402)

Report on the Metropolitan Ervin Szabó Library.

EIDE-JENSEN, Inger

The author is a Swedish librarian who carried out an investigation of the MESzL independent of the Hungarian experts. She found it necessary to separate more definitely the central library from the network, as their functions are basically different. She submitted two related proposals, for the case if the library succeeds or does not succeed in getting a new building. She considered that branch libraries are too many, their services are, however, too few. She suggested that a smaller number of bigger and better equipped libraries should be set up. In the central library books should be placed on free-access shelves. She spoke in high terms of the new services of the central library: the community information service and the information on training opportunities at American universities. Automation was found to be a key issue. It should be coordinated with the national library; computerized processing should be coupled with central acquisitions. The renovation of the central building (if possible, the construction of a new one) is inevitable. She met with profound professional knowledge among librarians, but in her view management knowledge should be increased. (pp. 403-409)

Comments on the expert reports about the Metropolitan Ervin Szabó Library.

KISS Jenő

The heads of departments and of the main libraries gave their opinion about the above reports. The director-general compiled his additional, explanatory comments relying on

them. Because of the overburdening of librarians an increase in the staff number should be considered, professional extension training should be strengthened. Automation is a key issue, for which a considerable support from the authority is indispensable. Computerisation would solve the problems of central acquisitions and processing too, although the library will further rely on the Library Supply Agency. Reconstruction of the central building or the construction of a new one is necessary. (pp. 410-414)

Discussion of the expert report on the MESzL in the Cultural Commission.

The following resolution was passed on October 13, 1992: it is necessary to construct a new library (with an area of cca. 25,000 sq.m), for which MESzL should prepare a functional brief. (pp. 415)

In short about the „Comments” on the expert report by Jenő Kiss.

SONNEVEND Péter

The author stresses repeatedly: 1. the importance of opening towards the library system, 2. the need for the development of the Central Supply Service, 3. that efficient work can be guaranteed by a new library building only. (pp. 416-417)

In short about the comments of Péter Sonnevend.

KISS Jenő

The author leaves it to the reader how she/he judges - based on the materials published here - his „Comments”, and the additional remarks by Péter Sonnevend. (pp. 417)

The bibliographic control of fiction.

LISZTES László

In Hungary bibliographic workshops of fiction and literary science have been established. The bibliographic control of fiction works published in serials has not, however, been organized. At the 2nd National Meeting on Bibliography (August 1990) the starting of a current fiction bibliography was raised and included in the recommendations. The present study suggests an organizational and methodological solution for its implementation and the institutional promotion of its use. The author holds the view that the retrospective and the current materials should be collected parallelly. In the organization of Hungarian bibliography a branch could be set up which would check the overlap between serials and collections on a regular basis, in order to better meet the needs of researchers. The author publishes calculations on the quantity of fiction publishing in Hungary and describes three versions for a current bibliography. He enumerates the

organizations interested in the implementation and the pre-conditions of their mutually beneficial cooperation. It would be thus easier to find sponsors, to establish the system of data collection and services, based on modern technology. (pp. 418-424)

Should the reading material let us relax or make us active?

LÓRINCZ Judit

The study describes the expectations from a good novel, as expressed by 50-50 persons each of teachers of the Hungarian language and literature at secondary grammar schools, engineers, ironworkers, librarians and blue-collar workers employed in agriculture. The questionnaire offered 24 responses. They were grouped in three main categories: 1. acquisition of knowledge or intellectual function, 2. gaining experience, 3. emotional effect. Half of the responses were related to informative, intellectual expectations, 41.5% referred to gaining experience, and 8.5% was the ratio of expectation elements signaling emotional effect. At the end of the 80s the attraction to book and library types is strata-specific. The findings of the research prove that the books chosen for reading satisfy different needs. While blue-collar workers wishing to relax are attracted by the ease of appropriation without resistance, teachers and librarians readily undertake the intellectual work required by the more complex relations of author-narrator-fiction. The group of engineers is divided in this respect. (pp. 425-430)

Abroad

GYESZLY D. Suzanne - SONNEVEND Péter: 3rd Interlending and Document Supply International Conference (Budapest, June 1993).

(pp. 431-433)

AUDUNSON, Ragnar: How do libraries adapt themselves to the changing conditions?

(Summ.: Nagy Ferenc) (pp. 434-437)

HARASZTI Pálné: Jobhunting - or how to seek a job if we chose the library profession. A review.

(pp. 438-445)

BILLÉDI Ferencné: It is easy to give advice. Some thoughts about advisors in the library and information field.

(pp. 446-447)

KÜRTZ, Mareike: Öffentliche Bibliotheken in Dänemark als lokale Informationszentren.

(Danish public libraries as local information centres.)

(Summ.: Papp István) (pp. 448-454)

VITIELLO, Giuseppe: Il sistema bibliotecario Danese.

(Librarianship in Denmark.)

(Summ.: Mohor Jenő) (pp. 454-456)

CAPURRO, Rafael: What is information science for?

(Summ.: Fülöp Géza) (pp. 457-460)

Book reviews

KOMJÁTHY Miklósné - KERTÉSZ Gyula (ed.): Magyar könyvészet 1921-1944. A Magyarországon nyomtatott könyvek szakosított jegyzéke.

(Retrospective Hungarian national bibliography, 1921-1944.)

(Rev.: Lisztes László) (pp. 461-465)

CLARKE, J.M. (ed.): Reading therapy.

RAAB, Peter (hrsg.): Heilkraft des Lesens.

(Rev.: Bárdos Adrienne) (pp. 466-469)

BAKEWELL, K.G.B.: Business information and the public library.

(Rev.: Téglási Ágnes) (pp. 470-474)

LINE, Maurice B. (ed.): Librarianship and information work worldwide, 1992.

(Rev.: Kovács Mária) (pp. 475-476)

From foreign journals (Abstracts)

INHALTSANGABEN

Die Lage und Finanzierung von Fachbibliotheken mit nationalen Aufgaben.

KARBACH Erika

Während der Umwandlung des ungarischen Bibliothekssystems ist die Lage der Fachbibliotheken und die Finanzierung ihrer nationalen Aufgaben ungelöst geblieben. Diese Bibliotheksgruppe ist heterogen aus dem Gesichtspunkt der Größe und Funktionen. Eine Arbeitsgruppe der Sektion

Wissenschaftliche und Fachbibliotheken der Kammer der Bibliotheken und Informationseinrichtungen hat eine Fragebogenerhebung durchgeführt, über die Lage dieser Bibliotheken und über ihre Ansichten zu ihrer Rolle, Lage und Finanzierung, und über ihre Pläne für die Zukunft. Aus den 120 Fachbibliotheken mit nationalen Aufgaben 36 haben geantwortet (30%). Die folgenden Folgerungen können gezogen werden: 1. Es ist nötig, dass es Fachbibliotheken mit nationalen Aufgaben gibt, und dass sie in einem System zusammenarbeiten. 2. Die betreffenden Bibliotheken können zur Zeit nur einen Teil ihrer nationalen Aufgaben erfüllen. Ihre Probleme sind am schwersten in der Bestandsentwicklung, aber sie halten auch ihre Dienstleistungen in der Literaturversorgung für nicht befriedigend. Obwohl sie alle akzeptieren, dass der Bibliotheksetat auf mehreren Quellen beruhen muss, erwarten sie, dass ihnen zur Erfüllung ihrer nationalen Aufgaben zentrale, staatliche Quellen zur Verfügung gestellt werden. (S. 361-372)

Im Schutz der UDK. Ein Vorschlag über Entwicklungs- und Kooperationsmöglichkeiten.

HORVÁTH Zoltánné

Da FID die Betreuung der UDK dem UDC Consortium übergeben hat, sollten die ungarischen Bibliothekare über die Probleme der Benutzung, Entwicklung, Automatisierung und Berechtigung nachdenken. Die Arbeitsgruppe Automatisierung und Klassifikation der Vereinigung Ungarischer Bibliothekare hat die damit verbundenen Fragen analysiert, und einen Vorschlag zusammengestellt. Einige Folgerungen: UDK wird in den meisten ungarischen Bibliotheken noch lange benutzt werden; die Bibliotheken erwarten, dass eine zentrale Institution die Entwicklung der UDK unternimmt. Für die Betreuung der UDK in Ungarn soll eine Assoziation der Bibliotheken organisiert werden mit Dienstleistungen für die Mitgliedbibliotheken, mit Koordinationsaufgaben. Eine Expertengruppe würde die Möglichkeiten des Anschlusses an das Consortium und die Fragen der Berechtigung untersuchen. Die Entscheidung über die Veröffentlichung der UDK in Ungarn ist zu treffen. (S. 373-383)

UDK im computergestützten System der Széchényi Nationalbibliothek.

ZÖLDI Péter

Im computerisierten System der Széchényi Nationalbibliothek ist die Sprache der sachlichen Recherche die UDK, aufgrund der fast 60-jährigen Tradition. Die DOBIS/LIBIS Software hat es ermöglicht, einen KWC-Index-ähnlichen UDK-Index zu erstellen, die zusammengesetzten UDK-Notationen bei den Unterteilungen in „Schlüsselwörter“ trennend. In dieser Weise kann man die UDK-Notationen bzw. die Dokumente laut der durch die Unterteilungen repräsentierten Gesichtspunkte herausuchen, sogar sie miteinander durch logische Operatoren kombinieren. Der (alphabetische) Index der UDK-Nummer in der natürlichen Sprache ist in den permutierten Index eingebaut worden. (S. 384-388)

Die Tätigkeit und Entwicklung der Hauptstädtischen Ervin Szabó Bibliothek (HESzB). Expertenbericht.

AMBRUS Zoltán - BÁTONYI Béláné - DOMOKOS Miklósné - SONNEVEND Péter

Die Kommission für Kultur der Hauptstädtischen Generalversammlung hat im Dezember 1991 Experten beauftragt, die Organisation, Wirtschaftsführung und berufliche Tätigkeit der HESzB zu untersuchen. Ihr Bericht ist im Mai 1992 fertig geworden. Es wurde festgestellt, dass die Bibliothek ihren ausländischen und ungarischen Äquivalenten (angesichts der zu versorgenden Siedlung) nachsteht, was das Gebäude, das Personal und die technische Ausrüstung betrifft. Eine grundlegende Sorge ist auch der sich verminderte reale Wert des Erwerbungssetats. In den Entwicklungsvorschlägen figurieren: die Regelung der Eigentumsverhältnisse, der Bau eines neuen zentralen Gebäudes, computergestützte zentrale Dienstleistungen für das Netz, und ein reduziertes, aber mehr wirksames Netzmodell, mit der Errichtung von 5-6 interbezirklichen Bibliotheken. (S. 389-402)

Bericht über die Hauptstädtische Ervin Szabó Bibliothek.

EIDE-JENSEN, Inger

Die Verfasserin ist eine schwedische Bibliothekarin, die eine Untersuchung unabhängig von den ungarischen Experten in der HESzB durchgeführt hat. Sie hält es für nötig, die Zentralbibliothek organisatorisch mehr bestimmt vom Netz abzusondern, weil ihre Funktionen grundlegend abweichen. Sie hat dafür zwei Vorschläge gemacht, für die Fälle, wenn es der Bibliothek gelingt oder nicht, ein neues Gebäude zu bekommen. Sie ist der Meinung, dass es zu viele Zweigbibliotheken gibt, die zu wenig Dienstleistungen anbieten. Sie hat vorgeschlagen, dass weniger, aber grössere und besser ausgerüstete Bibliotheken errichtet werden sollen. In der Zentralbibliothek soll freier Zugang zu den Beständen ermöglicht werden. Sie hat die neuen Dienstleistungen in der Zentralbibliothek gelobt: die allgemeinnützliche Information und die Information über die Lernmöglichkeiten an amerikanischen Universitäten. Die Automatisierung ist ihrer Meinung nach eine Schlüsselfrage. Sie soll mit der Nationalbibliothek koordiniert, die computergestützte Erschliessung mit der zentralen Erwerbung verbunden werden. Die Rekonstruktion des zentralen Gebäudes (wenn möglich, der Bau eines neuen) ist unvermeidlich. Die Verfasserin hat wohl fundiertes berufliches Wissen getroffen, aber sie meint, dass die Führungskennnisse sollten erweitert werden. (S. 403-409)

Bemerkungen zu den Expertenberichten über die Hauptstädtische Ervin Szabó Bibliothek.

KISS Jenő

Die Leiter der Abteilungen und der Hauptbibliotheken haben ihre Meinung über die erwähnten Berichte gegeben. Der Hauptdirektor macht seine ergänzende, erklärende Bemerkungen auf ihrer Grund. Wegen der übertriebenen Belastung

der Bibliothekare sollte die Erhöhung des Personals überlegt, und berufliche Weiterbildung verstärkt werden. Automatisierung ist eine Schlüsselfrage, für die eine bedeutende Unterstützung vom Erhalter unentbehrlich sei. Die Automatisierung würde die Probleme der zentralen Erwerbung und Erschließung lösen, obwohl die Bibliothek sich auch in der Zukunft auf die Einkaufszentrale für Bibliotheken stützen möchte. Rekonstruktion des zentralen Gebäudes oder der Bau eines neuen ist nötig. (S. 410-414)

Diskussion über den Expertenbericht zur HESzB in der Kommission für Kultur.

Der folgende Beschluss wurde am 13. Oktober 1992 getroffen: es ist nötig, ein neues Gebäude für die Zentralbibliothek zu bauen (mit einer Fläche von ca. 25.000 Quadratmeter), und die HESzB soll dafür den funktionalen Plan erarbeiten. (S. 415)

Kurz zu den „Bemerkungen“ zum Expertenbericht.

SONNEVEND Péter

Der Verfasser hebt wieder hervor: 1. die Wichtigkeit der Öffnung in der Richtung des Netzes, 2. die Notwendigkeit der Entwicklung des Zentralen Versorgungsdienstes, 3. dass wirksame Arbeit nur in einem neuen Gebäude garantiert werden kann. (S. 416-417)

Kurz zu den Bemerkungen von Péter Sonnevend.

KISS Jenő

Der Verfasser überlässt dem Leser, wie er - aufgrund der hier veröffentlichten Dokumente - seine Bemerkungen und die zusätzlichen Bemerkungen von Péter Sonnevend beurteilt. (S. 417)

Bibliographische Kontrolle der Belletristik.

LISZTES László

In Ungarn gibt es schon bibliographische Werkstätte in Belletristik und Literaturwissenschaft. Die bibliographische Kontrolle der in Periodika veröffentlichten belletristischen Werke ist aber noch nicht organisiert worden. An der 2. nationalen Tagung über Bibliographie (im August 1990) hat die Einleitung einer laufenden belletristischen Bibliographie aufgetaucht und wurde in die Empfehlungen eingeschlossen. Der Aufsatz schlägt eine organisatorische und methodische Lösung vor, zur Verwirklichung und zur institutionellen Förderung ihrer Nutzung. Der Verfasser ist der Meinung, dass die retrospektiven und laufenden Materialien parallel gesammelt werden sollten. In der Organisation der ungarischen Bibliographie könnte sich ein Zweig herausbilden, der die Überlap-

pung zwischen Periodika und Sammlungen regelmässig beachten würde, um die Bedürfnisse der Forscher besser zu befriedigen. Der Verfasser teilt Kalkulationen über die Menge der in Ungarn veröffentlichten Belletristik mit, und beschreibt drei Versionen für die laufende Bibliographie. Er zählt die Institutionen auf, die an der Verwirklichung interessiert sind und erwähnt die Voraussetzungen ihrer gegenseitig vorteilhaften Zusammenarbeit. Es wäre in dieser Weise leichter Förderer zu finden, das System der Datensammlung und Dienstleistungen aufgrund moderner Technologie zu entwickeln. (S. 418-424)

Soll das Lesematerial uns ein- oder ausschalten?

LÖRINCZ Judit

Der Aufsatz beschreibt, was von einem guten Roman erwartet wird. In Gruppen von 50 haben Lehrer der ungarischer Sprache und Literatur in Gymnasien, Ingenieure, Eisenarbeiter, Bibliothekare und physische Arbeiter in der Landwirtschaft einen Fragebogen mit 24 Antwortmöglichkeiten ausgefüllt. Die Antworten waren in drei Kategorien geordnet 1. Erwerbung von Kenntnissen oder intellektuelle Funktion, 2. Erwerbung von Erlebnissen, 3. emotioneller Einfluss. Die Hälfte der Antworten war mit den informativen, intellektuellen Erwartungen verbunden, 41,5% verwies auf Erlebniserwerbung und 8,5% war der Anteil der Erwartungselemente, die emotionellen Einfluss signalisieren. Am Ende der 80-er Jahre ist die Neigung zu Buch- und Bibliothekstypen schichtspezifisch. Die Forschungsergebnisse beweisen, dass die ausgewählten Bücher verschiedene Bedürfnisse befriedigen. Während die physischen Arbeiter, die sich ausschalten möchten, durch die Mühelosigkeit der Aneignung ohne Resistenz angezogen werden, unternehmen die Lehrer und Bibliothekare gerne die intellektuelle Arbeit, die die mehr komplexen Verhältnisse Verfasser-Narrator-Fiktion benötigen. Die Gruppe der Ingenieure ist in diesem Hinsicht geteilt. (S. 425-430)

Ausblick

GYESZLY D. Suzanne - SONNEVEND Péter
3. internationale Konferenz zu Fragen der Fernleihe und der Dokumentenlieferung (Budapest, Juni 1993).

(S. 431-433)

AUDUNSON, Ragnar: Wie adaptieren sich die Bibliotheken zu den Umwandlungen?

(Zusammenf.: Nagy Ferenc) (S. 434-437)

HARASZTI Pálné: Stellenjagd, oder wie soll man sich eine Stelle suchen, wenn man den bibliothekarischen Beruf gewählt hat. Eine Rundschau.

(S. 438-445)

BILLÉDI Ferencné: Es ist leicht, Rat zu geben. Einige Gedanken zu Ratgebern im Bibliotheks- und Informationsbereich.
(S. 446-447)

KÜRTZ, Mareike: Öffentliche Bibliotheken in Dänemark als lokale Informationszentren.
(Zusammenf.: Papp István) (S. 448-454)

VITIELLO, Giuseppe: Il sistema bibliotecario Danese.
(Das Bibliothekswesen in Dänemark.)
(Zusammenf.: Mohor Jenő) (S. 454-456)

CAPURRO, Rafael: What is information science for?
(Was ist die Aufgabe der Informationswissenschaft?)
(Zusammenf.: Fülöp Géza) (S. 457-460)

Buchbesprechungen

KOMJÁTHY Miklósné - KERTÉSZ Gyula (ed.): Magyar könyvészet 1921-1944. A Magyaror-

szágon nyomtatott könyvek szakosított jegyzéke.
(Retrospektive ungarische Nationalbibliographie, 1921-1944.)
(Rez.: Lisztes László) (S. 461-465)

CLARKE, J.M. (Ed.): Reading therapy. RAAB, Peter (Hrsg.): Heilkraft des Lesens.
(Rez.: Bárdos Adrienne) (S. 466-469)

BAKEWELL, K.G.B.: Business information and the public library.
(Business-Information und die Öffentliche Bibliothek.)
(Rez.: Téglási Ágnes) (S. 470-474)

LINE, Maurice B. (Ed.): Librarianship and information work worldwide, 1992.
(Bibliothekswesen und Informationsarbeit in der Welt, 1992.)
(Rez.: Kovács Mária) (S. 475-476)

Aus ausländischen Zeitschriften (Referate)

RENDKÍVÜLI KÖNYVAJÁNLAT

Orvosoknak, gyógyszerészeknek, természetgyógyászoknak, bibliofil-gyűjtőknek,
a különleges könyvritkaságok kedvelőinek

Megrendelhető **SZUROK János** könyvkereskedőtől
Cím: 1052 Bp. Deák Ferenc u. 15
Telefon: 117-4448

Az országos feladatkörű szakkönyvtárak helyzetéről és finanszírozásáról

A Könyvtári és Informatikai Kamara tudományos és szakkönyvtári tagozata számára készített kérdőíves felmérés eredményei*

Karbach Erika

A kérdőíves felmérés gondolata

A könyvtári rendszer átalakulása során az országos szakkönyvtárak helyzete és országos feladataik finanszírozása mindmáig megoldatlan maradt.

Az ebből fakadó súlyos problémák a Könyvtári és Informatikai Kamara (KIK) tudományos és szakkönyvtári tagozatának több összejövételén is terítékre kerültek. A vitákon két ellentétes álláspont rajzolódott ki. A könyvtárak képviselői az országos feladatkör jelentőségét, az együttműködési rendszer előnyeit hangsúlyozták, a szakigazgatás viszont az előző könyvtári rendszer következetes lebontását tekintette fő céljának. Úgy tűnt, a könyvtári rendszerváltoztatás során a „fűrdővízzel együtt a gyereket is kiöntjük”.

1992 tavaszán a KIK tudományos és szakkönyvtári tagozatának finanszírozási kérdésekkel foglalkozó munkacsoportja a helyzet súlyosságára való tekintettel elsőként az országos szakkönyvtárak problémáinak vizsgálatába kezdett. Jóllehet az időközben a Művelődési és Közoktatási Minisztérium (MKM) által előterjesztett és vitára bocsátott könyvtári törvénytervezet ismeretében tudjuk, hogy az országos feladatkörű szakkönyvtárak rendszere, valamilyen formában valószínűleg a jövőben is megmarad, az a helyzetkép, ami a kérdőíves felmérés eredményeinek ismeretében kirajzolódott, remélhetőleg segítségül szolgál e máig nem avuló kérdéskör mind jobb megismeréséhez.

A felmérés célja egyrészt a valóságos helyzet feltérképezése, másrészt a vélemények és a jövőre vonatkozó elképzelések megismerése volt. A kérdőívet a munkacsoport két tagja, *Domsa Károlyné*, az MTA Könyvtárának igazgató-helyettese, a tagozat képviselője, és *Karbach Erika*, a FSZEK Szociológiai dokumentációs osztályának vezetője állította össze.

A válaszadó könyvtárak

Az 5/1978.(XII.12.)KM sz. rendelet 2.sz. melléklete által felsorolt 120, jelenleg is élő címre el-

---

* A kérdőívek megtekinthetők a Könyvtári és Informatikai Kamara titkárságán. (A szerk.)

küldött kérdőívből 36 érkezett vissza. A nagyságában és funkciójában egyaránt igen heterogén könyvtári csoportot tekintve nehéz azt mondani, hogy ez a 30%-os válaszadási arány reprezentatív. Ezért a statisztikai elemzés ellenére igyekszem a jól általánosítható, jellemző választípusokat kiemelni a kérdőívek értékelése során.

A válaszadó könyvtárakat többféle szempont szerint csoportosíthatnánk, a legkézenfekvőbb talán a következő:

- ♦ 12 felsőoktatási könyvtár (az országos szerepre kijelölt 20-ból)

Állatorvostudományi Egyetem (ÁTE) Központi Könyvtára, Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem (BKE) Központi Könyvtára, Budapesti Műszaki Egyetem (BME) Központi Könyvtára, Debreceni Orvostudományi Egyetem (DOTE) Központi Könyvtára, Eötvös Loránd Tudományegyetem (ELTE) Központi Könyvtára, Gödöllői Agrártudományi Egyetem (GATE) Központi Könyvtára, Kertészeti és Élelmiszeripari Egyetem (KÉE) Központi Könyvtára, Kossuth Lajos Tudományegyetem (KLTE) Központi Könyvtára, Kereskedelmi és Vendéglátóipari Főiskola (KVF) Könyvtára, Miskolci Egyetem (ME) Központi Könyvtára, Veszprémi Egyetem (VE) Központi Könyvtára, Pécsi Orvostudományi Egyetem (POTE) Központi Könyvtára;

- ♦ 8 akadémiai hálózathoz tartozó intézeti könyvtár (az országos feladatra kijelölt 25-ből)

MTA Atommagkutató Intézet Könyvtára, MTA Geodéziai Kutató Intézet Könyvtára, MTA Közgazdaságtudományi Kutató Intézet Könyvtára, MTA Műszaki Fizikai Kutató Intézet Könyvtára, MTA Szegedi Biológiai Kutatóközpont Könyvtára, MTA Talajtani és Agrokémiai Kutató Intézet Könyvtára, MTA Világgazdasági Kutató Intézet Könyvtára, MTA Zenetudományi Intézet Könyvtára;

- ♦ 12 minisztérium vagy kormány szerv fenntartása alá tartozó könyvtár (többnyire intézeti és múzeumi könyvtárak)

Hadtudományi Könyvtár, az Iparművészeti Múzeum Könyvtára, a Környezetgazdálkodási Intézet Könyvtára, a Közlekedéstudományi Intézet Könyvtára, a Magyar Filmintézet Könyvtára, a Néprajzi Múzeum Könyvtára, Országos Idegnyelvű Könyvtár (OIK), Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár (OMIKK), Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum (OPKM), az Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi

és Módszertani Központ Könyvtára (OSZK KMK Könyvtártudományi Szakkönyvtár), az Országos Traumatológiai Intézet Könyvtára, a Petőfi Irodalmi Múzeum Könyvtára;

- ♦ 2 fővárosi önkormányzat fenntartása alá tartozó könyvtár

Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár (FSZEK) Központi Könyvtára, a Heim Pál Gyermekkórház és Rendelőintézet Könyvtára

- ♦ 2 magántulajdonba került vállalati könyvtár a KOPINT-DATORG Számítástechnikai RT Könyvtára, a Papíripari Kutatóintézet Kft. Könyvtára.

A válaszadó könyvtárak nagyságrendjét tekintve: egyharmaduk nagykönyvtár, kétharmaduk pedig a közepes és kis könyvtárak köréből került ki.

A kérdőív egyes kérdéseire adott válaszok

Végighaladva a – tanulmány mellékleteként is közölt – kérdőív kérdésein, a következő általánosítható megjegyzéseket tehetjük:

1.) Minden válaszadó könyvtár szükségesnek tartja, hogy bizonyos szakterületeken országos szakkönyvtárak működjenek. A legtöbb könyvtár indoklása két fő érvrendszer köré csoportosítható.

- Sokan hangsúlyoztak egyfajta **gazdaságossági szempontot**. („Kis országban a gyűjtemények egységes rendszerére van szükség; az erők szétforgácsolódásával szemben, a romló lehetőségek közepette fontos, hogy legyen legalább egy, teljességre törekvő gyűjteménnyel rendelkező és magas színvonalú ellátást biztosító könyvtár szakterületenként.”) (Ez utóbbi fogalma értelmezésre vár, és viták övezik, hogy milyen nagyságrendű szakterülethez érdemes hozzárendelni országos hatókörű szakkönyvtárat.)
- Az előbbinél azonban háromszor olyan gyakran fordult elő, hogy a **hatékonyságot** hangsúlyozták, azaz a szakterületi információs igények lehető legteljesebb kielégítését. Ezen belül is kiemelkedően sokan hívták fel a figyelmet az országos szakkönyvtárak **szerezményezésben megnyilvánuló előnyeire** (50%), a magyar és külföldi szakirodalom

egy helyen való koncentrálására, az eredeti dokumentumok hozzáférhetőségére.

A hatékonyság irányába mutató válaszok többsége azonban két fő motívum köré csoportosítható, a könyvtárak egyrészt a *specializáció*, másrészt a *koordináció*, *rendszeresség* előnyeivel érveltek.

- *A specializáció előnyeit kifejező érvek:* „Legyen gazdája egy területnek; az egyetemesség a gyűjtésben lehetetlen; az erőket koncentráva az igényeket hatékonyabban lehet kielégíteni; a szakmai hozzáértés az anyaggyűjtésben, feltárásban koncentráltabban van jelen ezekben a könyvtárakban; a gépesítési feladatok megtervezésében, tanácsadásban kell hogy legyen egy élenjáró könyvtár; az olvasók tudják, hogy a szakirodalomnak melyik a báziskönyvtára, hova forduljanak kérdéseikkel.”
- *A koordináció, a rendszeresség irányába ható érvek:* „Gyűjtőköri munkamegosztás szükséges a szakterületen; a szolgáltatások (hierarchizált) rendszere alakítható ki a szakterületen; gépesítési koordináció, szabványosítás esetén kölcsönös adatcsere jöhet létre; a könyvtárközi dokumentumcsere egyszerűsíthető és gyorsítható.”

Érdekességként feltétlenül említést érdemel, hogy a vártnál sokkal kisebb mértékben fordult elő, hogy egy kisebb részterület könyvtára válaszában jobban hangsúlyozta volna a specializáció, a szakértelem, vagy a részterület teljes körű gyűjtésére törekvés motívumát, mint az szerepéből következne, sőt válaszaikban gyakran szerepeltek a koordináció előnyeire utaló érvek. Ezt értelmezhetjük úgy, hogy a könyvtárak gondolkodását az autarchiára való törekvéssel szemben a rendszerszemlélet hatotta át. Egységes könyvtári rendszerben gondolkodnak, ismerik a maguk és mások helyét és szerepét a rendszerben.

2.) A második kérdés: „Hány országos szakkönyvtára lenne szükség?” – tulajdonképpen egy sokat vitatott problémára, a szakterületi bontásra, a differenciáltság mértékére vonatkozott.

A könyvtárak több mint kétharmada 10 és 50 között, de még inkább 10 és 25 között tartja reálisnak a szakterületi központok számát.

Az indoklásban a következő szempontok fordultak elő: „A központokat a természetes kiválasztódás alapján jelöljük ki, azaz, amelyik könyvtár a szakterületen a legjobb az 1968-as és az

1978-as rendelet óta, az legyen központ.” „Csak az alaptudományoknak legyen országos szakkönyvtára, különben szétforgácsolódnak a fejlesztésre szánt erőforrások.” – Arra itt sem kapunk választ, mit tekintünk alaptudománynak! – Egy prakticista megközelítés nem a tudományfelosztásból indul ki: „Legyen annyi országos szakkönyvtár a most meglévők közül, ahány el is tudja látni feladatát.”

Voltak, akik úgy gondolták, a *területi elérhetőség* és a *tudományágak bontása* együtt kell, hogy meghatározzák a központok kijelölését.

A szűkebb szakterületre specializált könyvtárak közül vetődött fel az az érv, hogy a tudományos fejlődés során kialakuló tudományágak száma határozza meg a központok számát.

Mindössze 4 könyvtárban gondolták úgy, hogy *50-nél több*, 7-ben pedig, hogy *10-nél kevesebb* ilyen típusú könyvtárra lenne szükség. (Az előbbieket a kisebb, speciálisabb, az utóbbiak a nagyobb gyűjtemények sorából kerültek ki.)

3.) A válaszadó könyvtárak döntő többsége (26 könyvtár) gondolja úgy, hogy *az országos feladatokat már meglévő szakkönyvtárak* lássák el. (Többen megjegyezték, hogy új szerkezet kialakítása költséges és illuzórikus lenne. Mások a párhuzamosságok kiküszöbölésére figyelmeztettek.)

9 válaszadó a most meglévő szakkönyvtárak mellett új, önálló szakterületi központ létrehozását sem tartaná lehetetlennek.

4.) Egyetlen kivétellel *mindegyik könyvtár fontosnak tartotta saját országos szakkönyvtári szerepét.*

A választípusok a következők voltak:

- *a legnagyobb* a szakterületen (állományát, olvasószámát, forgalmát tekintve);
- *a legjobb*, azaz minőségileg a legtöbbet nyújtja a szakterületen („a gyűjtés minőségi mutatóiban, a szakirodalom feltárásában élenjár; nemzeti szakbibliográfiát készít; a szakmai ismeretek nála koncentrálnak; technikailag a legfejlettebb; kiterjedt szolgáltatásai vannak: gazdag hagyományokkal rendelkezik – a gyűjtés és feltárás hosszú időre nyúlik vissza a szakterületen; a hasonló szakterületi könyvtárakkal szemben monopóliumhelyzetben van gyűjteményét és szolgáltatásait tekintve, stb.”)
- *egyedisége, specializáltsága* predesztinálja a szerepre: „lefedetlen szakterület könyv-

tára; egy résztermében más, nagyobb könyvtár nem törekedhet relatív teljességre sem.”

- a válaszokban a *koordinációs, rendszer szempontok* is érvényesültek: „a szakterületen az illető könyvtár koordináló szerepet tölt be; a szakterületen az egyetlen nyilvános könyvtár; a szakterületi ellátás mellett regionális szerepet is betölt”.
- *fejlesztési szempontból* a következőket hangsúlyozták: „az országos szerepet felszámolni, vagy új könyvtárra ruházni pazarlás lenne, a már meglévők fejlesztése a gazdaságos; remélhetőleg az országos feladatkör finansziális alapjai is megteremtődnek a jövőben; stb.”

Ennél a kérdésnél is azt vártuk volna, hogy éles különbség alakul ki a nagy és a kisebb területre specializált könyvtárak érvei között – az előbbieket koordinációs szerepüket, gyűjteményük nagyságát, feltártságát, technikai fejlettségüket, szolgáltatásaik minőségét hangsúlyozzák erőteljesen, míg az utóbbiak a specializáltságukból fakadó előnyökkel érvelnek. Jóllehet hangsúlyeltolódás érzékelhető volt a válaszokban, a vártnál azonban sokkal kevésbé éles különbség alakult ki a két könyvtártípus között. Akárcsak az első kérdésre adott válaszok esetén, itt is a könyvtári rendszerben való gondolkodás volt a jellemző.

5.) A könyvtárak döntő többsége (27 könyvtár) látja úgy, hogy az általa ellátott szakterület iránti igény megnövekedett. Többen megjegyezték, hogy a tudományok és a szakirodalom iránti érdeklődés országosan nőtt az utóbbi években, sőt volt, aki úgy érezte, hogy a szakterületén jelentkező „populárisabb” igényeket rohamos növekedésük miatt nem tudja kielégíteni.

Sokan bizonyították állításukat azzal, hogy a könyvtárközi kölcsönzés forgalma náluk a többszörösére emelkedett.

Mindössze 4 könyvtár tartotta úgy, hogy a szakterülete iránt az elmúlt években csökkent az érdeklődés. (Ezek közül kettőnél – a Miskolci Egyetem Könyvtára, a Veszprémi Egyetem Könyvtára – valószínűleg a funkcióváltásból, az egyetem profilváltásából adódhatott az országos szakkönyvtári kínálatukhoz mért „keresletcsökkenés”.)

6.) A kérdőív 6-os számú kérdésének sok-sok alkérdése a különböző, országos szerepkörből

adódó feladatok teljesítését volt hivatva felmérni a szakterületi, gyűjtőköri megoszlástól a szolgáltatásokon át az azonos szakterületet ellátó könyvtárak kooperációjáig.

- 6/1. A *gyűjtőkör* szakterületi megoszlását tekintve nehéz bármilyen érvényes következtetést levonni a válaszadó könyvtárak elégtelen száma miatt. Kb. azonos mértékben képviseltették megukat a nagy tudományterületeket és a kisebb részterületeket lefedő könyvtárak.

Gyűjtőköri átfedések a nyilatkozatok alapján bőven akadnak: *közgazdaságtudomány* – BKE, MTA Világ gazdasági Kutatóintézet Könyvtára, MTA Közgazdaságtudományi Intézet Könyvtára; *kémia, vegyészet* – OMIKK, Veszprémi Egyetem Könyvtára; *kömyezettudomány* – KEK, Kömyezetgazdálkodási Intézet Könyvtára; *orvostudomány* – DOTE, POTE Könyvtára, stb.

- 6/12. A válaszadó könyvtárak szisztematikusan gyűjtik a kijelölt szakterület *magyar könyv- és folyóiratanyagát*.

A magyar nyelvű speciális dokumentumtípusok tekintetében nagyon széles a skála. 28 könyvtár írta, hogy gyűjt valamilyen speciális dokumentumtípust. A doktori disszertációtól, az AV-dokumentumokon át a prospektusig több mint 30 féleséget említettek meg.

- 6/13. Minden válaszadó könyvtár gyűjt a szakterületén *külföldi könyvet és folyóiratot*.

A speciális dokumentumtípusoknál itt is nagy a szóródás. Jellemzőként talán azt lehetne megemlíteni, hogy a CD-ROM és a floppy mindenhol vásárlás útján kerül, míg a többi speciális dokumentumtípus inkább nemzetközi kapcsolatok révén jut el a könyvtárakba (csere, ajándékozás, nemzetközi szervezeti tagság). (Pl. külföldi kutatóintézetek kutatási jelentései, tanulmányai, évkönyvei; nemzetközi szervezetek anyagai; külföldi disszertációk; egyetemi évkönyvek, órarendek egyetemi kapcsolatok révén; múzeumi évkönyvek és jelentések múzeumi együttműködés révén.)

- 6/14. A kézikönyvtárakra vonatkozó kérdésünkkel azt szerettük volna megtudni, hogy az országos feladatra kijelölt szakterület *kézikönyvtári* anyaga hogyan reprezentálódik az illető könyvtár egészében.

A könyvtárak egyik fele azt válaszolta, hogy kézikönyvtárában a szakterület anyaga a többi szakterületnél gazdagabban van jelen, a könyvtárak másik felében pedig külön szakolvasóterem

alakult ki a szakterület kézikönyveiből és folyóirataiból.

- 6/15. A válaszadó könyvtárak nagyobb része, 22 könyvtár (köztük minden nagykönyvtár) részeseül szakterületének *kötelese példányaiból*. A kisebb részterületet képviselő országos szakkönyvtárak nem élvezik ezt az előnyt, s ennek kifejezést is adtak!
- 6/2. Az országos szakkönyvtárakat nemcsak gyűjteményük, hanem *szakirodalmi szolgáltatásaik* is minősítik.
- 6/21. A 36 könyvtár közül 11 készít *nemzeti szakbibliográfiát* szakterületén (BKE, OMIKK, FSZEK, ELTE, OPKM, Néprajzi Múzeum Könyvtára, Hadtudományi Könyvtár, Környezetgazdálkodási Intézet Könyvtára, Közlekedéstudományi Intézet Könyvtára, Magyar Filmintézet Könyvtára, az OSZK KMK Könyvtártudományi Szakkönyvtár).
- 6/22. A könyvtárak több mint kétharmada készít *témabibliográfiát* vagy magyar, vagy külföldi, vagy mindkét forrásból (köztük 7 olyan, amelyik nemzeti szakbibliográfiát is készít: BKE, OMIKK, FSZEK, Közlekedéstudományi Intézet Könyvtára, Hadtudományi Intézet Könyvtára, Környezetgazdálkodási Intézet Könyvtára, Magyar Filmintézet Könyvtára.) (A könyvtárak csaknem egyharmada vagy nem készít témabibliográfiát, vagy nem válaszolt a kérdésre.)
- 6.23. A válaszoló könyvtárak egyik fele nem jelezte, hogy végezne *témafigyelést*. (Köztük olyan nagykönyvtárak, mint a KLTE, ELTE, POTE, Miskolci Egyetem Könyvtára, Veszprémi Egyetem Könyvtára). A másik fele magyar és külföldi anyagból egyaránt végez *témafigyelést*. (6 olyan könyvtár van, amelyik nemzeti szakbibliográfiát is készít és *témafigyelést* is végez: BKE, OMIKK, FSZEK, Környezetgazdálkodási Intézet Könyvtára, Néprajzi Múzeum Könyvtára, OPKM.)
- 6/24. 5-8 között van azoknak a könyvtáraknak a száma, amelyek magyar vagy külföldi anyagból *szemletanulmányt* készítenek. A döntő többség azonban nem vállal ilyet.
- 6/25. Ugyanez az arány a *fordítások* készítésénél.
- 6/26. Mindannyian ismerjük a *központi katalógus* (régiben KC) készítésének OSZK

eredetű problémáit. (A KC Clearing szolgálata által egy példányban küldött cédulák nem teszik lehetővé a többszemponú visszakeresést, a nem szabványos címeírásokkal készült cédulák mechanikus szortírozása nem segít abban, hogy az azonos művek együvé kerüljenek, stb.)

A könyvtárak fele, főleg a kisebbek (17 könyvtár) jelezték, hogy semmilyen KC-t nem építenek szakterületükön, a könyvtárak másik fele viszont nagyjából azonos mértékben készíti szakterületén a külföldi könyvek, illetve a folyóiratok leltőhelyéről informáló címjegyzéket. (Hogy csak szak- vagy betűrendes bontásban, azt nem tudni.)

- 6/27. Mindössze 3 könyvtárnak nincs lehetősége *másolatszolgáltatásra*, a többség számára a technikai lehetőség adott.
- 6/28. Minden könyvtár ad szakterületéről *hagyományos szaktájékoztatót*. A válaszadó könyvtárak *egyharmada semmilyenfajta számítógépes segítséggel nem rendelkezik a szaktájékoztatóban*. (Ezt néhány MTA intézeti és kutatóintézeti könyvtár jelezte.) 23 könyvtár, a *könyvtárak kétharmada rendelkezik valamilyen számítógépes adatbázissal*. 20 könyvtár *saját adatbázist* épít a magyar szakirodalomról, köztük a nemzeti szakbibliográfia készítését jelző 7 könyvtár. Összesen 12 könyvtár *más magyar adatbázisból* is tájékoztatót (floppyn, online). Ennél valamivel többen (15 könyvtár) vesznek igénybe *külföldi adatbázisokat* (CD-ROM, online).

A következő könyvtárak jelezték, hogy a szaktájékoztatóhoz az előbb felsorolt mindhárom lehetőségük adva van (főleg nagykönyvtárak, egyetemi könyvtárak): ÁTE, BKE, BME, DOTE, FSZEK, KEK, KOPINT-DATORG könyvtára, a Néprajzi Múzeum Könyvtára, OMIKK, OPKM, POTE, a Veszprémi Egyetem Könyvtára.

- 6/3. A *könyvtárhasználatra* vonatkozó kérdéscsoportra kapott válaszok jócskán átértékelik a könyvtárak nyilvánosságáról alkotott elképzelésünket. Olvasótípusonként és dokumentumtípusonként egyaránt sok a korlátozás.

A *Könyvtárosok kézikönyve* a nyilvános könyvtárak, azaz a minden állampolgár által igénybe vehető könyvtárak között sorolja föl az országos feladatkörű szakkönyvtárakat. Korlátozottan nyilvános könyvtárnak pedig azt nevezi,

amelyet csak a fenntartó intézmény alkalmazottai, beosztottai, tanulói használnak. A kérdőív válaszai alapján azonban úgy tűnik, hogy a gyakorlatban ezt a két fogalmat másként értelmezik.

Az országos feladatkörű szakkönyvtárak egyik fele, elsősorban a kis és közepes méretű, speciális gyűjtemények azt jelezték, hogy *korlátozottan nyilvánosak* (!), a nagyobb könyvtárak *nagyobb nyilvánosság fokot* tüntettek föl.

A nyilvánosság mértékének deklarálásával azonban a legtöbb helyen ellentmondásban vannak a 6/31. kérdésre adott válaszok, amelyben a könyvtárak a szakterületen ellátott olvasótípusokat sorolták fel. Az olvasótípusok elfogadását tekintve valójában mindössze 9 könyvtár tekinthető nyilvánosnak, a többség (27) viszont „*korlátozottan nyilvános könyvtárként* működik.

A korlátozott nyilvánosság nem az intézményhez tartozó dolgozók elfogadásában és a többiek kirekesztésében nyilvánul meg. E tekintetben a könyvtárak nem tesznek különbséget az olvasók kiszolgálásában.

A könyvtárak számára a legegységelműbb feladat a tudományos kutatók és az egyetemi hallgatók ellátása. A gyakorló diplomás szakemberek szakirodalmi ellátására már kevesebben vállalkoznak, még akkor is, ha az a szakterületen dolgozik. A középiskolások, szakközépiskolások ellátása pedig az országos szakkönyvtári ellátás tekintetében is a legmostohább.

A 36-ból 10 könyvtár jelezte, hogy tudományos kutatókat, gyakorló szakembereket csak a kijelölt szakterületen fogad el. Ennél többen jelezték, hogy az egyetemi, főiskolai hallgatók közül csak a szakirányú képzésben résztvevőket fogadják el, s a legtöbben azt sem tartották fontosnak, hogy válaszoljanak a középiskolások, szakközépiskolások ellátására utaló kérdésre. (16-an nem válaszoltak, 8-an pedig azt válaszolták, hogy csak a saját szakterület középiskolásait fogadják el, pl. egészségügyi szakközépiskolásokat.)

Többen utaltak az általunk felsoroltakon kívül egyéb olvasótípusok ellátására: pl. külföldi kutatók, ösztöndíjasok, döntéshozók, nem diplomás, gyakorló szakemberek – pl. egészségügyi közép-káderek, iparművészek –, valamint intézmények: kiadók, szerkesztőségek, tömegkommunikációs eszközök szakirodalmi igényeinek kielégítésére.

A könyvtárhasználat korlátozása vonatkozhat a különböző könyvtári szolgáltatások igénybevételekor korlátozására az egyes olvasótípusok szerint. Itt kap nagy szerepet az, hogy az olvasó

az intézményhez tartozik-e vagy sem. Ha igen, bizonyos előnyöket élvez, ha nem, a válaszok alapján a következő korlátozásokkal számolhat:

- ♦ az intézeti könyvtárak többségét az egyetemi hallgatók és oktatók csak külön engedéllyel használhatják
- ♦ a nem intézeti dolgozók csak helyben olvashatnak (pl. a külföldiek is)
- ♦ kölcsönzés csak munkahelyi igazolással vagy intézetvezetői engedéllyel lehetséges
- ♦ bizonyos dokumentumtípusokat csak intézeti dolgozók használhatnak (pl. kutatási jelentéseket).

A könyvtárhasználat korlátozása kiterjedhet bizonyos dokumentumtípusok használatának korlátozására.

A dokumentumok helyben használatának korlátozása elvétve fordul elő. (Lásd fentebb pl. a kutatási jelentésekhez való hozzáférés korlátozását, szerzői jogi okokból kéziratok olvasását, stb.). A könyvtárak nagy részében állományvédelmi okokból kézenfekvő *kölcsönzési korlátozások* vannak érvényben: nem kölcsönözhető a kézikönyvek, régi könyvek, a különgyűjteménybe tartozó könyvek, a folyóiratok és hírlapok. A speciális dokumentumtípusok közül a kandidátusi értekezést, a CD-t, a mikrofilmet és a videokazettát említették a leggyakrabban a nem kölcsönözhető dokumentumok sorában.

A *könyvtárközi kölcsönzés* esetében a könyvtárak többsége megtartja kölcsönzési korlátozásait, sőt bizonyos dokumentumtípusok esetében éppen erre az alkalomra vezet be korlátozást. Kevesebben vannak azok, amelyek kézikönyveiket, régi könyveiket és egyébként nem kölcsönözhető speciális dokumentumaikat ilyenkor adják kölcsön.

A könyvtárhasználatra vonatkozó kérdéseink során kíváncsiak voltunk arra is, milyen típusú szolgáltatások *térítésesek* és melyek *ingyenesek* az országos szakkönyvtárakban. (Tudjuk, ez az a kérdés, ami összefügg az alapszolgáltatások definiálhatatlanságával, hiszen minden könyvtár másként értelmezi azok körét.)

A válaszadó könyvtárak döntő többségében nincs beiratkozási díj, a helyben használat és a hagyományos tájékoztatás igénybevétele ingyenes. (Többen jelezték, hogy náluk a kölcsönzés vagy a könyvtárközi kölcsönzés térítésmentes, és nagy szóródással ugyan, de több könyvtárban a hagyományostól eltérő tájékoztatási formák

igénybevételéért sem kérnek pénzt (pl. floppy, CD-ROM, E-mail, online, saját adatbázisban keresés.)

Bizonyos szolgáltatástípusok egy bizonyos mértékig vagy bizonyos olvasótípusok számára ingyenesek: pl. intézeti dolgozóknak ingyenes irodalomkutatás, témabibliográfia készítés, témafigyelés, xerox egy bizonyos oldalszámig.

A *térítéses szolgáltatások* közül a másolat-szolgáltatást mindenütt egyhangúlag térítésesnek tekintik. A másik csaknem egyértelműen térítéses szolgáltatás a könyvtárközi kölcsönzés. A válaszadó könyvtárak kétharmada vagy a postaköltséget vagy a visszaküldés költségét vagy csak a nemzetközi postaköltséget fizeteti meg az igénylővel, de van, ahol a másolatban küldött dokumentum másoltatási díját számítják csak fel.)

A legtöbbben térítést kérnek a témafigyelésért, s ahol van ilyen szolgáltatás, ott többnyire fizetni kell a fotózásért, a szemlélésért, az online keresésért.

Egyéb, a mi felsorolásunkban nem szereplő térítéses szolgáltatás címén a következőket említették meg a könyvtárak: kiadványkészítés, irodalomkutatás, témabibliográfia készítése, tartalomjegyzék-másolat-szolgáltatás, oktatás-képzés-továbbképzés, közlés díja (copyright), könyvkötés, nyomdai munkálatok, teletext használata.

- 6/4. Az 1968-as rendelet előírta *kooperációs körök* működését az egyes szakterületeken. Ezek az együttműködések mára – a gyakorlatból tudjuk – nagyon meglazultak.

A válaszoló könyvtárak majdnem kétharmada azonban még így is azt nyilatkozta, hogy valamilyen *gyűjtőkori együttműködést* végez a területen. (A szakterületek felosztásánál sokkal több átfedés található, mint ahányan azt jelezték, hogy náluk bizonyos tudományágak vagy határterületek esetében munkamegosztás alakult ki a gyűjtésben (2 könyvtár!).

A gyűjtőkori kooperáció jóformán csak a külföldi folyóiratok rendelésében és lemondásában érvényesül (19 könyvtár). Heten állították, hogy semmilyen gyűjtőkori együttműködést nem folytatnak. Három olyan könyvtár van, ahol a nemzeti szakbibliográfia készítéséhez együttműködnek a szakterület könyvtáraival.

A szolgáltatások terén a legtöbbben, 12-en valamilyen szakterületi központi címjegyzék építésében vesznek részt. -7-en pl. kölcsönös tartalomjegyzék-másolat-küldő szolgáltatás révén tájé-

kozódnak az országba beérkező külföldi szakterületi folyóiratok tartalmáról. 2-3 könyvtár írta, hogy a szakterület más, kisebb könyvtáraival tanácsadási, egyeztetési, fejlesztési együttműködési kapcsolatban van.

7.) A kérdőív 7. kérdése arra vonatkozott, hogy az előző pontokban leírt feladatokat *milyen mértékben képesek ellátni* az országos szakkönyvtárak.

Senki sem volt, aki azt jelezte volna, hogy minden országos feladatát el tudná látni. A könyvtárak zöme addigi feladatainak többségét, ha különböző mértékben is, de el tudja látni.

A könyvtárak kétharmada (21 könyvtár) állítja azt, hogy van néhány olyan országos feladata, amelyet még teljes mértékben el tud látni. (A legtöbb könyvtár ezek között jórészt szolgáltatásait említi, sajnos csak másodsorban a szerepkörből adódó gyűjteményi feladatok ellátását, és az addigi olvasótípusok ellátása is csak néhány helyen zavartalan.)

A válaszadó könyvtárak szinte kivétel nélkül azt érzékelik, hogy *legtöbb feladatukat csak részben tudják teljesíteni!*

Súlyos gond, hogy a könyvtárak nagy része gyűjteményi feladatáról írja ezt. Mindössze 16 könyvtár merete azt állítani, hogy teljes körűen gyűjti szakterületén a magyar anyagot, ami országos szakkönyvtárakról lévén szó, több mint elgondolkodtató, még akkor is, ha tudjuk, hogy a hiányosságok főleg a speciális dokumentumtípusok körében jelentkeznek.

A külföldi anyag szakterületet reprezentáló gyűjtéséről mint országos szakkönyvtári feladatról mindössze 15 könyvtár állította, hogy – akárcsak részlegesen is – teljesíteni tudná.

Ugyanilyen kevéssé vannak megelégedve a könyvtárak országos szerepkörükhöz mért kézikönyvtárak helyzetével, és a szakirodalmi tájékoztatás ellátásához szükséges feltételekkel. A könyvtárak egyharmada úgy érzi, hogy nem tud minden addig ellátott olvasótípust sem maradéktalanul kielégíteni. A régebben végzett szakterületi kooperációról mindössze 3 könyvtár írta, hogy még működtetni tudja.

A könyvtárak egyharmada válaszolta, hogy vannak olyan feladatai, amelyeket egyáltalán nem tud ellátni. A végképp elhanyagolt országos feladatok inkább a szolgáltatási, mint a gyűjteményfejlesztési feladatok körébe tartoznak.

8.) Milyen okoknak tulajdonítják a könyvtárak az országos feladatuk teljesítéséhez szükséges körülmények romlását?

A legtöbben egyszerre több okot is megjelöltek, de a helyzet romlását alapvetően a *különböző területeken jelentkező anyagi, finanszírozási nehézségekben* látják.

A legtöbben a gyűjteményfejlesztésre fordítható összeget jelölték meg okként, utána a létszámhiány, majd a technikai fejlesztésre fordítható pénzeszközök elégtelensége és a működési költségek növekedése következik a „rangsorban”. Valamivel kisebb szerepet tulajdonítanak a könyvtárak a bérezésnek, de így is a válaszadó könyvtárak csaknem fele sorolta az okok közé! A legkevesebben a megnövekedett épületfenntartási költségeket hibáztatják, de a könyvtárak egyharmada azért ezt is jelentős hátránnyként tartja számon.

Az általunk fel nem sorolt, egyéb okok között sokan említették a helyhiányt – mind a raktári, mind a könyvtári alapterület szűkösségét. Volt, aki az országos számítógépes információs rendszer hiányát is megnevezte, mint az országos szakkönyvtári feladatok teljesítésének egyik fő akadályát.

9.) Következő kérdéseink a *finanszírozásra* vonatkoztak. Arra voltunk kíváncsiak, hogy a könyvtárak milyen költségvetési feltételekkel tudják teljesíteni országos feladataikat jelenleg, és milyen elképzeléseik vannak a jövőre nézve e tekintetben?

A legtöbben most és a jövőben is a *több lábon álló költségvetést* tartják ideálisnak. A költségvetési források szerkezeti megoszlásán azonban sokan szeretnének változtatni.

Jelenleg a könyvtárak nagy része alapvetően a fenntartóján keresztül részesedik a központi költségvetésből, saját költségvetésből gazdálkodik, s így finanszírozza az országos feladatokat is.

Saját költségvetésén kívül a könyvtárak egyharmada jelölte meg forrásként az alapítványokat, a központi alapból közvetlen pályázat útján való részesedést és a saját bevételt.

A jövőben kevesebben akarják saját költségvetésükből kigazdálkodni az országos feladatok finanszírozását, és sokkal többen szeretnék, ha *e feladatokra a központi alapból külön részesednének*, akár a fenntartón keresztül, akár közvetlen pályázat útján, és néhányan akár normatív ala-

pon is. Az alapítványokat és a bevételeket mint forrást a jövőben ugyanannyian tartják fontosnak, mint jelenleg.

10. A *költségvetési források szerkezeti megoszlásáról* a következő vélemények látszanak kirajzolódni.

A könyvtárak költségvetésük legnagyobb hányadát a központi alapból a közvetlen fenntartótól várják. Kiegészítésül szintén valamilyen központi alapból jövő támogatást képnézelnének el (közvetlen pályázat útján, normatívák alapján), és költségvetésük szerkezetében kb. 10-10%-ot szánanak az alapítványi pályázatoknak és saját bevételeiknek.

Sokan azt is jelezték, hogy az országos feladatokra elkülönített, központi alapból származó támogatás mellett azért saját egyéb forrásaikból is megtámogatnák az országos szerepkörből adódó feladatok finanszírozását.

11-12.) A könyvtárak döntő többségének költségvetésében jelenleg *nem szerepel elkülönítve* az országos feladatokra szánt összeg.

Van olyan könyvtár, amelynek egész működése, s így költségvetése is országos célokat szolgál: pl. OPKM, OMIKK. Három nagykönyvtár jelezte, hogy bizonyos országos feladataihoz kap központi támogatást. (A BKE Központi Könyvtára az IIF regionális központi szerepének ellátásához, az OIK nemzetiségi könyvtári ellátásához és kutatási tevékenységéhez, az OMIKK pedig gyűjteményfejlesztésre.)

A könyvtárak többsége szükségesnek tartja, hogy saját költségvetésében a jövőben elkülönítve jelenjen meg az országos feladatokra szánt összeg, amelyet leginkább a gyűjteményfejlesztésre, a technikai fejlesztésre és a szolgáltatások változatlan színvonalon tartásának és fejlesztésének finanszírozására fordítana.

13.) A *normatív támogatásról* alkotott vélemények megismerésére vonatkozó tájékoztató kérdésünkre sok ellentmondásos választ kaptunk. Sokan nem is válaszoltak erre a kérdésre, többen pedig alapvetően problematikusnak tartották a normatív típusú támogatást.

Arra a kérdésre, hogy *„Jónak tartaná-e a normatív támogatást?”*, így is a könyvtárak több mint a fele (19 könyvtár) válaszolt igennel. (Általában a kisebb gyűjtemények). Az igennel válaszolók a leginkább a szakirodalmi szolgáltatások támoga-

tását tudják elképzelni normatív alapon, azon belül is a számítógépes szaktájékoztató támogatását tartanák a legfontosabbnak. Valamivel kevesebben említik a gyűjteményi feladatok (főleg a külföldi beszerzés) és az olvasótípusok normatív támogatásának lehetőségét.

Arra a kérdésre, hogy a normatív támogatás milyen költségvetési területeken jelentkezzen – a könyvtárak fele nem válaszolt. A válaszadók körében azonban a következő rangsor alakult ki: technikai fejlesztés, gyűjteményfejlesztés, működési költségek, létszám, bérezés.

14.) *Milyen megoldást látnak az országos szakkönyvtárak helyzetük javítására?*

A válaszadók két táborra szakadtak, sokan valamilyen jogi megoldást sürgettek, azon belül is az országos feladatok finanszírozására vonatkozó jogi szabályozást. A könyvtárak másik fele a jogi szabályozást nem tartja fontosnak, csak a fenntartó és az országos információpolitika szerveinek kötelezettségvállalását az országos feladatkör támogatására.

10 könyvtár mindkét megoldásra voksolt – vagy értelmezési probléma miatt, vagy mert a két megoldást mint minimális és maximális programot jelölték be, melyek közül az egyik remélhetőleg megvalósul.

Néhányan úgy gondolták, hogy sem jogi megoldásra, sem a fenntartóval való egyezkedésre nincs szükség, mert a probléma csak anyagi természetű.

A társadalmi szervezetek szerepét a megoldásban csak kevesen és járulékosan tartják fontosnak.

A kérdőívben megadott válaszokon kívül érkezett, egyéb vélemények: „olyan jogi szabályo-

zásra van szükség, amely a közvetlen fenntartót kötelezi az anyagi támogatásra; a közvetlen fenntartó a működési feltételeket, a központi alap pedig az országos funkciókat kell, hogy finanszírozza; ki kell dolgozni a könyvtárak költségvetését szintentartó automatizmusokat és ezek fedezetét kell évről évre a központi költségvetésben biztosítani.”

A kérdőíves felmérés eredményei. Összefoglaló megállapítások

Reméljük, hogy a 30%-os válaszadási arány ellenére is sikerült a felmérésnek valamilyen átfogó és érvényes képet nyerni az országos szakkönyvtárak jelenlegi helyzetéről és a helyzetről alkotott véleményekről.

A felmérés alapján levonható, leginkább általánosítható és legfontosabb következtetések:

- ♦ 1. Szükség van országos feladatkörű szakkönyvtárakra és a könyvtárak rendszerszerű együttműködésére.
- ♦ 2. A szóban forgó könyvtárak országos feladataikat jelenleg csak részben tudják ellátni. A legsúlyosabb gondokkal a gyűjteményfejlesztés terén küszködnek, és szakirodalmi szolgáltatásaikat sem tartják kielégítőnek.
- ♦ 3. A könyvtárak gondjait anyagi, finanszírozási okokra vezetik vissza, s bár a több forrásból táplálkozó költségvetés szükségességét egyöntetűen elfogadják, az országos feladatok ellátásának anyagi fedezetét alapvetően központi, állami forrásoktól várják.

Melléklet

A kérdőív kitöltése nem kötelező!

Az intézmény neve:

Fenntartója:

Az intézmény vezetőjének neve:

A kérdőív kitöltőjének neve:

Kérjük, hogy az Ön által megfelelőnek tartott választ aláhúzással jelezze, ill. ahol szükséges, egészítse ki. Bizonyos kérdéseknél egyidejűleg több válasz aláhúzása is lehetséges.

- 1.) Szükségesnek tartja-e, hogy bizonyos szakterületeknek legyenek kijelölt, országos feladatkörű könyvtárai?
Igen. Miért?.....
Nem. Miért?.....
- 2.) Ön szerint nagyjából hány ilyenre lenne szükség?
10 alatt, 10-50 között, 50-100 között, 100 fölött
Egyéb válasz:.....
- 3.) Legyenek-e önálló országos szakterületi központok, vagy már meglévő könyvtárak lássanak el országos funkciókat? (Pl. egyetemi könyvtárak, intézeti könyvtárak stb.)
a) önálló szakterületi központok; b) meglévő könyvtárak országos szerepkörrel; c) vegyesen; d) egyéb válasz:
- 4.) Fontosnak tartja-e, hogy az Önök könyvtára országos feladatkörű szakkönyvtár maradjon?
Igen. Miért?.....
Nem. Miért?.....
- 5.) Hogyan alakult az Önök által ellátott szakterület iránti igény?
a) ugyanazon a szinten maradt; b) csökkent; c) nőtt
- 6.) Miben nyilvánult meg Önöknél az országos feladatkör teljesítése:
  - 6/1. gyűjtőkör
    - 6/11. a szakterület(ek) megnevezése:.....
    - 6/12. a magyar anyag gyűjtése a szakterületen
      - 6/121. könyv; -6/122. folyóirat; -6/123. speciális dokumentumok gyűjtése a szakterületen. Melyek ezek?
    - 6/13. külföldi anyag gyűjtése a szakterületen
      - 6/131. könyv; -6/132. folyóirat; -6/133. speciális dokumentumok gyűjtése a szakterületen. Melyek ezek?
    - 6/14. kézikönyvtár
      - 6/141. általános kézikönyvtár (nem tükrözi, hogy a könyvtár valamely terület országos szakkönyvtára);
      - 6/142. általános kézikönyvtár, amelyet felűsítottak a szakterülete(ek) anyagával;
      - 6/143. külön kézikönyvtár a kijelölt szakterületen, szakolvasóterem a szakfolyóiratokkal
    - 6/15. Részeseznek-e kötelezpéldányban a szakterülete(ke)n? Igen; Nem
  - 6/2. szakirodalmi szolgáltatás
    - 6/21. magyar nemzeti szakbibliográfia
    - 6/22. témabibliográfiák készítése a szakterületen
      - 6/221. a magyar anyagból; -6/222. a külföldi anyagból; -6/223. vegyesen a magyar és a külföldi anyagból
    - 6/23. témafigyelés, sajtófigyelés a szakterületen
      - 6/231. a magyar anyagból; -6/232. a külföldi anyagból
    - 6/24. szemletanulmányok készítése a szakterületen
      - 6/241. a magyar anyagból; -6/242. a külföldi anyagból
    - 6/25. fordítások készítése a szakterületen
    - 6/26. KC a szakterületen
      - 6/261. külföldi könyvekről; -6/262. külföldi folyóiratokról
    - 6/27. másolatszolgáltatás
    - 6/28. szaktájékoztató a szakterületen
      - 6/281. hagyományos szaktájékoztató;
      - 6/282. számítógépes szaktájékoztató:
        - 6/282.1 saját adatbázis alapján; - 6/282.2. átvett hazai adatbázis alapján (- lemezen; -online kapcsolat útján); -6/282.3 külföldi adatbázis alapján (-CD-ROM-on; -online kapcsolat útján)

- 6/3. könyvtárhasználat
- 6/31. Különböző olvasótípusok ellátása a szakterület anyagával
    - 6/311. tudományos kutatók
      - 6/311.1. a kijelölt szakterületről; -6/311.2. egyéb szakterületről
    - 6/312. a gyakorlatban dolgozó diplomás szakemberek
      - 6/312.1. a kijelölt szakterületről; -6/312.2. egyéb szakterületről
    - 6/313. főiskolások, egyetemi hallgatók, továbbképzésben résztvevők
      - 6/313.1. a kijelölt szakterületről; -6/313.2. egyéb szakterületről
    - 6/314. középiskolások, szakközépiskolások
      - 6/314.1. a kijelölt szakterületről; -6/314.2. más szakterületről
    - 6/315. intézményhez tartozás szerint
      - 6/315.1. saját intézmény dolgozóit; -6/315.2. intézményen kívüli olvasókat
    - 6/316. egyéb, éspedig.....
  - 6/32. a könyvtárhasználat (országos feladatkörtől független) feltételei:
    - 6/321. a nyilvánosság foka szerint
      - 6/321.1. nyilvános könyvtár (magyar, külföldi állampolgárok); -6/321.2. korlátozottan nyilvános; A korlátozás mibenléte..... ; - 6/321.3. zárt könyvtár
    - 6/322. a szolgáltatások díjtétele
      - 6/322.1. beiratkozási díj -van; -nincs;
      - 6/322.2. az ingyenes szolgáltatások köre (-helybenolvasás; -a tájékoztatás igénybevétele; -egyéb, éspedig:.....
      - 6/322.3. a térítéses szolgáltatások köre
        - kölcsönzés (-könyv; -folyóirat; -egyéb dokumentum, éspedig); -másolatszolgáltatás; -fotózás;
        - témafigyelés; -szemletanulmány készítése; -online keresés; -fordítás; -könyvtárközi kölcsönzés költségei (pl. postai díj); -egyéb, éspedig:.....
    - 6/323. a könyvtárhasználat korlátozásai dokumentumtípusonként

	helyben használat korlátozás		kölcsönzés korlátozás		könyvtárközi kölcsönzés korlátozás	
	van	nincs	van	nincs	van	nincs
	+	-	+	-	+	-
- könyv
  - kézikönyv
  - régi könyv
  - különgyűjteményhez tartozó dokumentum
  - különböző okok miatt nem kölcsönözhetővé tett könyvek
  - folyóirat
  - hírlap
  - mikrofilm
  - videokazetta
  - hangkazetta
  - diafilm
  - hangosfilm
  - CD
  - kandidátusi, doktori értekezések
  - kisnyomtatványok
  - egyéb, éspedig: .....
- 6/4. a szakterület más könyvtáraival folytatott kooperáció: (Kérjük, írja ide azoknak a feladatoknak a 6-os pontban használt számkódjait, amiben a kooperáció megnyilvánult. Pl. Külföldi folyóiratok beszerzésének egyeztetése -6/132., külföldi folyóiratok KC-je -6/262. stb.).....
- 7.) Jelenleg el tudja-e látni a 6-os pontban megjelölt feladatokat? (Kérjük, a megfelelőnek tartott helyre írja be a fentebb megadott számkódokat 6/1-6/316-ig):
- Teljes mértékben; .....
- Részben; .....
- Egyáltalán nem .....

- 8.) Amennyiben feladatait nem, vagy csak részben tudja ellátni, miben látja ennek fő okait?
 - 8/1. a fenntartóval való kapcsolat
 - 8/11. a közvetlen fenntartó szerepét más intézmény látja el, mint eddig; - 8/12. a közvetlen fenntartó szemlélete megváltozott);
 - 8/2. anyagi okokban, melyek az alábbi területeken jelentkeznek
 - 8/21. -létszám; -8/22. -bérezés; - 8/23. -gyűjteményfejlesztés; -8/24. - épületfenntartási költségek;
 - 8/25. -működési költségek; - 8/26. -technikai fejlesztés; - 8/27. -egyéb,éspedig: .....
- 9.) Milyen költségvetési feltételekkel tudja országos feladatát ellátni? (Kérjük, írja a megfelelő helyre az alább megadott számkódokat!)
 Jelenleg:..... A jövőben.....
 - 9/1. saját költségvetésből
 - 9/2. központi alapból való részesedésből
 - 9/21. közvetlen pályázat útján; - 9/22. fenntartón keresztül; - 9/23 normatív alapon)
 - 9/3. alapítványok révén
 - 9/4. saját non-profit vállalkozások révén (bevétel)
 - 9/5. egyéb., éspedig:.....
- 10.) Milyen %-os arányban tartaná ideálisnak a fenti költségvetési típusokat Önöknél? (Kérjük, használja a fenti, 9-es pont kódszámait.)
- 11.) Az Önök jelenlegi költségvetésében szerepel-e elkülönítve az országos feladatok költségvonzata?
 Igen. Melyek ezek? (pl. gyűjtemény, bér, olvasótipus támogatása, bizonyos szolgáltatások fejlesztésének finanszírozása, a feladatkör ellátásához szükséges technikai fejlesztés támogatása stb.) .....
 Nem
- 12.) Szükségesnek tartja-e, hogy saját költségvetése szerkezetében elkülönüljenek az országos feladatokból adódó költségek?
 Igen. Melyek ezek? (L. mint fent).....
 Nem
- 13.) Jónak tartaná-e a normatív támogatást?
 Igen. Milyen feladatokra? (Kérjük használja a 6-os pontban megadott kódokat!).....
 Milyen költségvetési területeken jelentkeznek ezek? (Kérjük, használja a 8-as pontban alkalmazott 8/2-es kódokat, pl. 8/21. létszám) .....
 Ön milyen feladatokra igényelne normatív támogatást? (Kérjük, használja a 6-os pontban megadott számkódokat!)
 .....
 Nem
- 14.) Amennyiben jelenleg nem, vagy csak részlegesen tudja országos szakkönyvtári feladatait ellátni, miben látja helyzetének megoldását?
 - 14/1. jogi szabályozás
 - 14/11. jogi szabályozás a fenntartásról; -14/12. jogi szabályozás a finanszírozás állami kötelezettség-vállalásáról
 - 14/2. jogi szabályozás nélküli fenntartói kötelezettségvállalás
 - 14/21. a közvetlen fenntartó kötelezettségvállalása az országos feladatok teljesítésére; -14/22. az országos információpolitika szerveinek kötelezettségvállalása az országos feladatkör támogatására)
 - 14/3. társadalmi szervezetek, szakmai egyesületek fellépése a problémák megoldásában
 - 14/4. a megoldás csak anyagi kérdés – a meglévő keretek változtatása nem szükséges –;
 - 14/5. egyéb, éspedig:.....

Köszönjük, hogy kitöltötte a kérdőívet. Az összesítés eredményéről tájékoztatni fogjuk.

Könyvtári és Informatikai Kamara
 Tudományos és Szakkönyvtári Tagozat

Az ETO védelmében

Előterjesztés a fejlesztés és az együttműködés lehetőségeiről

Horváth Zoltánné

Biztonság után bizonytalanság?

Hosszú ideig biztonságban éreztük magunkat legalább az ETO tekintetében: nemzetközi szakmai szervezet gondoskodott a fejlesztésről, határainkon belül is biztos kezekben volt a tartalmi visszakeresés ügye. Az oktatással, fejlesztéssel és a szakmai „külképviseléssel” mindannyiunk által ismert szaktekintélyek foglalkoztak. Tevékenységükről keveset tudtunk, de a könyvtárak nagy része nem is érezte feladatának a tartalmi visszakeresés elméleti kérdéseivel való foglalkozást, illetve ha voltak ilyen ambíciók, rendszerint nem az ETO alkalmazásának fejlesztése volt a cél. A megoldást készen kaptuk, az ETO-kiadások rendben folytak és vígan szidhattuk olykor, hiszen nem sok közünk volt a működtetéséhez.

Az ETO-hoz csatlakozás haladó lépés volt a század elején, és később is a nemzetközi színvonalhoz való felzárkózás jelképévé vált.

A Rubrikátor alkalmazását sikeresen elkerültük (amely tényleg lineráris rendszer), és az ETO hosszú évekig egyeduralmú volt a terepen – eltekintve néhány belső fejlesztésű eszköztől, amelyek sem kellő nyilvánossággal, sem elegendő referenciával nem rendelkeztek.

A cédlázás korában megfontolandó volt, hány visszakeresési szempontot sorolunk egy dokumentumhoz, és elégedetlenségeinket besöpörtük a többi félmegoldás vagy rossz megoldás közé.

A gépesítéssel itt is bekövetkeztek a változások, és sokan az ETO lassú elsovadását jósolták (kívánták) a tárgyszavas-tezauruszos feltárások elterjedése miatt.

Azóta a tárgyszavas visszakeresések elemzésekor néhány kellemetlen meglepetés ért már bennünket, kiderült, hogy a „súlyozás” hiányában sok a redundáns elem, és bizonyos igények nem elégíthetők ki az egyedi megközelítésen alapuló feltárás segítségével.

A tezaurusz és a tárgyszórendszer alkotójának világpéjét, gondolkodását is tükrözi, amely lehet hibás is - de ha jó, attól még nem biztos, hogy az osztályozó, vagy a felhasználó követni vagy alkalmazni tudja. (Ezzel kapcsolatban kevés elemzés születik, de ha mégis előfordul, akkor sem az érvek, hanem inkább az emberek csatáznak.)

Igaz, ha összevetjük a gépesítésre, a szoftverekre költött milliókat a tartalmi visszakeresés fejlesztésére fordítható összegekkel, akkor cso-

dálkozunk, hogy egyáltalán volt előrelépés. Már megnyíltak a kapuk a korszerű külföldi adatbázis-kezelő és -fejlesztő rendszerek beáramlásához, de osztályozási rendszerek átvételére, komolyabb hazai fejlesztésre nem jut elegendő anyagi erő, de talán kellő figyelem sem.

Jó dolog, hogy a bibliográfiai feldolgozások fejlesztése érdekében komoly szakmai munka folyik, e téren felkészültünk az osztott, integrált katalógizálás bevezetésére. A téma publicitása is elégedettségre ad okot, de hová fordulhat az osztályozó, ha kételkedni kezd saját problémamegoldó készségében?

Ki ad választ arra, hogy az alkalmazott szoftverben hogyan kell és hogyan érdemes az osztályozási rendszert használni, vagy van-e a szakterületen érdemleges kutatás, vagy fejlesztés, esetleg értelmes alkalmazás? Az osztályozás tekintetében is felkészültünk az osztott katalógizálás, az adatcsere bevezetésére?

Sajnálatos tény, hogy még a nagyobb könyvtárakkal kapcsolatban is megalapozatlan rémhírek terjednek el arról, hogy a jövőben pl. nem kívánunk ETO-val foglalkozni. Nem ismerjük egymás fejlesztéseit, illetve nem tudjuk azt sem, melyik szoftvert érdemes megvásárolni, ha pl. ETO-t kívánunk alkalmazni stb.

Vannak kiváló szakembereink, de munkásságuk megismertetése, oktatása lehetne jobb is – egyrészt az állami oktatás keretein belül, másrészt egymásra épülő, posztgraduális formában. A meglévő elméleti kapacitást sem használjuk ki eléggé (sajnos néha személyes okokból is), de pl. a pénz, a támogatás, az együttműködés, a közös érdek felismerésének hiánya, a központi szolgáltatások bizonytalan helyzete, szükségességük megkérdőjelezése stb. erősítik ezt a tendenciát. Megszállott szakembereink is csak azokat boldogíthatják, akik ezt igénylik.

Vészhelyzet van? Hogyan tovább?

Két éve az MKE Műszaki Könyvtári Szekciója Gépesítési és osztályozási csoportjának összejevetelén *Babiczy Béla* jogosan kongatta meg a vészharangot az ETO további sorsával kapcsolatban. A privatizációs körülmények között veszélybe kerültek az addig rendszeresen megjelenő, ám időközben alaposan megdrágult ETO-kiadások és a kiegészítések.

A súlyosbodó anyagi helyzetben – amikor a könyvtárak további sorsa is bizonytalanná vált – a megmaradó intézmények kényszerűen felülvizsgálták tevékenységüket, szolgáltatásaikat és kiadásait, mert egyre kevesebb központi szolgáltatást tudtak megfizetni.

A nemzetközi rendszerhez való kapcsolódás biztosnak hitt keretei már 1990-ben felbomlóban voltak, de a UDC Consortium, amely a FID-től teljes egészében átvállalta az ETO gondozásának ügyét – csak 1992-től kezdett el ténylegesen működni. A kapcsolódás feltételeiről lassan körvonalazódnak mindkét oldalról az elképzelések, de a hazai stratégiát és a kapcsolattartás formáját még csak most kezdjük tervezni.

A Consortium mint öfenntartó szakmai szervezet – természetesen tagjaitól várja anyagi bázisát, és a befektetéseket szolgáltatásokkal kívánja honorálni. Érdeke, hogy minél többen rendeljék meg a teljes szolgáltatást, és ehhez előnyös anyagi feltételeket kínál. A szolgáltatások egyes elemei is megrendelhetőek, de a jövőben, mint az ETO szellemi tulajdonosa nagyobb figyelmet fog fordítani a jogosultságok betartására, mint eddig. Tájékoztatójából arra lehet következtetni, hogy az alapvető szolgáltatásokra esetleg intézményenként kell megszerezni a jogosultságot. Ugyanakkor nem zárja ki a kompenzációs szakmai megoldásokat sem a fizetési gondokkal küszködő országok esetében – és ez számunkra biztató.

Elvei és filozófiája szerint célja, hogy oly módon folytassa revíziós és fejlesztési tevékenységét, hogy az ETO összhangban legyen a korszerű információ- és könyvtári rendszerek igényeivel, hogy biztosítsa a széles körű hozzáférést a világon – összhangban az engedélyezésekkel, és felkarolja az új ETO-termékek, szolgáltatások és alkalmazások kifejlesztését (pl. CD-ROM lemezek bevezetésével).

A Consortium alapelveiben vázolt merészebb revíziós politika már az utóbbi öt évben jellemző volt elődjére is.¹ A struktúrák felülvizsgálata után az egyes táblázatok jelzeteit bátrabban kezdték el megváltoztatni: az elavultnak tekintett szakterületek (pl. a vallás, a gazdaság, a földtudományok, a járműtechnika stb.) belső felépítését jelentős mértékben újítták meg.

A 14:3-as kiegészítései pedig olyan változásokat mutatnak, hogy azok követése (vagy figyelmen kívül hagyása) komoly következményekkel fog járni (pl. a nyelvi és etnikai alosztások, a nyelvészet és irodalom stb. szakcsoportokban).

A FID részéről időszerű volt a rugalmasabb és gyorsabb reagálás a változó igényekre, a kis országokat azonban ez a várva várt felpezsdülés most azzal fenyegeti, hogy nem tudnak majd lépést tartani az eddig megszokott nemzetközi színvonallal, egyetemességgel.

A könyvtárak jelenleg is változó szintjeit használják az ETO-kiadásoknak (érthető, hiszen a teljes cédulakatalógust át kellene szervezni, vagy lezárni a változtatásnál). A gépesített rendszereknél könnyebbnek látszik az áttérés, az indexek alapján az összes szakjelzet felújítható, vagy a változásokról utalókat lehet készíteni, ha van értékelés és elfogadott revíziós álláspont, kumulált jegyzék.

Megélnkülő érdeklődés

Talán meglepő az ETO-ellenzők tábora számára az, hogy a számítógépes fejlesztések következtében nem csökkent, hanem nőtt az ETO és a *közös fejlesztések* iránti érdeklődés. Ennek több és igen sokféle oka van:

- ♦ a számítógépes alkalmazásnál a teljes rendszert meg kell tervezni ahhoz, hogy az egyes elemek beilleszkedjenek a rendszerbe;
- ♦ a gépi feldolgozás igényli a szabályozottságot, az egységes elvek alapján történő építkezést, az egyértelműséget;
- ♦ a nyilvánossá váló adatok erősebb önkontrollra és pontosságra kényszerítik a rendszer építőit, szívesen ellenőrizzük munkánkat mások megoldásaival;
- ♦ a következtelenségek súlyosan befolyásolják a rendszer felépítését és használatát;
- ♦ a szoftverek használata sokak számára nehéz, főleg ha nincs megfelelő felhasználói kézikönyv;
- ♦ az adatcsere, az integrált katalógizálás térhódítása nemcsak a gépek, programok tekintetében igényli a kompatibilitást, hanem az adatstruktúrában, vagyis a jelzettek szerkesztésében is;
- ♦ az ETO számítógépes alkalmazásáról nincs útmutató, a számítógépes szakemberek közül kevesen vállalkoznak partnerségre ilyen típusú munkában;

- ♦ a számítógépes alkalmazás kitágítja az alkalmazás határait az osztályozásban (pl. ETO és tárgyszó-kombinációk, permutált indexek) és a keresésben is (kombinált keresések a bibliográfiai leírás más elemeivel, Boole-algebrával stb.);
- ♦ a fogalmi rendszerek elemzésének készsége nem feltétlenül esik egybe a számítógép használatának ismeretével stb.

A bírálatok egy része nem csak az ETO-ra vonatkozatható

A bírálatok egy tekintélyes része általánosan és nem csak az ETO vonatkozásában igaz. Másik részük indokolatlan kívánalmakat támaszt egy általános, minden szakterületet lefedő osztályozási rendszerrel szemben.

A táblázatos rendszereknél vizuálisan is látható a következtelenség, az átfedés, a többtelműség, míg a szótárrendszerűeknél alaposabb elemzések szükségesek az értékeléshez: a hibák leginkább a keresés pontatlanságaiban tükröződnek.

Az ETO használata nehéznek tűnik, de azt sem szabad elfelejtenünk, hogy a dolgok nem jellemezhetőek tulajdonságaik felsorolásával (pl. tárgyszavakkal). A jellemzők egymáshoz és más dolgokhoz fűződő bonyolult, és teljességében soha le nem írható viszonya is perdöntő.

Jellemző ETO-bírálatok

---

a.) *Az osztályozás struktúrája nem korszerű, nem tükrözi a tudományok rendszerszemléletű felosztását.*

Ez tény, újabban az osztályozási rendszerektől elvárják az ismeretstruktúra tükrözését is. Kérdés, hogy jogos-e egy általános rendszerrel szemben ilyen igényeket támasztani? A jóval átfogóbb felosztású BSO sem maradt ebből a szempontból bírálatok nélkül. *Ungváry Rudolf* filozófiai megalapozottsággal építette fel kód- és tárgyszó-kombinációit az Osztauruszban, de valószínű, hogy felépítéséről, logikai rendszeréről többet kellene tudnunk, és használatát is érdemes lenne kiterjeszteni.

Nehéz áthidalni azt a problémát, hogy az osztályozási rendszer egyrészt munkaeszköz, másrészt elméleti kutatás magasszintű terméke. A munkaeszköznek általános „fogyasztásra” is alkalmasnak kell lennie.

b.) A táblázatok alapján különböző megoldásokat lehet előállítani.

Igaz, vannak átfedések és nem mindig biztosított az egyértelműség, de ez többé-kevésbé más eszközről is elmondható. Különböző emberek (sőt más időpontban talán ugyanazok is) más-más elemeket emelnek ki ugyanazon dolog jellemzésére. (Ez akár jó is lehet, de tudjuk, itt nem erről van szó.)

Minden osztályozási tevékenységet megnehezít, hogy ismeretlen felhasználó számára készül. Elvárható-e, hogy az osztályozó fogalmi rendszere és asszociációs készsége megegyezzen a felhasználóéval? Persze kötelező a kérdéses szakterület érvényes, aktuális terminológiájának használatára törekedni, de nem biztos, hogy a felhasználó, vagy a szakterület szakemberei is ezeket használják, vagy egyetértenek terminológiai kérdésekben.

A szakkönyvtárak pl. jobb helyzetben vannak ebből a szempontból, mint az általános gyűjtőkörű könyvtárak, mert szűkebb a kérdéses szakterület, pontosabb a fogalmi rendszer, jobban körülhatárolt a várható igény.

A kommunikáció bonyolult kódolási és dekódolási folyamatok közepette zajlik a rendszeralkotó és alkalmazó, a felhasználó és a tárolt ismeretanyag között – és ez az interaktív folyamat akkor jó, ha változásokat eredményez. Nem kellene félnünk a bírálatoktól sem.

A sokféleség bizonyos szempontból természetes jelenség. A kifejezések nem ugyanazt jelentik az egyes szakterületeken, nem azonosak az alá-, fölérendelt fogalmak és a rokon kapcsolatok, tehát különböző könyvtárakban nem is lehet azonos a jelzetek szerkezete akkor sem, ha a felső szintek megegyeznek.

c.) Nem elég flexibilis, merev.

A FID és újabbban a Consortium alapelvei között szerepel az ETO flexibilitásának, az alosztások fazettaszerű alkalmazásának fejlesztése, és vannak hazai és külföldi példák a megoldásra.

Vajda Erik 1992 őszén az osztályozási csoport összejövetelén ismertette az OMIKK-ban folyó kutatásokat az ETO számítógépes alkalmazásával kapcsolatban. Szerinte az online, interaktív rendszerekben az ETO előnyös vonásai felerősít-

hetőek: a föl- és leszállás a hierarchiában megoldható, az alosztások fazettaszerűen alkalmazhatóak és permutálhatóak, csonkolással átfogó kereséseket végezhetünk – ha megfelelő szoftver birtokában vagyunk².

De megemlíthetjük a DOBIS/LIBIS-ben alkalmazott, permutált, tárgyszóval kombinált megoldást³, az ETHICS (ETH Library Information Control System – Zürich) vagy a Der Universitätsbibliothek der TU-Graz online rendszerét, ahol a jelzetek mellett a tárgyszavakat is feltüntetik, illetve a tezaurusban az ETO-jelzet is megtalálható⁴.

Az angol nyelvterületen (pl. a Cranfield Institute of Technology, az Aberdeen University, az Edinburgh University, a King's College London, a Chelsea Campus, a Liverpool University, az American Institute of Physics (AIP) stb. könyvtáraiban) kutatásokat végeznek az ETO számítógépes alkalmazásánál (prekoordináció, posztkoordináció, csonkolás, elemekre bontás és keresés stb. témakörökben) annak ellenére, hogy nem tekintik a visszakeresés kizárólagos eszközének⁵.

d.) A prekoordinált jelzetszerkesztés információs többletét elvesztik az elemekre bontott jelzetek a számítógépes feldolgozásnál.

Ilyenkor a tartalmi tükrözés helyett csak a tárgy jellemzőit kapjuk meg, a keresésnél posztkoordinálttá válik a jelzet.

Permutált jelzetszerkezetnél az indexben is látható a jelzet eleje és vége, de az előző példákban láthatjuk, hogy az ETO-jelzet mellett szerepelhet a fogalom tartalmának nyelvi kifejezése is.

A kialakítandó authority fájlban rögzíthetjük a fogalmakat kifejező jelzet-kapcsolatokat, és az ezekre vonatkozó teljes információsort.

e.) Az egyenetlen használói igények különféle fejlesztésekben érdekeltek.

Míg a szakkönyvtárak és a felsőoktatás a teljes kiadások gondozását tartanák szem előtt, a könyvtárak jelentős csoportja a rövidített, illetve a középkiadások fejlesztését igényli.

Mindegyik igény jogos, tehát mindegyikkel kell foglalkozni. Az intézmények önálló hatásköre, hogy milyen módszert választanak. Mindössze annyiban van szükség koordinációra, együttműködésre, hogy az egytípusú igénylők ne elszigetelten, egymás segítsége nélkül próbáljanak előrejutni, illetve ha központi szolgáltatással, vagy szélesebb együttműködéssel lehet a legjobb eredményt elérni, akkor legyenek meg erre a pénzügyi és szervezeti keretek.

f.) *A szakcsoportok kidolgozottsága nem egyé- séges.*

Nem csak az ETO-ra jellemző. Általános rendszertől ugyan elvárható lenne az egységes- ség – ha lehetséges lenne. A bírálókat elvárja, hogy tudjuk, nem lehet különféle tudományágakat összehasonlítani, mert mindegyiknek más össze- tétele, bonyolultsága (és szakértője) van. A kidol- gozottság átmeneti állapot, változás előre és hát- rafelé is lehetséges.

g.) *Nehéz a használata, az alkalmazáshoz nincs megfelelő útmutató az osztályozók és a fel- használók számára sem.*

Miért nincs? Csak meg kellene bízni hozzáér- tő szakembereket (vannak többen).

Mátyán Gyula többször kifejtette véleményét erről. Olyan nemzeti osztályozási profil kialakítá- sát tartaná kívánatosnak, amely több szinten biz- tosítaná az osztályozók képzését és továbbképz-ését az oktatási intézményekben és az osztályo- zó műhelyekben is. A hallgatókat és a fiatal szakképzett könyvtárosokat ezekben a műhe- lyekben lehetne felkészíteni az osztályozó és in- dexelő tevékenységre, de a gyakorló osztályo- zóknak is továbbképzéseket, tapasztalatcseréket kellene rendszeresen szervezni a legújabb ismer-etek elsajátítása érdekében. (Jelenleg is vannak posztgraduális kurzusok, de nem elég széles kör- ben folyik a képzés.)

h.) *Az összetartozó dolgok szétszóródnak a rendszerben.*

Ez is olyan probléma, amely általános rend- szerre jellemzőbb, mint a szűkebb területet átfogókra. Ilyen esetben el kell azon gondolkodni, hogy lehet-e egyféle osztályozási rendszerrel iga- zán jó eredményt elérni?

i.) *Vannak sajátosságai, amelyek épp kidol- gozottságából, egyetemességéből erednek.*

Magas fenntartási költségek, kiadási és szer- zői jogi problémák nagyobb és kisebb nyelvtér- leteken, nehézkes újítási eljárások (amit ellensúlyoz az értékelt színvonal), új koncepciók bevezet-ésének nehézsége (viszont kizárt az esetlegesség és a provincializmus). A kapcsolat- tartás, a menedzselés országos belül is ne- hézkes, nemzetközi szinten nyelvi, utazási, szín- vonalbeli stb. problémák is felmerülhetnek. Az út- mutatókat, az egységesített besorolási adatok jegyzékét (authority fájlakat) nem könnyű általá- nos igények számára kidolgozni, ha pedig egyes országok, szakterületek elkészítik, nem biztos, hogy kapcsolódhatnak egymáshoz.

Néhány jellemző pozitívum

- ♦ *Monografikus feltárásoknál jobb, mint az egyedi megközelítés.*

A finnek vizsgálataik alapján megállapították, hogy az ETO a monografikus feltárásokhoz főleg azért igen jó megoldás, mert a soknyelvű adatbá- zisoknál lehetetlen minden szinoníma felidézése egy többnyelvű szabad szöveges keresésben⁶.

A feltárás és a visszakeresés gazdag struk- túrákban valósul meg, sokoldalú feltárási lehetősé- get kínál, menüszerkezetével bemutatja a vá- lasztékot, független a nyelvi korlátoktól, egyete- mes stb.

- ♦ *Egyéb felhasználási lehetőségek.*

Index-szótárak, egységesített besorolási ada- tok jegyzéke, tárgyszólisták és tezauszok ké- szítésére érdemes felhasználni, erre hazai és külföldi példák egyaránt vannak⁷. Kár lenne a benne felhalmozott tudásanyagot, struktúrákat és rendszerezéseket figyelmen kívül hagyni. Össze kellene gyűjteni a hazai és külföldi eredményeket, tapasztalatokat – gondolom az általános tárgy- szójegyzék összeállításánál is hasznos lenne ez az anyag (valószínű, vannak ilyen felmérések, de nem közismertek).

Az osztályozási csoport vizsgálatának követ- keztetései.⁸ Előterjesztés az ETO gondozásá- val kapcsolatban

---

Ebben a változó, sok bizonytalanságot hordo- zó helyzetben egy tény legalább biztosnak látszik a közel két éves vizsgálódás után: *a könyvtárak igen tekintélyes része ragaszkodik a jelen pillá- natban* (és előreláthatóan legalább még 10-20 évig) *az ETO-hoz*, és fejlesztését központi in- tézményektől várja – nem zárva ki persze, az ér- telmes együttműködést.

Jelenleg azonban nincs olyan szabad szako- zói kapacitás, ahol a saját napi és kutatási felada- tokon felül országos ügyek koordinálását vállalni lehetne, még a szakértői feladatok teljesítése is gondot jelenthet.

Az osztályozási csoport számára nyilvánvaló- vá vált, hogy a mostani szakaszban egy társadal- mi szakmai csoport keretei között nem biztosít- ható már a továbblépés, magasabb szakmai fóru-

mok, döntési jogkörrel rendelkező szakemberek segítségét kell kémi.

Elsőként az MKE Elnökségének támogatását sikerült megnyernünk. *Poprády Géza és Ottovay László közreműködése jóvoltából* felfigyeltek a probléma jelentőségére: felkérték az osztályozási csoport vezetőjét, hogy készítsen helyzetfelmérő jelentést, majd egy előterjesztést az ETO hazai helyzetével kapcsolatban (ld. az 1. és 2. sz. *melékletet*). Örömkre és megnyugvásunkra szolgált, hogy az Elnökség a továbbiakban kezdeményező és irányító szerepet vállalt a problémák országos szintű kezelésében - amely a mi erőnket már meghaladta volna. Az előterjesztéshez az osztályozási csoport értekezleteinek hozzászólásai nyújtották a fő támpontot, de intézményvezetők, szakmai szervezetek véleményét is megkérdeztük. Az intézmények és a szakmai tanácskozások nyitottságának köszönhetően több értékes, támogató állásfoglalás és vélemény hangzott el, elsősorban Babiczky Béla elemzésében és problémafelvetésében.

Az OSZK-ban szakértői értekezletet hívtunk össze, ahol a DOBIS/LIBIS programrendszerben az ETO-val dolgozik a Szakozó osztály – tehát nemzeti könyvtárunk bizonyította elkötelezettségét az ETO mellett. A résztvevők (*Babiczy Béla, Ottovay László, Rónai Tamás, Zöldi Péter, Ungváry Rudolf, Horváth Zoltánné*) *Poprády Géza* elnökletével egyetértettek abban, hogy 1.) a Consortiumhoz való csatlakozás a színvonalas fejlődés alapfeltétele, 2.) a fejlesztés és a nemzetközi szervezethez való csatlakozás országos szintű szervezést, feladatmegosztást és együttműködést igényel, 3.) a nemzeti könyvtárnak vezető szerepet kell vállalnia ebben – ha a szükséges feltételeket az állami vezetés biztosítani tudja.

Meghívást kértünk az újjáalakuló Szabványügyi Bizottság valamint az Egyetemi Könyvtárigazgatók Kollégiumának értekezletére, ahol *Babiczy Béla* értékelő helyzetfelmérését követően támogató és biztató véleményeket kaptunk. A *Szabványügyi Bizottság* ülésén *Fülöp Géza* (ELTE Könyvtári-informatikai tanszék) elmondta, hogy a Művelődési és Köznevelési Minisztérium egyetért a Consortiumhoz való csatlakozással és nem zárkózik el ennek anyagi támogatásától sem.

Az Egyetemi Könyvtárigazgatók Kollégiumának ülésén az intézményvezetők egyetértettek *Babiczy Béla* elemzésével és támogatták az előterjesztésben foglaltakat. *Zsidai József* (ME Köz-

ponti Könyvtár) leszögezte, hogy akár megszűnik az ETO, akár nem, még legalább 20 évig aktualitása van a magyar könyvtárakban. Javasolta, hogy központi állami költségvetés biztosításával az OSZK vállaljon központi szerepet a feladatokban. *Vásárhelyi Pál* (BME Központi Könyvtár) minden tekintetben felajánlotta hozzájárulását a fejlesztésekhez, ha az OSZK vállalja a vezető/szervező szerepet. *Mader Béla* (JATE Központi Könyvtár) csatlakozott *Zsidai József* szavaihoz, szerinte az online integrált rendszerekben való alkalmazást (amely elsősorban *Vajda Erik* nevéhez fűződik hazánkban) meg kellene gyorsítani. *Huszár Erőné* (BKE Központi Könyvtár) szerint, ha nem csatlakozunk a Consortiumhoz, az ETO további fejlődése nem biztosítható. Az a rendszer, amit nem fejlesztenek, összeomlik.

Az osztályozási csoport néhány tagjának javaslata az előterjesztéssel kapcsolatos álláspont kialakítása során:

Mártván Gyula: 1.) *A gyakorlati oldal* tervezésénél fontos, hogy a középkiadást használók melyik változatot használják. A rövidített kiadás áttekintését, kiegészítését, revízióját nem lehet kihagyni. A teljes kiadást használó szűkebb szakmai réteg jelenleg is alkalmazza a kiegészítéseket. Számukra ha nem is közömbös, de nem meghatározó jelentőségű a kumuláció; 2.) *Az oktatás* minden fázisában szükség van a kumulációkra, ezért a kumulációkkal rendelkező rövidített változat gondozása nélkülözhetetlen; 3.) *A nemzetközi kapcsolatok* ápolása a történelmi előzmények miatt presztizskérdés. Hazánk a bevezetésben, a kiadásokban és a korszerűsítésben élen járt; 4.) További két jelentős probléma: a szervezés, menedzselés, ütemezés, és a „hol legyen az íróasztal” kérdés megoldása.

Mártván Gyula még elmondta, hogy az OSZKÁR-on belül megbízást kapott az ETO fájl szerkezet jelzetellátásával és a fogalomalkotásával kapcsolatos kutatások irányítására. Az OMIKK-ban a 14:3-as kiegészítés kötelező érvényű, amelynek fordítása házi szinten biztosított. Elkészülése után floppyra rögzítik és a lézer-printerrel nyomtatható lesz. Szélesebb körű használatát megfelelő együttműködés keretein belül lehetségesnek tartja. Kérdés, hogy az UDCC-hez fel lehetne-e ajánlani kompenzációként?

Babiczky Béla: A floppy való közreadáshoz valószínűleg szükség lesz az UDCC engedélyére. Az UDCC-nek valóban fel lehetne ajánlani az elkészült anyagot (hiszen a középkiadásunkat is felhasználják az Master Reference File elkészítéséhez) abban a reményben, hogy kompenzációként jutányosan juthatnánk bizonyos szolgáltatókhoz. Érvként megemlíthetjük, hogy kevés használóval számolhatunk, kis könyvtáraink vannak behatárolt nyelvtérületen.

Zöldi Péter: Az „iroda” létrehozása fontos, amely egyrészt foglalkozhatna az ETO magyar kiadásaival, másrészt ennek következtében a Consortiumhoz való csatlakozás természetes szervezeti kerete lenne.

Drobinoha Angéla: Meg kellene vizsgálni, hogy az ETO fejlesztésének kérdését nem lenne-e érdemes összekapcsolni az általános tárgyszójegyzék munkálataival?

Néhány alapvető javaslat:

- ♦ A teljes kiadás 14:3-as szintjének felhasználása a vállalkozó könyvtárak munkamegosztása és anyagi áldozata függvényében történjék.
- ♦ A rövidített kiadások továbbfejlesztését az OSZK és az OMIKK közösen csinálja.
- ♦ Az oktatást (a hallgatók és a gyakorlati szakemberek számára) egységes országos úgymódon kell bonyolítani.

* * *

Az előterjesztés bemutatása előtt köszönetemet szeretném kifejezni *Babiczky Bélának* és mindazoknak, akik az osztályozási csoport összeállításán szakmai tudásuk legjavát adták ahhoz, hogy az elemzések és az előterjesztés megszülethessen. Van még adósságunk kiváló szakembereinkkel szemben: gondolataikat, véleményüket többször kellene bemutatnunk, megkérdeznünk.

Irodalom

1. New activities concerning the UDC... = International Classification, No. 1. 1992. p. 22.
CHATTERJEE, Amitabha – CHOUDHURY, Gobinda Gopal: UDC: International Medium Edition – English text. A critical appraisal. = International Classification, No.3. 1986. p. 137-141.
RIESTHUIS, G.J.A. – VAN DE WAAL, E.H. – ZANDSTRA, J.G.: New UDC Auxiliary tables for cartographic materials and geographic information = International Forum Inf. and Docum., No.2. 1991. p.30-35.
McILWAINE, I.C.: FID/CR News 28. Task for UDC system development. = International classification. vol. 17. 1990. no. 3/4.p. p.177-178.; FID New Bulletin, vol. 40. 1990. no.4. p.55.
BABICZKY Béla: Változások a tizedes osztályozás helyzetében. = Könyvtári Levelező/lap, 1993. 4.sz. (és egyéb kéziratokban is)
2. VAJDA Erik: Az ETO-szerinti információkeresés lehetőségei a számítógépes online rendszerekben. Előadás 1992. október 28-án. (Az előadásról készített jegyzetek az osztályozási csoport „irattárában” található.)
3. ETO a DOBIS-ban. Beszélgetés Zöldi Péterrel. (Horváth Zoltánné) = OSZK Híradó, 1993. 1.sz.
4. GÖDERT, Winfried: Die Dezimalklassifikation im Online-Retrieval = Nachrichten für Dokumentation. Vol.41. 1990. no. p.155-158.
HERMES, Hans Joachim – BISCHOFF, Michael: Die Dezimalklassifikation (DK) in Datenbanken = Nachrichten für Dokumentation. Vol.40. 1989. No.3. p.355-360.
5. BUXTON, A.B.: Computer searching of UDC numbers = Journal of Documentation. Vol.46. 1990. no. 3. p.193-217.
6. HAARALA, Arja-Riitta: The role of UDC in Finnish classification policy. = International Cataloguing and Bibliographic Control, 1991. July-Sept. p.43-46.
7. DROBINOHA Angéla: Ahol az ETO „elefántcsonttorony” bizonyult. Tárgyszókatálogos az ÁTE Központi Könyvtárában. = Mezőgazd. és Élelmiszeripari. Kvt. Tájé. 1990. 4.sz. p.10-14.
8. Id. erről Babiczky Béla kéziratait, illetve elemzéseit, valamint a találkozókon készült feljegyzéseket, hozzászólásokat, főleg Mátyán Gyulától, Vajda Eriktől, Rónai Tamástól, Zöldi Pétertől, Domokos Miklósnétól és még sok más kollégától az osztályozási csoport irattárában.

1. melléklet

Előterjesztés az MKE Elnöksége részére az ETO fejlesztésével, gondozásával kapcsolatban

Az MKE Műszaki Könyvtári Szekció Gépesítési és osztályozási csoportja az elmúlt két év helyzetelemzése és közvéleménykutatási alapján szükségesnek tartja, hogy az ETO további gondozása a jelenkor változásainak és követelményeinek függvényében, országosan egységes szakmai elvek szerint, koordináltan történjék. (1.sz. mell.)*

Kérjük az MKE Elnökségét, hogy a könyvtárak és intézményvezetők bevonásával, a vázolt helyzet, illetve javaslatunk figyelembevételével vizsgálja meg, milyen szakmai együttműködésre és anyagi támogatásra van mód az ETO egységes gondozása, fejlesztése, alkalmazása érdekében – hazai és nemzetközi vonatkozásban.

1. Változások az ETO gondozásának nemzetközi szintjén

a.) A FID átadta az ETO gondozásának, fejlesztésének teljes jogkörét a UDC Consortiumnak, amely a csatlakozás különböző lehetőségeit kínálja a vállalt anyagi befektetésnek megfelelő szolgáltatási rendszerrel. A költségtérítéses alapon működő, önellátó szervezet kompenzációs megoldásokat is lehetségesnek tart. (2/1.sz. mell.)

b.) A Consortium a közeljövőben nem foglalkozik a teljes kiadásokkal, egy középkiadásnak megfelelő számítógépes adatbázist készítenek (master reference file: MRF) az elkövetkező kiadások és revíziók alapjául, amely géppel olvasható formában is hozzáférhető lesz. Az MRF bázisa az angol középkiadás (1985), amelynek 60 000 osztályát és alosztását kiegészítették az Exten-

tions and Corrections táblázatainak megfelelően a 10:1-13:3-as szintig. A felhasználókkal folyamatos kapcsolat kiépítésére törekednek a jobb minőség és szolgáltatási rendszer és a fejlesztések elterjesztése érdekében.

Nemzeti vagy szakterületi szakértői csoportok létrehozását ajánlják, amelyek egymással együttműködve, konzultálva közvetíthetik javaslataikat az UDCC Revision Advisory Groupnak. (2/2.sz. mell.)

2. Hazai helyzetkép és változások az ETO kiadásával kapcsolatban

a.) A teljes ETO kiadások a korábbi évekhez képest lelassultak, egyes szakterületek fejlesztése, illetve publikálása lemaradt. Vannak kéziratban lévő fejlesztések, és számos kötet nem éri el a rövidített kiadás szintjét.¹ (3.sz. mell.)

b.) Az OMIKK az Exentions and Corrections magyar fordítását a 13:3-as jegyzék megjelenését követően megszüntette, mert a 14:1 nyomdakész állapotban lévő kiegészítésre már nem érkezett kellő számú előfizetés.

c.) Könyvtáraink nem követték egyöntetűen és folyamatosan a korrekciókat, jelenleg is különböző érvényességű táblázatokat használnak országosan és intézményen belül is (az alosztások és a főtáblázati számok vonatkozásában).²

3. Szakmai változások

a.) A számítógépes feldolgozás kitágította az ETO alkalmazási lehetőségeit:

nem kezelhetjük lineáris rendszerként, mert a jelzetek szétválaszthatóak, permutálhatóak, a hierarchiában szabad a közlekedés, a válto-

* Az előterjesztés mellékleteit itt nem közöljük, de az irodalomjegyzék után felsoroljuk. (A szerk.)

zásokat szinte azonnal követhetjük (megfelelő utalásokkal), az alosztások fazettás szerkezetként működhetnek, együttesen lehet alkalmazni a jelzeteket természetes nyelvi megfelelőikkel, olyan felhasználói segédlet építhető be a rendszerbe, amely adott körülmények között a legalkalmasabb, kombinációkat lehet alkalmazni a keresésnél (szöveg, jelzet, Boole-algebra kombinációk stb.)³

b.) A gépesítéssel az adatcsere lehetősége megsokszorozódott, emiatt megnőtt az igény az egyértelműség, a szabványosítás iránt hazai és nemzetközi vonatkozásban is.

c.) A jelzetek a számítógép segítségével felhasználhatóak tárgyszórendszerek építésére, illetve együttes fejlesztésre. A párhuzamos fejlesztés és használat megkönnyíti az igényeltnél lassabban haladó tárgyszóépítési munkálatokat, a kifejezések fordítását, átvételét, a fogalmi meghatározást, a szükséges struktúra, rokonsági kapcsolatok kiépítését. (5.sz. mell.)

d.) Az egységes európai információs rendszerhez való kapcsolódás (különösen kis országok esetén) megkívánja a nemzetközi rendszerekhez való igazodást.

e.) Az ETO nemzetközi szintjén olyan jelentőségek a változások (ld. a 14:3-as Ext. Corr.) a gazdaság, a kémia, a vegyipar, a járműtechnika, de különösen a nyelvi és etnikai alosztás, illetve az irodalom szak egészében, amelyek megnehezítik nemcsak a teljes, hanem a rövidített kiadás használatát is. (6.sz. mell.)

Javaslatok

---

1. Szervezés, irányítás, menedzselés

---

a.) Az MKE Elnöksége az OSZK-val és az OSZK KMK-val közösen vizsgálja meg annak lehetőségét, hogy létre lehet-e hozni az ETO hazai gondozására egy könyvtárközi társulást, amely egy bázishely biztosítása mellett (ld. a b. pontot) szolgáltatásokat nyújtana a belépő könyvtáraknak – közös szakmai és anyagi erőfeszítésekre építve (alapítvány vagy egyéb megoldás formájában).

b.) Az együttműködő könyvtárak szakembereiből alakuljon egy szakértői csoport, élén egy

irodával (amelynek működési feltételeit anyagilag biztosítani kell).⁴ Az iroda és a szakmai grémium rendelkezzen a következő munkafázisokban megfelelő döntési jogkörrel és anyagi háttérrel annak érdekében, hogy az ETO gondozásával kapcsolatos feladatokat koordinálhassa hazai és nemzetközi vonatkozásban, szolgáltatásokat nyújthasson alkalmazási kérdésekben és az ETO gépi nyilvántartása terén. A szakértői csoport készítsen el egy rövid- és hosszú távú feladattervet, és nyújtson be pályázatot az OMFB-hez az ETO fejlesztésével kapcsolatos gépesítési feladatokra. Tartsa nyilván a könyvtárak fejlesztéseit, illetve igényeit és közvetítse ezeket az érintett intézmények között.

c.) Az Elnökség szervezzen konferenciát az OSZK-val közösen az ETO használatával, fejlesztésével, jövőbeni gondozásával kapcsolatban, ezt megelőzően kérdőív formájában kérjen véleményt a továbblépéssel kapcsolatos igényekről, illetve adatokat a helyzet értékeléséhez.

---

2. Kapcsolódás a Consortiumhoz

---

a.) A kapcsolódás optimális formáját csak az érdekelt könyvtárak közreműködésével, illetve a minisztérium és egyéb szakmai szervek, nagy könyvtárak vezetőinek egyetértésével, a szükséges anyagi háttér biztosítását követően lehet kidolgozni.

A végleges választ a szakértői csoport megalakulása és a c. pontban javasolt konferencia előtt nem adhatjuk meg.

b.) A kapcsolat fenntartása érdekében szükséges további tájékoztatásokat kérni, főleg annak érdekében, milyen kompenzációs lehetőségeket kínálnak.

c.) Függetlenül a könyvtáraktól várt javaslatoktól, szakmailag szükségesnek látszik az MRF megvétele, hasonlóan az OSZK-ban és egyéb nagyobb könyvtárakban meglévő külföldi CD-ROM adatbázisokhoz (pl. BIP, Deutsche Bibliographie stb.).

---

3. Hazai szakmai feladatok, ETO kiadások

Az ETO hazai kiadásával kapcsolatban eltérő vélemények vannak (pl. nem elegendő a közép-

kiadás, le kellene zárni a fejlesztéseket bizonyos szintnél stb.), ezért a c. pontban javasolt konferencia eredménye ezekben a kérdésekben is döntő lesz.⁵

a.) Ki kell dolgozni a hazai ETO-kiadások olyan kumulációját, amelyben a rendelkezésre álló legmagasabb érvényességi szint van képviselve a teljes, illetve a középkiadások vonatkozásában.

b.) A kumulációt számítógépes adatbázisban kellene rögzíteni, a tárgyszóindexszel együtt, és vagy floppyn vagy nyomtatott output formában lehetne rendelkezésre bocsátani az igényelt részeket. Meg kellene vizsgálni, hogy az OSZK Szakozó osztálya által a DOBIS/LIBIS rendszerben tárolt permutált jelzetek és természetes nyelvű szakkifejezéseik (13:3-as szint) közkinccsé tételenek milyen lehetőségei vannak, tekinthetnének-e ezeket a jelzeteket országos szinten mintának.

c.) A számítógépes adatbázissal rendelkező könyvtáraknak (illetve az azonos szakterületeknek) meg kellene állapodniuk abban, milyen mélységig, illetve érvényességi szintig használják az ETO-t, illetve milyen időközönként készítenek revíziót.

d.) Dönteni kell abban a kérdésben, hogy a 14:3-as szint változásait mikor tudjuk követni?

e.) Az ETO online alkalmazásával kapcsolatban meg kell szervezni a számítógépes elméleti és gyakorlati oktatást az egyes szoftverekhez alkalmazva.

Budapest, 1993. április 12.

Jegyzet

1. A rövidített kiadás 1991-ben, index-kötete 1992-ben jelent meg az Ext. Corr. 13:3 érvényességével. (Az UDC Consortium alkalmasnak ítélte arra, hogy felhasználja az MRF fejlesztéséhez.) (ld. 2/2-es mell.)
2. Az OSZK katalógusa 9.2, az alosztások 8.6 szintűek, a DOBIS/LIBIS 13:3-as
3. Id. erről a DOBIS/LIBIS képernyőjének részletét a 4.sz. mellékletben a külföldi példákkal együtt, valamint v.ö. Vajda Erik 1992 őszén megtartott előadásával (Az ETO online használata számítógépes rendszerekben).
4. Társadalmi szervezet nem tud hatékonyan működni, mert döntési és intézkedési jogkör hiányában csak javaslatokat tehet. A jelen munkahelyi viszonyok mellett a munkaadó nem tudja támogatni a még oly hasznos, de munkakörhöz nem tartozó feladatokat, illetve költségeket (pl. postázás, telefon, ügyintézés, szervezés, értekezletek stb.)
5. A műszaki szakterület ragaszkodik a teljes kiadásokhoz. Mátyán Gyula véleménye szerint viszont egy bizonyos meghatározott szintnél le kellene zárni a korrekciókat. Egyes vélemények szerint elég lenne a Dewey rendszernek megfelelő általánosabb szint, mert a speciális megközelítést tárgyszavakkal kellene biztosítani. Az ETO jelzetek ily módon egy általános, tág szintet képviselnének a BSO-hoz hasonlóan (ld. Drobinoha Angéla véleményét is).

Háttéranyag

1. A Gépesítési és osztályozási csoport két éves tevékenységének rövidített jegyzőkönyve
- 2/1. A Consortium kérdőíve és tájékoztatója angolul és nyersfordításban
- 2/2. A Consortium tájékoztatója Babiczky Béla számára
3. Az ETO kiadásainak helyzete (B.B. táblázatai)
4. A DOBIS/LIBIS rendszer permutált indexeinek részlete és külföldi példák (A KMK Szakkönyvtárból és Drobinoha Angéla anyaga alapján).
5. Drobinoha Angéla elkészült, de még nem elfogadott doktori disszertációjának részlete
6. Babiczky Béla cikke a Könyvtári Levelező/lapnak

2.sz. melléklet
Az MKE műszaki szekció gépesítési és osztályozási csoportjának
állásfoglalása az ETO fejlesztésével foglalkozó előterjesztéssel
kapcsolatban

Résztevők: Babiczky Béla, Mártyán Gyula, Zöldi Péter, Rónai Tamás, Drobinoha Angéla, Csík Tibor, Horváth Zoltánné

A megbeszélés résztvevői egyetértettek a tervezetben foglaltakkal, különös tekintettel abban, hogy a téma kezelését országos szinten kell megoldani. Köszönetüket fejezik ki az MKE Elnökségének a téma napirendre tűzéséért, és az alábbiakat kívánják hozzáfűzni az előterjesztéshez:

1. Az ETO gondozásának kérdését három szinten együttesen kell kezelni: a középkiadások, a teljes kiadások és az oktatás szintjén. Mindhárom területen részletes elemző- és tervezőmunka szükséges.
2. A szervezés, menedzselés, fejlesztés és a nemzetközi rendszerhez való kapcsolódás szervezeti keretét meg kell teremteni egy önálló iroda (munkaerő, felszerelés) keretében.
Az iroda létrejöttéig egy adhoc bizottság foglalkozzon a tervező-szervező feladatokkal.
3. A gondozás és a fejlesztés anyagi háttérének biztosítása a (legkedvezőbb formában) a továbblépés alapfeltétele.
4. Fentiek jogi szabályozását és háttérét a minisztérium szakértőinek segítségével kell megoldani.
5. Az MKE Elnöksége az előterjesztéssel kapcsolatos állásfoglalásában rögzítse a szakmai, szervezési és gazdasági feladatok intézkedési és időtervét, a felelősök kijelölését.

Budapest, 1993. április 15.

AZ ETO az Országos Széchényi Könyvtár számítógépes rendszerében

Zöldi Péter

1. Miért az ETO?

Az Országos Széchényi Könyvtárban (OSZK) alkalmazott számítógépes rendszer, a DOBIS/LIBIS a használó számára a dokumentumokhoz való korszerű hozzáférést biztosítja. Ennek eszközei a hozzáférési pontokat jelentő adatok indexei, nevezetesen a név-, cím-, kiadói, tárgyszó, osztályozási stb. indexek. A közvetlen tartalmi visszakeresésre a DOBIS/LIBIS-ben a két utóbbi szolgál. A DOBIS/LIBIS OSZK-beli alkalmazásában, a NEKTÁR-ban (Nemzeti Könyvtári Átfogó Információs Rendszer) a tárgyszó index nem teljes, eredeti értelmében használatos, tartalmi-tárgyi visszakeresésre az osztályozási index maradt. Ennek kialakításánál a DOBIS/LIBIS adaptálása során többféle lehetőség kínálkozott. Elsősorban azt kellett eldönteni, hogy milyen információkereső nyelvet használjunk, továbbá azt is, hogy hogyan szerveződjék az osztályozási index.

A választás az információkereső nyelv tekintetében végül is az ETO-ra esett. Amellett, hogy az ETO Magyarországon még mindig alighanem a legelterjedtebb osztályozási rendszer, a döntés indoklást igényel. Az ETO-t, kezdetben annak Szabó Ervin nevéhez fűződő változatát az OSZK mintegy 60 éve használja. Három, időhatárokhoz kötött szakkatalógus szolgálja az olvasókat: az 1800 előtt, az 1801-től 1944-ig és az 1945 után megjelent könyvek katalógusa. Összességükben milliós nagyságrendű cédulaanyagot tartalmaznak. Egy további szempont az volt, hogy az az adatbázis, amelyik a *Magyar nemzeti bibliográfia. Könyvek bibliográfiájának* számítógépes előállítása kapcsán több mint 15 éven át épült, szintén ETO jelzeteket tartalmaz. Remélhető a bibliográfiai és a NEKTÁR adatbázis egyesítése, s ez elég súlyos érv az ETO mellett. Ha onnan közelítjük a problémát, hogy mivel válthattuk volna fel az ETO-t, nyilván egy természetes nyelvre épülő visszakereső nyelv jöhetett volna szóba. Tekintve azonban, hogy a kötelempéldányok révén a feldolgozandó anyag nagyobbik része a tudományok és a gyakorlat irodalmának teljes spektrumát tartalmazza, meg kellett volna birkóznunk egy általános tárgyszójegyzék vagy teaurusz problémájával. Mindent összevetve az a meggyőződés alakult ki, hogy egy ilyen organizmusnál, mint az OSZK, egy gyökeres változás a használók (a központi szolgáltatások használóit is beleértve) számára talán

több hátránnyal, mint előnnyel járt volna. Az ETO tehát maradt. Az adott helyzetben inkább arra törekedtünk, hogy az osztályozási rendszer sajátosságait a számítógépes rendszer lehetőségeivel összeegyeztetve próbáljunk előnyös változást elérni a tartalmi-tárgyi visszakeresés tekintetében.

2. Az ETO a NEKTÁR osztályozási indexében

Közismert, hogy az ETO-nak (és minden hierarchikus osztályozási rendszernek) hagyományos visszakereső rendszerben, katalógusban való alkalmazása nehézkes. Ez abból a körülményből következik, hogy az osztályozási rendszer több dimenziót képviselő struktúráját a katalógus, bibliográfia egydimenziós, lineáris rendjébe kell kényszeríteni. Az ETO jellegzetessége, a közös alosztások rendszere révén az eredendő polihierarchia a gyakorlati alkalmazások során megsokszorozódik. Hiába tesznek lehetővé a közös alosztások precízebb meghatározásokat, a katalógusban megtestesülő végeredmény ahhoz hasonlítható, mint amikor egy kincstárba több folyosó vezet, de azok egy kivételével (ld. főtáblázati szám) el vannak falazva.

Először is ezeknek a befalazott bejáratoknak a kibontására tettünk kísérletet azzal, hogy megpróbáltuk a jelzeteket visszakereshetővé tenni nemcsak a főtáblázati számok felől, mint a hagyományos katalógusokban általában, hanem az alosztások felől is. Azt a lehetőséget használtuk ki, hogy a DOBIS/LIBIS egyes indexei az adat elemeit permutálva tartalmazzák. A permutált index formailag olyan, mint egy KWIC index. A cím-index pl. ezt a permutációt elvégzi a cím minden szavára (bizonyos szavak kivételével). Az összetett jelzeteket tehát az alosztásoknál szóközökkel szavakra bontottuk és permutáltattuk. Egy összetett jelzet permutációja pl. így alakul:

```
73: 72 .04 .035.5 (439 -2 Bp.)
    73: 72 .04 .035.5 (439 -2 Bp.)
    73: 72 .04 .035.5 (439 -2 Bp.)
    73: 72 .04 .035.5 (439 -2 Bp.)
    73: 72 .04 .035.5 (439 -2 Bp.)
    73: 72 .04 .035.5 (439 -2 Bp.)
73: 72 .04 .035.5 (439 -2 Bp.)
```

A Budapest eklektikus épületszobrászatát jelentő jelzet tehát visszakereshető a -2 (helységek), (439 (Magyarország), .035.5 (eklekticizmus), .04 (ornamentika), 72 (építészet), 73 (szobrászat), Bp.= Budapest „szavak” felől is. (A példában túlzottnak tűnő analitikus elemek értelmét a később ismertetendő keresési technikák adják meg.)

Ami a besorolást illeti, a NEKTÁR osztályozási indexében a permutációs tengelytől kezdve a számok rendezése megfelel az ETO szokásos rendjének. Mivel a rendezést vezérlő ETO számok felépítésükkel a tartalmi, generikus vagy kvázigenerikus összefüggéseket reprezentálják, ezek az összefüggések az index rendjében is megmutatkoznak. Kivételt képez az index azon része, ahol a pont nullás és kötőjeles korlátozottan közös alosztások sorakoznak. Ezek lényegük-nél fogva az azonos, vagy hasonló alak ellenére különböző jelentést hordozhatnak, olyanok, mint a természetes nyelvi szavak közt a homonímák. (A példából egyébként látható, hogy a nem alfanumerikus karakterek sorrendje eltér az ETO-beli szabványos rendtől.)

3. Többdimenziós keresés

A NEKTÁR-ban megvalósítható többdimenziós keresés bemutatására röviden ismertetni kell a keresés technikáját a rendszerben.

A kereső a permutációs tengelytől jobbra kezdődő jelzetrésznél léphet be az indexbe egy keresőszóval. A képernyőn az index 14 soros részlete jelenik meg (ld. a *túldoldalon* az 1. ábrát), a 2. sorban a keresőszóval. Képernyőnként előre-hátra lapozgatva „böngészhetünk”.

A dokumentumok (illetve a leírások) a megfelelő baloldali sorszám beírásával választhatók ki és jeleníthetők meg. Az egyes találatalmazok el-tárolhatók, és azokon logikai műveletek („vagy”, „és”, „de nem”) végezhetők. (A keresés hatékonyságát növeli egyébként, hogy az összes indexben végzett keresések találatalmazai kombinálhatók egymással, illetve szűkíthetők pl. megjelenési év stb. szerint.)

A lapozgatással tehát egy összefüggő ismeretmezőn mozgunk, de az indextételek lineáris rendje miatt oly módon, mint egy hagyományos katalógusban. A többdimenziós keresésre azáltal

1. ábra
Részlet a permutált osztályozási indexből

05/24/1993 15:06:57 =====

Keresés

Osztályozási jelzetek

1	903.23 "634"	(439.11)(082)
2		(439.111) Vas_megye
3	903	(439.111) "636"
4	069	(439.111) (083.8)
5	-----929	(439.111) : 016
6	77	(439.115) (091)
7	(439.117)	Veszprém_megye
8	373.3	(439.117) "1945/1948"
9	338.2	(439.117) "199"
10	-----353	(439.117) "199"
11	324: 352	(439.117) "1990" (082)
12	809.451.1 -311	(439.117) (035.5)
13	392.91 (=945.11)	(439.117)
14	809.451.1 -313	(439.117)

Válassza a megfelelő számot vagy kódot

k keresés	e előre	
u új index	h hátra	g keresés+mentés
s részlet	a ad	v vég

2. ábra
Részlet az osztályozási index betűrendes mutatójából

05/24/1993 14:55:47 =====

Keresés

Osztályozási jelzetek

1	262.142.6	káptalan
2	929.6 (439 -2	Kapuvár)
3	.004.64 hiba	kár
4	398.332.416	karácsony
5	-----264-041.2	karácsony_vallás -----
6	1 (439) (092)	Karácsony_S.
7	37 (439) (092)	Karácsony_S.
8	159.923 személyiségtipológia	karakterológia
9	796.853.26	karate
10	-----82 -43	karcolat tárca_szépirodalmi_műfaj --
11	616.1	kardiológia vérkeringési_rendszer_bet
12	894.511 (092)	Kardos_L. (093)
13	741.5	karikatúra
14	266.3	belmisszió karitasz szeretetszolgálat

Válassza a megfelelő számot vagy kódot

k keresés	e előre	
u új index	h hátra	g keresés+mentés
s részlet	a ad	v vég

nyílik lehetőség, hogy nemcsak egy indexsor kiválasztásával, vagyis prekoordinált jelzetek alapján képezhetünk és tárolhatunk találathalmazokat, hanem a jelzet bármely permutált elemének ún. csonkolásos megadásával, amikor is a találathalmazba bekerül minden, az adott keresőszóval kezdődő jelzetet, jelzetelemet tartalmazó, tehát egy hierarchia szint alá tartozó dokumentum. A csonkolt szavak rövidítésével vagy meghosszabbításával közlekedhetünk a keresésben a hierarchiai szintek között. (A logikai műveletek mellett ez is egy módja a találathalmaz szűkítésének, illetve bővítésének.) Látható, hogy ily módon a főtáblázati számokkal, illetve alosztásokkal keresve, olyan találati halmazokat hozhatunk létre, amelyek a dokumentumállomány sajátos szempontú *metszeteit* nyújtják. Hangsúlyozni szeretném, hogy voltaképpen nemcsak az alosztások, de a főtáblázati számok ETO-beli hierarchia szintjei is egy-egy metszetet képviselnek. A metszetek szerinti keresések révén egy fazettás osztályozási rendszerek az ETO-ban korlátozottan ugyan, de benne rejlő lehetőségei érvényesülnek. A többdimenziós keresés végső soron a metszetek szerinti kapott találathalmazokon végzett logikai műveletek révén valósul meg.

zés tudományos
ományszervezés
001.89

001.89 tudományszervezés tudományos kutatás
kutatás
tudományos kutatás
tudományszervezés tudományos kutatás

Nemritkán összetett jelzet is bekerül meghatározással az indexbe, ha fontos önálló fogalmat jelöl, vagy jelentése megegyezésen alapul, pl. 316.63: 316.347 (=00) nemzetiségi identitás tudata. A szöveg megfogalmazásánál igyeckszünk tömör, tárgyyszószerű alakot alkotni (nem föltétlenül követve az ETO kiadások betűrendes mutatóinak gyakorlatát). Ezen túlmenően is megfogalmaztunk bizonyos szabályokat. A több szóból álló nyelvi szerkezetből pl. lelitjük – a kötőszavakon, névelőkön, névutókon túl – azon szavak permutálását, amelyek 1. önmagukban, pl. jelző nélkül nem relevánsak, illetve többértelműek (pl. politikai *mozgalom*); 2. szisztematizálást eredményeznének a természetes nyelvi szavak között, pl. családi *erkölcs*, foglalkozási *erkölcs*, közösség és *erkölcs*, hiszen a 17 erkölcs alatt megtalálható a szisztematikus részben az erkölcs minden vonatkozása. Ezzel szemben, ha a szerkezetben lévő szó olyan fogalmakat, dolgokat stb. „szisztematizálna”, amelyek az ETO-ban nem egy szám alatt, egy hierarchiában vannak, akkor permutálni kell, pl. téli napforduló *ünnepei* 398.332.41, szentek *ünnepei* 264-045. Meg kell jegyezni, hogy a permutáció megakadályozására szóköz kitöltő karaktert, az aláhúzás karakterét alkalmaztuk, ez viszont néhány esetben befolyásolja a szövszerkezetek rendezését.

4. Betűrendes mutató

Minden mesterséges információkereső nyelv, így az ETO használatának is kellemetlen velejárója, hogy „szótár”, táblázatok nélkül mégcsak megérteni sem lehet. E szótár elengedhetetlen része a természetes nyelv felőli megközelítést biztosító betűrendes mutató. A NEKTÁR osztályozási indexe a betűrendes mutatót is tartalmazza. (ld. 2. ábra)

Ez a mutató úgy készül, hogy az osztályozás során használt *táblázati elemeket* (főtáblázati számokat, alosztásokat) az első előfordulásakor önálló indextételként a meghatározás szövegével együtt beírjuk az indexbe. (Az indextételhez utaló és megjegyzés kapcsolható.) A tételt a rendszer szabályosan permutálja, természetesen önálló szónak tekintve magát az ETO számot és a meghatározás szavait. Pl. a *001.89 tudományszervezés, tudományos kutatás* az indexben a következő helyeken található:

Az osztályozási index betűrendes része közvetlenül nem használható dokumentumok kiválasztására: az ilyen indextételhez sohasem tartozik dokumentum. Arra szolgálnak, hogy a használó megtalálja a számára kézenfekvő természetes nyelvi kifejezéshez tartozó ETO jelzeteket, jelzetelemeket, amelyekből összeszerkeszthető a tulajdonképpeni keresőprofil.

A betűrendes mutatónak egy mellékes hozadékára is gondoltunk: a kötelempéldány anyag feldolgozása következtében bizonyos idő múlva a valóságos könyvtermés által „kiválasztott” szóanyag gyűlik össze (és szisztematizálódik), amely talán felhasználható lesz a tervezett általános tárgyszójegyzék vagy tezaurusz összeállításánál.

Az OSZK számítógépes rendszerére kíváncsi olvasó bizonyára nem kapott elég tájékoztatást ebből az írásból. A cikk célja azonban inkább az

volt, hogy hívja fel a figyelmet az ETO-ban rejlő lehetőségekre. Ezeknek a kibontására most talán több mód kínálkozik, mint eddig gondoltuk. Az általunk alkalmazott eljárás ugyanis nincs a DOBIS/LIBIS-hez kötve. Lényegében ugyanez

megvalósítható pl. az ISIS szavas indexelési technikájával és keresési módszereivel. Hogy érdemes-e ezen az úton továbbmenni, arra a felhalmozódó tapasztalatok és az elvégzendő hatékonysági vizsgálatok adhatnak választ.

SAKKOZOTT A KÖNYVTÁRBAN – LECSUKJÁK (ebben is zárkózzunk fel a fejlett demokráciákhoz?).

- La Rochelle (New York állam) könyvtárában sakk-könyvet tanulmányozott egy olvasó, a magával hozott sakk-készlet segítségével. A könyvtáros, majd az előhívott rendőr felszólítására sem volt hajlandó elpakolni a sakktábláját, holott nagybetűs felirat tiltja a sakk és hasonló játékok úzését a könyvtárban. Bíróság elé került, s bűnösnek mondták ki - hiába védekezett azzal, hogy ő nem „játsozott”, csak demonstrálta magának a könyv anyagát.

(DBI-Pressespiegel, 1993. március)

A BRITISH LIBRARY ONLINE KATALÓGUSÁT Nagy-Britannia felsőoktatási könyvtárai is közvetlenül használhatják 1933 őszétől, a JANET (Joint Academic Network) hálózaton keresztül. 15 millió tétel közül kereshetnek szerző, cím, tárgy, kiadó, megjelenési hely és év, ISBN vagy ISSN szerint a hálózat mindazon tagjai, amelyek IBM-kompatibilis gépekkel rendelkeznek.

(BL News, 1993. jan.)

MEGALAKULT A KÖNYVTÁRI, TÁJÉKOZTATÁSI ÉS DOKUMENTÁCIÓS EGYESÜLETEK EURÓPAI IRODÁJA (European Bureau of Library, Information and Documentation Associations, EBLIDA), 1992 júniusában. Alapító tagja 14 egyesület, az Európai Közösség 10 országából. Célja: konzultációs lehetőséget nyújt a tagoknak a mindnyájukat érintő kérdésekben; biztosítja kapcsolatukat egymással és az Európai Közösség intézményeivel; képviseli a szakmát "európai" ügyekben. Az EBLIDA székhelye Hágában van, az NBLC (Holland Közművelődési Könyvtári és Irodalmi Központ) keretében, de irodát tart fenn a brüsszeli Királyi Könyvtárban is.

(EBLIDA Newsletter)

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár tevékenysége és fejlesztése

Szakértői jelentés

Ambrus Zoltán
Bátányi Béláné
Demeter Miklósné
Sonnevend Péter

Az alábbiakban olvasható három tanulmány ugyanazt a témát tárgyalja. Az első, egy szakértői jelentés, mely a Fővárosi Közgyűlés Kulturális Bizottsága felkérésére készült a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárról. A második, ugyanennek a felkérésnek a jegyében íródott, egy svéd kolléga nézőpontjából láttatva a FSZEK helyzetét, a harmadik írás pedig a könyvtár főigazgatójának reflexióit tartalmazza a szakértői jelentéshez. A tanulmányokat a kép pontosabbá tétele érdekében két hozzászólás és a Kulturális Bizottság megállapításai egészítik ki. A tanulmányok nyilvánosak voltak ugyan, de mégis csak egy szűkebb szakmai kör ismerte, holott a téma szélesebb olvasói rétegek érdeklődésére is számot tarthat. Ennek érdekében bocsátjuk olvasóink elé a következő írásokat, figyelmükbe ajánlva e lapszám egy másik rovatában olvasható tanulmányt is (Hogyan alkalmazkodnak a könyvtárak a változó körülményekhez?), melyben ugyancsak a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár szerepel, ezúttal egy norvég és egy svéd, hasonló szerepű városi könyvtár működésével összehasonlítva. (A szerk.)

A megbízatás

A Fővárosi Közgyűlés Kulturális Bizottságának elnöke, *Baán László* 1991 decemberében felkérte *Ambrus Zoltánt* (Békés Megyei Könyvtár), *Bátányi Bélánét* (Országos Széchényi Könyvtár – OSZK), *Demeter Miklósnét* (Versegly Ferenc Megyei Könyvtár, Szolnok), *Sonnevend Pétert* (OSZK) és – a későbbiekben *Inger Eide-Jensent* (Göteborgi Városi Könyvtár, Svédország), hogy vegyenek részt a FSZEK szervezetének, finanszírozási formáinak, szakmai tevékenységének átvilágításában, és véleményezzék az intézmény elkészült stratégiai tervét. A résztvevők megkapták az *1. mellékletben* található szempont-javaslatokat, s átvették a munkához szükséges dokumentumokat (*2. melléklet*)

A munkával megbízott személyek több együttes megbeszélésen vettek részt – a kerületi könyvtárvezetők egy csoportjával, a FSZEK főigazgatójával és helyetteseivel, a kerületi önkormányzatok képviselőivel stb. –, illetve egyénenként tárgyalásokat folytattak a könyvtár (központ, illetve hálózat) vezető munkatársaival, elemezték a pénzügyi és statisztikai adatokat, és a külföldi hasonló könyvtárakról szóló szakirodalmat. Utóbbi tekintetében különösen hasznos adalékokkal szolgált *Inger Eide-Jensen*, aki 1992 áprilisában két hetet töltött Budapesten.

A szakértői testület résztvevői egyrészt bizonyos munkamegosztás szerint tevékenykedtek, másrészt minden fontosnak tűnő kérdést többen is tanulmányoztak, majd ezek alapján írásba fog-

lalták véleményüket és javaslatukat. Ezekből kiindulva fogalmazódott meg a jelen összefoglalás, törekedve az egységes állásfoglalásra, de megengedve az alternatív javaslatot is.

A jelentés felépítése a kapott szempontrendszer struktúráját követi.

A bevezetéshez még annyit kívánatos hozzátenni, hogy a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár az utóbbi évtizedben a hazai könyvtárügyi szemlélet és fejlesztés egyik érdemi műhelye, motorja volt, ezért a munkában résztvevők számára a felkérés megtisztelő volta mellett az is inspirálóan hatott, hogy a jelen kihívásaira e műhely milyen megoldásokat képzel el.

A felkéréskor a szakértők kezét nem kívánták megkötni, ezért javaslataink is elsősorban arra irányulnak, hogy egy modern európai nagyvárosi nyilvános könyvtár megvalósítását segítsük elő, bízva abban, hogy a felkérés mögött a legkomolyabb fejlesztési szándékok érlelődnek.

A háttér

A FSZEK a fővárosi önkormányzat legnagyobb kulturális szervezete. A hálózat közel száz egységből áll, a gyűjtemény megközelíti a négy millió egységet, 170-180 ezer beiratkozott olvasója közel 2 millió látogatást tesz egy év alatt, s 1991-ben csaknem 6 millió dokumentumot használt. A könyvtár éves költségvetése a 400 M Ft-hoz közeledik.

A FSZEK az ország legnagyobb könyvtárai közé tartozik – a központ maga is a legfontosabb tíz hazai könyvtár közé sorolható. A könyvtár létrehozása a századelőn megkésettnek minősíthető, s a világvárosi ambíciójú városvezetésnek és európai tekintélyű könyvtáralapítójának, Szabó Ervinnek a világháború kitöréséig nem volt lehetőségük a tervezett fejlesztés végrehajtására. 1920-1980 közt a könyvtár előbb lassú, majd mesterségesen – a kommunista népművelés ideológiai alapozottságú célkitűzését követő – fel fokozott „fejlődést” élt meg, amely azonban rövid lejáratú mennyiségi célkitűzések kényszerében merült ki, s elmaradt a valós – akár a vidéki fejlődéssel lépést tartó – telepítési és technológiai előbbrelépés. Mindennek nyúga ma is szembeötlően érvényesül: rosszul telepített, kis hatékonyságú egységekből álló hálózat, a népességszámhoz viszonyítva szerény állományok és gyarapí-

tási keretek. Mindez visszafogja a valódi szükségletek szerinti működést.

Az ország minden ötödik lakosát számláló főváros sokkal rosszabbul ellátott a nyilvános könyvtárügyet tekintve, mint bármelyik hasonlítható vidéki nagyváros – nem is beszélve az európai átlagról. Korábban lehetett e helyzetet azzal mentegetni, hogy a (párhuzamos) szakszervezeti (munkahelyi) könyvtárak kiegyenlítik az elmaradást. Most a rendszerváltás hatására a munkahelyi könyvtári „hálózat” – legjobb esetben is – töredékre olvad, vagyis még határozottabb az igény a lakosság részéről a hatékony nyilvános könyvtári szolgáltatás iránt. Ezt bizonyítja az 1991-ben kimutatható, több mint 25%-os használati növekedés, amely idén várhatóan hasonló ütemben folytatódik.

Rendkívül kritikus a FSZEK működésének külső szakmai háttere is. A könyv- és folyóiratkiadás összeomlásának és újraépülésének vagyunk tanúi, amely jelentős (1991-ben 10%-on felüli) inflációval jár, a korábbi néhány tucat állami nagyszervezet helyett száz és száz új kisvállalat létesül. A kínálat szinte áttekinthetetlen, annál is inkább, mert a könyvtárellátást szolgáló minisztériumi vállalat ugyancsak az átalakulás egzisztenciális megmaradásért folytatott küzdelem kínjait éli át, mindenesetre a szolgáltatókészség a korábbiánál is alacsonyabb szintre zuhant.

Jelentős fáziskésésben van a hazai könyvtári számítógépesítés. Csak most kezdődik olyan összefogás, amely a hasonló partnerek érdeklődésére épít. Ugyanakkor a nemzeti könyvtár, az Országos Széchényi Könyvtár is csak a közeljövőre ígéri, hogy számítógéppel olvasható adatbázisokat lesz képes adni (a frissen megjelenő magyarországi könyvekről stb.), márpedig ezek a lehetőségek lényegileg befolyásolják a FSZEK működésmódját és technológiai fejlesztését.

Összefoglalóan elmondható, hogy a főváros által a múlt század hetvenes éveiben megtervezett, de csak e század elején megteremtett nyilvános könyvtári rendszer hatékony, nagyságrendi léptékű fejlesztése egyrészt az igények oldaláról sürgetően jelentkezik, másrészt e *fejlesztés a korábbi évtizedek elmaradásai – és helytelen szemlélet miatt – komoly erőforrásokat feltételez*

Egyszóval, ha a fővárosi közönsége és önkormányzata akar és tud lényegesen segíteni a könyvtárhálózat feltételrendszerén, akkor a könyvtár képes lesz a növekedő és igényességében európaivá váló közönséget ellátni.

I. Szervezet (központ – hálózat, vezetés)

A FSZEK szervezete a fennállás kilenc évtizede alatt – nagy vonalakban – az alábbi változtatásokat élte át:

1. Először a központ jött létre meghatározott tudományos igényű – a modern városigazgatás információellátását célzó – feladatokkal (1904-);

2. A tizes évek elejétől létrehozott közművelődési hálózat lényegében a nyolcvanas évek második feléig a központ egyértelmű irányítása alatt tevékenykedett;

3. Az utóbbi években a kerületi főkönyvtári rendszer kialakításával a kerületek szakmai önállósága jelentősen megnőtt, ugyanakkor a központ elsősorban adminisztratív vezető szerepet visz, s kevésbé jellemző a szolgáltatásban megnyilvánuló központi szerepvállalás.

Ma – kisebb túlzással – *szakmailag két könyvtár létezik*: a főként tudományos kvalitásait kamatoztató központi gyűjtemény és a nyilvános könyvtári funkciókat teljesítő hálózat (22 kerületben mintegy 90 egység).

A fővárosi önkormányzati törvény a közgyűjteményeket, illetve az olyan szolgáltatásokat, amelyek egy vagy két kerületnél szélesebb körben érvényesülnek, a fővárosi önkormányzati felölősség körébe utalta.

A korábbi rossz telepítési vagy fenntartói politika következtében alig van megfelelő méretű és a városi élet szempontjából jó helyre telepített egység. A hálózat nem konform a város morfológiai adottságaival, a demográfiai változásokkal (számos nagy lélekszámú lakótelep szinte teljesen ellátatlan), a közlekedési viszonyokkal, a többi kulturális vagy szűkebben vett könyvtári intézmény tevékenységével. Ettől hatékonysága a belső erőfeszítések ellenére sem megfelelő, a magyar városok közül tán Budapesten a legalacsonyabb a beiratkozott olvasók aránya vagy az egy lakosra jutó kölcsönzések száma. Ez utóbbinak oka még a rendkívül alacsony gyarapítási keret, s a jócskán elavult szakmai technológia is.

A központ vonatkozásában a következő megjegyzések kívánkoznak ide:

A szolgáltató központ az egész fővárosi nyilvános könyvtári működés alfája és omegája. Ha megfelelő épületben ki tudja bontakoztatni szolgáltatásait, ha egyes részlegei a saját – központi könyvtári – munkát úgy szervezik, hogy abból a

teljes könyvtári hálózat profitáljon (gyarapítástól és feldolgozástól a szociológiai információig és a Budapest Gyűjteményig), ha megfelelő feltételek biztosítása révén a számítógépesítés utoléri a máris manifeszt igényeket, akkor a teljes FSZEK új arculatot ölt. El kell ismerni, hogy *döntőek a feltételek*: az erre vonatkozó ígéretek (megfelelő központi épület + a gyarapítási keret megerősítése + a számítógépesítés pénzügyi alátámasztása) tartalommal való megtöltése a könyvtári szakemberek dolga.

A FSZEK elmúlt években kidolgozott fejlesztési elképzelései a főleg belső erőre támaszkodó kis lépések politikáját képviselték.

A több évtizedes lemaradás – akárcsak a vidéki könyvtárakhoz viszonyítva is – felszámolása ennél radikálisabb és főleg nagyvonalúbb követelményt állít a város vezetése elé.

Fentiekből következik, hogy a szakértői bizottság egyértelműen a fővárosi rendszer meglétével és megőrzésével, még pontosabban annak valódi rendszerré formálásával számol. Igazán akkor érdemes egy nagyigényű központi könyvtárat létrehozni – építeni –, ha az egész fővárost szolgálja közvetlenül és közvetetten, minthogy csak egy hatékony, központi szolgáltatásokat nyújtó centrum garantálja a hálózat, a többi rész hatékonyságát. Ebben az értelemben a központ fejlesztése a teljes hálózat fejlesztését is előmozdítaná.

Ha a főváros közönsége és önkormányzata valóban hatékony könyvtári fejlesztésre szánta el magát, akkor változtatni kell a hálózat elaprózottságán is. A mai 22 kerületi „hálózat” kissé arcnélküli, párhuzamosságoktól bénított, s maga a működtetés ennyi egységgel aligha emelhető modern szintre.

A változtatás több úton is haladhat. Legjobb talán az lenne, ha egy új jelentős térfogatú központi épület mellett még a belátható jövőben megépülne az az öt-hat regionális („kerületközi”) könyvtár – már húsz évvel ezelőtt is készültek ilyen tervek –, amelyek természetes alközpontjai lennének a kétmillió főváros hálózatának s szolgáltatásaik révén a kisebb egységeknek. Ha a központot 20-25 ezer m² alapterülettel képzeljük el, akkor eme alközpontoknak együttesen szintén el kellene érni legalább a 25 ezer m²-t. (Budán a Flórián tér jöhetne szóba, meg egy jócskán bővített Etele úti, míg Pesten tán az Újpesti Városközpont, az Őrs vezér tér s a Határ úti metró környéke lenne előnyös helyszín.) A területi nagyságnál

még sokkalta fontosabb a telepítés – ezt kívántuk a fenti helyszínekkel érzékelteni.

A bizottság egyik tagja (Bátonyi Béláné) szerint ezen 5-6 alközpont irányítási szerepkört is kaphat a hozzá tartozó 2-3 kerület könyvtárai tekintetében. Sok függ egy ilyen hálózatfejlesztés részleteinek kidolgozásánál a mostanában napirendre kerülő tulajdonviszonyoktól. A teljes fővárosban gondolkodás szempontjából az tűnik előnyösnek, hogy távlatilag a könyvtár kapja meg saját tulajdonba a ma önkormányzati tulajdonban levő telephelyeket, mert akkor a leendő hálózati ésszerűsítéshez maga is érdemi módon hozzájárulhat (pl. néhány kisebb, könyvtári célra alkalmas telephely értékesítése révén hozzá tudna járulni a kívánatos nagyobb egységek kialakításához).

Megfontolandó, hogy egyrészt csökkenjen a jövőben a hálózati egységek száma, másrészt az alapfokú ellátáshoz partnert lehetne keresni iskolákban, kórházakban, óvodákban, szociális otthonokban, nyugdíjas klubokban, művelődési egyesületekben, kultúrapártoló vagy karitatív mentalitású magánszemélyekben. A FSZEK biztosítaná a kihelyezett letétek rendszeres cseréjét, de a forgalmazás gondját átadná a partnereknek. Ezzel helyiségeket és munkaerőt takaríthatna meg – ismét csak a kívánatos nagyobb egységek kialakítása végett.

E szemlélet is feltételezi, hogy a könyvtári hálózat napi kapcsolatot ápoljon a helyi – kerületi – önkormányzatokkal (is). A teljes hálózati működtetés fenntartói felelőssége a főváros önkormányzatáé, de érzékelteni kell a kerületi önkormányzatokkal, hogy támogató szerepük nem nélkülözhető. Sem úgy, mint a helyi publikum érdekeinek jogos képviselőié, sem úgy, hogy meghatározott fejlesztésre, szolgáltatás honosítására a kerület adna anyagi támogatást könyvtárának.

A FSZEK tevékenységének irányításában az alábbi változásokat kezdeményezzük: kívánatos létrehozni a fővárosi közgyűlés határozatával, a Kulturális Bizottság kezdeményezésére egy olyan felügyelő bizottságot, amely felkészülten és rendszeresen tudná megtárgyalni és eldönteni a könyvtár folyamatos működésének alapvető kérdéseit (éves tervek és beszámolók, térítési és egyéb szolgáltatások stb.). A bizottság ne legyen nagy létszámú (elnöke a fővárosi közgyűlés egyik tagja, tagjai a könyvtár igazgatója, a kerületi önkormányzatok egy képviselője, a könyvtáros

szakma egy elismert tagja, továbbá az alkalmazotti érdekképviselő megismerésítője).

Hatáskörét olyan szélesen kell megadni, hogy csak a nagy horderejű (beruházási stb.), anyagi vonzatú döntések és a főigazgató kinevezése maradjon a közgyűlés hatáskörében. A bizottság kinevezése természetesen határozott időre szólna (4-5 évre), és átruházott jogosítványokat kapna a közgyűléstől.

Változtatást javasolunk a könyvtár belső irányításában is, elsősorban a hatékonyabb központ-hálózat együttműködés, másrészt a szakmai érdekek dominanciája érdekében. Az operatív igazgatói tanács teljes jogú képviselője legyen a hálózatokért felelős szakember(ek) éppúgy, mint a központi könyvtár vezetője. Amennyiben olyan döntés születik, hogy belátható időn belül meg kell építeni az új központi könyvtárat, akkor e munka vitelére kis létszámú tervező csoportot kell felállítani, s e csoport közvetlenül a főigazgatónak legyen alárendelve, akárcsak a rendkívül fontos public relations (illetve marketing) csoport. A gazdasági-pénzügyi részlegek a megfelelő számitásokkal, nyilvántartásokkal segítsék elő a hatékony szakmai munkát és döntéshozatalt.

II. Működés: szolgáltatások és munkaszervezés

A FSZEK hálózata 170-180 ezer ember évi beiratkozott olvasót számlál évente. A hálózat három milliós összegyűjteménye, valamint a központ újabb egy milliója, összesen közel hat milliányi igénybevételt eredményezett 1991-ben.

A hosszabb távú – évtizedekkel jellemezhető – trend szerint a fővárosi nyilvános könyvtári hálózat sokkal rosszabb feltételekkel rendelkezik mint az ország többi települése, s ehhez mérten hatékonyabban működik, azaz egységnyi ráfordításra magasabb eredményt produkál. Megfordítva úgy is megfogalmazható a helyzet, hogy az *olvasói igény intenzitása a rosszabb körülményekből is kikényszeríti a nagyobb eredményt.*

Különösen hátrányos a fővárosi könyvtár helyzet a könyvtárak elhelyezését illetően. Az egy m²-re jutó könyvállományt vagy olvasószámot tekintve Budapest 1990-ben az 1970 körüli országos átlagnál tart. Abszolút számokban ez azt jelenti, hogy hiányzik mintegy 30 ezer m² Buda

pesten, a nem túl magas magyarországi átlag szint szerint is.

Másik hasonlóan hátrányos és egyre *romló mutató*, az *olvasókra jutó évi új beszerzés aránya*. E mutató különösen a száguldó infláció miatt súlylyedt a pár évvel korábbi 1 olvasó : évi egy új kötet arányról 1 : 0,5-re.

Nem kell részletezni, hogy e körülmények éppen az igényesebb olvasórétegek elbizonytalanodását hozzák magukkal, hiszen aki kulturált körülményekhez szokott lakásában, az nem fogad el lehetetlen zsúfoltságot, aki szeretné mihamarabb látni a számára fontos új könyveket, az aligha fog hónapokig várakozólistán állni, hogy végre kézbe kaphassa a kívánt könyvet.

Ha a fővárosi nyilvános könyvtárat ki akarjuk menekíteni a csak iskolás gyerekeknek és nyugdíjasoknak, illetőleg társadalmilag marketizáltabb rétegeknek szóló kényszerhelyzetéből – amivel nem e rétegekről való lemondást szorgalmazzuk! –, akkor elemi erővel jelentkezik a megfelelő feltételek megteremtésének szükségessége. A nyugati fejlett nyilvános könyvtárak meghatározó arányú felhasználói rétegei az aktív korosztályok tagjaiból kerülnek ki (kb. felerészben), ugyanakkor Budapesten felerészben tanulók, hatodrészen nyugdíjasok s – csökkenően – alig egyharmad részben, aktív korosztálybeliek az olvasók. Ha a nyilvános könyvtárat „*az olvasók mindennapi életének szerves alkotó részévé kell tenni*”, ahogy az alapító, Szabó Ervin fogalmazott, s ahogy minden mai könyvtáros vallja, akkor meg kell fordítani az aktív korosztályokra nézve hátrányos tendenciákat. Mindenekelőtt a kellő feltételek megteremtése révén.

A FSZEK az utóbbi évtizedben határozott erőfeszítéseket tett a korábban évtizedekig konzervatív könyvtárosi szemlélet leküzdésére, az olvasóbarát könyvtári attitűd gyakorlati megvalósítására, a szolgáltató szemlélet, az újfajta szolgáltatások mielőbbi bevezetésére. Számos hálózati egységet barátságosabb arculatúvá sikerült alakítani („családi” könyvtárak), a gyarapítás terén jobban figyelnek a mindennapi igényekre (hobbytémáktól az irodalmi igények változásáig), új információhordozókat (kompakt lemez, videókazetta) nyújtanak a felhasználóknak.

E modernizációs tendenciák ugyanakkor nem változtatnak a korábban jelzett atomizáltságon. Egyedül az ún. központi ellátó szolgálat (KESZ) jelent határozott kísérletet arra, hogy a kis egységekből álló hálózat mögött kialakuljon egy meg-

bízható háló. Ezt a célt szolgálja a hálózati központ, amely elvben minden könyv hollétét tartalmazza – gyakorlatban már csak igen nagyfokú bizonytalansággal –, továbbá kölcsönzési állományt gondoz a hálózat számára fontos, de kevés példányban is elégséges könyvekből. A *KESZ mai teljesítménye – a jó koncepció ellenére – kétséges, amiben szerepet játszik a nehéz elérhetőség* (plusz telefon- és telex- vagy telefaxkapcsolat kellene feltétlenül), de az *alapkoncepció befejezetlensége* is.

Az új központi könyvtár esetében végig kell gondolni a központi könyvtár és a KESZ integrálását.

Újabban a KESZ videókazetták hálózati kölcsönzésének bázisává vált, s e szolgáltatás igen nagy népszerűsége tett szert. 1990-ben 180 ezer, 1991-ben már 660 ezer videókölcsönzést produkált a FSZEK, s ebben döntő tényező volt a KESZ által biztosított letéti ellátás. Más kérdés, hogy sokak szemében a videókölcsönzés olyan kötelezettséggé vált, amely nem kívánatos irányba alakítja a nyilvános könyvtár arculatát. A videókölcsönzés nyereséges üzletággá vált; persze nem elhanyagolható, hogy pótlólagos erőforrást biztosított a kritikus időszakban (gyarapítási és más célra sehonnan más forrásból nem biztosított lehetőségeket nyújtva).

Az országos átlagnál rosszabb körülmények közt való működést és az átlagnál magasabb eredményeket lényegében az intenzívebb élőmunka eredményezi, mert a stratégiailag meghatározónak minősített számítógépes technológiai modernizáció az erőforrások elégtelensége miatt a kívánatosnál és szükségesnél jóval lassabban tud tért hódítani. A FSZEK vezetésének kiemelkedően pozitív teljesítménye, hogy olyan számítógépes fejlesztési konstrukciót tudott kimunkálni, amely az ország nagyszámú városi-megyei könyvtára számára is vonzó perspektívát kínál. Problematikus ugyanakkor a nemzeti könyvtártól várható adatbázisok elkészülte, s a FSZEK valódi számítógépes fordulatát nem lehet belülről – könyvtári költségvetési forrásból – finanszírozni. E munka mielőbbi és nagyvonalú fenntartói támogatást igényel (főleg hardverbeszerzés céljára).

Meg kell gyorsítani az országos és fővárosi számítógépes hálózathoz (IIF, MAN) való csatlakozást.

A TEXTAR adatbázisa tartalmazza az elmúlt 25 év kereskedelmi forgalomba került könyveinek leírását (ez a mindenkori hazai választéknak

azonban csak kevesebb mint a fele). Amikor az integrált könyvtári szoftver kifejlesztése (TEXT-LIB) elérhető közelségbe kerül – várhatóan 1992-1993. fordulóján fejeződik be a programírás –, akkor meg kell vizsgálni, milyen módon lehetne a retrospektív adatbázist teljesebbé tenni (mi várható a nemzeti könyvtártól, mit kell a meghatározó nyilvános könyvtáraknak együttműködésük keretében bevinni az adatbázisba stb.).

Alapvető fontosságúnak tartjuk azt, hogy a *számítógépesítés egyértelmű prioritást élvezzen*, hogy a fenntartói támogatás elégséges legyen, mert csak ezen az úton valósítható meg a teljes hálózat bibliográfiai információellátását nyújtó központ koncepciójának realizálása. De elengedhetetlen a növekvő olvasói érdeklődés szempontjából is, hogy 1993-1994-ben beindulhasson a legtöbb főkönyvtárban s a központ osztályain (szociológia, Budapest Gyűjtemény is) a TEXT-LIB használata.

Ehhez a mielőbbi fenntartói támogatásról hozott döntést követően, részletező terv szükséges, majd olyan oktatási program, amely megteremti a munkatársak szintjén a fogadókészséget.

Mi a központot úgy képzeljük el, mint a *kétnemzetes főváros legkönnyebben hozzáférhető információs bázisát*, amely az igazgatási-városfejlesztési információktól kezdve a legszélesebb közönséget érintő társadalmi kérdésekig pozitívan tud reagálni az igényes kérdésekre. A központ szerepének tudományos könyvtár és/vagy nagy public library kifejezésekkel illusztrálható vitájában mi a kettő fenti módon értelmezett szintézist tartjuk nemcsak szerencsésnek, de távlatosnak is. A két megközelítésnek át kell hatnia egymást, s olyan módon integrálódnia, hogy a széles körben érdeklődést keltő szakmai információk naprakészen jussanak el a felhasználóhoz; ehhez a szociológiai információs tevékenységet fel kell gyorsítani, a helyismereti-városismereti információk tevékenységet pedig át kell strukturálni a mai igényekre. Ily módon a nyilvános könyvtári funkciók a korábban tudományosnak számító feladatok felé történő nyitással igényességben is nyernek. Világosan kell azt is látni, hogy e központi műhely a kerületi felhasználást is erősítheti, főként, ha a számítógépes adatbázisok hasznosításában gondolkodunk, emellett az igényes szolgáltatások bevételekhez is juttatják a könyvtárat (ahogy az Országgyűlési Könyvtár profitál a friss

magyar sajtó politikai cikkeinek áttekintését nyújtó PRESSDOK elnevezésű mágneslemezes szolgáltatásból).

A központ „hagyományos” dokumentumhasználati szolgáltatása terén üdvözlendő az a törekvés, amely a szabadpolcon való hozzáférést megteremti, illetve tovább bővíti. Jelenleg mintegy másfél évnyi anyagot kínálnak a legfrissebb könyvekből. Nyilvános könyvtáraknál e hozzáférés évtizedek óta szakmai axióma, így még akkor is érdemes a központ belső építészeti rendjét alakítani ez irányba, ha döntés születik az új központi könyvtár épületének megvalósításáról. Az olvasót így helyezzük vissza alapvető jogaiba: hisz végül is az ő adójából létesül a szolgálatra hivatott könyvtár, s ezért a használat megkönnyítése legelső törvény a könyvtár számára.

A köz szolgálatának legeredményesebb formája a FSZEK-ben a közhasznú információs szolgálat, amely a számítógépesítés előnyeit fozozza az egyre újabb információs formákkal (amerikai továbbtanulási információk stb.). E szolgáltatás napi több ezer érdeklődést elégít ki, teljesítve a mai közkönyvtári funkciók legmeghatározóbb formáját: gyakorlatilag bárki telefonon bármilyen információt kérhet tőle. A belső munkaszervezés tekintetében ugyanakkor elképzelhetőnek tartjuk, hogy megvalósuljon a tájékoztatási integráció a központban (lett legyen a kérés „közhasznú”, könyvtári, szociológiai stb. – a könyvtár bármilyen hívásra azonos szolgálatkész arculatával álljon rendelkezésre).

A számos szakmai modernizációs elvárás, a számítógépesítés, az önkormányzati szervekkel történő kapcsolatépítés, a marketing szükségletének megjelenése, a pénzügyi nehézségekkel való eredményes szembenézés felveti a könyvtári *menedzser képzés mielőbbi megkezdését*. először talán a szűkebb kör számára a külföldi szakemberek bevonásával, majd ezt követheti egy szélesebb kör megcélózása, s már inkább magyar és FSZEK-erőkre építve. Fontos e menedzser szemlélet térhódítása végett az is, hogy a FSZEK működése keretében nagyobb számú szakember kerüljön döntési vagy valós döntéselőkészítői szerepbe, mert ez egyrészt a jobb döntések esélyét növeli, másrészt a participáció szemlélete az eredményességre is pozitív módon hat. Igen fontos a hatáskörök egyértelmű rögzítése és betartása is.

III. Finanszírozás, gazdálkodás

A fővárosi törvény a fővárosi önkormányzat fenntartásába utalta a FSZEK-et. A működési kiadások finanszírozása alapvetően a fenntartói támogatásból biztosított.

A kerületek hozzájárulása 1991-ben (6255 eFt) 2,2%-a a költségvetési támogatás összegének (az arány 1990-ben csak 1%-ot tett ki). Igen nagy az egyes kerületek közti szóródás (0-1500 eFt).

E forrásokon kívül 1991-ben a könyvtár konkrét célokra kapott pénzügyi támogatást a Művelődési és Közoktatási Minisztériumtól (791 eFt), továbbá különböző alapítványoktól is (766 eFt).

Igen jelentős ütemben növelte a könyvtár saját bevételeit (1991-ben 67 922 eFt, az 1989. évinél 442%-kal több.)

1990-ben még a fenntartói támogatás adta a kiadások több mint a 85%-át, ez az arány 1991-ben 76% volt. A FSZEK 1989-1991. évi bevételeinek alakulását a 3. melléklet tartalmazza.

A könyvtár kiadásaiban – az országos tendenciával ellentétben – a beralap + tbj. aránya csökkenő 1989. és 1991. között. 1992-ben várhatóan az összes kiadások 59,2%-át teszik ki a személyi kiadások: ez megegyezik az országos könyvtárakéval, míg a megyei könyvtárak esetében a mutató várhatóan 66,3% körül fog alakulni. Az országos tendenciát az elmúlt évek automatizmusai formálják (1990-ben 30% bérautomatizmus és 10% dologi, 1991-ben 10%, illetve 5%), míg a FSZEK esetében a kiugróan magas bevételek teremtettek lehetőséget az eltérő fejlődésre.

A FSZEK kiadásainak 1989-1991. évi alakulását szintén a 3. melléklet tartalmazza.

A KSH 1990. évi Statisztikai Évkönyvében közölt adatok alapján a költségvetés a kulturális szolgáltatásokon belül közművelődési feladatokra 17 565 MFt-ot, ezen belül a könyvtárakra 3469 MFt-ot fordított. Ebből a FSZEK költségvetési támogatása mintegy 7%-ot tett ki, a megyei könyvtárakra fordított összeg együttesen további 15%-ot jelentett.

Megemlítendő a finanszírozás tárgyalásánál, hogy az 1992. évi költségvetési törvényben külön jelentkező országos könyvtárak (Országos Széchényi Könyvtár, Országos Idegennyelvű Könyvtár és Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum) 1992. évi tervezett működési kiadásai 672,6 MFt-ot tesznek ki.

A FSZEK működési kiadásai a fogyasztói árindex szerint korrigálva takarékoságról tanúskodnak, vagyis volumenében csökkenés állapítható meg több tétel esetében (közel egyharmados az energiefelhasználásnál).

A könyvtár gazdálkodási elveinek középpontjában a fővárosi szintű könyvtárellátás biztosítása szerepel az ehhez rendelt egységes, centralizált gazdálkodással, amelynek vannak előnyei és hátrányai egyaránt. Kétségtelen előnye, hogy a szűk anyagi forrásokkal gazdálkodva fenntartani és üzemeltetni tudta a hálózatot, mindig a legnehezebb helyzetben igyekezve segíteni. Nem egységes hálózat fenntartása sokkal nagyobb ráfordítást igényelne.

1992-ben a kerületi főkönyvtárak gazdálkodási feladatai és jogai módosultak. Nem váltak sem önálló költségvetésű intézményekké, sem részben önállókká, hanem bizonyos kiadási csoportokban önállóan jogosultak dönteni. A kerületek közel 120 MFt összeggel gazdálkodhatnak önállóan, ez az összes bevételeknek mintegy 30%-a. További 54 MFt a bérleti díjak, fűtés, világítás, közműdíj, karbantartás előirányzata, melyek teljesítése központi hatáskörben maradt.

A kerületek szempontjából két alapvető gond merült fel:

- ♦ a bevételek növelésének túlzott aránya (a fenti 120 MFt 36%-a a beiratkozási díjakból és a kölcsönzési bevételekből származik),
- ♦ a kerületi főkönyvtárak által elnyert, 1992. évre áthúzódó pályázati összegek központosítása.

Utóbbi kérdés esetében nem képzelhető el más racionális döntés, mint a célzott támogatást a sikeres pályázónál hagyni (a felhasználás örömeivel és felelősségével egyetemben).

A költségvetési intézmények finanszírozásának egyik gyakorta vitatott kérdése a saját bevételek optimális arányának kialakítása. A várható pénzügyi szintű jogszabályok tervezetei 30%-ban határozzák meg azt a küszöböt, amely felett már meg kell vizsgálni, nem lenne-e indokolt a bevételező tevékenységet gazdálkodó szerv keretén belül folytatni. A megyei könyvtáraknál 1991-ben 3,3-30,7% közt szóródott a saját bevételek aránya (átlagosnak a 10% körüli arány mondható, ennél hat megyei könyvtár aránya magasabb).

A FSZEK esetében 1991-ben 20% volt a saját bevételek aránya, s hasonlóat terveznek 1992-re is. A bevételek csaknem kétharmada (62,5%)

származott a videókölcsonzésből, ez az összebevételek 12%-át tette ki.

A saját bevétel aránya 1989-ben még 6,9% volt, ez nőtt 1991-re 20%-ra. A saját bevételekből lehetőség volt a könyv és más dokumentumtípusok gyarapítási keretének kiegészítésére: a 10%-os dologi automatizmus alapján csak 25 MFT-t tudtak volna fordítani erre a célra, így viszont 34 MFT jutott, vagyis a videókölcsonzési többletbevétel egy része könyvbeszerzésre lett visszaforgatva.

A kiadások körében az általános költségek közül kiugróan nőtt az épületek általános költsége, 1991-ben 151,9%-kal haladva meg az 1989-es szintet. A költségcsoporton belül majdnem duplájára emelkedtek az állóeszközfenntartás költségei.

1/5-e terheli a központi igazgatást, amelynek átlagos költségnövekedése az intézményi növekedési átlag alatt van, 42,7%-os 1989-hez viszonyítva.

Jelentős mértékben emelkedtek a távhő, gőz, gáz, illetve villamos energia, valamint a bérleti költségek, sorrendben 155,6, 139,4%-kal 1989-ről 1991-re.

A FSZEK költségei 1989-ről 1991-re 62,8%-kal emelkedtek, ennél 4,9%-kal nagyobb mértékben nőttek bizonyos kiemelt költségek (kiszávitás, bérleti díjak, távhő, gáz, villamos energia). Az egyéb költségek közül az anyagjellegű költségek tartalmazzák a dokumentumbeszerzés költségeit (itt 2,5-szeres az emelkedés!), míg a bérleti díjak a nem anyagjellegű szolgáltatások között szerepelnek (itt a növekedés 36,7%-os).

Az állóeszközök záróállománya 1991. december 31-én csak alig 10%-kal magasabb, mint 1988. december 31-én. Három év alatt az ingatlanok állománya 8%-ponttal az átlagos növekedés alatt alakult, a járműveké több mint 80%-kal csökkent, jelentős viszont a növekedés a gépek, berendezések, felszerelések csoportjánál (147,7%). Az állóeszközök elhasználódási szintje gyakorlatilag nem változott a három év alatt, így nem javult a használhatósági fok sem. Gyakorlatilag 50% körül alakul az intézmény állóeszközeinek használhatósági szintje.

A legaktuálisabb tatarozásokat, felújításokat is csupán anyagi forrásaik koncentráálásával tudják elvégezni, s az eredmény így is nemegyszer kényszerűen felemás (pl. a frissen felújított József Attila lakótelepi főkönyvtár 30 éves berendezésének cseréjére már nem volt mód).

A FSZEK könyvtárhálózatának egy része fővárosi önkormányzati tulajdon (27,7%), alig 3,5%-a található magántulajdonú ingatlanban, vagyis a döntő többség kerületi önkormányzatok tulajdonában lévő épületekben, egyelőre IKV kezelésben működik.

A könyvtár működtetésének egyik alapkérdése a hálózati tulajdonviszonyok rendezése.

Jelenleg nincs arra garancia, hogy a kerületi önkormányzatok továbbra is – a jelenlegi, talán még elviselhető bérleti díjakat tekintve – hasonló feltételeket biztosítanak a könyvtárak számára. Sajnálatos, de van törekvés arra, hogy a könyvtár által használt bérlemények bérleti díját a kerületi önkormányzati tulajdonban lévő, de önálló vállalatok (még IKV-ék) jelentősen emeljék, avagy olyan célra hasznosítsák az épületeket, amely jelentős profithoz juttatja a vállalatokat.

Ebből következően a könyvtár működésének egyik alapkérdése a tulajdoni és kezelői jogviszonyok rendezése.

A jövőben a könyvtár finanszírozási forrásai szélesedhetnek. A polgárság gyarapodásával a szemlélet, az értékrend változásával erősödhetnek a magánalapítványok. Másik lehetséges forrást a közalapítványok adhatják. Az egységes fővárosi könyvtári rendszer fenntartása mellett azt is célszerű keresni, miben és hogyan vállalhatnak részt a kerületi önkormányzatok.

IV. Létszám és bérhelyzet

A könyvtári tevékenység jellemzően munka-intenzív (éves kiadásainak nagyobbik fele személyi jellegű). Így kiemelt feladat az emberi erőforrásokkal való gazdálkodás. A szervezetfejlesztés során figyelemmel kell lenni az alábbi tényezőkre:

- ♦ a minőségi munka lehetősége,
- ♦ az intézmény arculatának vonzereje,
- ♦ a nem anyagi jellegű ösztönzők biztosítása.

Az intézmény létszámának és havi átlagbérének alakulását a 4. melléklet tartalmazza.

A hálózat létszáma 1989-ről 1991-re 2,3%-kal nőtt, a hálózatban dolgozók alapbére az intézményi átlagnál kisebb mértékben emelkedett.

A központban jelentős létszámcsökkentést hajtottak végre, 1989 végéhez viszonyítva 39 fővel kevesebben dolgoznak itt. Ugyanakkor, míg

korábban a központ átlagbére mindössze 518 Ft-tal haladta meg a hálózatét, 1991. végére a különbség 3446 Ft-ra nőtt. Úgy tűnik, mintha a létszámcsökkentés előnyei csupán a központ dolgozóinál érvényesültek volna.

Az intézményi átlagbér hasonlóan alakult, mint a megyei könyvtáraké. Jellemzően a nem anyagi ágakon belül a közigazgatásban dolgozó szellemi foglalkoztatásúaktól közel 20%-os a lemaradás. Az állománycsoportonkénti létszám- és bérlakulás részletes adatai szintén a 4. mellékletben találhatók.

A létszámösztételen belül még mindig szembetűnő a magasabb besorolásúak nagy száma. A főigazgatót és helyetteseit követően 1991 végén 29 fő tevékenykedett főosztályvezetői besorolásban (lényegében a központ összes osztályának vezetője s a 22 kerületi főkönyvtár-vezető). Csoportvezetői szintig bezárólag összesen 112 fő végez vezetői munkát, vagyis a teljes létszám közel egyötöde.

Az intézmény mai átlagbére a könyvtári viszonyok közt jó közepesnek minősíthető. A teljes intézményi átlagbér 18,1 eFt, ehhez viszonyítva az osztályvezető-helyettesektől felfelé vezető kategóriák (összesen 76 fő) átlagbére 31,6 eFt, a teljes intézményi átlagnál háromnegyed-résszel magasabb, ami nem minősíthető soknak, inkább ellenkezőleg; nettó fizetéssel számolva a vezetői tevékenység épp csak meg van becsülve. A közszolgálati törvény várhatóan ennél meredekebb hierarchikus sorokat fog eredményezni. Az más kérdés, hogy a három felső vezető utáni szinten megjelenő 29 főnyi csoport egészséges arányt jelent-e, vagy más szavakkal: van-e 29 ilyen felkészültségű és teljesítményű vezető az intézményben?

V. Nemzetközi összehasonlítás

A FSZEK az utóbbi évtizedben nagy erőfeszítést tett annak érdekében, hogy az angolszász és skandináv modell szerinti felhasználóbarát könyvtár arculatát teremtse meg. A mai feltételrendszer keretei közt a vezetés mindent megtett ezen cél érdekében.

Más kérdés, és nem elsősorban a könyvtárosokat minősíti, hogy Budapest nyilvános könyvtárügye igen nagy mértékben hátrányos helyzetben van, nemcsak a külföldi, de a hazai vi-

déki könyvtárak vonatkozásában is. Említettük már a legfőbb gyenge pontot – a helyhiányt. Érdemes ezt számszerűsíteni: *a magyar vidéki könyvtárak száz lakosra vetített alapterületi ellátottsága három és félszer haladja meg a fővárosit. Nagyságrendi hátrány jelentkezne, ha a szemléletben példaképnek számító skandináv könyvtárak lennének az összehasonlítás alapjai* (Budapesten előfordulhat, hogy egy kerület főkönyvtára 200 m² körüli alapterülettel bír, amilyen méret egy 600-800 lelkes dán vagy svéd falucskában számít átlagosnak).

A létszám és technikai „alultápláltság” következtében a könyvtári munkatársak csak a legfontosabbnak ítélt munkákra vállalkozhatnak, nem marad tér és eszköz a belső technológia megújítására (kölcsonzésben stb.).

Az elhelyezéshez hasonló alapgonddal a gyarapítási keretek reálértékben való módfeletti csökkenése, minek következtében alig van lehetőség új könyv vagy folyóirat beszerzésére.

Mielőbb módot kell találni, illetve adni, hogy a számítógépesítés elfoglalhassa méltó helyét a fővárosi könyvtárügyében. Ahol évente 20 ezer felletti könyvmennyiséget szereznek be, közel hatmillió egységet forgalmaznak, ott minden a gépesítés után kiált.

Még egy vonatkozásban kell a nemzetközi összehasonlításban érdemi előrelépést megcélolni – a menedzseri munkában.

Ha európai mintát akarunk megvalósítani, más szóval európai igényességű olvasókat akarunk magas szinten ellátni, akkor a fentiekkel erős esélyeket kapunk a valós modernizációra.

Végül soron hatékonyabb lesz a könyvtár, s főleg igénybevétele jelentősen emelkedhet (a budapesti és egyes külföldi fővárosi és nagyvárosi könyvtárak legfontosabb mutatóit az 5. melléklet tartalmazza).

VI. Fejlesztési javaslatok

1. Világosan újra kell fogalmazni az egységes könyvtári rendszer célkitűzéseit és funkcióit. Szakmai és marketing munkával egyértelművé kell tenni a szolgáltatóorientált kulturális intézmény képét.

A szolgáltatások rendje a fenntartóval való egyeztetés után legyen újraszabályozva.

Hatékonyabb dokumentum- és információellátási formákkal kell vonzóbbá tenni a könyvtárat az aktív népesség számára: legyen a könyvtár az „olvasók mindennapi életének szerves része” (Szabó Ervin).

2. A jelenlegi tulajdonviszonyok rendezésének két alternatívája van:

a) valamennyi könyvtár által használt egység fővárosi önkormányzati tulajdonú legyen, megfelelő kezelői joggal felruházva a könyvtárat;

b) amennyiben kerületi önkormányzati tulajdonba kerülnek a FSZEK által használt épületek, a kezelői jog legyen a FSZEK-é.

Optimális megoldásnak azt tartanánk, ha az intézményi vagyon létesítésével a könyvtár önállóan gazdálkodna.

3. Napirendre kell tűzni egy új központi épület megteremtését. A központban ezután létrehozhatók lesznek a hálózat számára nélkülözhetetlen központi szolgáltatások (egységes állománygyarapítás – a decentralizált beszerzési döntések támogatása mellett –, egységes feldolgozás stb.).

Az új épületről hozandó döntéssel egyidejűleg külön pénzalap szükséges a megfelelő központi gyűjtemény kialakítása végett. Mai igényekre alapozva újra kell fogalmazni a helyismereti és szaktudományi információellátást s integrálni a többi tájékoztatási tevékenységgel. A régi központi épületben bővüljön a szabadpolcos ellátás.

4. Ki kell dolgozni egy „karcsúsított” – kevesebb, de hatékonyabban működő egységekből álló – hálózat modelljét.

Kiemelt fejlesztéssel célszerű megteremteni öt-hat kerületközi könyvtárat.

5. Külön céltámogatással segítse a fenntartó a könyvtárat két területen:

a) az átfogó számítógépesítés eszközrendszerének biztosítása érdekében;

b) az infláció miatt reálértékben elégtelen állománygyarapítási keret emelésével.

6. A könyvtár működésének felügyeletére és ellenőrzésére a közgyűlés állítson fel egy kis létszámú felügyelő bizottságot döntési jogkörök átruházásával (fenntartva magának a nagy horderejű fejlesztési és személyi döntések jogát).

A könyvtár belső irányításában világosabb szervezeti és hatásköri megoldások szükségesek. Az operatív irányításban kapjon szerepet a hálózat képviselője (vezetője).

7. Az egységes könyvtári rendszer fővárosi fenntartói felelősségét egészítse ki a helyi önkormányzatok támogató tevékenysége (sajátos új feladatokra és szolgáltatásokra adott pénzforrásokkal stb.).

8. Technikai modernizációval, munkaszervezési változtatásokkal és nem anyagi jellegű ösztönzőkkel kívánatos elérni, hogy az élőlomunka-költségek relatíve csökkenjenek.

Budapest, 1992. június 5.

1. melléklet

Szemponjtavaslatok a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár átvilágításához

I. Szervezet

- Hálózat és központ (önállóság, kerületi kapcsolatok)
- A központ részlegei (arányok, kapcsolódások egymáshoz és a kerületi könyvtárakhoz)
- Vezetési struktúra (rendszer és módszerek)

II. Tevékenység

- Alaptevékenység (közkönyvtári feladatok)
  - Szolgáltatások (a KESZ szerepe)
  - Alaptevékenység és szolgáltatások arányai és tendenciái
- Mindhárom a központ és hálózat relációban
- Munkaszervezés (gépesítés)

III. Finanszírozás, gazdálkodás

- Finanszírozás (központi, fővárosi, kerületi arányok)
- Gazdálkodási elvek és ezek realizálása (központ, kerületi könyvtárak)
- Saját bevétel (források és felhasználás)
- Takarékosági törekvések
- Bevételek növelő intézkedések
- Bérgazdálkodás (alkalmazási struktúra)
- Épületvagyon fenntartása, kezelése

IV. Létszám és bérhelyzet

- A létszámtervezés módszerei és tendenciái
- Létszám alakulása (a központ részlegei és a kerületek)
- Minőségi összetétel (szakképzettségi arány)
- Bér és jövedelemviszonyok

V. A főbb könyvtári mutatók nemzetközi összehasonlítása

(Holland könyvtári szakember szakértői bizottságba történő bevonása esetén).

VI. Fejlesztési javaslatok

- Vélemény a könyvtár elkészült fejlesztési terveiről (hálózatfejlesztési irányelvek, központi könyvtár fejlesztési terve)
- Javaslatok a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár munkájának fejlesztési irányaira (szervezet, tevékenység, gazdálkodás)

Felhasználható írásos anyagok

- A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár szervezeti és működési szabályzata
- Stratégiai terv
- A főpolgármester program-javaslat
- A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár helyzete (a Kulturális Bizottság ülésére készült előterjesztés)
- A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár használati szabályzata
- A hálózatfejlesztés irányelvei (A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Évkönyve)
- A központi könyvtár fejlesztési terve (Könyvtári Híradó)
- Beszámoló jelentések (1990, 1991.)
- Munkaterv (1991, 1992.)
- Költségvetés (1991, 1992.)
- Ideiglenes gazdálkodási szabályzat

2. melléklet
A felhasznált dokumentumok

1. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár szervezeti és működési szabályzata. Bp. 1990. 14 l. (gépirat)
2. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár stratégiai céljai és elsőbbségei az 1990-es évekre (tervezet). 1991. 16 l. (gépirat)
3. Tájékoztató a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár helyzetéről. 1991. aug. 5. 8 l. (gépirat) – A Kulturális Bizottság számára
4. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár használati szabályzata ...1. 1991. – Bevezetve 1992. január 1-től
5. Esszé a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár hálózatának fejlesztési irányairól. Összeáll. Papp István (főigazgató-helyettes). = A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár évkönyve, XXI. Bp. 1990. 31-52.l.
6. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár központi könyvtára alapfunkcióiról. Műhelytanulmány. Összeáll. Papp István (főigazgató-helyettes). = A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár évkönyve, XXII. 1985-1986-1987. Bp. 1991. 38-51.l.
7. A FSZEK munkatervei, beszámoló jelentései, költségvetése (1990, 1991.)
8. Az IFLA irányelvei a közművelődési könyvtárak számára. Kiad. a Magyar Könyvtárosok Egyesülete, OSZK KMK, FSZEK. Bp. 1987. 91 l.
9. A Főpolgármester program-javaslatára

3. melléklet
A FSZEK bevételeinek alakulása

Megnevezés	Bevételek alakulása			
	1991-ben ezer Ft	1990.	1991.	
		évben az előző év/évben 1989. százalékában		
Az intézmény saját bevételei	67.922	218,7	202,2	442,1
Költségvetési támogatás	281.328	118,8	118,7	141,0
Működési célra átvett pénz-eszközök	8.703	108,5	211,3	229,3
Fejlesztési célra átvett pénz-eszközök	-	-	-	-
FORRÁSOK EGYÜTT	357.953	124,3	130,3	161,9

A FSZEK kiadásainak alakulása

Megnevezés	Kiadások alakulása			
	1991-ben ezer Ft	1990.	1991.	
		évben az előző év/évben 1989. százalékában		
Bérialap	140.824	124,8	125,1	156,1
Társad. bizt. jár.	59.988	129,0	124,6	160,6
Egyéb dologi	136.300	127,5	134,2	171,1
MŰKÖDÉSI KIADÁSOK ÖSSZESEN	337.112	126,6	128,5	162,7

4.melléklet
Létszám és átlagbér a FSZEK-ben

Kulcsszám	Létszám 1991.XII.31.		Átlag alapbér 1991.XII.31.	
	fő	1989.XII.31. %-ban	Ft	1989.XII.31. %-ban
3501	1,0	100,0	57.400	146,6
2	2,0	100,0	50.825	156,9
3	29,0	80,6	36.591	152,4
4	12,8	72,3	26.998	142,7
5	30,0	92,0	26.627	150,8
6	1,0	100,0	28.660	145,1
Összesen:	75,8	83,9	31.573	150,2
3521	36,0	105,9	23.383	137,2
2	16,8	80,8	24.795	148,9
3	108,1	118,0	20.155	146,7
4	37,9	70,6	18.880	144,1
5	65,5	120,4	15.253	137,2
6	40,0	76,5	13.753	146,5
Összesen:	312,5	93,3	18.510	147,4
3541	21,8	155,7	16.020	146,4
2	3,0	60,0	13.000	140,1
3	2,0	45,5	14.500	140,1
4	5,0	86,2	12.800	153,8
5	46,8	141,0	11.251	169,6
Összesen:	78,6	126,0	12.822	156,9
356	129,0	93,5	12.376	135,8
MIND- ÖSSZESEN	595,9	95,3	18.093	143,8

Létszám és átlagbér (hálózat - központ)

Megnevezés	Létszám		Létszám megoszlása		Havi átlagbér	
	1991.XI.31-én		1989.XII.31.	1991.XII.31.	1991.XII.31.-én	
	fő	1989.XII.31. %-ban			Ft	1989.XII.31. %-ban
Hálózat	405,2	102,3	63,3	68,0	16.992	138,2
Központ	190,6	83,0	36,7	32,0	20.440	159,5
FSZEK	595,8	95,3	100,0	100,0	18.096	144,9

A nagyvárosi könyvtárak legfontosabb nemzetközi összehasonlítható adatai

Város	Lakosság (fő)	Könyvtári állomány (db)	Kölcsönzött kötetek száma		Személyzet (fő)	Költségvetés (SFR)		Állomány-gyapartítás SFR/lakos	Fiókkönyvtárak		Számítógépes kölcsönzés katalógus
			összesen	egy lakosra		összesen	egy lakosra		száma	nyitvatartás	
Berlin (Nyugat-)	2 174 197	4 753 142	15 408 669	7.2	857	49 248 363	22.9	3.2	138	-	n
Budapest	2 119 450	3 996 345	5 395 775	2.5	695	5 297 565	2.5	0.3	92	6-54	n
Hamburg	1 644 554	2 249 957	7 385 858	4.5	515	38 416 499	23.4	2.0	54	9-33	i
Bécs	1 458 078	1 224 774	4 204 136	2.8	212	13 918 066	9.4	0.9	65	21	i*
Milánó	1 432 184	1 075 512	593 262	0.4	362	17 761 950	12.4	1.4	27	18-81	i
München	1 277 576	3 019 028	10 234 697	8.0	554	43 869 432	34.3	2.9	27	45	i
Prága	1 215 863	2 757 341	5 081 111	4.2	554	?	?	?	83	15-33	n
Amsterdam	695 221	1 394 119	4 422 502	6.4	257	24 608 699	35.4	4.4	28	18-25	i
Glaskow	715 620	2 487 405	6 212 060	8.7	497	30 757 681	42.9	4.5	42	33.5-48.5	i
Stockholm	674 452	2 566 936	4 540 936	6.7	540	44 178 404	65.5	8.6	42	12-56	i
Rotterdam	579 150	1 629 865	5 084 168	8.8	280	24 753 845	42.7	5.0	20	14-31.5	i
Düsseldorf	575 075	887 449	3 197 402	5.6	175	12 305 049	21.4	3.2	16	15.5-40	i
Stuttgart	572 677	1 220 799	2 936 711	5.1	173	13 071 912	22.8	3.2	18	10-46	i
Bréma	548 941	1 028 080	2 204 663	4.0	151	9 483 691	17.3	2.3	32	10-28.5	n
Duisburg	535 230	986 866	2 430 145	4.5	162	14 981 391	27.9	2.4	17	14-33.5	i
Hannover	537 899	1 585 630	3 738 023	6.9	236	14 995 282	27.9	2.7	20	29.50	n
Koppenhága	466 723	2 745 240	6 517 138	14.0	457	30 932 245	66.3	12.7	19	28-40	i
Oslo	461 127	1 054 095	1 722 739	3.7	172	14 681 000	31.8	2.8	21	6-34	i
Liverpool	465 900	1 802 708	3 661 805	7.8	415	17 724 720	38.0	4.3	24	35-62	n
Manchester	443 626	2 722 705	4 707 072	10.6	483	25 053 457	56.5	9.2	26	24-50	i
Hága	440 000	1 203 996	4 886 025	11.0	245	16 954 720	26.6	4.6	20	3-24	i
Göteborg	433 042	1 705 713	3 811 823	8.8	351	14 081 427	31.8	3.1	33	5-50	i
Lyon	415 487	1 403 208	1 712 461	4.1	282	16 909 945	40.7	4.5	14	23-24	i
Wuppertal	387 719	816 218	1 522 922	3.9	106	7 481 823	19.3	3.1	19	5-35	n
Zürich	360 000	369 500	1 188 016	3.3	56	5 904 167	16.4	2.1	18	5-30	i
Toulouse	358 688	865 483	1 100 000	3.1	220	11 702 163	32.6	2.3	20+1	20-53	n
Belfast	300 000	1 480 000	1 847 000	6.2	194	8 403 590	28.0	6.8	20	17-39	i
New York, N.Y.	2 949 470	9 146 286	10 388 792	3.5	1049	98 791 515	33.5	4.1	83	20-55	i
Brooklyn, N.Y.	2 230 936	3 472 945	8 171 217	3.7	825	50 818 797	22.8	3.5	58	18-42	i
Philadelphia	1 688 210	10 204 492	5 103 446	3.0	921	60 986 715	36.1	4.8	52	35-62	i
Montreal	1 015 420	2 990 137	3 845 351	3.8	447	32 145 333	31.7	4.7	23	26-50	n
Dallas, Tex.	1 006 877	5 711 705	4 617 168	4.6	454	23 639 177	23.5	2.8	19	43	i

Forrás: INTAMEL (International Association of Metropolitan City Libraries) International Statistics of City Libraries 1990.

Stadtbibliothek Hannover 1991.

* részlegesen i = igen
n = nem

Jelentés a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárról

Inger Eide-Jensen

Előzmények

Amikor a Budapesti Közgyűlés Kulturális Bizottsága elhatározta, hogy szakértőket kér fel a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár átvilágításához, engem, mint külföldi szakértőt, azzal bíztak meg, hogy hasonlítsam össze a budapesti könyvtári rendszert Európa más közművelődési könyvtáraival.

Többször találkoztam és beszélgettem a vizsgálatban résztvevő magyar szakértőkkel. Nyilvánvaló, hogy szempontjaink messzemenően megegyeztek. Mégis úgy határoztam, hogy önálló jelentést írok, mivel a többi szakértővel nehéz lett volna megoldani a rendszeres eszmecserét. A könyvtár körülményei sok tekintetben Magyarország általános helyzetéből következnek, amit én aligha ítélek meg, mert mindössze tíz munkanapot töltöttem Budapesten.

A Kulturális Bizottság szándéka az volt, hogy általános áttekintést nyerjen a FSZEK helyzetéről, előnyös oldalairól, gondjairól, igényeiről. E célból egy kérdőívet állítottak össze a szakértők számára. A gazdálkodásra és bérezésre vonatkozó kérdésekre nem adhatok választ, mivel nem vagyok tisztában Magyarország általános helyzetével. Remélem azonban, hogy a feltett kérdések zömét sikerül megválaszolnom. Vitaalapként két-féle szervezeti felépítésre is javaslatot tettem.

Szervezet

A Szabó Ervin téri központi könyvtárnak, illetve Budapest 22 kerületében működő fiókkönyvtáraknak egymástól nagyon eltérő feladataik vannak. A központi könyvtár elsősorban a tudományos könyvtári funkciójával és olvasótermével, a kerületi könyvtárak a közművelődési profiljukkal az olvasóközönség más-más rétegét szolgálják ki, ezért merőben más anyagot is vásárolnak. Véleményem szerint a könyvtár két alapvetően különböző típusú könyvtárból áll, amelyeknek közös az igazgatása. A fiókok önálló életet élnek, s aligha lehetne kijelenteni, hogy a kompetenciák és elképzelések átszüremlenek az egyik típusú könyvtárból a másikba. Ennek egyik oka az, hogy a központi könyvtárnak önálló gyarapítási osztálya van és a fiókok is maguk végzik a vásárlást, a katalógizálást és feldolgozást. A másik magyarázat az eltérő osztályozási rendszerben rejlik és abban, hogy nincs olyan központi katalógus, amely tartalmazná mind a fiókok, mind a központ állományát. A könyvtárhasználat feltételei is eltérők.

A központi könyvtár különböző osztályai gyér kapcsolatot tartanak a fiókkönyvtárakkal. A számítógépesítési osztály azonban törekszik arra, hogy a nagyobb fiókokkal együttműködve alakítson ki egy jól működő kölcsönzési rendszert. Azonban nagy általánosságban a központi könyvtár, illetve a fiókkönyvtárak egymástól független életet élnek. Ezen nincs semmi meglepő. A központi könyvtár állománya nagyon speciális és a fiókok számára nem könnyű a központból kölcsönözni. A Budapest Gyűjteménynek nagy jelentősége van minden fiókkönyvtárra nézvést, mivel Budapest minden kerületében növekszik a helyörténet iránti érdeklődés.

A menedzsment struktúrája nem világos. A beszélgetésekből egyértelműen kiderült, hogy az alkalmazottak jelentős hányada nem egészen ismeri, illetve nem érti a könyvtár szervezeti felépítését. A könyvtár nem minden munkatársa számára nyilvánvaló, hol születnek meg a döntések a szervezetben. Zavar mutatkozott annak megítélésében is, hogy valójában a politikusok, a könyvtárvezetés avagy a gazdasági osztály hozza-e meg a döntéseket. A gazdasági igazgató sem tudta ezt megmagyarázni. Úgy tűnt továbbá, hogy van egy kör, amelyik megvitatja a központi könyvtár problémáit és ezekben dönt, egy másik kör pedig a fiókkönyvtárakról hoz döntéseket. Ta-

lán könnyebben kialakulhatnának a kapcsolatok a rendszeren belül, ha a fiókkönyvtáraknak közvetlenebb befolyásuk lenne egy végrehajtási-igazgatási csoportban, ahol a fiókok és a központ érdekei kiegyensúlyozódhatnának. A megfelelő vezetési struktúra kialakítását az is nehezíti, hogy a könyvtár egy sor nem könyvtári jellegű tevékenységgel is foglalkozik, mint például fenntartási feladatokkal, nyomdával, kötéssel. Rengeteg energiát emésztenek fel nem alapvetően könyvtári ügyek.

Véleményem szerint az igazgatási csoportot ki kellene egészíteni a fiókkönyvtárak menedzsmentjével. Ezeket a kollégákat a jelenlegi gyakorlattal szemben nem választani kellene, hanem a Kulturális Bizottságnak vagy a könyvtárigazgatónak kellene megbízni őket.

Tevékenységek

A közművelődési könyvtárak legfontosabb feladata természetesen a könyvek kölcsönzése az olvasók számára. A könyvtári szolgáltatások között jelenleg a videókölcsönzésnek is kitüntetett szerepe van, elsősorban a fiókkönyvtárak szentelnek nagy figyelmet neki, ahol ebből jelentős bevétel származik. A videószerződések beindítása óta, úgy tűnik, a használók új csoportja is látogatja a könyvtárakat. A napilapok és folyóiratok szépszámu olvasót vonzanak, akik nem feltétlenül kölcsönöznek könyveket.

Központi könyvtár

A külföldi látogató számára rendkívül meglepő, hogy a központi könyvtárban a kölcsönzésre szánt könyvek nem férhetők hozzá szabadpolcon. Ez nem praktikus, mivel pusztán a könyvek kihordása sok munkaerőt igényel. Az olvasóknak nincs lehetőségük átböngészni a könyveket, hanem feltétlenül tudniuk kell a kívánt könyv pontos adatait. Szinte valamennyi nyugat-európai és amerikai tudományos könyvtár szabadpolcon helyezi el a könyveket. A FSZEK-ben egy még nyomósabb indok is szól a szabadpolc mellett: közművelődési könyvtárak nem feladata megőrizni a könyveket a jövő számára. Ez a nemzeti könyvtár dolga. Ésszerűnek tartanám, ha nagyon ko-

molyan megvitátnák a raktárak megnyitásának kérdését. Néhány könyv elvesztésével szemben áll a közönségszolgálat ugrásszerű javulása és az, hogy a személyzetet más, hasznosabb munkára lehet átállítani. Tudomásom szerint ritkaszámba megy, hogy csak a FSZEK rendelkezne egy adott könyv egyetlen példányával az országban. Az Országos Széchényi Könyvtárban szintén megtalálhatók ezek a könyvek.

A központi könyvtár nagyon szép épület, de nagyszabású átépítés és átalakítás nélkül nem alkalmas könyvtárnak. A könyvállomány túl nagy az épülethez képest, nehéz ésszerűen kialakítani a munkafolyamatokat, s a közönség számára rendelt területek túl kicsik. Az épület ezenkívül restaurálásra is szorul.

Azt hiszem, szükséges lenne egy megbeszélést tartani, amelyen az Országos Széchényi Könyvtárral és a többi budapesti tudományos könyvtárral meghatároznák az egyes könyvtárak feladatkörét. Világos, hogy a FSZEK-re hárul a szociológia országos szakkönyvtárának feladata, de ettől eltekintve nem könnyű megérteni, miképpen viszonyul az Országos Széchényi Könyvtárhoz és más tudományos szakkönyvtárakhoz.

A központi könyvtárban a közhasznú információs szolgálat nagyon jól működik. A nyilvános telefonos tájékoztató szolgálat feladatát magas színvonalon látják el. Az ilyen jellegű szolgáltatás iránti igény szembeűnő. Az amerikai ösztöndíjakról szóló információ a központi könyvtárban ugyancsak növeli a könyvtár népszerűségét.

Fiókok

---

24 fiókkönyvtárat tekintettem meg különböző kerületekben. Az általános benyomásaim a következők.

A fiókkönyvtárak száma túl sok, az egyes fiókok ugyanakkor túl kicsik. Amikor a könyvek ilyen mértékben drágulnak, megvan annak a kockázata, hogy túl sok könyvtár, túl kevés pénzzel képtelen lesz színvonalas szolgáltatásokat nyújtani. Meg kellene fontolni kevesebb, de nagyobb és jobban felszerelt könyvtár kialakításának lehetőségét.

A fiókkönyvtárakban a könyvbeszerzés nagyon is humán szempontok alapján történik. Tekintetbe véve a magyar társadalomban bekövetkező változásokat, amint az Európa sok más or-

szágában is tapasztalható, a közönségigény nem szűkül le a hagyományos humán tárgyra (művészetek, filozófia, irodalom), hanem kiterjed a műszaki, gazdasági, menedzsment és más gyakorlati ismereteket tartalmazó könyvekre és folyóiratokra.

A magyarországi kiadóvállalatok túl kevés könyvet adnak ki ezekben a lényeges témakörökben. Mivel a könyvtárak fontos piacot jelentenek, a különböző kiadókkal való közvetlen kapcsolat oda vezethetne, hogy lefordítják és kiadják az e területeken megjelent fontos könyveket, föltéve, ha Budapest és az ország könyvtárai vállalják, hogy nagy számban megvásárolják őket. Hiszen manapság ezek a könyvek sokkal drágábbak, mint a többiek, ami miatt véleményem szerint még fontosabb a beszerzésük. A fiókkönyvtárak jelenleg sok, népszerű szépirodalmat vásárolnak. Az olvasóközönség ezt nyilván igényli, de legalább részben érvényesíteni kellene azt a beszerzési politikát, amely tekintetbe veszi a mai magyar társadalom tudásszükségletét.

Munkaszervezés és gépesítés

A gépesítés megoldásra vár. Egyébként az a benyomásom, hogy a gépesítéstől olyan problémák megoldását is remélik, amelyekre az nem alkalmas. Véleményem szerint az alábbi teendők szükségesek a hatékonyabb szervezéshez:

A.) Meg kellene állapodni az Országos Széchényi Könyvtárral, hogy publikálja a kurrens nemzeti bibliográfiát – mondjuk – négyszer egy évben CD-ROM-on vagy diszken is.

B.) A FSZEK-ben be kell indítani egy katalógizáló és osztályozó központi szolgálatot. Munkaerőpazarlás, ha minden egyes fiókkönyvtár elvégzi ugyanazt a munkát.

C.) Természetesen minden fiókkönyvtár maga döntse el, hogy mely könyveket vásárolja meg, de a tényleges vásárlást centralizálni kell. Ezzel minimumra csökkenne a munka, és egyúttal azt is jelentené, hogy a jövőben a könyvtár kedvezőbb vásárlási feltételekről tárgyalhatna könyvkiadókkal és a kiadókkal, ez jelentős pénzmegtakarítással járna.

D.) A könyvkölcsönzés jelenlegi módszerét felül kell vizsgálni. Szerintem lényeges, hogy először a munkát kell hatékonyra tenni és racionalizálni, s csak ezután következhet a gépesítés.

Félő, hogy számos felesleges munkafázist is gépesíteni fognak. Például az olvasók évenként iratkoznak be. Az éves beiratkozás valószínűleg annyiba kerül, mint az ebből befolyt összeg. Az olvasót elég egyszer regisztrálni. A gépesített rendszer a jövőben kimutatja, hogy egy évben ténylegesen hányan használják olvasójegyüket. A kölcsönzés kézi nyilvántartását is lehetne egyszerűbben végezni.

E.) A könyvtári munkára kell koncentrálni. Meg kell próbálni megszabadulni a fenntartás, a nyomda, a kötészet, a takarítás feladataitól, s minden olyan területtől, amelyen a könyvtárnak nincs kizárólagos illetékessége. Ezeket a részleteket majdan privatizálni lehet, vagy dolgozói szövetkezetekként működtethetők.

Pénzügyi kérdések

A könyvtár az új könyvekhez részben a videó-kölcsönzésből szerzi a pénzt. Ez néhány év múlva nehezebb lesz. A videópiac valószínűleg beszűkül, ahogy ez a legtöbb nyugat-európai országban bekövetkezett.

A könyvtár buzgón pályázik különböző alapítványi pénzekre, láthatóan nem kevés sikerrel.

A leglényegesebb feladat egy központi gyarapító osztály felállítása, hogy a könyvpiacra kedvezőbb árakat lehessen kialakítani. Én azonban nem tudom felbecsülni sem a szükséges összeget, sem azt, hogy a FSZEK-nek a magyar közművelődési könyvtárakkal összevetve, milyen az anyagi ellátottsága. Az általános benyomásom az volt, hogy Budapest kissé szűkmarkúbban bánik a könyvtárral, mint más városok, de alaposabb összehasonlításra nem volt időm.

Épületek és fenntartás

A központi könyvtár szép, de felújítása haszontalan.

Tudomásom szerint szó van új könyvtár építéséről is. Nagyon jó ötletnek tartom, de beletelik néhány évbe, amíg elkészül, s addig is muszáj a központi könyvtárral kezdeni valamit. Kiseb változtatásokra van szükség, hogy az állományból több legyen közvetlenül hozzáférhető a nagyközönség számára. A fiókkönyvtárak állapota külön-

böző. Néhányat sikeresen felújítottak, de általában a fiókkönyvtárak nagy száma miatt nehéz a fenntartási feladatok ellátása, s ugyanakkor nagyon költséges is.

A karbantartási szolgáltatásokat hosszú távon valószínűleg olcsóbb lesz a piacon megvásárolni, mint a könyvtáron belül biztosítani.

Nyilvánvaló, hogy szükség van új központi könyvtárra.

Munkatársak és fizetések

Nem jutott időm a fizetéssel kapcsolatos véleményeket megtudakolni. Össze kellett volna hasonlítanom más szakmákban fizetett bérekkel, amit az idő hiánya miatt nem tehettem meg.

A munkaerőellátottság kielégítőnek látszik. Meg kell jegyezni, hogy a fiókkönyvtárak nyitvatartási rendje nagyon bőkezű.

A központi katalogizálás hiánya súlyosan terheli a személyzetet.

Az igazgatási munkaerő is több, mint a skandináv országok legtöbb könyvtárában. Ez nem a magyar könyvtárak jellemző vonása, hanem általában a magyar igazgatásé, s miért is lennének visszafogottabban igazgatva a könyvtárak, mint általában a helyhatóságok.

A központi könyvtár és a fiókkönyvtárak összehasonlítása is bajos. A központi könyvtár tudományos könyvtár, a fiókok közművelődési könyvtárak, amelyek az átlagolvasót szolgálják ki.

Nemzetközi összehasonlítás

A FSZEK-et mindig is a brit és a skandináv könyvtári hagyományok ösztönözték. Később nyilvánvalóan egyes német könyvtárakban érvényesülő eszmék is befolyásolták a fejlődését. A hármas tagoltságú güterslohi könyvtár hatása Budapest minden könyvtárában szembetűnő, kivéve a központi könyvtárat. Jól megalapozott könyvtári szakmai ismeretek jellemzik a budapesti könyvtárat, különösen a vezetését. A külföldi könyvtárügyi trendeket is jól ismerik, főleg az amerikai, a Benelux államokbeli és a brit irányzatokkal vannak tisztában. A könyvtár igen régóta egyértelműen a nyugati országok felé orientálódik. A könyvtár vezetőit személyesen is jól ismerik

a nyugat-európai kollégák. Azt a célt tűzték ki, hogy a jó angolszász hagyományok szellemében dolgozzanak, s ez minden biztonnyal megkönnyíti a budapesti könyvtár számára – szemben például a prágai és a szentpétervári könyvtárral – az új társadalomhoz való alkalmazkodást. Budapesten megvannak a szolid könyvtárismereti alapok, valamint elszántság a változtatásra, hogy több legyen az olvasó és színvonalasabb a szolgáltatás. Ennek érdekében máris sok minden történt, a pénzhány ellenére. *A jelek szerint nem a könyvtártudományi ismeretek, hanem a vezetés tudományi ismeretek bővítésére van szükség.*

Más országgal összehasonlítva a népesség nem túl nagy százaléka használja a könyvtárakat. Véleményem szerint ennek három fő oka van:

1. A könyvek olcsók voltak. Budapest polgárai megvették és nem kölcsönözték a könyveket. Ennek fogva nincs hagyománya a közművelődési könyvtárak használatának.

2. A könyvtárak túlságosan humán beállított-ságúak. Kevés az irodalom a természettudományok, a technológia, az alkalmazott tudományok, a gazdaság és a menedzsment témaköréből. Valószínűleg ilyenfajta könyvekre van szüksége az embereknek, hogy boldoguljanak e gyorsan változó társadalomban. A könyvtárat nem tekintik olyan eszköznek, mint amely az emberek mindennapi életében felmerülő problémák megoldásához nyújt segítséget. A legtöbb nyugati társadalomban az olvasóközönség egyre kevesebb szépirodalmat és egyre több ismeretterjesztő és szakirodalmat kölcsönöz. Olyan témák, mint a technológia és a közgazdaság iránt gyorsan növekszik az igény.

3. Az iskolák nem tanulták meg, hogyan használják fel a közművelődési könyvtárakat az oktatás különböző szintjein. A nemzetközi összehasonlítás tükrében a könyvtár modernizálásra szorul. A munkafolyamatok elavultak és felesleges munkával járnak. A nyugat-európai országokhoz képest szűkösek a könyvtárak fenntartására fordított források. Kiemelendő azonban, hogy a könyvtár munkatársai magas színvonalon látják el a könyv- és információszolgáltatást a nagyközönség számára, és szívügyüknek tekintik a látogatók megfelelő kiszolgálását. Külön felfigyeltem arra, hogy a fiókkönyvtárak munkatársai nagyon jól tájékozottak a helyi közösségek életéről, és alaposan tisztában vannak avval, hogy kik laknak és dolgoznak az ellátandó körzetben, s

milyen elvárásokat támasztanak a szolgáltatásai-
saikkal szemben.

Fejlesztési javaslatok

1. Meg kell határozni a FSZEK céljait és feladatait, összehangolva Budapest többi könyvtárával és az Országos Széchényi Könyvtárral.

2. A hatékonyság érdekében centralizálni kell a beszerzést, a katalogizálást és az osztályozást.

3. A fiókkönyvtárak új struktúráját kell kialakítani. Létfontosságú, hogy kevesebb, de jobban ellátott könyvtár legyen, mert így jobban lehet gazdálkodni a könyvre és a könyvtárfenntartásra fordítható összegekkel. A külső városrészekben lévő könyvtárakat meg kell tartani, és csak néhányat meghagyni a belterületen. Természetesen egyik könyvtár sem „szükségtelen”, azonban a könyvtárak és a személyzet költségei miatt lehetetlen mindet megfelelő színvonalon tartani.

4. A városközpontban egy új közművelődési könyvtárra van szükség. Fontos megjegyezni, hogy ez nem pusztán azt jelenti, hogy a FSZEK-et új épületbe kell költöztetni. Az új központi könyvtárnak a fővárosi könyvtári rendszer valóban szerves részeként kell működnie és közművelődési – nem pedig tudományos – könyvtárnak kell lennie. A könyvtárláncolat egyik láncszemeként kell szolgálnia, és nem önálló könyvtári rendszerként megjelennie. Ezért nagyon körültekintően kell megtervezni az új könyvtárat. Szó esett egy nagy könyvtárról (kb. 15-20 ezer m²). Meg kell határozni, mi az új könyvtár szerepe a közművelődési könyvtári rendszerben, és tisztázni kell, hogyan szolgálhatja a többi könyvtárat, hogyan emelheti azok szolgáltatásainak színvonalát. Egy új könyvtár megépítése időigényes feladat, és ahhoz, hogy 1994-re elkészülhessen, azonnal el kell indítani a tervezési folyamatot, és meg kell nyitni a tervezéshez szükséges anyagi forrásokat. Az előkészítés legalább három ember teljes munkaidejét kitölti. Létre kell hozni a könyvtáron belül egy jó előkészítő csapatot, amelynek tagjai ismerik a könyvtár igényeit, és együtt tudnak működni az építészekkel és az építőkkal a tervezés során.

5. A könyvtáron belül meg kell keresni a vezetői adottságokkal rendelkező munkatársakat, s lehetőséget kell teremteni megfelelő kiképzésükre. Nem vitás, hogy a könyvtárnak racionalizálásra és szilárd tervezésre van szüksége annak érde-

kében, hogy átvészelje a következő néhány évet. Valójában három nagy feladatot kell megoldania:

- A.) gépesítés,
- B.) egy új könyvtár megépítése vagy a régi átalakítása a szabadpolcos rendszer kialakítása érdekében,
- C.) a fiókkönyvtárak új rendszere, a költségek csökkentése és a fennmaradó könyvtárak minőségének javítása érdekében.

A rendszer vezetőinek képzése akár olyan külföldi könyvtárakban is történhet, amelyek képesek „gyakornokokot” fogadni, vagy pedig olyan magyarországi vezetőképző tanfolyamokon, amelyek a kulturális menedzserképzésre szakosodtak, például az edinburghi Herriott Watts menedzserképző iskola által szervezett továbbképzések. Fontos, hogy egy viszonylag kis együttes tudja kezelni e három fontos feladatot, s az is fontos, hogy a helyhatóság szabad kezet adjon neki és világosan megfogalmazza a tennivalókat. A vezetési felkészültség egyike a könyvtári rendszer alapvető kérdéseinek. A jelenlegi vezetés tudása és képessége nagyon jó, de nem elegendő egy akkora könyvtárhoz, mint a budapesti. A könyvtárnak határozottabb irányításra és egy menedzseri teamre van szüksége.

6. A munkatársak számára áttekinthetővé kell tenni a szervezetet. Ki kell alakítani a vezetők egy olyan csoportját, amelyben egyértelműen meghatározandók az illetékességi körök és a döntéshozatal hatékonnyá tehető.

7. Ki kell alakítani az iskolákkal és az óvodákkal való együttműködés módszereit. Ez úgy érhető el, hogy két-három fiókban egy kísérleti projektet indítanak; ennek során olyan módszereket próbálhatnak ki, amelyeket a többi fiók is alkalmazhat. A könyvtári munka a gyerekeknél kezdődik. Néhány év múlva belőlük lesz a könyvtárak olvasóközönsége. A gyerekek alapos felkészítése a könyvtárhasználatra csak tíz év múlva kamatozik.

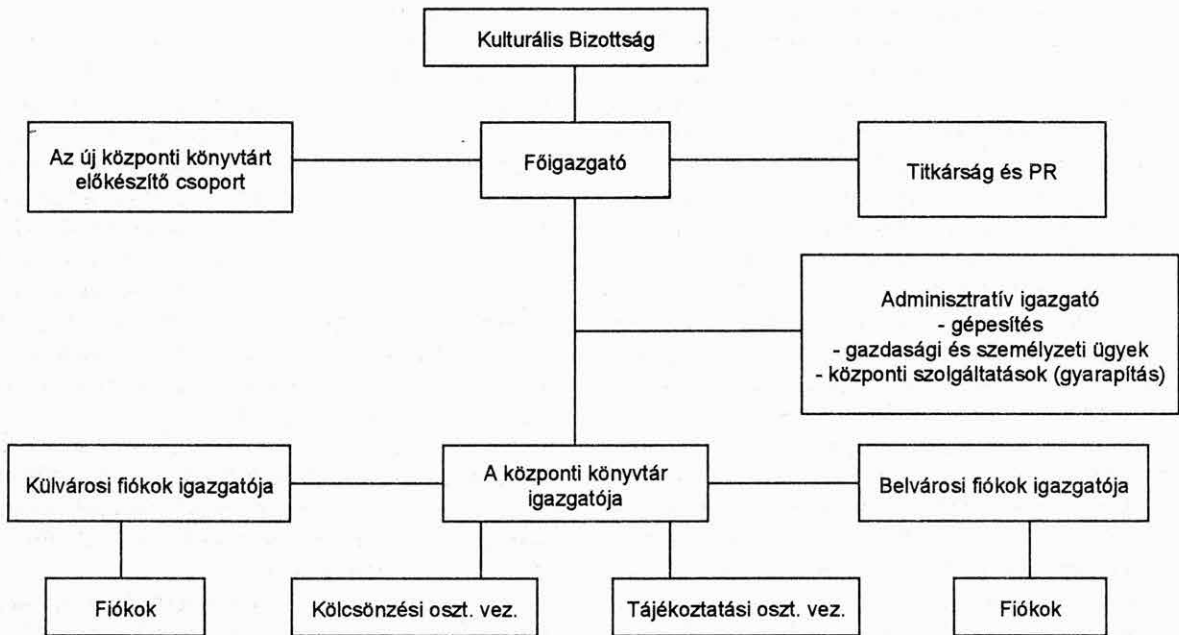
8. A gépesítés sikere érdekében erősíteni kell a kooperációt a többi közművelődési könyvtárral és az Országos Széchényi Könyvtárral. Pontosan fel kell mérni azokat a munkafolyamatokat, amelyeket gépesíteni kell és azokat, amelyeket végleg el kell hagyni. Ha a gépesítés lehetővé válik, akkor vagy a városnak, vagy a könyvtárnak erre a célra forrásokat kell felszabadítania. A gépesítés most nagyon lassan halad a pénzhiány miatt. A munkatársak túl sokat várnak a gépesítéstől, és féltő, hogy csalódnia fognak, amikor kiderül, hogy

elképzeléseik nem voltak megalapozottak. A fiókoknak egy egyszerű és szilárd rendszerre van szükségük a kölcsönzés és a katalogizálás céljára. Erre a célra valószínűleg a CD-ROM a legalkalmasabb, amelyhez nem szükséges fejlett telekommunikációs rendszer. Az olvasók és a munkatársak könnyen kezelhetik, és csak áram kell hozzá. Azt hiszem, hogy a gépesítés nehézségeit és költségeit alulbecsülték.

Egy új szervezeti felépítés elvi vázlata

A rövid idő természetesen nem tette lehetővé, hogy részletesen foglalkozzunk a szervezeti felépítéssel, de a következő két vázlat alapul szolgálhat egy új és egyszerűbb szervezet megvitatásához.

A) Szervezeti felépítés, ha új központi könyvtár épül:

A vezetőség a könyvtár főigazgatójából, a két hálózati igazgatóból és a központi könyvtár igazgatójából állna.

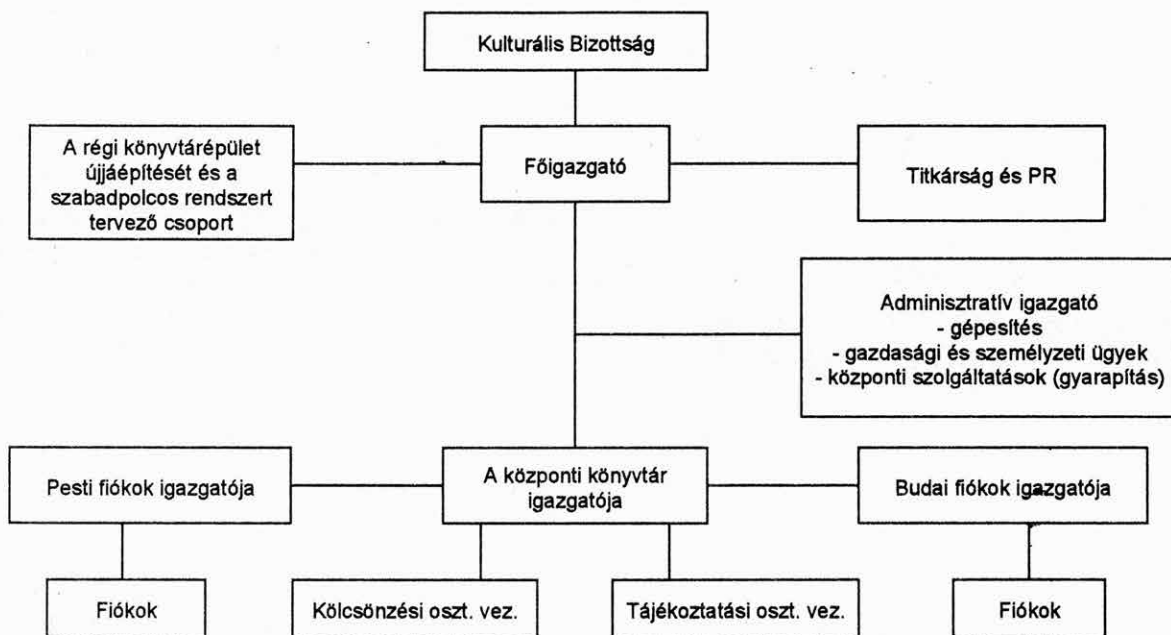
Az adminisztratív részleg egy szolgáltató szervezet. Költségvetési, személyzeti és az épülettel kapcsolatos kérdésekben a központi könyvtár, illetve a fiókok igazgatói döntenek. Az adminisztratív részleg számviteli, anyagbeszerzési, pénzügyi, beszerzési stb. szolgáltatásokat nyújt. Az adminisztratív részleghez van csatolva a gyarapítási osztály, amely ellátja a dokumentumbeszerzési, katalogizálási feladatokat valamennyi könyvtár számára, s tárgyalásokat folytat kedvező árak elérése érdekében, de a jelenlegi gyakorlatnak megfelelően a központi könyvtár és a fiók-

könyvtárak maguk döntenek el, hogy mit akarnak megvásároltatni.

A szervezeti felépítés e két változatának a következő előnyei vannak:

- a feladatkörök és a felelősség egyértelmű,
- a vezetőség kis létszámú,
- a munkatársak számára áttekinthetőbb a szervezeti felépítés,
- könnyebb ellenőrizni a költségvetés felhasználását,
- általában nincs két hierarchia szintnél több a főigazgató és a munkatársak között,
- az új könyvtár tervezéséért vagy a régi átépítéséért egy meghatározott csoport a felelős, s nem ajánlatos, hogy ez a csoport

B) Szervezeti felépítés, ha nem épül új könyvtár:

több, mint 3-4 főből álljon, a speciális hozzáértés nélkülözhetetlen,

- a PR-nek stratégiai jelentősége van és a főigazgatóhoz tartozik.

Mind az A), mind a B) esetben a vezetés feladatairól és felelősségéről hatásköri leírást kell készíteni, és ezt a Kulturális Bizottságnak kell jóváhagynia. A jövőben némely adminisztratív feladat (pl. takarítás, ruhatár, karbantartás) ellátására maga a személyzet alakíthat vállalatot vagy szövetkezetet, s e szolgáltatásokat piaci versenyben

adhatják el a könyvtáraknak. Ez a megoldás hatékonyabb lehet, s a könyvtárakat is költségcsökkentésre biztathatja. Ha jól tudom, ez pillanatnyilag nem megvalósítható, mivel még nincs igazi piaci verseny. Újra fontolóra lehet venni ezt a javaslatot néhány év múlva, de addig is célszerű visszafogni az alkalmazásokat ezeken a területeken.

Budapest, 1992. május 19.

Észrevételek

a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban lefolytatott szakér- tői átvilágítás jelentéseihez*

Kiss Jenő

Bevezetésképpen meg kell állapítanunk, hogy mindkét jelentés tárgyilagosan és messze-
menően a megértés jó szándékával közelített
könyvtárunk működéséhez, gondjaihoz és sike-
reihez. Valójában az a benyomásunk, hogy a je-
lentések visszaigazolják azokat a törekvéseket,
amelyek könyvtárunkban az utóbbi évtizedben
bontakoztak ki és hoztak figyelemre méltó ered-
ményeket. Ezt azon az alapon merjük állítani,
hogy – különösen a magyar jelentés – bár nem
tesz említést róla –, alapul veszi és elfogadja a
könyvtár által az elmúlt évek során kidolgozott do-
kumentumokat (stratégiai terv, hálózatfejlesztési
terv, a központi könyvtár szakmai koncepciója, a
központi könyvtár elhelyezési kérdései stb.), s
ezekkel összhangban teszi meg javaslatait. Így
dolgozóink számára a jelentések nem tartal-
maznak vadonatúj megállapításokat, inkább csak
a hangsúlyok elhelyezésében, a fontossági sor-
rend megjelölésében mutatkoznak eltérések az
átvilágítás résztvevői és a könyvtár szakmai köz-
véleménye között.

Többen is megállapították a két jelentés jel-
lemzésére, hogy mintha a svéd kollegina jelen-
tése elsősorban a könyvtárosokhoz szólna, a ma-
gyar bizottságé pedig a fenntartóhoz, s – érthető

---

* Az alábbi írás a *Könyvtári Híradó*. A Fővárosi Szabó Er-
vin Könyvtár dolgozóinak tájékoztatója. 36.évf. 1992.
10. számából másodközlés.

A jelentéseket írásban véleményezték és közös értekezleten
megvitaták a központi könyvtár osztályvezetői, valamint a
főkönyvtárigazgatók. Jelen észrevételek a viták és vélemé-
nyek összesítésén alapulnak.

---

módon – talán a magyar jelentés jobban számot
vetett a magyar könyvtárügy, s benne könyv-
tárunk jelenlegi helyzetével, adottságaival és le-
hetőségeivel. Így pl. a svéd kolleganőnek azt a ja-
vaslatát – amely egyébként pár éve bennünk is
felmerült –, hogy ti. a könyvkötési, nyomdai, kar-
bantartási stb. munkákat külső cégekkel vé-
geztessük el, a hazai piaci viszonyok nem ismeré-
se magyarázza.

A működési feltételek

A jelentések adatokkal bizonyították: könyv-
tárunk működési feltételei messze elmaradnak
nemcsak a nemzetközi, de a hazai városi átlagtól
is. Munkatársainkra megnyugtatóan hatott, hogy
ezt a problémát mindkét dokumentum szóvá tet-
te. Ugyanakkor tudják, hogy a fenntartó dolga
meghatározni, milyen szinten, milyen könyvtári
szolgáltatásokat akar és képes a fővárosi lakos-
ság részére működtetni. Ennek eldöntéséhez jó
támpontot adnak a jelentések. Itt magunk is
hangsúlyozni szeretnénk, hogy anyagi és szemé-
lyi erőforrásaink már a jelenlegi, meglehetősen
alacsony könyvtári ellátottsági szint fenntartását
is alig teszik lehetővé, s ha a feltételek nem vál-
toznak, rohamos hanyatlással kell számolni.

Első helyen említjük meg a *gyarapításra* for-
dítható összeg vásárlóerejének ruhamos zsugo-
rodását, amely a legközvetlenebbül érinti haszná-
lóink ellátását.

A *személyi* ráfordítások racionalizálásában, a
munkaerő hatékony felhasználásában odáig
mentünk, hogy szolgáltatásaink szakmai színvo-
nala került veszélybe: munkatársaink túlterheltek,
az érdemi könyvtárosi munkára (tájékoztató, ta-
nácsadás, egyéni és csoportos foglalkozás az ol-
vasókkal stb.) alig jut idejük. Ezért komolyan fon-
tolóra kell venni a létszám növelését.

A szakmai *továbbképzés* kérdését a jövőben
még inkább a vezetés figyelmének középpontjá-
ba kell állítanunk, különös tekintettel a gyorsan
változó világra (s ebből következően olvasóink
igényeire), valamint a könyvtári technológia meg-

újítására. Összhangban a jelentések javaslatával, a továbbképzés egyik súlyponti feladata lesz a könyvtári menedzsment technikák oktatása a vezetés minden szintjén.

Itt térünk ki a magyar jelentés azon megállapítására, mely szerint a központi könyvtárban dolgozók bére jelentősen meghaladja a fiókkönyvtárakban dolgozókéét. A kérdést részletében megvizsgálva arra jutottunk, hogy az téves adatokon, vagy az adatok nem megfelelő kezelésén nyugathatnak. Valóban, némileg magasabb a központi könyvtárban dolgozó diplomások bére és ezt indokoltak is tartjuk. A központi könyvtár adminisztratív technikai dolgozóinak átlagbére pedig elmarad a hálózatban foglalkoztatottakétól.

Működésünk kulcskérdése, s az eljövendő időszak kiemelt feladata a *számítógépes* könyvtári technológia bevezetése. Bár az intézet vezetésének nincsenek olyan túlzott várákozásai, mint amikre a svéd jelentés célzott, azzal tisztában van, hogy e nélkül mind a szolgáltatások tartalmában, mind pedig az adminisztratív jellegű munkák elvégzésében komoly nehézségek fognak jelentkezni már a közeli években is. Eddig csak saját költségvetésünkből csíphettünk le szerény összegeket az ilyen irányú fejlesztésekre; szeretnénk megjegyezni, hogy a magyar közművelődési könyvtárak körében mégis bizonyos mértékig ösztönző szerepet játszottunk, előmozdítottuk az egész országra kiterjedő fejlesztési projekt elindítását. Esetenként központi alapok is adtak támogatást. A jövőben azonban, ha sikert akarunk elérni, ennyi nem lesz elegendő. Számítunk fenntartónk komoly segítségére; fejlesztési koncepciókat és a megvalósításához szükséges anyagiakra vonatkozó számításokat ez év augusztusában terjesztettük be az önkormányzathoz.

A számítógépesítés kapcsán térünk ki a jelentések ama javaslatára, hogy központosítsuk a hálózat *beszerzési* adminisztrációját és feldolgozását. Véleményünk szerint egyrészt manuális eszközökkel nem célszerű egy ilyen vállalkozásba belefogni, tehát először a számítógépes fejlesztésben kell bizonyos szintet elérnünk, másrészt remélhetőleg az újonnan megalakult Könyvtárellátó Vállalat képes lesz olyan szolgáltatásokat nyújtani, s olyan kedvező árakat kínálni, hogy könyvtáraink nem fognak alternatív könyvbeszerzési forrásokra szorulni, s mentesülnek a feldolgozás nehéz munkájának terhével.

Épületeink állagának fenntartása nyomasztó terhet jelent számunkra, amellyel csak egyre rom-

ló színvonalon tudunk megbirkózni. Ezért örülünk annak, hogy a bizottság is megerősítette annak szükségességét, a könyvtári szolgálatot befogadó épületek, épületrészek kerüljenek a könyvtár kezelésébe, s legalább az így megtakarított lakbért lehessen a fenntartásra fordítani.

Hálózatfejlesztés, beruházások

Munkatársainkból a legtöbb kommentárt és kritikai észrevételt az idevágó javaslatok váltották ki, noha nem vonták kétségbe szakmai megalapozottságukat, ha a szükséges anyagi feltételek a fenntartó rendelkezésére állnak.

Első pillantásra valóban soknak tűnhet a 87 fővárosi könyvtári fiók (beleértve a kerületi főkönyvtárakat is). Ha azonban összevetjük a 400 000 lakosú Göteborg 25 fiókkönyvtárával, máris veszít indokoltságából az idevágó kritikai megjegyzés, jöjjön akár svéd, akár hazai oldalról. Nem vitatjuk azonban azt a tényt, hogy nem racionális e fiókok telepítése, s alapterületük messze elmarad nemcsak a kívánatostól, hanem a szükségestől is. A telepítés hibáinak megvannak a maga történelmi okai, viszont ugyanakkor hiba lenne az is, ha hirtelen, a telepítés egyéb hibáinak (a külső kerületek gyenge ellátottsága fiókkönyvtárakkal, a belső kerületek fiókkönyvtárainak csekély alapterülete) egyidejű, ha lehet előzetes korrigálása nélkül kerülne sor fiókkönyvtárak felszámolására. Ebben a tekintetben némi előrehaladásra számítani lehet akkor, ha az általunk használt épület-vagyon kezelésünkbe kerül és szabadon konvertálhatóvá válik. Végső soron azonban csak beruházásokkal lehet segíteni a kialakult helyzetet. A hálózat karcsúsításának tehát együtt kell járnia azoknak az egységeknek a megnyitásával, amelyek átvehetik a bezártak olvasóközönségét. (Egyébként szerény, kezdeti lépéseket már tettünk ebben az irányban, pl. a XIV., a XV., a IV. kerületben.)

Szakmailag nem vitatott az, hogy a fővárosi régióközpontokban szükség lenne 5-6 nagy alapterületű (mondjuk megyei könyvtár méretű) külterületi könyvtárra; ez az igény már a hetvenes években megfogalmazódott, s 1986-os hálózatfejlesztési koncepciónk is megerősítette. A kérdés csupán az, hogy van-e erre fenntartói szándék, s ha igen, van-e hozzá anyagi erőforrás. Nem lenne-e realisabb alternatíva az, hogy elő-

ször hozzuk létre azokban a kerületekben legalább a középszintű könyvtári ellátást biztosító egységeket (városi könyvtári méretű, 500-1500 négyzetméteres épületekben, amilyenek az építésére utoljára 1985-ben Pestszentlőrincen került sor), ahol a kerületi főkönyvtár 150, 200 négyzetméteren szorong, s csak falusi könyvtári szintű szolgáltatásokra képes. (Pl. XVII., XXII., III. kerület, hogy a beljebb eső kerületeket ne is említsük.)

Itt érkezünk el a *központi könyvtár* elhelyezésének kérdéséhez. A szakirodalom általában 20-25 évre teszi egy új könyvtárápület „kihordását”; ennyi idő után szokott jelentkezni a bővítés, illetve egy új épület emelésének a szükségessége. Így volt ez a mi esetünkben is: az ötvenes évek közepétől állandóan napirenden volt és van a központi könyvtár épülete. (A jelenlegibe a 30-as évek elején költöttünk be.) Számos nekifutás történt ez ügyben, sorozatban születtek a különféle szakmai és építészeti koncepciók. A probléma évről-évre akutabbá vált, s ez az oka annak, hogy mindkét jelentés központi kérdésként, a fejlesztés alfájának és omegájának aposztrofálva kezeli az ügyet. Szakmai szempontból magunk is így ítéljük meg, s ha közlekedésileg és egyéb szempontokból központi helyen, kellő méretekben (hogy egy korszerű, nagyvárosi nyilvános könyvtár minden szolgáltatását befogadhassa, állományát a közönség minden rétegének és igényének megfelelően fejleszthesse) közelesen megépíthető egy új központi könyvtár, akkor minden beruházási erőforrást erre a feladatra kell összpontosítani. Annál is inkább, mert egy ilyen könyvtár létrejöttével a Nagykörúton belüli, sőt azon túleső területek, valamint a Belső-Buda könyvtári ellátása sokkal racionálisabban oldható meg; az egyéb előnyöket most fel sem soroljuk. Viszont ha ez a terv valamiféle okból nem kivitelezhető, vagy pedig csak a messze távoli és ezért bizonytalan időben képzelhető el, akkor helyes volna elővenni a másik – egyébként nem olcsóbb – alternatívát, vagyis a központi könyvtár elhelyezési gondját a jelenlegi három épület felújításával, átalakításával és bővítésével megoldani.

A központi könyvtár funkciórendszere

A svéd jelentés egyértelműen a korszerű, nagyvárosi közművelődési könyvtár modellje

mellett teszi le a voksát, a magyar jelentés jobban számol a hazai könyvtárügy adottságaival. A mi álláspontunk az, hogy a központi könyvtár egyfelől csak kényszerűségből (elhelyezési szűkösség, a feltételek hiánya) mondott le bizonyos szolgáltatások nyújtásáról, bizonyos olvasóréteg kiszolgálásáról, másfelől néhány ponton – részben hagyományai, részben a könyvtári munkamegosztás, részben – s főképpen – a főváros tényleges igényei miatt fejlesztett ki bizonyos szakterületeken a közművelődési könyvtári szintet meghaladó állományt és szolgáltatásokat (helyismeret, szociológia, zene). Ezzel azonban nem két könyvtárat, egy közművelődésit és egy tudományosot működtet a hálózat központjában, hanem e két funkció egymással szerves egységet képez azal, hogy a legmagasabb szintű általános művelődési igények éppen e területeken kapcsolódnak a legszorosabban a szakmai igényekhez, s a könyvtár ezt tudomásul véve erősítette meg a területeket gyűjtőkörén és szolgáltatási körén belül.

Kétségtelen azonban, hogy a szociológia terén országos szakkönyvtári szolgáltatásokat nyújtunk, s ezzel számol is mind a magyar könyvtárpolitika, mind a magyar könyvtárközi együttműködés és munkamegosztás. Az általunk már korábban felvetett gondolat, hogy az országos szolgáltatásokat nyújtó néhány könyvtár részcsüljön központi állami támogatásban is, úgy tűnik, a készülő új könyvtári törvényben méltánylást nyer. Ugyanakkor hiba lenne erre várva visszafejlesztetni a szociológiai szakkönyvtári funkciót, mivel az ebből fakadó szolgáltatásokra a főváros politikai, tudományos, adminisztratív, kulturális életének is elengedhetetlenül szüksége van.

Nem tudunk azonban egyetérteni azokkal a törekvésekkel, amelyek arra irányulnak, hogy a tudományos-kutatási igényeket közvetlenül kiszolgáló részlegeket leválassa a könyvtár egészéről, szervezeti különállásukat és sajátosságukat hangsúlyozva. Ellenkezőleg. Minden módon azon vagyunk, hogy ezek a funkciók még szervezeten illeszkedjenek a központi könyvtár egészébe, szervezetiileg és technológiailag egyaránt.

Itt jegyezzük meg – mert noha más fejezetekben tárgyalt kérdéseket is érint, itt áll a két vélemény a legélesebben szemben egymással – hogy a bizottság, jóllehet a felkérés ezt kifejezetten kérte, nem szembesítette az intézmény stratégiai tervében, illetve a főpolgármesteri hivatal vonatkozó „sárga füzetében” megfogalmazott álláspontokat.

Szervezeti kérdések

Engedtessek meg annyi szelíd irónia, hogy megjegyezzük, kevés átvilágító mond le arról, hogy ne tegyen javaslatot a szervezet átalakítására. Ez főként a svéd jelentésben mutatkozik meg, de a magyarban is.

Tisztában vagyunk azzal, hogy szervezetünk módosításra szorul, de ezt inkább egy folyamat keretében véljük megvalósíthatónak, s nem egyszeri beavatkozásként. A könyvtár organikus szervezet, s ezért szervezeti felépítését nem elvont teróriák, hanem a tényleges életfunkciók szerint kell kialakítani. Régi törekvésünk az, hogy érvényesítsük a participatív vezetési módszer elveit, csökkentjük a döntési szinteket, a felelősséget és a hatáskört decentralizáljuk, s az anyagi és személyi erőforrásokat a lehetőségekhez képest e döntési szintekhez telepítjük. Vezetési gyakorlatunkat most nem kívánjuk részletezni, csupán annyit szeretnénk megjegyezni, hogy véleményünk szerint az utóbbi időben mutatkozó teljesítménynövekedést többek között, de elsősorban ez a módszer tette lehetővé. Ez kétségtelen bonyolultabb folyamatokat jelent; ezért mondhatta néhány kollégánk, hogy nincs tisztában a szervezeti és döntési renddel. (Hadd tegyük hozzá, mások azonban éppen az ellenkező véleményen vannak.) Magunk is látjuk egyébként, hogy javítani kell az intézményen belüli kommunikációt és információáramlást.

Vezetési struktúránkat az utóbbi években egyszerűsítettük, s a központi igazgatás egész egységeit számoltuk fel. Ez nyilván nagyobb terheket ró a középvezetőkre, de megnöveli önállóságukat is. Ezt a helyzetet mindenki személyes adottságaitól függően másképpen, előnyként vagy hátrányként éli meg.

Mindkét jelentésben felmerült a hálózat képviselője a vezetés legfelső szintjén. A mi álláspontunk eddig az volt, hogy a középvezetői önállóság növekedésével a középvezetőknek közvetlen kapcsolata legyen a főigazgatóval, illetve stábjával (helyettes, gazdasági igazgató, személyi erőforrások menedzsere, szakreferensek). Ez a modell amiatt működik nehézkesen, mert – hálózati viszonylatban – 22 középvezetőről van szó, a kerületek számának megfelelően. Elképzelhető azonban, ha nem is olyan radikális mértékben, mint ahogyan a svéd jelentés javasolja, de csökkenteni a középvezetők számát, több, egymással

határos kerületet ugyanarra a vezetőre bízva. Ezt a lehetőséget azonban először még minden oldalról alaposan meg kell vizsgálni, s esetleg csak fokozatosan bevezetni. Nem tartjuk – sok kerületi főkönyvtárigazgató álláspontjától eltérően – szerencsésnek egy, a kerületi könyvtárakért felelős helyettes főigazgatói pozíció bevezetését; félő ugyanis, hogy akarva-akaratlanul is a hálózati érdekképviselet fogja rányomni tevékenységére a bélyegét (épp ez az, amit több kerületi főkönyvtárigazgató elvárna tőle), s nem annyira az anyagi és személyi erőforrások hatékony hasznosításának előmozdítása.

Ez az érv szól, bár talán nem ekkora súllyal, egy másik helyettes főigazgatói állás ellen, amely a központi könyvtár vezetését szolgálná. A központi könyvtár szervezeti átalakításával fokozatosan abban az irányban szeretnénk elmozdulni, amelynek végeredménye egy nyilvános szolgálati részleg és egy beszerző-feldolgozó részleg lenne, ez utóbbi esetben az egész hálózat számára végezve szolgáltatásait. (V.ö. a svéd kollegina javaslatával.) A különgyűjtemények, speciális szolgáltatások legmagasabb szakmai felkészültségű munkatársai pedig egy-egy terület felelőseivé, szakreferensekké válnának, s mintegy összekötő kapcsot jelentenének a két, főként technológiai részleg között. Egy ilyenfajta szervezeti átalakulás azonban ugyancsak hosszabb időt venne igénybe.

A szervezettel kapcsolatos kérdéseket az alapítólevél jóváhagyása után, egy új szervezeti és működési szabályzat elkészítése során kell végiggondolni, s fokozatosan bevezetni.

Itt kell kitérnünk két, politikai összefüggésekkel is bíró kérdésre: a kerületi önkormányzatokkal való kapcsolatra és a könyvtári felügyelő bizottság létrehozására.

A fővárosi törvény értelmében a könyvtári szolgálatot a fővárosi közgyűlés tartja fent; erre a célra a kerületi önkormányzatoknál költségvetési előirányzat nem szerepel. Ennek ellenére nullától kétfélmillió forintig terjedő, alkalmoszerű támogatásban részesítik a kerületek a náluk működő egységeinket, illetve segítséget nyújtanak elhelyezési, szervezési stb. problémáik megoldásában. Ennél többet csak akkor lehetne várni a kerületektől, ha a fenntartói jogokban és köteleességekben is részesülnének. A jelen körülmények között azonban félő, hogy egy ilyenfajta decentralizálás inkább hátrányosan érintené a könyvtári ellátás színvonalát. Régi axióma, hogy minél szegényebb egy ország, annál nagyobb könyvtárfenn-

tartó hatóságokra van szükség a viszonylagosan színvonalas és kiegyenlített ellátás biztosítására. Egyelőre a mai anyagi kondíciók inkább arra intenek, hogy egységben tartsuk meg a hálózatot; erre a konklúzióra jutott hosszú viták után könyvtárunk szakmai közvéleménye is. Ugyanakkor természetesen gondolkodni kell azon, miképpen lehetne a kerületi erőforrásokat még inkább mozgósítani; ebben a fővárosi politikai szerveknek és a könyvtár szakmai vezetésének egyaránt vannak feladatai. Ebből a szempontból kockázatok rejt magában az a szervezeti megoldás is, amelyet az imént felvázoltunk, de amellyel azonban különféle, egyéb megfontolások alapján foglalkoznunk kellene. Az egymás mellett elhelyezkedő kerületi alhálózatok összevonásával ugyan fenyeget az a veszély, hogy a kerületek elveszni látják „saját” könyvtáraikat, s még attól a kevés támogatástól is elállnának, amiben eddig a könyvtárakat részesítették, viszont számos ellátási, irányítási, gazdálkodási előnnyel járna ez a megoldás. S talán ki lehetne dolgozni azokat a garanciákat is, amelyek megnyugtatónák a kerületeket, hogy támogatásuk minden körülmények között a saját lakosságukat ellátó könyvtárakra fordítódik.

Itt jegyezzük meg, hogy a kerületi főkönyvtárak által pályázatokon elnyert, illetve a kerületi önkormányzatoktól kapott összegeket nem központosítottuk, az érintett kerületek használták fel azokat.

Mindkét jelentés felveti egy könyvtári felügyelő bizottság szükségességét, elsősorban angol-szász és skandináv példákra hivatkozva. Magunk is szívesen látnánk egy olyan testületet, amely összekötő kapocs lenne a Kulturális Bizottság és a könyvtár között. E könyvtári felügyelő testületben feltétlenül helyet kellene kapnia a Kulturális Bizottság tagjának (esetleg tagjainak), a többi tagot pedig a Kulturális Bizottság jelölné ki. A testületet fel kellene ruházni bizonyos felügyeleti-ellenőrzési-irányítási hatáskörrel. E kérdésre ugyancsak az új szervezeti és működési szabályzat kidolgozása során kellene visszatérni.

A könyvtár használata

Elsősorban a svéd jelentés, s ennek nyomán a magyar is foglalkozik azzal a kérdéssel, miképpen módosul a könyvtári szolgáltatások iránti társadalmi igény, s a könyvtár mit tesz, tegyen en-

nek kielégítése érdekében. Különös súllyal felhívják figyelmünket az ismeretterjesztő és szakkönyvek fontosságára.

A jelentések megállapításaival teljes mértékben egyetértünk. Mi is naponta érezzük, hogy különösen a tanulóifjúság minden korosztálya részéről növekszik a kötelező, ajánlott, de egyéb szakirányú olvasmányok iránti igény. Ugyancsak nő az aktív korosztályok kereslete a szó minden értelmében értékes művekre. Ezt mutatja központi ellátó szolgálatunk növekvő mérvű igénybevétele is. Tekintve, hogy majdnem egy évtizede már szakítottunk a korábbi időszak indoktrinációs politikáját tükröző állománygyarapítási koncepcióval (nem azt nyújtani az olvasónak, amit keres, hanem amit a könyvtáros – értsd: a felsőbb, pártállami kultúrpolitika jónak tart), s beszerzéseinket a tényleges kereslethez igazítottuk, ez a követelmény nem jelent újságot számunkra. Viszont annál nehezebb gyakorlatilag teljesíteni, mert éppen ezeknek a műveknek az ára emelkedett a legnagyobb mértékben, s gyakran meghaladja az ezer forintot kötetenként.

Mindig is nagy súlyt helyeztünk a legfiatalabb korosztályok ellátására, ezért nyitott kapukat döntget az a jelszó, hogy a mai gyerekekből lesznek a holnap felnőtt olvasói. A nehézséget inkább abban látjuk, hogy – itt nem részletezhető okok miatt – az iskolás korú gyerekek egyre nagyobb része küzd olvasástechnikai nehézségekkel, s ezek miatt nem tud eljutni az olvasás örömeig.

A mi eszményünk is nyitott, vonzó, szolgáltatás-orientált könyvtár, amely beépül a lakosság által szinte naponta használt intézmények sorába. A könyvtári szolgáltatások és ellátás fejlesztésén túlmenően intenzív marketing és kapcsolatszervező munkát kell végeznünk ezen a területen, hogy megváltoztassuk a lakosságban élő könyvtárképet. Voltaképpen ebben az irányban tett lépések tekintjük a közhasznú információs szolgálat beindítását is, amelyet mindkét jelentés pozitívan értékel.

***

Befejezésül a magunk részéről is megköszönjük az intézményünket átvilágító szakemberek munkáját. Megerősítettek abban, hogy nagyjában-egészében, s a részletek többségében is a helyes irányban haladunk, s nincs szükség ebben a tekintetben jelentős korrekcióra. Annál több napi, gyakorlati feladatot kell megoldanunk annak érdekében, hogy a kitűzött célokhoz közelebb kerüljünk.

(Budapest, 1992. szeptember 28.)

Feladatterv*

A Kulturális Bizottság 1992. október 13-i ülése határozatainak végrehajtására

---

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár munkájáról készült szakértői jelentés megvitatása

---

- ♦ A Kulturális Bizottság megállapítja, hogy a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárat stratégiaileg modern nyilvános közkönyvtárrá és egyben információs bázissá kell fejleszteni, amely integrálva lát el szakkönyvtári feladatokat.
- ♦ A könyvtári hálózat fenntartása a fővárosi önkormányzat feladata, de meg kell keresni a kerületi önkormányzatok együttműködésének lehetőségét a finanszírozás területén.
- ♦ A Kulturális Bizottság úgy foglalt állást, hogy szükségesnek tartja egy könyvtári kuratórium felállítását, amely kuratórium a Kulturális Bizottság tanácsadó testületeként funkcionál a könyvtárügyi kérdésekben.
- ♦ A Kulturális Bizottság szükségesnek tartja egy új könyvtár létesítését (kb. 25 000 nm) Budapest központjában, a Károly körúti ingatlanrészen.
- ♦ A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár készítse el funkcionális tervét az egész hálózatra és az új központi könyvtárra vonatkozóan, 1993. március 31-ig.
- ♦ Egy későbbi határidőre, az építkezés realizálódásával párhuzamosan a könyvtár készítse el az új könyvtár építészeti tervezéséhez szükséges szakmai funkcionális tervet.
- ♦ A Bizottság felkéri a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár vezetését, hogy 1992. november 15-ig készítse el a könyvtár számítógépesítési fejlesztési tervét, éves költségbontást is mellékelve. Ezt a tervet a Kulturális Bizottság véleményezteti a Főpolgármesteri Hivatal illetékes szakembereivel, hogy minél szélesebb megalapozással rendelkezzen ahhoz, hogy figyelembe lehessen venni az 1993. évi költségvetés tárgyalásakor.

A Kulturális Bizottság egyhangúlag elfogadta Kiss Jenő főigazgató 4 éves beszámolóját, egyben elismerését fejezte ki az intézményben folyó egyenletes, szakmailag megbízható és kreatív munkájáért, különös tekintettel azokra a törekvésekre, amelyekkel a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár bizonyította, hogy a nehéz gazdasági körülmények ellenére talpon lehet maradni, sőt a fejlődés sem szakadt meg.

- ♦ A Bizottság a Tudományos Alapból 200-200 e. Ft-os támogatásban részesíti a FSZEK Budapest Gyűjteményének és Olvasószolgálatának pályázatát.

*Dr. Huszár János
ügyosztályvezető*

---

* Átvétel a Könyvtári Híradó A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár dolgozóinak tájékoztatója. 36. évf. 1992. 12. számából.

Néhány szó a szakértői jelentéshez fűzött „Észrevételek”-hez

Sonnevend Péter

1993. június 24-én datálódott Kovács Lászlóné felelős szerkesztő tájékoztató levele, amelyből tudomást szereztem az 1992. évi szakértői munkánk anyagainak publikálásáról. 13 hónap múltán, s Kiss Jenő főigazgató úr észrevételeinek ismeretében kértem lehetőséget pár gondolat kifejtésére.

Anyagunk öt szakértő önálló munkálkodására épült azon együttes szándéktól hajtva, hogy elősegítsük a könyvtár hosszú távú fejlődését. Ma újraolvasva az anyagot, úgy tűnik, aligha maradt ki számottevő kérdés, gond, célkitűzés.

Így – véleményem szerint – állást foglaltunk abban a hol látenszen továbbélő, hol felszínen is kieleződő kérdésben, milyen legyen a központi könyvtár jellege. Idézek anyagunkból: „Mi a központot úgy képzeljük el, mint a kétmillió főváros legkönnyebben hozzáférhető információs bázisát, amely az igazgatási-városfejlesztési információktól kezdve a legszélesebb közönséget érintő társadalmi kérdésekig pozitívan tud reagálni az igényes kérdésekre. A központ szerepének tudományos könyvtár és/vagy nagy public library kifejezésekkel illusztrálható vitájában mi a kettő fenti módon értelmezett szintézisét tartjuk nemcsak szerencsésnek, de távlatosnak is.”

(Ezek után meglepő, hogy az „Észrevételek” szerzője szerint a bizottság „jóllehet a felkérés ezt kifejezetten kérte, nem szembesítette az intézmény stratégiai tervében, illetve a főpolgármesteri hivatal vonatkozó «sárga füzetében» megfogalmazott álláspontokat”.)

AZ „Észrevételek” szerzője azt is nehezményezi, hogy a jelentés szerint „a központi könyvtárban dolgozók bére jelentősen meghaladja a főkönyvtárban dolgozókéét”. Ha valaki veszi a fáradságot a jelentés létszámmal és bérhellyel foglalkozó fejezetének átolvasásához, akkor ilyen kifejezést nem talál. Olyat viszont igen, hogy 1989-től 1991-ig a bérkülönbség nőtt, s „úgy tűnik, mintha a létszámcsökkentés előnyei csupán a központ dolgozóinál érvényesültek volna”. Egyébként a tendenciát nem minősítettük.

Ezévi információim szerint a könyvtár vezetése a jelentésre hivatkozva a hálózat irányítási struktúrájának jelentős átalakítását kezdeményezte. A változtatás alapgondolatával általánosságban egyet tudok érteni, viszont a megvalósítás teljesen idegen tőlem, s mindenképpen le kell szögezni, hogy a bizottság *nem* adott ki ilyen „felhívást”. Vagyis olyant, hogy 22 kerületi hálózat *helyén* jöjjön létre hat regionális. A jelentés anyaga így fogalmaz: „A mai 22 kerületi hálózat, kisércsarnéknél, párhuzamosságoktól bénított, s maga a működtetés ennyi egységgel aligha emelhető modern szintre... Legjobb talán az lenne, ha ... belátható jövőben megépülne ... öt-hat regionális (”kerületközi,”) könyvtár... A területi nagyságnál még sokkalta fontosabb a telepítés... A bizottság egy tagja (*Bátynyi Béláné*) szerint ezen 5-6 alközpont irányítási szerepkört is kaphat a hozzá tartozó 2-3 kerületi könyvtárai tekintetében”. Ezen kívül olvasható a VI. fejezet 4. pontja a hálózatról. Ott is fejlesztési igényről van szó, nem az irányítási struktúra gyökeres megváltoztatásáról, ami egyébként aligha aratna osztatlan elismerést a kerületi önkormányzatokban, márpedig azzal mindenki egyetért, hogy azok gazdahajlamait csak erősíteni érdemes.

Kiss Jenő véleménye szerint a jelentés „alapul veszi és elfogadja a könyvtár által az elmúlt évek során kidolgozott dokumentumokat...”, s ezekkel összhangban teszi meg javaslatait”. Azt hiszem, úgy lenne pontosabb a megfogalmazás, ha a bizottság egyértelmű nagybecsülése alapján néhány sarkalatos pontot plasztikusabbá tennénk. Távíratil stílusban: **1.** a központ minden tevékenységével nyisson a hálózat felé (számítástechnikától gyarapításig-feldolgozásig, Budapest Gyűjteménytől tájékoztatásig); **2.** napirendre kell tűzni a KESZ-programot, ugyanis a mai KESZ a megtervezett, illetve szükséges KESZ-nek csupán töredékét hozza (funkcionálisan); **3.** egyértelműen állást kell foglalni egy megfelelő méretű és

telepítésű új központi könyvtárápület szükségessége mellett, ugyanis csak egy minden ízében produkcióképes központ megléte garantálja a teljes könyvtár hatékonyságát. A jelentés szövege szerint: „A szolgáltató központ az egész fővárosi nyilvános könyvtári működése alfája és omegája. Ha megfelelő épületben ki tudja bontakoztatni szolgáltatásait..., akkor a teljes FSZEK új arculatot ölt”; 4. az anyag visszatérően súlykolja, hogy elfogadhatatlan a helyszűke („a magyar vidéki könyvtárak száz lakosra vetített alapterületi ellátottsága három és félszer haladja meg a fővárosit. Nagyságrendi hátrány jelentkezne, ha a ... skandináv könyvtárak lennének az összehasonlítás alapjai”), s nem önmaga okán, hanem, mert ez – meg a gyötrelmesen csökkenő új gyarapo-

dás – oda vezet, hogy a könyvtár szolgáltatásait, de presztízsét is mélyen befolyásolni tudó aktív rétegek még inkább csökkenő arányban lesznek jelen a használók körében. Arányuk ma is igencsak problematikus.

Az ellenérveket meghallgatva és tisztelve is magam megmaradok azon a bizottsági véleményen, hogy az operatív intézményirányításban kívánatos megszemélyesíteni a hálózatot, annak problémáit, érdekeit.

***

Gondolataimat, amelyek a bizottsági munka folyamán fogalmazódtak meg, igyekeztem összefüggően is kifejtetni (olvashatók a *Könyv – Könyvtár – Könyvtáros* című lap júniusi számában).

(1993. június 30.)

Néhány szó a „Néhány szó”-hoz

Nem kívánok vitatkozni *Sonnevend Péter* három flekknyi „Néhány szavával”. Én ugyanis azt gondolom, hogy ugyanarról a kérdésről *Sonnevend Péter*ek más véleménye lehet, mint nekem.

Az olvasó pedig maga is tud ítélni. Ítéletéhez az itt közöltekén kívül olvashatja a hivatkozott és vitatott dokumentumokat. (Kettőnek a hiányzó bibliográfiai adatait itt közlöm. A FSZEK céljai és elsőbbségei az 1990-es évekre címűt a *Könyvtáros* 1991/10. számában találja az olvasó. A főpolgármesteri programjavaslat pedig *Budapest*

szabaddemokrata főpolgármesterének programjavaslatai. Előtanulmányok 3. Oktatás, kultúra. Bp. 1991. 30 p. címen jelent meg az ún. „sárga füzetek” sorozatában.)

Sonnevend Péter kilenc hónapja ismerte meg észrevételeimet. A Fővárosi Közgyűlés Kulturális Bizottsága 1992. X. 13-i ülésének meghívójával kapta. Ez az ülés vitatta – és fogadta el nagy elismeréssel – a szakértői jelentést az észrevételekkel együtt. *Sonnevend Péter*ek ott nem volt egy szava sem az észrevételekhez.

Kiss Jenő

A szépirodalom bibliográfiai számbavétele

Lisztes László

Az előzményekről

1991 decemberében az MKE Bibliográfiai Szekciója a magyar szépirodalom kurrens bibliográfiájának megindításáról tartotta az értekezletét. Mivel a téma érintkezhet a nemzeti bibliográfia bizonyos részleteivel, meghívót kaptak az OSZK illetékes vezető munkatársai is. A sikeres és föltétlenül tanulságos szakmai tanácskozásról *Bényei Miklós* számolt be a *Könyvtári Levelezőlapban*¹.

A tanácskozás nagyon sok jó ötletet adott, megvalósítható javaslatokat fogalmaztak meg a hozzászólók. Egyesek persze óvatoskodtak, aggályoskodtak, sőt voltak olyanok is, akik mereven elutasították a kurrens szépirodalmi bibliográfia ügyét. Akik azonosulni tudtak a gondolattal, azok a megoldást, a megvalósítás módozatait és lehetőségeit keresték inkább. Az OSZK, a Petőfi Irodalmi Múzeum és a FSZEK is úgy került szóba, mint ahol már sok, a kurrens szépirodalmi bibliográfia anyaggyűjtése és szerkesztése közben is hasznosítható tapasztalat, szellemi energia gyűlt össze. Vajon rontaná vagy emelné-e a nemzeti könyvtár presztízsét, ha az általa felvállalt irodalmi szakbibliográfiai tevékenység szélesebb és egyenletesebb alapozást kapna?

A mai helyzet

A magyar irodalom és irodalomtudomány bibliográfiájának éves kötetei az antológiák tartalmára bepillantást engednek egy szerzői névjegyzék erejéig. Ebben a szakbibliográfiában azonban nem kap helyet a tárgyévben a folyóiratokban közölt szépirodalmi alkotás, bármilyen fontos vers, novella, esszé, irodalmi publicisztikai írás legyen is az. Majd akkor, ha – más művekkel együtt – köteté érik. Történik pedig ily módon azért, mert egyetlen bibliográfia terjedelmi lehetőségei nem engednek többet, nem bővíthető tovább a gyűjtőkör. Így érvényesül az *irodalmi* szempont a szakbibliográfiában, tehát eléggé korlátozott módon. Az *irodalomtudományi* szempontok viszont lényegesen árnyaltabban, aprólékosabban, teljesebben jelen vannak. Alig akad olyan recenzió, színikritika, amelyet az éves kötetekben ne lehetne megtalálni. A kutató megkapja a szükséges információkat, ha bármely irodalomtörténeti korszak.

vagy ha valamelyik határtudomány iránt érdeklődik. Jó és színvonalas ez a bibliográfia, csak egyoldalú. Nem hihető, hogy a hozzáértő szerkesztők az eltelt másfél évtized alatt ne érzékelték volna az éves bibliográfia egyoldalúságát, amely abban nyilvánul meg, hogy az anyaggyűjtés csak a kötetes formában megjelenő szépirodalmat veszi figyelembe. Én még emlékszem a bibliográfia *Pajkossy György* által készített eredeti koncepciójára, amelyet a 70-es évek közepén publikáltak. Megírhattam a véleményemet az országosan körözött próbaszámról is. Egyikben sem volt benne, hogy az éves szakbibliográfia közli majd a periodikumokban megjelenő szépirodalom leírásait is, de a próbaszám minden szerzőnél felsorolta azokat a folyóirat- és újságcímeket, amelyekben művei jelentek meg a kérdéses periódusban. A kötetekből azután ez is kimaradt, a szűkös anyagiak megkötötték a szerkesztők és a kiadók kezét.

Mindenesetre az éves irodalmi, irodalomtudományi szakbibliográfia létezik, szerkezete *A magyar irodalomtörténet bibliográfiájának* korszakonként tagolódó szériájával „kompatibilis”. Megegyeznek ugyanis abból a szempontból, hogy az irodalmi szövegek leírásainak aránya mindkettőben kedvezőtlen. Ezt a tényt a kutatók ismerik és sérelmezik a legjobban, de ennek a lassan befejeződő hatalmas vállalkozásnak a kereteit már valóban nem lehet sem bővíteni, sem a belső arányait módosítani. A hiányok pótlására leginkább a Petőfi Irodalmi Múzeum törekedett. Bibliográfiai sorozatai bizonyítják, milyen szívósan és következetesen dolgozik a szövegek számbavételére szolgáló segédeszközök létrehozásán. *Láng József* készített 1990-ben a II. Országos Bibliográfiai Értekezlet számára beszámolót az intézmény bibliográfiai kiadványairól és terveiről, amely azután az értekezlet előadásait közreadó *Könyvtári Figyelő*ben² is megjelent. Szakmai körökben ismert és elismert produktumokról van szó. Nem idézem fel az előadás tartalmát, de ki kell emelnem egy javaslatot belőle, mert a témánkhoz kapcsolódik. Nem kezelhető csak az irodalmi múzeum feladataként, inkább a kutatóknak, és az őket tájékoztatással kiszolgáló valamennyi intézménynek szólt a *kurrens szépirodalmi bibliográfia* elindítását szorgalmazó javaslata. Ezt olyan intézmény képviselőjében fogalmazta meg, ahol az elmúlt három évtizedben rengeteg tapasztalatot szereztek az irodalmi-irodalomtudományi bibliográfia szervezése terén.

Tehát nem azért hozta szóba, hogy „lássuk, vajon lesz-e visszhangja?”, hanem azért, mert a szaktudomány valóban érzi a hiányát. Ezt nyilvánította ki az Országos Értekezlet is, amikor ajánlásainak 6. pontjában így fogalmazott: „*A konkrét feladatok közül az értekezlet kiemelt fontosságúnak minősíti*” többek között „*a magyar szépirodalom kurrens repertorizálását*”³.

Tehát a magyar szépirodalom kurrens bibliográfiai regisztrálásáról van szó. Mindnyájan egyetértünk abban, hogy erre szükség van, a megvalósításához kívánatos az érintettek elhatározása, valamint anyagi és szellemi összefogása. Szervezettebbé válna azonban ez a tevékenység, ha az új bibliográfiai műfaj létrehozásával párhuzamosan módot találhatnánk arra is, hogy a Magyarországon már korábban kialakult irodalmi-irodalomtudományi szakbibliográfiai műhelymunkát összehangoljuk. Ennek az írásnak a gondolatmenete ebből következően több ponton túlmutat a szépirodalmi bibliográfia számbavételének problémakörén, bár elsősorban arra irányul.

Szervezeti és módszertani megoldást keresünk a megvalósításhoz és a felhasználás intézményes előmozdításához. Nem egyetlen eszendő, nemcsak a legutóbbi évek, hanem a szépirodalmi és irodalomtudományi termés kurrens és retrospektív regisztrálására egyaránt alkalmas koncepció felvázolását kíséreltük meg.

A kurrens és retrospektív feltárás összefüggései

Párhuzamosan kellene foglalkozni a retrospektív és a kurrens szépirodalmi-irodalomtörténeti anyag összegyűjtésével. A *retrospektív* (1945-ig visszamenő) munka kiinduló bázisa, a *feldolgozandó periodikumok* címlistája, a Kozocsa-kötetek, illetve az OSZK éves bibliográfiái alapján elkészíthető. Ennek a listának a beható tanulmányozása döntheti el, hogy milyen fontossági sorrendben történjék a feltárás, mely periodikumokkal nem kell foglalkozni bizonyos időszakokban, mert elkészült részletes repertóriumuk, s ez felöleli a szépirodalmat is.

A retrospektív feltáráshoz szervesen illeszkedik a különböző *szerzői kötetek és antológiák analízise*. Nem kerülhetjük meg most sem a problémát, néhány megállapítást kell tennünk ezzel kapcsolatban is. Közismert, hogy a kiadók – álta-

lam nem ismert meggondolások alapján – bizonyos gyűjteményes köteteknél megadják az első közlés adatait, vagy jelzik, hogy a szóban forgó írás most, ebben a kötetben kerül először a nyilvánosság elé. Máskor pedig megelégszenek annak jelzésével, hogy pl. a kötet írásai „többnyire a hetvenes években jelentek meg különböző hazai folyóiratokban...”. Az ilyen típusú „eligazítás” elég gyakori, mindenféle műfajú és színvonalú gyűjteményre egyaránt jellemző lehet. Vonatkozhat a kifejezetten szépirodalmat felölelő kötetekre (ezeknél úgyszólván természetes), de megjelenhetnek így a publicisztikai és tanulmány-gyűjtemények is. Mivel ezeket a kiadói szokásokat aligha lehet befolyásolni, célszerűbb lenne bibliográfiai követésükre berendezkedni. Azaz, kiépitni a magyar bibliográfiai szervezetnek egy olyan ágát, amelyik folyamatosan elvégzi a szükséges *konkordanciaműveleteket a periodikumok és a gyűjteményes kötetek között*.

Számomra ezt a látszólag kicsinyeskedésnek, túlzó pedantériának tűnő mozzanatot az teszi mégis aktuálissá, hogy – meggyőződésem szerint – az irodalomtörténeti kutatást szolgáljuk azzal, ha a frissen kiadott szerzői gyűjtemények egyes darabjainak első közlési körülményeit lehetőleg pontosan tisztázzuk. Ekkor esetleg még a *kiadókkal* is lehet *konzultálni*. Példatárként használhatók ebből a szempontból *A magyar irodalomtörténet bibliográfiájának* különböző kötetei, ahol az első közlés adatait elég gyakran követik a legtöbbször könyvben történő újraközlések adatai.

Kimondatlanul is arról van szó, hogy könnyebben hozzáférhető a kötetben megjelent dolgozat, mint a folyóiratok és hírlapok évfolyamai, tehát szorosan vett kutatói segítségnyújtást végzünk, ha erre a bibliográfiai feltárási lehetőségre gondolunk. Egyúttal persze bizonyos irodalomtörténeti kutatási igényt is kielégítünk.

Kurrensen már nem ennyire egyszerű a teendő megfogalmazása, de nem is túl reménytelen. Feltételezem ugyanis, hogy az OSZK-ban több olyan támpont van, amely eligazíthat bennünket: köteleispéldány, állománygyarapítás, olvasószolgálat, az *Időszaki kiadványok repertórium*a és nem utolsósorban *A magyar irodalom és irodalomtudomány bibliográfiája* szerkesztőségének nyilvántartása. Különösen fontosnak tartom a szerkesztőségek együttműködési szándékát, segítőkészségét. Nélkülük vagy ellenükre a kurrens szépirodalom bibliográfiai feltáráására irányuló vál-

lalkozás aligha lehet sikeres. Hozzátehetjük azonban azt is, hogy az ő munkájukat is könnyebbé és talán teljesebbé, alaposabbá teheti az elindítandó anyaggyűjtés, tehát érdekeik ellen szólna, ha segítség helyett akadályokat gördítenének elébe.

Gyűjtőkör

A folyamatos *anyaggyűjtést* a hatékonyság érdekében tágítani is, szűkíteni is kellene. Természetesnek tartjuk, hogy a kurrens szépirodalmi bibliográfia gyűjtőköréből kimaradnak az *önálló kiadványok*, hiszen ezeket többszörösen is regisztrálják (Magyar nemzeti bibliográfia. Könyvek bibliográfiája, A magyar irodalom és irodalomtudomány bibliográfiája, A magyar irodalom évkönyve). Figyelembe kell vennünk, hogy a FSZEK nagyobb időközönként analitikusan dolgozza a *prózai antológiákat*, az újonnan megjelent *irodalomtörténeti*, irodalomtudományi *tanulmányok*, cikkek erősen válogatott, de értékes részeit negyedévenként rendszeresen eljuttatja előfizetőinek kartoték formájában. Mintegy 30 periodikumból gyűjti ki és éves (korábban féléves) kötetekben adja közre a *kurrensen* megjelenő *szépirodalmat* az ELTE BTK központi olvasóterme. Ezek a már folyó bibliográfiai munkálatok módot adnak a gyűjtőkör formai szempontból történő szűkítésére, de egyúttal föltétlenül szükségessé teszik az intézmények és személyek közötti koordinációt. Még a gyűjtőmunka elindítása előtt meg kell határozni a szépirodalmi és az irodalomtudományi szakbibliográfia különböző periodicitású és műfajú részeinek egymáshoz való viszonyát, a gyűjtött anyag áramoltatását, kezelését, az egymásra épülés módjait és a fölösleges átfedések, párhuzamosságok kiküszöbölésének a biztosítékait.

A felhasználásban érintettek, a potenciálisan érdekeltek körét tekintve, lehetőséget látunk a tartalmi bővítésre. Egyrészt az irodalomhoz tartozónak kellene tartani a színházzal, filmmel foglalkozó írásokat, a könyvkiadás-, a könyv-, nyomda- és sajtótörténetet is. Másrészt nem volna szabad kizárni az anyaggyűjtésből a *külföldi szerzők* magyar nyelven megjelenő periodikumokban közölt szépirodalmi alkotásait sem. Mindegyik javaslat hosszabb indoklást érdemelne, ebben a cikkben azonban nem tudjuk ismertetni az érveket. Som-

másan arra gondolunk, hogy aki egy-egy periodikum analitikus feltárását elvállalja, a szépirodalmi anyagon kívül a lapban közölt egyéb dolgozatok leírását is el tudná végezni. Továbbá: véleményem szerint anyaggyűjtés közben ki kellene emelni az írások témáját, ha az kifejezetten egy konkrét tárgyra, személyre, intézményre, földrajzi fogalomra, helyre vonatkozik. Ez a viszonylag egyszerű, de következetesen gyakorolt mozzanat a többszörösére növelheti az érdeklődést a tervezett szolgáltatás iránt.

A kurrens szépirodalom mennyisége

Próbáljuk meg kiszámítani az éves szépirodalmi termést. A havonta megjelenő fővárosi és vidéki folyóiratok száma huszonötre tehető. (Csak a bennünket érdeklő címekre gondolok most természetesen.) Folyóiratonként 150-200 között, átlagosan 180 tétel lehet évente a szépirodalom egy-egy periodikumában. A szóba jöhető hetilapok száma öt, egyenként 400 verssel és ugyanannyi prózai tétellel. Eldöntendő kérdés, hogy a napilapokat hogyan kezeljük. A teljesség kedvéért mindenestre velük kapcsolatban is elvégeztünk egy számítást. Bizonyára van 20 olyan lap az országban, amelyik minden számában legalább egy verset vagy kisprózát közöl, azaz laponként 310 tételt. Ha kiegészítésképpen a kéthetenként és az évente hatszor vagy annál is ritkábban megjelenő folyóiratokból kikerülő tételekre és a feltételezhető számítási hibákra gondolva, további 25%-os rátartással kalkulálunk, a következő eredményt kapjuk:

Várható vers és próza tételszám évente

25 havi folyóirat	4500
5 hetilap	4000
20 napilap	6200
más periodicitású lapok + a számítási hibák	3700
Összesen:	18400

A megindítandó szépirodalmi kurrens bibliográfia oldalterjedelmét a Vigília 50 évfolyamának repertóriuma alapján kíséreltük meg kiszámítani. Ennek a formai kivitelét a mi szempontunkból mintaszerűnek tartjuk. A versek jegyzéke a repertóriumban 51 kéthasábosan szedett oldal, azaz

százkét 48 soros hasábot foglal el. Ezzel szemben a próza mindössze 26 hasábot. A legalább 4000 verstételt tehát 50 lapon, az 50 év prózáját negyedannyi terjedelemben közre lehetett adni. Figyelni kell azonban a prózai tételek lényegesen nagyobb helyigényére.

Végeredményben a kiszámított mintegy 18 000 tételt – 12 000 verset (150 oldal) és 6000 prózai írást (240 oldal) feltételezve – 390 oldalas, kéthasábos szedésű, B/5-ös kötetben lehetne közreadni. További 100 oldalt tenne ki az éves mutató és a szükséges egyéb apparátus. A költségek szorosan összefüggenek a felhasználással kapcsolatos elgondolásokkal. Ezekről jóval a munka beindítása előtt egyetértésre kell jutni, utólag ilyen jellegű tanakodást kezdeni már késő.

Közreadási formák

Úgy gondolom, hogy a kurrensen megjelenő teljes vers, próza és irodalomtudományi termés nem érint nagy tömegeket, a tudomány művelésével és az irodalmi tájékoztatással foglalkozó intézményeket azonban igen. A teljes körű bibliográfiai regisztrálás példányszáma tehát az említett intézmények, műhelyek számával függ össze. Célszerűnek tartanám, ha a kifejezetten irodalomtudományi tételek összegyűjtését elsősorban az OSZK bibliográfia és az Irodalomtörténeti Közlemények (ItK) szerkesztőségeinek tevékenységéhez kapcsolódva végeznék, pontosan kialakított munkamegosztás és a viszonyosság elvének érvényesítésével.

E megállapítások előrebocsátása után javaslatot teszek a kurrens szépirodalmi-irodalomtudományi bibliográfia közreadási formáira.

a) variáció: Összevontan

MŰFAJONKÉNT (vers, próza, irodalomtudomány)
NÉV, az adott periódusban, hó, negyedév, félév során
hol (mely periodikum, melyik számában)
publikált
kisebb betűkkel kiírjuk a tárgyat, a személy és a hely nevét, ha van ilyen kötődése az írásnak

Az összevont forma a gyors tájékozódást szolgálja. Nagyobb példányszámban és viszonylag olcsón kellene hozzáférhetővé tenni a külön-

féle érdeklődő személyek, testületek, intézmények számára. Alkalmas eszköz lehet azonban arra is, hogy belőle a kívánt személyek, helységek, tárgykörök megnevezésével részletesebben feltárt (c) variáció), folyamatos vagy eseti szolgáltatásokat rendeljenek. (Teljes körűvé akkor válna a folyamat, ha a másolatküldésre, számítógépes lehívásra, kiírásra is lehetőség nyílna. Alkalmas időben gondolni kell ennek a szolgáltatásnak a megszervezésére.)

b) variáció: Művenként

NÉV, műfaj: vers, próza külön-külön csoportban
cím
lelőhelyadatok részletesen

Az így szerkesztett mutatókötetek készülhetnek évenként, esetleg mágneslemezen adható ki az év termése. Terjedelmétől függően a kiadvány lehet önálló kötet, de elképzelhető bármely rokon tárgyú kiadvánnyal közösen. (Szép versek, hasonló célú antológiák, A magyar irodalom évkönyve stb.) Terjesztéséhez nem elegendő a hagyományosan egyenetlen hatékonyságú könyvpropaganda: személyes kapcsolatokra, „szolgáltatást közvetítő irodákra” is szükség van.

c) variáció: Művenként annotálva

NÉV stb. mint a b) variációnál
tárgy
személy
helymegjelölés
(Természetesen a lírai és szépprózai alkotások tárgyát nem kell mindenáron megadni, csak akkor, ha az nyilvánvalóan egyezik az alkotó szándékával is.)

A számítógépes nyilvántartást, tárolást és visszakeresést a c) variáció szerint célszerű megtervezni, kidolgozni. Ebben a formában történjék a folyamatos anyaggyűjtés, a periodikumok feltárása is.

Szervezeti keretek, koordinálás

Kutatáslélektani tény, hogy a humán tudományágakat művelők többsége maga szereti ki-

választani a rendelkezésre álló irodalom teljességéből azokat a forrásokat, amelyeket személyes kutatási témájához fel akar használni. Ez a mechanizmus újra és újra döntési szituációkat hoz létre, amelyben a kutató akkor érzi jól magát, ha a bibliográfiai segédeszközök meggyőzik őt arról, hogy valóban elérheti általuk a szükséges információkat, hézagmentes és ellenőrizhető tájékoztatást nyújtanak, illetve eleve kiszűrjük az értéktelen írásokat.

Éppen ezért a folyóiratok és hírlapok feltárásával a legfőbb célunk a biztosabb döntés elősegítése, megkönnyítése mind a kutatóknak, mind azoknak a bibliográfusoknak, akik újabb formációkban hasznosítják a periodikumokból készített tételeket. Célnak kell kitűznünk továbbá a bővebb, részletesebb tájékozódási lehetőségeket (adatbázist), hogy gyorsabban és olcsóbban előállítható szolgáltatásokat, kutatási segédeszközöket nyújthassunk az irodalomtudomány és az érdeklődők széles köre számára.

Ebben potenciálisan minden olyan könyvtár a szövetségesünk, amely olyan városban működik, ahol periodikumok jelennek meg. Pontosabban fogalmazva, ahol a kurrens irodalmi, irodalomtörténeti bibliográfia számára figyelendő-feldolgozandó periodikumok egyike-másika megjelenik. Ha kölcsönös érdekeltség alakítható ki a szervezet keretei között, akkor ezek az intézmények a munkába is bevonhatók. Ügyelni kell azonban a szervezésnél arra, hogy ne általában a megyei vagy a városi könyvtár legyen a partnere a vállalkozásnak, hanem személy szerint megnevezett, és a feladat ellátására alkalmas munkatársa, munkatársai. Ellenkező esetben nem lesz, akivel kapcsolatot lehet tartani, feloldódik a felelősség, és a megállapodások betartása lehetetlenné válik.

Hozzáférhetővé kellene tenni az anyaggyűjtést a visszakeresés lehetőségét biztosító formában az Országos Széchényi Könyvtárban, az Irodalomtudományi Intézetben, a Petőfi Irodalmi Múzeumban, az ELTE BTK központi olvasótermében és a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban, vidéken a megyei könyvtárakban és a debreceni, pécsi, szegedi egyetemi könyvtárban. Potenciálisan 27 intézmény tekinthető tehát érdekeltnek. Ha mindegyikük évente arányosan hozzájárulna bizonyos összeggel a vállalkozáshoz, fedezhető volna belőle az anyaggyűjtés költsége. A számítógép és a kiadás költségei ebből nem fedezhetők. Kérdés, hogy a további összegek honnan teremthetők elő?

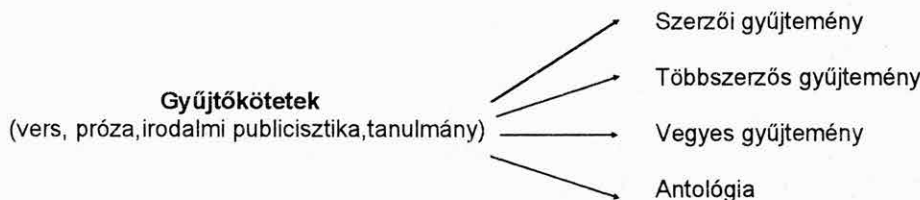
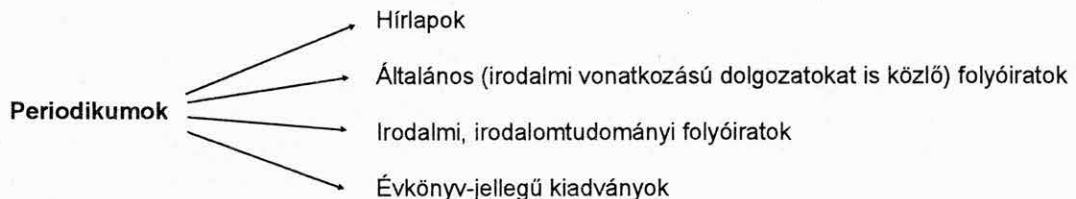
Hatáskörén és lehetőségein belül maradva, az MKE Bibliográfiai Szekciójának ajánlatos lenne koordinatív szerepet vállalni a tudományos bibliográfiai műhelyek, közművelődési és tudományos könyvtárak, illetve a „magányosan” dolgozó bibliográfusok közötti munkakapcsolatok szervezésében. A közművelődési könyvtárak – feltételezésünk szerint – szívesen vállalnak részt a bibliográfiai munkából, ha ezáltal könnyebben és gyorsabban juthatnak hozzá a megyéjük irodalmi életét, irodalomtörténetét érintő adalékokhoz. Éppen ezért fel kell készülni egyfajta belső, a közreműködőknek szánt információszolgáltatásra is.

Jól tudjuk, hogy különböző helyszíneken történő bibliográfiai feltárás nagyfokú formai fegyelmet, egységes felfogást kíván. Ennek érvényesítése érdekében célszerű volna – az OSZK és a Petőfi Irodalmi Múzeum által alkalmazott szabályzatok figyelembe vételével – a közreműködők számára egy útmutatót összeállítani. Ebben lehetőleg pontosan meg kellene fogalmazni az egész bibliográfiai vállalkozás célkitűzését, szervezési mechanizmusát, működési feltételeit, anyagi hát-

terét. Részletesen ki kell jelölni a gyűjtőkört, az annotálás módozatait és az egyéb igényeket. Végül, de nem utolsósorban, azokat a formai követelményeket, amelyeket munka közben szigorúan be kell tartani. Csak a rend kedvéért említem meg ismét, mert annyira természetes követelménynek érzem, hogy valamennyi szabály megalkotásakor figyelembe kell venni a számítógépes adatkezelés szempontjait. Általuk is elő lehet mozdítani a szakszerű rendezést, a megbízható tárolást és a sokoldalú visszakeresést.

Összegezés

Eddigi megállapításaim összefoglalásaként meg kell neveznem, milyen dokumentumok használatát látom szükségesnek a felvázolt bibliográfiai munkához. Ha az egyszerűség kedvéért pillanatnyilag eltekintünk az eleve kötetben közölt, először itt megjelenő szépirodalmi, irodalomtudományi művektől, akkor az alábbi közlésformákkal kell foglalkoznunk:

Nagyon leegyszerűsítve, tulajdonképpen annak a szervesen egymásra épülő folyamatnak az ábrázolását kíséreltük meg, ahogyan az irodalmi alkotás a különböző publikációs formákon keresztül a születésétől-közreadásától fogva nemzedékről-nemzedékre eljut az olvasóközönséghez és a kutatókhoz. Minden fázisában kifejt bizo-

nyos hatást, hozzájárul az irodalmi közízlés alakításához. Egyúttal, kimondatlanul is, a kritika és a tudomány tárgyául kínálkozik, visszhangra vár. Ha ez a reagálás rendszeresen és elég átfogóan működik, figyelme nemcsak a csúcokra irányul, hanem a mélyrétegekben történőkről is világos képet ad, akkor elmondható, hogy van eleven iro-

dalmi élet abban a korban. Másképpen szólva: az írói alkotás persze alapfeltétele az irodalomnak, de az irodalmi élet alakulásának, a magasszintű irodalmi közízlés formálásának még számos egyéb kelléke is van. Többek között ilyennek kell tartanunk a hozzáértéssel végzett bibliográfiai tevékenységet is, amely a maga sajátos, mással nagyon ritkán helyettesíthető áttételes módján, jelentős mértékben előmozdíthatja az írói szándék érvényre juttatását. Ha pedig ez így van, akkor egy-egy el nem végzett bibliográfiai feladat nemcsak bennünket hátráltat az érvényesülésben, hanem a társadalmilag közös érdekeket is csorbítja.

A gyűjteményes kötetek és periodikumok közül azokat kell kiemelni, amelyek a korábban ismertetett gyűjtőkörrel részben vagy teljes egészében megegyeznek. Most nem foglalkozunk a feltárás egyes műveleteivel, csak arra utalunk, hogy mindkét dokumentumtípusban lesznek olyanok, amelyeket érdemes teljes részletességgel „egy menetben” analizálni. Gondosan kell ügyelni arra, hogy a tételes leírások egyúttal olyan alapszövegek legyenek, amelyek valamennyi információs elemet felölelnek, alkalmasak a számítógépes rendezésre.

Bizonyos idő eltelte után, és ahogy a gyakorlat megszerzésével a tevékenység egyre hatékonyabban működik, a kételkedők is meggyőződhetnek arról, hogy a gyűjtőkötetek és a periodikumok feltárása szerves egységet alkothat. Külön-külön is elvégezhető ugyan, de az ismertett módon mindkét irányú műveletre kevesebb energia- és pénzráfordítás szükséges.

Tisztában kell lennünk azonban azzal, hogy munkánk gyümölcsét nemcsak kiadványok formájában lehet hasznosítani. A kiadványokra szükség van, azok szerkesztését, megjelenítését töretlenül folytatni kell, mert nélkülözhetetlen segédeszközei a szaktudósnak és a kezdő kutatónak egyaránt. De a jövő tendenciái, már mutatózó előjelei arra figyelmeztetnek, hogy körünkben is meg kell honosodnia egyfajta gazdasági vállalkozói szemléletnek. Olyan munkastílusra és szervezeti felállásra gondolok, amely figyelemmel kíséri és felhasználja a rokon tevékenységet folytató műhelyekben születő eredményeket, számol bizonyos állandó, költségvetési és alapítványi forrásokból származó támogatással, intézményes feltételek között létezik, de ezek mellett a szolgál-

tatásai értékesítése útján rendszeres bevételekhez is jut.

Ez az állapot elérhetőnek látszik, a közös erőfeszítéssel létrehozandó irodalomtudományi-szépirodalmi dokumentáció és adattár megvalósítható,

- ha az irodalmi bibliográfiák előállításában potenciálisan érdekelt intézmények és személyek szellemi és anyagi lehetőségeiket koordinálják;
- ha meg tudják oldani a széles körű anyaggyűjtés számítógépes rendezését és visszakeresését;
- ha minden lehetséges módot megragadnak arra, hogy ezen a bázison egymásra épülő, a szükségletekkel számoló szolgáltatásokat nyújtsanak a kutatás és tájékoztatás számára.

Lehet, hogy szervezetileg nem oldható meg a kötetek és a kurrens periodikumok feltárása a most ismertett módon, mégis szükségesnek tartottuk a kétirányú tevékenység közötti összefüggések megvilágítását. Aktuálisnak is persze, hiszen a ma kezünkbe kerülő információk holnapra már elveszíthetik a frissességüket, de gondozásuk, visszakereshetővé tételük továbbra is a szakma feladata marad. Szakmai felelősségnek kell tekintenünk azt is, hogy a *ki-hol-mikor-mit* publikált, illetve a *kiról-miről-hol-mikor-mit* írtak kérdésekre milyen gyorsan és mennyire megbízhatóan tudunk válaszolni.

Végül: nem közömbös a feltárás költsége, szervezeti megoldása és a szolgáltatások ára sem. Erre vonatkozóan néhány próbamunkát kellene elvégeztetni arra alkalmas szakemberekkel, közben pedig tájékozódni a potenciális partnerek, illetve a „felvevő piac” felől.

Irodalom

1. BÉNYEI Miklós: Tanácskozás a szépirodalmi szövegek bibliográfiai feltárásáról. = Könyvtári Levelező/lap. 1992 1.sz. 9-10.p.
2. LÁNG József: Az irodalomtudományi bibliográfiai kutatások eredményei, s e kutatások néhány problémája. = Könyvtári Figyelő, 36.évf. 1990. 5-6.sz. 516-522.p.
3. A II. Országos Bibliográfiai Értekezlet ajánlásai. Debrecen – 1990. augusztus 21-23. = Könyvtári Figyelő, 36.évf. 1990. 5-6.sz. 407.p.

Kikapcsoljon vagy „bekapcsoljon” az olvasnivaló?

Lőrincz Judit

A hazai olvasmányok térképén az irodalom, különösen a regény elég jelentős helyet foglal el. Az utóbbi években a kiadási struktúra érzékelhetően eltolódott a non fiction irányába, részben a dokumentumirodalom, a memoár, a „leleplező” művek megjelenése okán, részben a tudományos ismeretközlő művek, a legújabbban az ezotérikus könyvek iránti figyelmet is számításba véve. Olvasnivalóink módosulása, a non fiction térhódítása lassan megy végbe. A magyar olvasmány-szerkezetben a fikció jelenléte továbbra is erős.

A könyvkiadás, mint üzleti vállalkozás újabb változásokat hoz, a kiadók a kezdetén járnak annak a folyamatnak, mely elsősorban a piac törvényeit veszi figyelembe.

Irodalmi kompetencia tekintetében öt markánsan eltérő foglalkozási csoport olvasmány-szerkezetét, majd a *jó regénnyel* szemben támasztott elvárásait mutatom be. Budapesten gimnáziumi anyanyelvi tanárok, mérnökök, vas-munkások, könyvtárosok 50-50 fős csoportjában, s 40, Tiszafüreden élő, mezőgazdasági fizikai munkát végző körében kérdeztük meg, hogy mit olvastak legutóbb. A könyvfajták, könyvtípusok iránti vonzalom rétegspecifikus, mint ahogy a regénnyel szemben támasztott kívánalmak is eltéréseket rajzolnak ki az egyes csoportok között.

Olvasmányszerkezet

A kérdés idején vagy azt megelőzően krimi-t olvasott a magyar fémmunkások 14, a mérnökök 8 és a mezőgazdasági munkások 7%-a, a tanárok és könyvtárosok közül senki sem. Lektúrt „tartott kézben” a fémmunkásoknak és mezőgazdasági munkásoknak kb. egyötöde. A társadalmi, lélektani regények a tanárok, a könyvtárosok és a mérnökök körében találtak olvasókra (38, 28, illetve 24%).

Elvárások

Kíváncsiak voltunk arra, hogy mi a funkciója az olvasásra választott könyveknek, milyen szükségleteket elégítenek ki, milyen típusú elvárások előzik meg az olvasást.

Az általános olvasói szokásokat felderítő kérdőívünk egyik kérdéséhez: Egy jó regénytől azt

várom, hogy: – huszonhárom válaszlehetőséget fogalmaztunk meg a következő sorrendben:

- ♦ elszórákoltasson
- ♦ biztasson
- ♦ beváltsa reményeimet
- ♦ tartson elém tükröt
- ♦ erősítsen meg
- ♦ felszabadítson
- ♦ újat mondjon
- ♦ állítson feladat elé
- ♦ pihentessen
- ♦ gondolkodtasson
- ♦ megnyugtasson
- ♦ segítsen megfogalmazni gondolataimat
- ♦ felvidítson
- ♦ alakítsa világnézetem
- ♦ ismereteket közöljön
- ♦ felfrissítsen
- ♦ rendítsen meg
- ♦ gyönyörködtessen
- ♦ tárjon fel összefüggéseket
- ♦ állítson példát
- ♦ igazolja elképzeléseimet
- ♦ tágítsa látóköröm
- ♦ cselekvésre késztessem

Nem maximáltuk a megjelölhető válaszlehetőségeket. A kétszáznegyven olvasó 1393 válaszlehetőséget jelölt meg.

A feldolgozás során három bokorba rendeztük az elvárásokat kifejező válaszlehetőségeket aszerint, hogy ismeretszerzési, intellektuális funkciót töltenek-e be, vagy az élményszerzés természetére vonatkoznak, vagy pedig a regényhatás emocionális erőforrás jellegére utalnak inkább.

I. Az *informatív, intellektuális* funkciót kifejező elvárások: újat mondjon, állítson feladat elé. Ezek a lehetőségek egyben erős aktivitás igényt is jelentenek, a kognitív disszonanciát is megengedő attitűdre vallanak, a szellemi munkavégzés igényét jelzik.

A valamivel gyengébb aktivitást kifejező válaszlehetőségek: gondolkodtasson, segítsen megfogalmazni gondolataimat, alakítsa világnézetem, ismereteket közöljön, tárjon fel összefüggéseket, tágítsa látóköröm.

II. Az *élményszerzés természetét* kifejező várakozások, az aktivitás-passzivitás képzeletbeli tengelyén három csoportba tömörülnek. Az egyik végponton az erős aktivitás kihívását jelölők: cselekvésre késztessem, rendítsen meg, gyönyörködtessen, tartson tükröt, ezek a kívánságok szembenézést, önismeretet, talán a katarzis vá-

gyát is takarják. „Bekapcsoló” funkciók, míg a másik pólus táján a „kikapcsolás” vágyát bejelentő kívánságok: elszórákoltasson, pihentessen, megnyugtasson választípusok. A két pólus közötti középmezőben helyezkednek el a kellemes közérzetet létrehozó élményfajta alakulására vonatkozó elvárások: felfrissítsen, felvidítson, felszabadítson a regény.

III. A regény *várt hatása erőforrás, érzelmi színezetű* „energiaforrás” is lehet. Az inkább aktivitást kifejező vágyak: biztasson, erősítsen meg, váltsa be reményeimet, s a passzívabb, aktivitást kevésbé feltételező várakozások: állítson példát, igazolja elképzeléseimet. Ez utóbbiak az olvasó megerősítését szolgálják, vagy azért, mert követhető-követhető mintául szolgálnak, „példát mutatnak”, vagy azért, mert nem jelentenek disszonanciát, az egyensúlyi állapot: a vélemény-attitűd-meggyőződés rendszer, érzelmi stabilitás fenntartását ígérik.

Nézzük meg, hogy felfedezünk-e olyan tendenciákat, jellegzetes választípusokat, lehetőség-csoportokat, melyek arra utalnak, hogy a különféle elvárások inkább egyik vagy másik foglalkozási csoportot jellemzik. Azaz, mondhatjuk-e, hogy csoportspecifikus a jó regénnyel kapcsolatos elvárás tartalma.

Kövessük nyomon a túloldali táblázatot.

A táblázatból kitűnik, hogy az informatív, intellektuális vonatkozású elvárások teszik ki az összes „bejelentett” igény felét, a másik 50%-on osztoznak az élményszerzés természetére (41,5%) és a hatás erőforrás jellegére utaló elvárás-elemek (8,5%).

Nézzünk néhány intellektuális funkcióra vonatkozó elvárást, mely csoportonként elég erős eltérést mutat. A jó regény gondolkodtasson, ezt az igényt az értelmiségi csoportok hozzávetőlegesen kétszer annyian fogalmazták meg, mint a munkások és a mezőgazdasági kétkeziek. Állítson feladat elé, ezt a lehetőséget a tisztafüredi TSZ-ben dolgozók egyáltalán nem, a mérnökök kétszer, a humán értelmiségiek háromszor annyian választják, mint a munkások.

Az ismeretközlést a tanárok fele olyan arányban tartják fontosnak, mint a fémmunkások és mezőgazdasági kétkeziek. Az összefüggések feltárását a mérnökök tartják elsősorban fontosnak a fémmunkások legkevesebé.

Az intellektuális elvárás a könyvtárosokban a legerősebb, a mérnökök és tanárok esetében ha-

Mit vár a jó regénytől?

Foglalkozás	Könyvtáros	Fém-munkás	Tanár	Mérnök	Mezőg.	Összesen	
	%	%	%	%	%	n	%
Elvárás-elemek							
Újat mondjon	5,3	7,5	7,9	9,3	7,5	104	7,5
Állítson feladat elé	3,4	0,7	3,4	1,6	0,0	28	2,0
Gondolkoztasson	12,6	6,1	12,8	11,9	5,8	143	10,3
Segítsen megfogalmazni gondolataimat	7,7	3,8	8,6	6,4	2,9	86	6,2
Alakítsa világnézetem	1,8	4,8	2,8	3,8	1,2	42	3,0
Ismereteket közöljön	7,4	8,8	3,8	5,8	8,7	94	6,7
Tárjon fel összefüggéseket	8,6	2,7	7,6	8,7	3,5	91	6,5
Tágítsa látóköröm	8,9	9,5	5,5	6,1	9,2	108	7,8
I. Intellektuális funkció	55,7	43,9	52,4	53,6	38,8	696	50,0
Elszórakoztasson	6,8	12,2	6,2	10,9	20,8	146	10,5
Pihentessen	3,1	6,8	2,8	5,5	8,1	69	5,0
Megnyugtasson	1,2	5,1	0,3	1,9	5,2	35	2,5
Felfrissítsen	0,9	4,4	0,7	1,0	3,5	27	1,9
Felvidítson	4,0	4,8	1,0	4,8	8,1	59	4,2
Felszabadítson	3,4	3,1	4,8	2,3	2,3	45	3,2
Tartson tükröt elém	6,5	2,7	5,2	5,8	1,7	65	4,7
Rendítsen meg	4,3	1,0	9,0	1,9	2,3	53	3,8
Gyönyörködtessen	6,2	3,4	5,5	3,2	2,3	60	4,3
Cselekvésre késztesse	1,5	1,0	1,0	1,6	1,7	19	1,4
II. Az élményszerzés természete	37,9	44,5	36,5	38,9	56,0	578	41,5
Biztasson	1,2	1,7	2,8	1,0	0,6	21	1,5
Beváltsa reményeimet	0,6	1,0	0,0	0,0	0,6	6	0,4
Erősítsen meg	2,5	1,7	5,2	1,9	0,6	35	2,5
Állítson példát	1,2	3,8	2,1	2,3	1,7	31	2,2
Igazolja elképzeléseimet	0,9	3,4	1,0	2,3	1,7	26	1,9
III. Hatás: erőforrás	6,4	11,6	11,1	7,5	5,2	119	8,5
Összesen:	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	1393	100,0

sonlóképpen erős, a fém munkások és mezőgazdasági kétkeziek választása átbillen az élményszerzés természetét kifejező elvárás-elemek javára.

Ha összevonjuk az elszórakoztasson, pihentessen, megnyugtasson válaszokat, mint a kikapcsolódásra vonatkozó kívánságokat, a mezőgazdasági dolgozók válaszainak 34%-a, a fém munkások 24%-a esik ide. A tanárok választásaiból 9%, a könyvtárosokéból 11% tartozik ide, a mérnökök közül többen igénylik a kikapcsolódást (18%) mint a két humán értelmiségi csoportból, de kevesebben, mint a fém munkások és még kevesebben, mint a tiszafüredi TSZ-tagok.

A felfrissülés, felüdülés és felszabadulás vágya is mutat eltéréseket, de itt a csoportok közötti árkok nem olyan szélesek, mint a kikapcsolódás-igény esetében.

A jó regény, mint megrendítő és mint gyönyört (esztétikai élvezetet) okozó, valamint cselekvésre késztető erő igénye a humán értelmiségi csoportokban kétszer olyan erősen nyer kifejezést, mint a mezőgazdasági kétkeziek és munkások csoportjában, a mérnökök e tekintetben a közbülső helyet foglalják el.

Valamennyi foglalkozási csoport között a tanárok várnak többen biztatást és megerősítést (8%), a fém munkások pedig példát kívánnak a regénytől, azt igénylik, hogy igazolja elképzeléseiket (7%).

A teljes 240 fős mintából 47,5% (114 fő) férfi és 52,5% (126) a nő. A mezőgazdasági csoportjában fele-fele arányban oszlanak meg, a két humán értelmiségi csoportban nagyon erős a női dominancia, a fém munkások és mérnökök között a férfiak aránya jelentősen nagyobb. A teljes minta férfijai összesen 626, a nők 767 elvárás-elemet jelöltek. Kíváncsiak vagyunk, hogy a jó regénnyel kapcsolatos elváráslehetőségek választásában van-e szerepe a nemnek, azaz vannak-e jellegzetesen női elvárások vagy férfi igények. Elhanyagoljuk azokat a lehetőségeket, amelyeknél nem találtunk nagy eltérést, viszont kiemeljük azokat, amelyekben erősnek találjuk a különbségeket.

Kétszer annyi nő vár biztatást a jó regénytől, majdnem kétszer annyi kívánná, hogy a regény tartson tükröt, és több, mint kétszer annyian várnak közülük megerősítést, mint férfi olvasó társaik.

Azt a lehetőséget, hogy a regény állítson feladat elé, a férfiak 28%-ban, a nők 71%-ban vá-

lasztották, a gondolkodtatást a férfiak 37, a nők 62%-ban jelölték. Az ismeretközlés igényét 54%-ban fejezték ki a férfiak, és 45%-ban nők, természetesen az iskolázottságnak és a foglalkozásnak nem elhanyagolható szerepe van, fontosabb, mint a nemi hovatartozásnak.

A két leggyakrabban választott elvárás elem mögött két alapszükséglet húzódik meg, az egyik a szórakozásé, a másik a gondolkodásé.

Hétköznapok, szórakozásigény

Nézzük meg, hogy a szórakozásvágy és az utolsó olvasmányt tükröző olvasmányszerkezetben szereplő krimi, kalandregény, lektűr és sci-fi együttes aránya hogyan osztja meg foglalkozási csoportjainkat. Ha tehát az összes választást, mely arra vonatkozott, hogy a jó regény *elszórakoztasson*, 100%-nak vesszük, az egyes foglalkozási csoportok választásainak megoszlási aránya a következő:

<i>Vasipari szakmunkás:</i>	24,7
<i>Mezőgazdasági fizikai munkás:</i>	24,7
<i>Mérnök:</i>	23,3
<i>Könyvtáros:</i>	15,1
<i>Tanár:</i>	12,2

Az olvasmányszerkezetben a krimi, kalandos regény, lektűr és a sci-fi együttes aránya így alakul:

Mezőgazdasági fizikaiak könyveinek 37,5%-a, a vasipari szakmunkásokénak 38%-a, a mérnökök olvasmányszerkezetének 18%-a az ilyen típusú olvasmány, a könyvtárosok olvasmánystruktúrájában 10%, a tanárok körében pedig csupán 2%.

A magyar könyvkiadásban vizsgálatunk idején az ilyen típusú könyvek hozzávetőlegesen csak 20%-ot tettek ki, a háború előtti, a piac meghatározta 40-50%-os arányhoz képest egyáltalán nem mondható túlzottnak. Keresettségük azonban eltérő az egyes társadalmi csoportokban. A kiadott könyvek közötti fokozódó jelenlétük a közeljövőben még erősebben éreztetik hatásukat.

A vasipari szakmunkások kedvelt hazai szerzői között 48%, a mezőgazdasági kétkeziek által felsoroltaknak pedig 39%-a a lektűrszerző. Körükben legolvasottabbak: *Berkesi, Moldova, Rejtő*. Mindkét csoportban népszerű: *Mitchell: El-*

fújta a szél c. könyve, mely Magyarországon két-három évtizedig csak zugpiacon volt hozzáférhető. A mérnököknél Moldova mellett *Végh Antal* a legolvasottabb, kutatásunk idején pedig a legolvasottabb mű körükben: *Asimov: Alapítvány-a*.

A kedvelt külföldi szerzők közül *Dumas, Hugo, Verne, Jack London* kalandos, cselekménygazdag világba hívják olvasóikat, *Agatha Christie* sikere is „töretlennek” mondható; „*Mikor első detektív-regényeimet írtam, semmi kedvem nem volt hozzá, hogy bírálgassam őket, vagy komolyan elgondolkodjam a büntettről. Számomra a detektívtörténet vadászkaland volt, mindenesetre erkölcsi tanulsággal, valójában a középkori Jedermann-misztérium utódja, a Gonosz bukása és a Jó diadala. Én is, mint mindenki, aki írt, meg aki olvasott, a bűnözők ellen voltunk, és az ártatlan áldozat mellett...*” - írja *Agatha Christie*. (A krimi. (Vál. és szek. Keszthelyi Tibor) Budapest, Gondolat, 1985. 175-176.p.)

Az egységes világkép, közösen ismert motívumrendszer és az elveszett normarendszer helyett, ennek pótlására vágyódik az olvasóközönség a mítosz helyetti „mítoszba”?

Chandler szerint: „*Minden olvasó menekül valamitől abba, ami a nyomtatott lapokon túl van; az álom minéműségéről vitatkozhatunk, de álmodni funkcionális szükségesség. Minden ember kénytelen néha megmenekülni saját gondolatai szörnyű ritmusától ... Nem képviselem különösképpen azt az álláspontot, mely szerint a detektívtörténet az eszményi „menekülés”, csupán annyit állapítok meg, hogy bármi, amit élvezet céljából olvasunk, menekvés, legyen az a görög nyelvtan, matematika, asztronómia, Benedetto Croce vagy Az elfelejtett ember.*” (i.m. 321-322.p.)

A kulturális élményállandók; archetípusok, sztereotípusok jutnak szerephez a mítosz helyetti „mítoszban”. A tömegkultúra minden bekebelezett információs rendszer sajátos élményeit fordítja le kulturális élményállandókra, ezzel alapozza meg az univerzális érthetőséget, az elsajátítás ellenállásmentes könnyedségét *Király Jenő* megfigyelésai szerint. (*Király Jenő: A szórákozás = Kultúra és közösség* 1981/1.sz. 3-28.p.)

Az olvasónak és a szerzőnek egyaránt szüksége van a titokra, a titokzatosságra, a feszültség olyan fokozódására, mely az időben bomló eseményekkel párhuzamosan fut. Az elbeszélésnek, a narrációnak e műfajbéli törvénye azt kívánja, hogy az utolsó kísérlet legyen a csúcspont, az utolsó gyanúsított a bűnös. *Todorov* éppen a va-

lószerűt láttatja meg a detektívregény anti-valószerűségében.

„*Elkövették a bűnt, fel kell fedezni a tettesét. Néhány elszigetelt darabkából egy egészet kell helyreállítanunk. A helyreállítás törvénye azonban sohasem a közönséges valószerűség törvénye, ellenkezőleg: itt pontosan a gyanúsak bizonyulnak ártatlanoknak, és az ártatlanok gyanúsaknak. A bűnös épp az, aki nem látszik bűnösnek... A titok megoldása, azaz az igazság nem fér össze a valószerűséggel... mégis, a detektívtörténet amikor az anti-valószerűre támaszkodik, egy másik valószerűség, saját műfajának törvénye alá kerül. Hiába tagadja a közönséges valószerűt, valamilyen valószerűnek mégiscsak a hálójában marad. Ez a tény súlyosan fenyegeti a titokzatosságra épülő detektívregény létét, a törvény fölfedezése ugyanis a talány halálát vonja maga után.*” (*Todorov, Tzvetan: Du vraisemblable que l'on ne saurait évier* (A valószerű, melyet nem tudunk kikerülni.) = *Communications*. No. 11. 1968.)

A szigorú műfaji kötöttségekkel bíró „klasszikus krimi” sokat változott, társadalmi konfliktusok ábrázolására egyik formája sem alkalmas. Ezt a hézagot kísérlik meg betölteni azok a lektűrök vagy non fiction elemekkel is operáló, többnyire divatos témákat feldolgozó regények, melyek „beszámítják” az uralkodó ízlésirányt. Ezek jelentős része mégsem képes a félelem, kíváncsiság és játékosság által motivált fantáziát működésbe hozni.

Szembesülni, gondolkodni, megfejteni

A kutatásba bevont tanárok és a könyvtárosok kedvelt szerzőinek listájából arra következtethetünk, hogy bizonyára *Bálint György* fenntartásait és véleményét osztanák, ami így fest: *Szeretném... ha a detektívregény nem érme véget a tettes elfogásával, hanem azt is megmutatná, hogyan hat rá később tettének emléke, hogyan intézi el a kínos ügyet önmagával és a társadalommal. Szóval: szeretném, ha a detektívregény mélyebb, igazabb titkokkal is szolgálna, ha nem féltene olvasóját túlzottan az örvénytől, ha döntőbb megrázkódtatásokat okozna, ha a fárasztó magánélettől nem a giccs sima világába gördítene, hanem felrepítene a nehezen megfogható valóság éles magaslati levegőjébe. Olyan detektív-*

regényt szeretnék, melyet még Agatha Christie-nél is erőteljesebb szerző írna. Mondjuk: Dosztojevszkij., (Bálint György: Néhány szó a detektív-regényről. = Pesti Napló, 1938. X. 2.)

Nézzük meg, hogy a tanárokat és könyvtárosokat kik is repítik fel a "valóság éles magaslati levegőjébe,": *Dosztojevszkij, Malamud, Garcia Marquez, Mann, Ajtmatov, Updike, Csehov, Kafka*. Kedvelt hazai szerzők listáján: *Örkény, Esterházy, Németh László, Ottlik, Déry, Hajnóczy* neve nyer többször is említést.

A mit vár egy jó regénytől kérdésre a szórakozás melletti másik leggyakrabban választott elvárás más típusú alapszükségletet jelöl, a gondolkodását.

Ha valamennyi választást, mely azt fejezi ki, hogy a jó regény *gondolkoztasson*, 100%-nak vesszük; a könyvtárosok 28,7%-kal, a vasipari szakmunkások 12,5%-kal a tanárok 25,9%-kal, a mezőgazd. fizikaiak 7,0%-kal a mérnökök 25,9%-kal részesültek.

A történelmi, életrajzi, társadalmi, lélektani regények arányát vizsgáljuk meg a foglalkozási csoportok olvasmányszerkezetében: a tanár: 54% a mezőgazdasági fizikaiak: 37,5%, a könyvtáros: 48% a vasipari szakmunkás: 24,0%, a mérnök: 46%

Kutatásunk idején a tanárok legolvasottabb könyve: *Esterházy Péter: Bevezetés a szépirodalomba*, a könyvtárosoké *Szász Imre: Ménesi út és Salinger: Franny és Zoey*.

Ha a tanárok és könyvtárosok, azaz a "hivatásos olvasók", kedvelt műveit és szerzői listáját valótóra fogjuk, megállapíthatjuk, hogy e szerzők műveit nem lehet naívan, előfeltétel mentesen befogadni, az iskolák, irányzatok, izmusok közötti pontos orientálódást kívánják meg e művek, s az egymást vitató interpretációk ismeretét is.

A krimi, a kalandregény, a lektúr mindenkire, bárkihez szól, szólhat, a bennük foglalt cselekvés-sémák az evidencia erejével hatnak. A tanárok, a könyvtárosok, de a mérnökök kedvelt olvasmányai is nagyrészt vitatást, érvelést, értelmezést, igazolást kívánnak. Miért? Olyan új-

tó regényírók is szerepelnek a listán, akik addig a kultúra, a hatalom által rejtett, vagy titkolt jelentésrétegeket hoztak felszínre műveikben.

Örkény művészete újfajta érzékenységet kíván, újfajta műértést indukál. Noha e látásmód rokon az abszurd drámáéval, az anti-drámáéval, mégis a kelet-közép-európai variáns képviselőit, a lengyel *Mrozeket*, a cseh *Bohumil Hrabalt* és *Haveit* a groteszk látásmód kapcsolja össze s a történelemhez való viszony ambivalenciája.

A könyvtárosok és magyar tanárok által felsorolt kedvelt szerzők műveinek nagy részét az jellemzi, hogy a narrativitás logikája összetört, az idő zárójelbe tétetett, vagy a világlátás sokfélesége lazán ötvöződik. Többszörös közvetítettség, erős reflektáltság prizmáján keresztül láttatóak.

Az éles műfaji határok elmosódását is megfigyelhetjük, az olvasottsági listán első helyen lévő, *Szász Imre* Ménesi út c. könyve a fikció és dokumentum elemek keverésével dolgozik. *Esterházy* ráció kritikája, citátumokkal, beszéd-töredékekkel gazdagon terhelt prózája az intertextualitás problémáját veti fel. Éppen az ő prózája indukálja azt a fontos kérdést is, hogy mennyiben szociológiai és mennyiben művészeti jelenséggel állunk szemben?

Nádas Pétemél az epikai ív sokszori megtörése, a belső monológok dezintegráló ereje több fikatív én szerep-kereszteződése, áttűnéses világa újszerű, olvasása nagy én-bevontságot kíván. Gyakoriat a lírai énhez kötődő leírás- és elsajátításmódok.

Temesi Ferenc: Por c. "regénye", inkább valamiféle komplex műfajta, a szótárcikk-forma és az epika vitális hőmpölygése eredeti módon korlátozza, – más oldalról felerősíti – a hatást. Bonyolultabb szerző – narrátor – fikció viszonyok alakultak ki, ezek eligazodási képességet kívánnak, s a reflektáltság felerősödése is új vonás, az olvasás tehát inkább megfejtést, feltárást igényel. Az esztétikai tapasztalat biztonsága és az új művek befogadásához szükséges "horizontváltás," – hogy Jauss kifejezésével éljek –, erős, nagy távolság befogását követeli meg.

Kitekintés

Nemzetközi konferencia Budapesten a könyvtárközi kölcsonzésről

Gyészly D. Suzanne – Sonnevend Péter

A könyvtárközi kölcsönzés – vagy a szélesebb fogalmi megnevezéssel élve: dokumentumszolgáltatás – az utóbbi évtized egyik szakmailag elsőrendűen fontos területévé vált. Ennek jele az IFLA keretében kidolgozott és elfogadott alaprogram, az UAP (Universal Availability of Publications – Kiadványok Egyetemes Hozzáférhetősége), amely a számítógépes bibliográfiai információellátás keltette hatalmas dokumentum-éhség kielégítését célozta. E tevékenység olyan rohamosan fejlődik, hogy indokolt az IFLA-közgyűlések adta lehetőségek mellett rendszeres nemzetközi tanácskozásokon is napirendre tűzni. Így került sor a kétszeri londoni rendezvény (1988, 1990) után 1993 tavaszán a magyar fővárosban a *3. Nemzetközi Könyvtárközi Kölcsönzési és Dokumentumszolgáltatási Konferencia* megrendezésére. A konferencia programszervezői, az IFLA UAP Irodájának képviselői és a British Library dokumentumszolgáltató központjának vezetői a legjobb szakembereket nyerték meg az egyes témákban.

Az új szolgáltatásokról szólott *M. Montgomery* (Canada Institute for Scientific and Technical Information), *D. Brown* (DJB Associates, Nagy-Britannia), *W. Shaw* (The Carl Inc., USA), *M. Smith* (BLDSC), *N. Dusoulier* (INIST, Franciaország), *R. Wood* (UMI, USA). E legfejlettebb országokban a dokumentumszolgáltatás szorosan kapcsolódik a számítógépesített, hálózatokon keresztül szolgáltatott információellátáshoz, egyszerűsítve: a bibliográfiai információs szintet gombnyomással követi az eredeti megrendelése és kézhezvétele.

Az országos és regionális dokumentumszolgáltatás tervezése és megvalósítása tárgyában a résztvevők hallhatták *M. Line*-t (a BLDSC hajdani megteremtőjét, ma is mondhatni világszerte aktív szakértőt), *M. Klačnját* és *V. Močnikot* (Ljubljana Egyetem Műszaki Központi Könyvtára), *D. Wijasuriyát* (a kelet-ázsiai és csendes óceáni régióközi ASTINFO-program képviselőjét), továbbá *Sonnevend Pétert* (OSZK), *G. Lopes da Silvát* (a portugál műszaki információs és dokumentációs központ munkatársát) és *K. Nilssont* (a svéd könyvtári tervező központ igazgatóját). Különösen a kelet-ázsiai és a skandináv példa volt igen tanulságos, a regionális szinten történő erőkoncentráció hasznának megvilágításával. A magyar előadás arra figyelmeztetett, hogy a most megrendülő – s a várt WB-programmal pénzügyi támogatást is elnyerő – fejlesztéseknek nem sza-

bad az autarchiás gondolkodás szintjén megrekedniök.

A *dokumentumszolgáltatás menedzsmentje* volt a következő témakör, itt *H. Bjarno* (a dán Royal School of Librarianship oktató-kutatója) és *J. Leeves*, angol konzultáns fejtegette a precíz irányítás-tevékenységértékelés-ellenőrzés hatékonyságnövelő fontosságát.

A *nemzetközi együttműködés* reményei és lehetősége álltak *Sz. Prosekova* (Orosz Állami Könyvtár, a volt Lenin Könyvtár igazgató-helyettese) és *Ch. Deschamps* (a francia oktatási minisztérium könyvtári vezetője) előadásának homlokterében. Az orosz előadás valóban a kétségbeesett, túlélésért folytatott küzdelem állapotában megfogalmazott remény szavait formálta, míg a francia előadás a talán legjelentősebb (nyugat-)európai nemzetközi fejlesztési program egyre vonzóbb kilátásairól, mi több, eredményeiről szólt. Jelentősége okán erre a programra még a későbbiekben visszatérünk. A konferencián megjelent és felszólalt *A. Aziz*, az UNESCO képviselője is, hangsúlyozva szervezetének pozitív elkötelezettségét a könyvtári programok iránt.

Az utolsó témacsoport a *felhasználók igényeivel* és azok változásával foglalkozott, itt élénk érdeklődést keltett *L. Waaijers* (a Delfti Műszaki Egyetem könyvtárigazgatója), *L. Ter Meer* (az Elsevier Kiadó képviselője) és *J. Rees*, a multimédia-technológiát hasznosító IVAIn-program megteremtője. Szavaikban összecsengett, hogy a fejlesztések szakmai életképességét csak a valós – és folyamatosan figyelt – használói igényekre lehet építeni. Megfogalmazódott az is, hogy az egész kommunikációs folyamat – az új ismeretek születésétől a felhasználóig való eljuttatásig – jelentős átalakulás elébe néz, s várhatóan az eddigi írásos-verbális-papíralapú civilizáció egy szélesebb lehetőségeket és változatokat magában foglalóknak készül átadni helyét.

Minden előadás valamilyen formában az új kihívásokkal foglalkozott. Természetes, hogy eközben eltérő hangsúlyok és vélemények is megfogalmazódtak. Érzékeltetésül talán elég egyet említeni; volt olyan szakértő, aki máris temette a jó tíz éves IFLA UAP-programot, mondván, a nemzeti felelősségre, a nemzeti dokumentumok országok szerinti szolgáltatására épülő elképzelést túlhaladta az idő, a mai szükség hatékony nemzetközi összefogást sürget. Mások szerint a kettő nem zárja ki egymást, s igazán hatékony nemzetközi rendszer csakis jól szervezett nemzeti in-

tézményeken (hálózatokon) alapulhat. A kérdés voltaképpen azáltal válik „vére” menővé, hogy az alapvetően ingyenes és kölcsönös szolgáltatások ideje – minden jel szerint – előbb vagy utóbb le fog járni, s ennek hátterében nem egyszerűen egy anyagias szemlélet áll, amely felejt a könyvtár mint kulturális intézmény történelmileg kialakult humanitárius funkcióit. Sokkal inkább az a mind keményebbé váló kérdés mozgatja a tendenciát, hogy a gazdagodó információs-kiadói piac *egyre drágább* dokumentumait hogyan és milyen forrásból lehet megvásárolni, s ha egyszer sikerült megvásárolni (folyóiratot, riportot, CD-ROM-ot és sok mást), akkor lehet-e abból hatékony szolgáltatást szervezni úgy, hogy közben ingyenes marad e szolgáltatás a végfelhasználó számára. A nyugati irodalomban évek óta zajló „fee or free” (díjért vagy ingyenesen) így kapcsolódik az újabb alternatívát hordó döntéskényszerhez, amelyet „access versus availability” (hozzáférés vagy birtoklás) kifejezéssel foglalnak össze. Vagyis egy olyan kérdés feltevését, hogy a számomra szükségesnek tűnő dokumentumokat be kell-e nekem szerezni s egyáltalán be tudom-e a dráguló árak mellett, vagy olyan együttműködési hálózatba érdemes belépnem, amely a konkrét igény felmerülésekor tudja és köteles is szolgáltatni nekem ezen eredeti dokumentumot, – persze, nem ingyenesen, s természetesen nekem sem lehet már ingyenesen rendelkezésre bocsátanom. A kérdés messze nem egyetelmű és bizonyára soha nem lesz könnyű megválaszolni. Viszont az új helyzet az ilyen típusú mérlegelést – akarjuk, nem akarjuk – napirendre tűzte, s nem lehet úgy tenni, mintha a kérdés nem hangzott volna el.

A megújuló nemzetközi együttműködésnek nyilvánvalóan számos jogi kérdést is világosan meg kell oldania. Ezek közül a legnyomatékosabban a szerzői jog merült fel. Amennyiben a dokumentumszolgáltatás térítéses szolgáltatássá válik, s egyre inkább azzá, úgy a szerzőnek és kiadónak nyilvánvalóan valamilyen formában és mértékben fizetni kell azért, hogy egy ellátó rendszer többszöri felhasználásra szerez be egy példányt.

Az elektronizáció bővülő lehetőségei pedig minden eddiginél mélyebb átalakulási irányokat kínálnak a könyvtári dokumentumszolgáltatásnak. A fő példa az utóbbi két évtizedben Európában a brit nemzeti könyvtár boston spai dokumentumszolgáltató központja volt a maga mint-

egy 50 ezer kurrens folyóiratával, több millió kötetes tárolókönyvtárával.

Vagy tíz éve azonban Amerikából az OCLC fénye egyre erőteljesebben ragyog. Előbb száz és száz, mostanában már több ezer amerikai könyvtár vesz részt ebben a bibliográfiai-gyarápítási-dokumentumszolgáltatási konzorciumban, s a méretek már a képzelet határát súrolják. 27 millió féle dokumentum közel 450 millió példányáról tud a rendszer adatbázisa, s ezen dokumentumok villámgyorsan a felhasználó rendelkezésére állnak. Az OCLC – először szakmánkban – itt Magyarországon is bemutatkozott: a konferencia vendégei, résztvevői saját szemükkel láthatták a viszonylag egyszerű műveletsort, amelynek eredményeként megállapíthatók a szükséges művek, azok lelőhelyei, s az, miként rendelhetők példányok, ha kellene.

Több országot átfogó – és a jövőben remélhetőleg bővíthető és bővülő – új rendszerről hallottunk *Deschamps* asszonytól, az ION néven közismert projekt egyik felelősétől.*

A tervezett rendszerben a francia, a holland (a közismert PICA) és a dél-angol központi katalógusokat fogják összekapcsolni egy egységes európai dokumentumszolgáltatási hálózat megteremtésének reményében. Az Európai Közösség jelentős anyagi támogatását is élvező program 2,6 millió ECU (kb. 2,5 milliárd Ft) ráfordítás révén 1994 végére kívánja összekapcsolni a teljesen eltérő hard- és szoftverre épülő nemzeti rendszereket. A már ezévben elinduló tesztelési munkák megkülönböztetett figyelmet érdemelnek a magyar könyvtárügy részéről is, hiszen mi a nagyon is szerény hazai összgyarapodás alapján csak egy hatékony nemzetközi együttműködésre alapozva teremthetünk hosszú távú perspektívát.

A konferencia alkalmat adott arra is, hogy a legfejlettebb megoldások és rendszerek megismerése mellett olyan összeurópai dialógus folyhasson, amelynek keretében a fejlődésben csak most elinduló is hallathatják szavukat, elmondhatják terveiket. Keretet és lehetőséget erre az teremtett, hogy az UNESCO támogatásával a közép- és kelet-európai régió tizenöt országából huszonöt résztvevő budapesti tartózkodását tud-

tuk fedezni (a nemzetközi szervezet támogatását sikerült megtoldani a magyar kulturális kormányzat hasonlóan fontos pénzügyi hozzájárulásával). Ész és albán, grúz és román és sok más szándék-ról és véleményről hallhattunk az egyik workshop keretében, ahol mind a tizenöt ország szóhoz jutott. Talán megkockáztatható, hogy a Duna-part alkalmas helyet kínál egy ilyen tágas dialógushoz.

A további workshopok témája a szakmai marketing, a szerzői jog, a szakemberképzés és -menedzselés stb. voltak.

A kétszáz résztvevő így sokoldalúan megtárgyalhatta a téma minden összefüggését. Az eszmeccserék szünetében pedig a jobbnál-jobb kiállítások (OCLC, SWETS, NPA, ALEPH/EX LIBRIS, IQSOFT, DATAWARE, FAXON) kínáltak számos érdekeséget. Mindez még kiegészült fővárosi és vidéki könyvtárlátogatásokkal, s természetesen a rendezvénynek helyet biztosító magyar nemzeti könyvtár beható megismerésével.

Becslések szerint évente legalább huszonöt millió sikeres dokumentumszolgáltatási tranzakcióval számolhatunk (hozzátehetjük, hogy ennek közel egy százaléka lehet magyarországi). E nagyságrend s főleg a dinamikus növekedés indokolja a megkülönböztetett figyelmet, amelyet mi, könyvtárosok abból is érzékelhettünk, hogy a rendezvény fővédnöki szerepét *Göncz Árpád* köztársasági elnök vállalta, s e szerepében a köztársasági elnök megnyitót is mondott, hangsúlyozva a könyvtáraknak, mint az emberiség kollektív memóriájának semmivel nem pótolható fontosságát.

A konferencia hozama teljes mértékben akkor válik értékelhetővé, ha a brit nemzeti könyvtár megjelenteti az előadások teljes szövegét, de máris elmondható, hogy a rendkívül széles körű összejövétel – hisz voltak képviselők Európán és Amerikán kívül például Dél-Afrikából, Ausztráliából és Japánból is – betöltötte hivatását, s nemcsak számos új információt közvetített, hanem bizonyára új gondolatokat és terveket is érlelt, s így hozzájárul a könyvtári szakma állandó önmegújításához. Mint szervezők, örömmel tetünk meg mindent ennek érdekében.

* Az ION kísérleti programról a Könyvtári Figyelő 1992. 3. számában (494-499.p.) adtunk összefoglalást. A szerk.)

Hogyan alkalmazkodnak a könyvtárak a változó körülményekhez?

Audunson, Ragnar

A tanulmány egy norvég, egy magyar és egy svéd közkönyvtárat hasonlít össze. Név szerint az oslói Deichmanske könyvtára, a budapesti Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, és a svéd göteborgi Városi Könyvtár szerepel a vizsgált intézmények között.

A közkönyvtárak fejlesztése mindhárom esetben elért egy bizonyos szintet, s úgy tűnik, a könyvtárosok mindenütt hasonló, változást serkentő körülményekkel találják magukat szemközt. Ezek közül a legfontosabbak az új technológiák bevezetésével összefüggő hatások. (Pl. Oslóban éppen most áll befejezés előtt a „Bibliofil” nevű, új számítógépes rendszer, amelynek kialakítását földrengésszerű változásként élik meg a könyvtárosok.)

A könyvtárak fenntartására fordítható összegek egyaránt csökkentek, e tekintetben sincs számottevő különbség, legyünk akár a fejlett nyugaton, vagy a változások kínját szenvedő Közép-Európában.

A fejlesztési források a hetvenes évek végéig fokozatosan bővültek, de a nyolcvanas évek végére az új igények többé már sehol nem voltak kielégíthetők a megszokott formában, csak szigorú fontossági sorrend meghatározásával, egyes, nem kellően kihasznált szolgáltatások megszüntetésével, a teljesítmény növelésével.

1989/90-ben az oslói könyvtárban egyáltalán nem tudtak új könyvet vásárolni, és néhány évvel korábban három fiókkönyvtárat be is kellett zárniuk.

A szerző összehasonlító kutatást folytatott Oslo, Göteborg és Budapest városi könyvtárainak munkatársai körében annak felderítésére, miképpen reagálnak a változásokra a könyvtárosok. A kutatás eredményét doktori disszertációban foglalta össze, ennek része az alábbi tanulmány, amelyet Nagy Ferenc tömörített.

Éles versenyhelyzet alakult ki a különféle közszolgáltatások között, ami aktívabb cselekvésre ösztönöz mindenkit, aki létjogosultságát bizonyítani akarja.

Az elmúlt évtizedben számottevő politikai változások történtek Nyugat-Európában. A nyolcvanas évek végétől erős jobboldali előretörés tapasztalható, de ott is, ahol a jobboldal visszaszorulóban van (pl. Norvégiában), megfigyelhetők olyan ideológiai jelenségek, amelyek az ingyenes állami vagy önkormányzati kulturális szolgáltatások ellen irányulnak. Általános tendencia a piaci megoldások erőtlenítése. Az ingyenes könyvtárhasználat mint legfőbb alapelv immár anakronisztikussá vált.

Mindezen körülmények arra intenek, hogy a könyvtárosoknak fel kell ismerniük a változtatások szükségességét, az alkalmazkodás megfelelő módozatait, tanulniuk kell egymás tapasztalataiból, és olyan szakmai fórumokat kell létrehozniuk, amelyek ebben segítenek.

A három könyvtár vizsgálatakor kiemelt szerepet kapott az adott intézményben dolgozó könyvtárosok személyisége. Mivel a könyvtárosok hivatásuknál fogva függetlenek a napi politikától (vagy legalábbis illenek, hogy azok legyenek), komoly szakmai felelősséggel kell közelíteniük az ingyenesség felszámolásának kérdésköréhez. Ettől az alapelvtől függetlenül tény, hogy a könyvtáros mint állampolgár egy politikai kultúra részeként is szembenéz a problémával.

A legtöbb teoretikus a változások és a megújulás témáját elemezve a könyvtár méretét, a tevékenységi kör sokrétűségét, a decentralizációs törekvéseket, az innovatív készséget tartja meghatározó tényezőnek. A kutatók elsősorban az új technológiák megjelenésére koncentrálnak.

A változtatás kényszerében élő könyvtárosok sokat idézik azokat a „klasszikusokat”, akik elméletben végigjárták az előttük álló rögzös utakat, de a gyakorlatban nem sok valósult meg a szakirodalomban leírtakból. Egyértelműen kimutatható, hogy az eredményességhez a bürokrácia

visszaszorítására, több változtatásra, újításra volna szükség.

A vizsgálódás során még az olyan kézenfekvő kiindulási tényező, mint a könyvtár mérete is vita tárgyát képezheti, mivel az egyes kutatók más és más szempontból határozzák meg a méreteket (az ellátott lakosok száma vagy a költségvetés nagysága alapján stb.).

A kötelező érvényű, intézményesített változtatásoknak, de az alternatív lehetőségeknek is határt szab a környezet magatartása. (Pl. Budapesten így ütközött akadályokba a családi könyvtárak kialakítása.) A könyvtárosok reakciója lehet nyílt ellenállás, beletörődés vagy az apatikus elfogadás, ami hosszú távon nem eredményez mélyreható átalakulást.

Sajnálatos, de megszokott jelenség, hogy új szolgáltatások bevezetésekor az adminisztráció, a bürokrácia megnő. Éppenséggel a túladminisztrálás fékezi le a dinamikus induló folyamatokat.

Gyakran előforduló hiba az is, amikor a változtatásokat megtervező szakemberek nem számolnak kellőképpen a környezeti sajátosságokkal, az intézmények közötti különbségekkel.

Hogyan járjon el helyesen egy intézményvezető, ha sikeres fordulatot szeretne elérni a szolgáltatások terén? A tanulmány elsősorban erre keresi a választ.

Ha a három országban lezajlott változtatásokat áttekintjük, megfigyelhető, hogy a gazdasági rendszertől és a politikai berendezkedéstől függetlenül erős centralizáció érvényesült a kulturális életben mindaddig, amíg a központi és a helyi kormányzati szervek viszonylatában jelentősebb eltolódás, decentralizáció nem volt tapasztalható. Míg korábban mindent a központi előírások szabtak meg, és a támogatások is csak az előírtak teljesítése esetén voltak garantálva, ma már legalábbis Norvégiában és Svédországban úgy élnek a központi támogatással, ahogyan azt helyben jónak tartják.

A decentralizáció a skandináv országokban a legelső szinteken is érezteti hatását, de még nem teljesen egyértelmű, hogy mire jogosultak az egyes szervek.

Göteborg előbbre tart, mint Osló, mivel az iskolák és a könyvtárak az előbbi városban már a választott helyi képviselők hatáskörébe tartoznak, míg Oslóban ezt a jogkört egy kinevezett tagokból álló városi tanács gyakorolja. A tendencia egy kétszintes séma kialakulásának irányába mutat, amelynek – bármily furcsa – Budapest

szolgáltatja a legjobb példáját. A békésen lezajlott politikai átalakulások során a magyar hierarchikus rendszer minden különösebb nehézség nélkül halad egy demokratikus, decentralizált megoldás felé. Érdekes, hogy Norvégiában már apró strukturális módosulásokat is viharos gyorsaságnak énekel meg, számukra elképzelhetetlenek a budapestihez hasonló mélyreható folyamatok.

Rendkívül tanulságos, ha áttekintjük a vizsgált könyvtárak helyzetét.

A *budapesti* felépítés jól ismert a hazai szakemberek körében. A 22 kerületi főkönyvtár fiók-intézményeivel 92 egységből áll. A felügyeletet a fővárosi önkormányzat látja el, az egyes kerületek már a hetvenes évektől egyre szabadabban működhetnek, 1992-től pénzügyileg teljesen önállóak, bevételeikkel szabadon rendelkezhetnek.

Az *osloói* hagyományos, hierarchikus struktúra egy központi könyvtárhoz tartozó 14 kerületi fiókönyvtárból és 6 kisebb kölcsönzőhelyből épül fel. Ezek kb. 500 ezer főt látnak el. *Osló* 25 kerületből áll, tehát nem minden kerületnek van saját könyvtára. A könyvtárakat a városi tanács felügyeli és részben állami támogatásból finanszírozza, a kerületi igazgatók a városi könyvtár vezetőjének vannak alárendelve.

A *göteborgi könyvtár* egy városi könyvtárból és 25 kerületi egységből tevődik össze. A korábban központosított szervezet 1985 óta kellően decentralizált – a kerületek önállóak szakmai és gazdasági tekintetben egyaránt.

Az egyes könyvtárakban a változások üteme, az innovációs készség nem egyforma mértékű. A stratégiák – a különböző szervezeti háttér, a kényserítő tényezők sokrétősége miatt – eltérőek.

A legintenzívebb fejlődés a svéd göteborgi könyvtárakban mérhető, mivel ott egy városi szintű döntéssel radikális decentralizáció zajlott le. Most olyan kezdeményezések valósulhatnak meg, amelyek korábban a hierarchia felsőbb szintjein sorra kudarcra voltak ítélve. Tény ugyan, hogy a személyzet jelentős része nem szimpatizál a változásokkal, de a nagyfokú nyitottság mindenki számára kedvező.

A negatív hozzáállást elsősorban az magyarázza, hogy a szervezeti átalakítás egy jelentős pénzügyi megszorítással kapcsolódott össze, és ráadásul úgy nyírbálták meg a kerületi költségvetéseket, hogy nem vették figyelembe a teljes városi könyvtári ellátás érdekeit.

A decentralizáció, amely eredetileg a túlbürokratizált szervezet megszüntetését tűzte ki célul,

még nagyobb adminisztrációt hívott életre. A kisebb szervezeti egységek is kénytelenek létrehozni saját ügyvitelüket.

Mindez számos paradoxonhoz vezet. A nagyobb önállóság, nyitottság kevesebb egyeztetésre ad módot. Hiába a sok lehetőség a kísérletezésekre, a bürokrácia túlburjánzik.

Kiemelten említést érdemel a városi könyvtárban megvalósított, hihetetlenül gyors átszervezés, amelynek célja a különböző részlegek (osztályok), szakterületek közötti együttműködés optimalizálása, a munkafolyamatok gépesítése volt.

Egy gyors, határozott döntéssel nem egészen egy év leforgása alatt sikerült üzembe helyezniük az új számítógépes rendszert. Összehasonlítva ezt a hasonló jellegű oslói gépesítéssel, ami 1983-ban kezdődött és 1992-ben fejeződött be, lenyűgöző a teljesítmény.

Oslóban az imént említett számítógépes rendszer üzembe helyezése volt a legnagyobb horderejű változás. A könyvtárosok, úgy tűnik, elégedettek vele. Még a humán műveltségű, zömével női alkalmazottak is üdvözölték az új megoldásokat, noha korábban kétségeik voltak az automatizálást illetően. Talán azért alakulhattak ilyen szerencsésen a dolgok, mert a bevezetett technológia minden tekintetben megfelelt a könyvtáros tradícióknak, nem követelt nagyobb mérvű szemléleti meg hasonlást a felhasználóktól.

Az oslói példából az is kitűnik, hogy egy teljes körű számítástechnikai fejlesztés mennyire leköt minden anyagi és szellemi erőforrást. (Ami persze jó indok lehet egyes sürgető szervezeti reformok elnapolására, tehát nem árt az óvatosság.)

1987-ben Oslóban új stratégiai tervet dolgoztak ki a szervezeti átalakításra. A várost a szigorú központosított irányítás jellemezte, amely elsősorban a kettős (hálózati és módszertani) alá-főlérendeltségi viszonyokban, a szervezési politikai merevségében és az egyes szervezeti egységek korlátozásában nyilvánult meg. Az új felállás lehetővé teszi az osztályok önállóságát, a központilag szabályozott szervezést pedig megszüntették. A „szakfelügyelők”, akik korábbi széles körű jogosítványukat elvesztették, szaktanácsadók lettek.

Egyedül a gyermekkönyvtárak együttműködési köre állt ellen sikerrel, s hagyományosan jól működő hálózatuk eredeti formájában fennmaradhatott.

Az oslói könyvtárakban, mielőtt bármilyen új szolgáltatást bevezetnének, megvizsgálják, vajon ütközik-e az a klasszikus könyvtári alapelvekkel. Belátható, hogy minden változtatás túl van ideologizálva, pl. adott esetben a budapestihez hasonló videókölcsönzés meghonosítása jókora vihart kavarna. Példának elegendő, ha a Deichmanske könyvtár költözésével kapcsolatos ideológiai vitákról ejtünk néhány szót.

A helyi önkormányzattal a könyvtár vezetése megegyezett, hogy a tönkrement, frissen megüresedett kereskedelmi központba költözik az intézmény. A döntéssel szemben az alkalmazottak egy része elkeseredett ellenállást tanúsított. Komoly sajtóvita bontakozott ki a „könyvek templomából a Mammon templomába” kényszerített könyvtárról. Ezek után térítéses szolgáltatásokról még csak szót ejteni is szentségtörés számba menne.

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár mint a változás laboratóriuma – olvashatjuk a rendkívül hízelgő minősítést. A tanulmány szerzője szerint a budapesti könyvtár a leginkább változás-orientált a három közül, ami ismét egy furcsa paradoxon, hiszen nyugati mércével elképzelhetetlen gazdasági nyomás alatt működik, pl. nincsenek erőforrásai a számítógépesítéshez.

A sok jelentős változás Budapesten még 1989 előtt kezdődött el, olyan időszakban, amikor Osló és Göteborg ezerszer dinamikusabb környezetben dolgozhatott. Ha összehasonlítjuk a decentralizáltság mértékét, akkor talán még nincs olyan szinten, mint Göteborg, de változtatásai radikálisabbak, mint az Oslóban megfigyeltek. Ami leginkább meghökkentő, a magyarok minden külső kényszer nélkül kezdtek el változtatni az elavult struktúráján. A decentralizáció következményeképpen a Szabó Ervin Könyvtárban is megnőtt a bürokrácia az egyes kerületekben. Ebben nem feltétlenül követendő példa Göteborg – állapítja meg a szerző.

A tanulmány az ún. családi könyvtárak megszervezését és a videókölcsönzés beindítását tartja forradalmi tettnek. A szerző kiemeli, hogy sehol sem kötelező érvényű intézkedésről van szó, minden könyvtár választhatott, hogy részt vesz-e a kísérletben.

Az alaposabb szelektálást nélkülöző, térítéses videókölcsönzés mint könyvtári szolgáltatás Budapesten megszokott dolog, de Oslóban tabunak számít, s közel annak minősül Göteborgban is. A szakmai fenntartások még inkább érvénye-

sek a beiratkozási díjakkal kapcsolatban (a magyar fővárosban jelentős mértékben megemelték):

A magyarok találékonyabbak – érzékelteti az írás. Ha a költségvetés csökken, Oslóban azon töprengenek, milyen szolgáltatást szüntessenek meg. Budapesten azon dolgoznak, hogyan lehetne a hiányzó pénzt előteremteni.

Magyarországon a könyvtárosok igyekeztek a politikai változásokat megelőzve cselekedni. A kezdeményezések egy elvetendő politikai rendszerben születtek meg, önként vállalt nehézségek árán fejlődtek, míg a két skandináv intézményben a változások egyértelműen az átalakult politikai élet, a reformok eredményeképpen indulhattak el.

Skandináviában a közkönyvtárak pedagógiai szerepét kellett védelmezni a politikusokkal szemben, Budapesten pedig egy felülről létrehozott struktúra keretei között lehetett csak manőverezni, új dolgokat kitalálni.

A változásokat előmozdító stratégiák keresésében igen különböznek a megvizsgált könyvtárak.

Göteborgban a gyorsaságra helyezik a hangsúlyt (minél rövidebb ideig fájjon). Oslóban mindent kipróbálnak, tesztelnek, mielőtt bevezetnék, s a „mindenható” bizottságoké az utolsó szó, az ideológiai megfontolások pedig hathatós védelmet biztosítanak a túlzókkal szemben. A politikusok olyan új körülmények közé kényszerítik őket, amelyek hathatósan ösztönöznek a megújulásra. A két skandináv könyvtár igazán csak a haladás sebességében különbözik egymástól.

Budapesten olyan eszközökkel élnek, amelyek elképzelhetetlenek Skandináviában (két éven belül a személyzet 50 százaléka lecserélődött). Nem követelnek uniformitást, nem mindenkire nézve kötelező az újítások bevezetése. Akik viszont vállalták a kockázatot, megosztják tapasztalataikat egymással, közösen keresik az új megoldásokat. Ez valamivel célravezetőbb, mint hosszasan kísérletezni egy adott könyvtárban.

A szerző úgy látja, talán a fejlettebb könyvtárüggyel bíró országok is gyűjthetnének hasznos tapasztalatokat Budapesten.

TÁRSADALMI EGYESÜLETEK VEGYÉK ÁT A FIÓKKÖNYVTÁRAK KEZELÉSÉT – kéri a heilbronni városi tanács a kerületeket. A fiókkönyvtárak fenntartására ugyanis nem jut elég pénz, s a költségek zömét a munkabérek teszik ki.

(DBI-Pressespiegel, 1993. március)

ELLÁTÓ RENDSZER – KÉSZPÉNZÉRT; ezt próbálja kiépíteni a meiningeni (volt NDK) városi-járási könyvtár. A járás nem ad pénzt a (már amúgy is megfogyatkozott) községi könyvtárak fenntartására; ezek az új rendszerben 1-1 kötetet 1 félévre 2 márkáért kölcsönözhetnek a járási könyvtár 86 000 kötetes állományából. Így pl. 100 márkáért 50 új könyvet ajánlhatnak olvasóiknak; ennyi pénzt a község is kibír, vásárolni viszont csak 4-5 kötetet tudnának belőle.

(DBI-Pressespiegel, 1933. március)

Állásvadászat - avagy hogyan keressünk állást, ha már könyvtáros pályára adtuk fejünket? Szemle

Haraszi Pálné

A következőkben ismertetett gyakorlat nem a hazai pályát jellemzi, hanem az angliait, melyre a szakirodalom szemlézése során bukkant a szerkesztő. Ha az olvasó nem sajnálja az időt az összeállítás megismerésére, elképzelhető, hogy azonos következtetésre juthat, miszerint:

- ♦ a szakmánkban tevékenykedők állás-gondjai „amott” sem alapvetően mások, mint az itthoniaké,
- ♦ az állásért folyamodóknak/pályázóknak speciális felkészültséggel kell rendelkezniük, ha sikeresek akarnak lenni, más-képpen: a képzetlenség ott sem jelent előnyt,
- ♦ egyes munkaközvetítő ügynökségek (Magyarországon lásd: „vezetői tanácsadó irodák”) a könyvtári-információs munka-erőpiacra külön figyelmet fordítanak, sőt egyenesen szakosodnak erre a területre. Ők tudják, miért ...

A Birbeck College munkatársa a munkahely-re pályázók legtipikusabb hibáiról így összegzi tapasztalait: az állást keresők elképzeléseik tömör és szűkszavú ismertetése helyett, hosszú és szerkezet nélküli tanulmányokat nyújtanak be. Az ezzel elérhető kedvezőtlen benyomást néha még tetézik helyesírási hibáktól hemzsegő pályázati anyaguk csapnivaló külalakjával (áthúzások, a hibajavító festék túltengése).

Elgondolkodtató, hogy miért nem használják fel a könyvtárosképzés során szerezhető pályázati és interjú-készítési ismereteket? Nem ismerték még fel, hogy mekkora veszteséggel jár ezeknek az ismereteknek a figyelmen kívül hagyása?

A figyelmeztetés jogos. Az angol Könyvtárosegyesület (Library Association, LA) munkaközvetítéssel foglalkozó részlege – feltehetően érdekvédelmi szempontokat szolgálva – háromféle rövid tanfolyamot is indít az állást keresők számára, technikai felkészültségük javítása érdekében.

A tanfolyami témák:

- ♦ válaszadás hirdetésre, ill. pályázat elkészítése
- ♦ önéletrajzírás
- ♦ interjútechnika.

A képzés részvételi díja minden esetben 10 font (ez kb. 1000 Ft-nak felel meg). Az oktatást a késő délutáni, esti órákra szervezik. Az LA „*Állás-keresés a könyvtári és információs pályán*” címmel segédletet is kidolgozott, melyhez az érdeklődő tagok ingyenesen juthatnak hozzá.¹

Sheila Webber, az „*Inform*” c. folyóirat szerkesztője aktuális témát karolt fel, amikor „*Hogyan találjuk meg új munkahelyünket?*” címmel összeállítást készített². Ebben bemutat néhány, a szakterületre specializálódott munkaközvetítő irodát, valamint tanácsadók tollából származó rövid írásvakant is közöl.

A szerkesztőség kérdőíves módszert alkalmazott. Az ügynökségektől kapott válaszokból kitűnik, hogy mindegyik iroda kereskedelmi alapon működik. Mindegyikük gyakorlatára jellemző, hogy az érdeklődőktől elvárják álláselképzelésük meghatározását, valamint szakmai gyakorlatuk, speciális ismereteik, és természetesen képzett-

ségük megjelölését (ügynökségenként eltérő részletezettséggel).

Ahhoz, hogy valakit álláskeresőként nyilván- tartásba vegyenek, részt kell vennie az iroda munkatársával lefolytatandó beszélgetésen is. Ez mindenképpen hasznos, hiszen az álláskereső így – valódi kockázat nélkül – objektív visszajel- zést kaphat képességeinek, adottságainak szak- mai fogadtatásáról. Ha a pályázó úgy érzi, hogy a szóbeli és írott bemutatkozás kiértékelése nem teljes, akkor kérje ezt nyomatékosan. Figyelni kell arra is, hogy a bemutatkozás jó benyomást keltsen, hogy hatása alapján érdemesnek ítélhessék a jelentkezőt a kívánt állás elnyerésére.

A nyilvántartásba vételt az ügynökségek díjmentesen vállalják, ezért érdemes több irodát is felkeresni, hiszen egynek-egynek speciális ál- laskínálata is lehet. Még az általános profilú köz- vetítő irodákról sem szabad megfélemleni, nekik ugyanis nagyobb „merítésük” lehet.

Ha már a nyilvántartásba vétel megtörtént, ta- nácsos rendszeres kapcsolatot tartani az ügynök- séggel. Időnként fel kell hívni az irodát – különö- sen, ha mély hallgatás tapasztalható a részükről –, hogy van-e már valamilyen megfelelő ajánlat? („Halló, itt X.Y., érkezett-e már megfelelő válasz a jelentkezésemre? Az adataim a következők: .....”). Eközben próbára tesszük szívós kitarat- sunkat – az udvariasságról persze soha meg nem feledkezve! – A gyors állásajánlat-tétel az üg- ynökségnek is érdeke. Persze, ha az iroda kifeje- zetten kéri, hogy ne érdeklődjünk, akkor tekint- sünk el ettől a memória-frissítő módszertől. (Az emberi emlékezőképesség főként a manuális nyilvántartást vezető irodák működésében játszhat szerepet.)

A közvetítő irodák bemutatása, összehasonlí- tása

Az ASLIB Munkaközvetítő Tanácsadó Szolgálat

Az ASLIB-iroda az álláskeresők nyilvántartá- sa mellett olyan címtárat is gondoz, amelyben ki- segítő-tanácsadók adatait gyűjti. Ezt úgy hozta létre, hogy azokat az álláskeresőket, akiknek megfelelő gyakorlatuk van tanácsadói, vagy szer-

vezési munkában való részvételhez, e jellemző- jük alapján külön is regisztrálja.

Állaskínálat: megbízásos (ideiglenes) mun- kák, teljes és részidős foglalkoztatás – elsősor- ban London területén, de az országon kívül elő- fordul francia, holland vagy belga alkalmazási le- hetőség is.

Az iroda munkamódszerei: Az ügynökség számítógépes nyilvántartást vezet ügyfeleiről, magát a közvetítői munkát azonban manuálisan végzik a tanácsadók.

Az iroda személyzete két főfoglalkozású mun- katársból áll, akik megfelelő szakmai gyakorlattal rendelkeznek. Természetes követelmény, hogy rendszeres belső továbbképzésen, és egyes kül- ső tanfolyamokon esetenként részt vegyenek.

Az ügynökség révén betöltött állások eseté- ben a munkaadó – a fizetés nagyságától függően – az első évi fizetés 15-17,5%-át tartozik közvetí- tési díjként fizetni. Az állásokat az iroda némely- kor újságokban, a szakma és az általános sajtó egyes lapjaiban is meghirdeti.

Kapcsolattartás az álláskeresőkkel: Az állás- keresőként nyilvántartott ügyfeleket félévenként megkeresik, tisztázandó, hogy fenntartják-e még állásigényüket. Az ügyfelek a munkaadókhoz való kiközvetítés előtt tanácsadásban része- sülnhetnek. (!)

Az álláskeresők tájékoztatása és továbbkép- zése: A munkanélküli álláskeresők névleges díj fejében részt vehetnek az ASLIB tanfolyamain. Időszakonként speciális tematikával, kifejezetten álláskeresők részére is szerveznek tanfolyamo- kat. Az álláskeresők érdeklődési körüknek megfe- lelően bekapcsolódhatnak a különböző ASLIB szervezetek tevékenységébe.

INFOmatch

Az LA ugyan már évek óta foglalkozik mun- kaerő-közvetítéssel (gondoljunk csak a *Library Association Record* „Betöltetlen állások” c. mel- lékletére), INFOmatch nevű irodáját azonban csak 1990-ben alapította meg. Nyilvántart állás- keresőket, tanácsadókat és felsővezetőket.

Állaskínálat: Időszakos (megbízásos), teljes és részidős státuszos állások. Minden könyvtári- információs gyakorlatot kívánó állás betöltésére vállalkoznak. Az iroda elsődleges célja az angliai

munkaközvetítés, de alkalmi munkát Európa más területén is kínálnak.

Az iroda munkamódszerei: Az állás keresők adatait számítógéppel tartják nyilván. A jelentkezők adatait összevetik az állás kínálat tényinformációval (pl. földrajzi hely, szakterület, képzettség, részdíj, illetve teljes munkaidős foglalkoztatási igény stb.). Az így kiszűrhető potenciális jelöltek adatait további, alaposabb vizsgálat tárgyává teszik, és a gyakorlat, speciális szaktudás alapján kínálati gyorslistát tudnak összeállítani.

Az iroda személyzete két főállású és két részdíj munkatársból áll. A munkatársaknak vagy könyvtáros, vagy humán (munkaügyi, személyzeti) szakképzettséggel és e területeken szerzett gyakorlattal kell rendelkezniük. Kiegészítő képzésben szükség szerint részesülhetnek: a könyvtárosok pl. interjútechnikát tanulhatnak, míg a munkaügyi szakemberek könyvtári tárgyú tanfolyamokon képezhetik magukat. A továbbképzés rendszere szervezett belső- és külső tanfolyamon, valamint a munkafolyamatba épített oktatáson alapul.

Az ügynökség révén betöltött állások: Az INFOMatch révén betölthető állások 50%-a időszakos foglalkoztatást jelent. Azok a munkaadók, ahol a meghirdetett állás kinevezéssel jár, közvetítési díjként az első évi fizetés 15%-át térítik az irodának.

A közvetítési díjat – mint minden más hasonló ügynökség esetében – csak az iroda sikeres tevékenysége után kell kifizetni. Az INFOMatch külön szolgáltatásként információs csomagot ad, amely az állásajánlatnak megfelelő jelöltekről gyorslistát tartalmaz. Ezért a szolgáltatásért az állás betöltésétől függetlenül is díjat számol fel az iroda.

Egyes munkaköröket meghirdet az iroda. Ezek lehetnek speciális munkakörökről szólóak, de általános formában is megjelenhetnek (pl. „Megbízásos munkák Birminghamben”). A hirdetésnek több formáját is alkalmazzák: a névre szóló, közvetlen megkeresést (direct mail), a szakmai sajtót, és például a könyvtári erőforrásokra szakosodott kiállítást.

Kapcsolattartás az állás keresőkkel: Mielőtt a tényleges kiközvetítés megtörténne, az iroda egyeztet a állás keresővel pl. időszakos megbízatás elfogadására való készségét, vagy értesíti arról, ha a munkakör betöltéséhez előírt gyakorlat eltér a pályázó által megjelölt érdeklődési terület-

től. Az állás keresőket legkésőbb negyedévenként újra megkeresi az ügynökség.

A kapcsolattartási időszak alatt az ügyfelek szakmai hírlapokat és ingyen belépőket kapnak (pl. az Online konferenciával egybekötött kiállításra), és természetesen levelezés útján tisztázzák velük, hogy igényt tartanak-e még a nyilván tartásban való szerepeltetésre.

Az állás keresők tájékoztatása és továbbképzése: A különböző szakterületek fizetési gyakorlatát jellemző információs füzeteket és az önéletrajzírásához, interjútechnikához tanácsokat adó „Állás kereső” c. füzetkét ingyenesen juttatják el az ügynökségek az érintettekhez. Esti szemináriumaik témái: „Hogyan válaszoljak álláshirdetésre, hogyan írok pályázatot?”, „Hogyan írok érdeklődést keltő önéletrajzot?” és „Hogyan lesz sikeres a felvételi beszélgetés?”. A részvételi díj itt is 10 font.*

Informed Recruitment Services (IRS)

Az ügynökség eredetileg egy információs tanácsadó cég melléktevékenységeként kezdett működni, az elmúlt néhány év során azonban önálló üzletággá fejlődött. (Az állás kínálat növekedését a cég vezetői – érthetően – pozitívan értékelik, míg a szerkesztőség figyelmeztet arra, hogy ez a jelenség a cég fejlődésének természetes következménye, nem pedig a recesszió elmúlását jelzi.)

Állás kínálat: Időszakos (megbízásos), teljes és részmunkaidős státuszú állások. Alkalmanként más nyugat- és kelet-európai országokba,

---

* „Salary Guide” címmel a Könyvtártudományi Szak-könyvtárban megtalálhatók az LA-kiadású füzetek. Tájékozódni lehet arról, hogy Angliában milyenek a fizetések pl. a felsőoktatási, az iskolai, az egészségügyi, a műszaki és egyéb szakkönyvtári, a közművelődési stb. könyvtárakban. A füzetek tartalma, de szerkezete is rendkívül tanulságos: ismertetik a könyvtártípust, és ezen belül a könyvtár munkatársainak szerepét, a fizetési sávok kialakulásának rendszerét és módját, az előmeneteli lehetőségeket (ideértve a képzési követelményeket is), a könyvtártípusra jellemző munkaköröket (kiemelve a részdíj területeket), a valószínűsíthető létszámot. Az egyszerűbb aktualizálhatóság érdekében mellékletben szerepel az a táblázat, amely a legfrissebb és konkrét fizetésekről tájékoztat, besorolásonkénti és sávonkénti adatokkal.

és a Távol-Keletre is kínálnak állást. Az álláshe-lyek zöme Londonban és Délkelet-Angliában, a kereskedelmi és a szolgáltató szektorban mutatkozik.

Az iroda munkamódszerei: Az ügyfelekről készült nyilvántartást kártyakatalóguson vezeték, és számítógépes adatbázissal is rendelkeznek (a dBase III alapú rendszer felülvizsgálata folyik).

Az iroda személyzete: Az ügynökség 1 főállású és 1 mellékállású, tisztviselői munkakörű munkatársat foglalkoztat. Az igazgató munkaidejének egy részében információszolgáltatási vállalkozása más területeivel is foglalkozik. A személyi állomány fejlesztése folyik. Az alkalmazásra kerülőknek munkaközvetítési gyakorlattal (és az információ szakterületen megszerzendő jártassággal), illetve alapos információs szakmai ismeretek felmutatása mellett megszerzendő munközvetítői készségekkel kell rendelkeznie.

Az ügynökség révén betöltött állások: A munkaadók az ügynökség révén betöltött munkahelyek után (az első évi fizetés) 15%-át fizetik. Ha az irodától az álláshely meghirdetését is kérték, akkor a sikeres közvetítés után 20%-ot és a hirdetési díjat, illetve vezetői állásokra alkalmas munkaerő egyedi eljárásos közvetítése esetén további 20%-ot számít fel az ügynökség. Az álláshelyek 70%-át a szakmai és általános sajtóban feladott hirdetések útján töltik be.

Kapcsolattartás az állás keresőkkel: Az álláshelyre való tényleges kiközvetítés előtt – az ügyfél kérésére – az ügynökség konzultációt biztosít.

Az állás keresők tájékoztatása és továbbképzése: Az iroda ingyenesen vállalja az önéletrajzok újragépelését, jó minőségű papíron való lézerprinterrel megjelenítéssel. Terveik között szerepel a jelentkezők oktatása.

TFPL Recruitment

Állás kínálat: Időszakos (megbízásos), teljes és részdíjazásos státuszú állások. Ilyen típusú munkahelyeket alkalmanként az országhatáron kívül is ajánlanak (Hollandia, Belgium, Franciaország, Csehország, Ciprus, Japán, Indonézia, Hong Kong, Ghana, közel-keleti országok szerepelnek a palettán), de a munkahelykínálat főként Londonban és Délkelet-Angliában jelentkezik.

Az iroda munkamódszerei: Az ügyfelek adatait manuális nyilvántartással kezelik.

Az iroda személyzete: A közvetítő iroda igazgatója mellett 7 főállású tanácsadó és 3 fős kisegítő személyzet dolgozik. A tanácsadók közül egyesek az interjútechnikában, beszéd- és írástechnikában, egyesek a könyvtári-információs vezetésben, míg mások a nyilvántartások kezelésében, vagy humánpolitikában gyakorlottak. Szakmai képzettségük tekintetében könyvtárosi, rendszerszervezői, munkaügyi és oktatási végzettséget említhetünk. A munkatársak belső, csoportos képzésben és szükség szerint egyedi külső továbbképzésen is részt vesznek. A teljes közvetítői stáb rendelkezik kikérdezési és kiválasztási ismeretekkel/gyakorlattal.

Az ügynökség révén betöltött állások: A státuszos álláshely betöltését megrendelő munkaadók (az első évi fizetés) 15%-át fizetik, vagy 10%-ot jótékonyági célra. A megbízásos (időszakos) álláshelyek közvetítéséért egyedi megegyezés szerinti díj fizetendő. Az álláshelyeket a sajtóban és a szakmai rendezvényeken (pl. International Online Information Meeting) is meghirdeti az iroda.

Kapcsolattartás az állás keresőkkel: A nyilvántartásba vett ügyfeleket félévenként újra megkeresik. Ha egy állás keresőt kiközvetítenek, erről mindig értesítik.

Az állás keresők tájékoztatása és továbbképzése: Az iroda minden jelentkezőt ellát önéletrajzírásra vonatkozó tanácsokkal. Ingyenes „állás vadász-” tanfolyamokon oktatják az életrajzírás technikát és a felvételi beszélgetéseken követendő magatartástechnikát. Ehhez írásos segédleteket is adnak.

Az iroda éves – térítéses – kiadványa a kereskedelmi információs szolgáltatásokban dolgozók fizetési útmutatója. Ezt az ügynökség az állás keresők fizetési igényre vonatkozó tanácsadásában is felhasználja. Az iroda egy másik szakterület fizetési útmutatóját is közreadja, nevezetesen a jogi könyvtárosok brit és ír szövetségébe tömörültek 1992/93 évi adatairól szóló összeállítást.

A szerkesztőség mindezekon kívül az érdeklődő figyelmébe ajánl más tájékoztató lehetőségeket, pl. a nemzetközi munkavállalást támogató LIBEX irodát, az állásajánlatokat rendszeresen közlő folyóiratokat, és az „Inform”-ban megjelenített szakmai fizetési áttekintő táblázatot.

Állásváltoztatás és életmódváltás

Az alábbiakban néhány olyan írásra hívjuk fel a figyelmet, amelyet állásszerzési tapasztalatot szerzett szakmabeliektől, vagy állásvadászati tanácsadóktól érkeztek a szerkesztőség felhívására.

Elaine D. Smith 13 éve online információközvetítőként dolgozott egy vegyészeti cégnél. A vállalat létszámleépítése következtében ő is elvesztette az állását. Problémái a következők voltak:

1. Az elbocsátással járó lelki megrázkódtatás elviselése;

2. Új állás megszerzése - 57 évesen;

3. A végkielégítés értelmes felhasználása.

Ebből a 3. pontban jelzett nem okozott igazi gondot, ezért családjával együtt az első kettőre koncentrált.

Szerencsését – saját megítélése szerint – annak köszönheti, hogy a helyi munkaközvetítő tanácsára idejében csatlakozott egy álláskereső klubhoz. Ennek eredményeként nyilvántartásba kerültek az adatai, tanácsokat kapott álláslehetőségekről, pályázati módszerekről, önéletrajzírási technikáról, a felvételi beszélgetésnél fontos interjútechnikáról. A klubtagság lehetővé teszi telefon, fax, szövegszerkesztő, nyomtató és fénymásoló eszközök, irodaszerek, bélyegek használatát, újságokat és folyóiratokat fizetnek elő. Nem elhanyagolható szempont a klubtagok egymás iránti szolidaritása sem.

Smith asszony szakismeretei miatt nem korlátozta álláskeresését Angliára, hanem nemzetközi álláspályázatokra is válaszolt. Először a Data-Star londoni központjában kapott egy 10 hónapos helyettesítési lehetőséget. Élt vele, pedig ez hetenkénti ingázást is jelentett, családi életét is át kellett szerveznie.

A Data-Stamál töltött idő alatt két felvételi beszélgetésen is volt alkalma nyílt részt venni. A Nemzetközösségi Egyetemek Szövetségénél meghirdetett mindkét munkahelyet még korábban, az álláskereső klub keretében pályázta meg. A beszélgetéseket ebédidőben, időszakos munkahelye tudtával bonyolította le.

Időközben értesítést kapott a bölcsészdoktori fokozat elnyeréséről (amiért magánidejéből 4 és fél évet áldozott).

A Szövetség továbbította ezt az új információt a potenciális munkahelyeknek. Röviddel ezután

megérkezett a trinidadi egyetem konkrét állásajánlata a könyvtárigazgató-helyettesi státuszra. Az új állással járó magasabb jövedelem a nyugdíjazás előtt különösen előnyösnek látszott.

Smith asszony személyes hangú tanácsai állásukat elvesztett sorstársak számára:

- ♦ 1. Ne keseredj el, gondolkozz pozitívan!
- ♦ 2. Keress fel egy munkaközvetítő ügynökséget, ott nyilvántartásba veszik az adataidat.
- ♦ 3. Lépj be egy álláskereső klubba!
- ♦ 4. Vedd fel a kapcsolatot minden szóba jöhető ismerősöddel, barátoddal – ilyenkor mindenki együttérző és segítőkész.
- ♦ 5. Minél tágabb értelemben vedd számba az álláselképzeléseidet és azok földrajzi helyét!
- ♦ 6. Fogadd meg Norman Tebbit tanácsát – fogd a biciklidet és pattanj rá!

Haladj idejében a megfelelő irányba!

Hazel Hall (Queen Margaret College) a szakmai karrierünkért való egyéni felelősségünk mi-benlétét taglalja. Nézete szerint az, aki az információs szakmában stratégiai tervezéssel foglalkozott, képes kell legyen arra is, hogy egy munkaközvetítő ügynökség segítségével a saját jövőjét kialakítsa. (Ez szépen hangzik, igaza lehet, de nem minden álláskereső rendelkezik stratégiai tervezési gyakorlattal ...).

1. tanács

Helyes, ha az állásváltoztatásra gondoló tisztában van azzal, hogy az új képességek kialakítása, az állás megszerzése elsősorban az ő érdeke. A közvetítő ügynökségek továbbképző tanfolyamain természetesen fejlesztheti a tudását.

2. tanács

Érdemes megfigyelni az ún. „szerencsés” emberek viselkedését. Következtetéseket lehet levonni abból is, hogy miért kezelik őket „másként” a közvetítő irodák: mi a sikeres kapcsolatteremtés titka. Gondoljunk arra, hogy közismertségünk oka lehet a szakmai fórumokon való gyakori szereplésük, munkájuk, publikációik.

Ez a „típus” képes arra, hogy pályázatában sikeresen ötvözze a jelent a jövővel: gyakorlati tudását és szakmai fejlődéséről alkotott elképzeléseit – ezzel igen jó benyomást kelthet. Ennek ellenpéldája: vannak, akik visszariadnak egy állás

betöltésétől csak azért, mert a megkívánt többféle ismeret közül pl. az egyikben nincs gyakorlatuk.

3. tanács

Ha a szóban forgó állás jelenlegi körülményeinkhez képest jelentősen jobb feltételeket kínál, viszont a betöltésének bizonyos követelményei vannak – akkor csapjunk le rá, különben más fogja megtenni helyettünk.

A „sikeres típus” kockázatot is vállal. H. Hall saját példáján mutatja be egy 8 hónapos szerződéses munka elvállalásának célját, körülményeit, kockázatait és – kopogjuk le – eredményét.

Hézagpótló szolgáltatás-e a tanácsadás?

P. Gilmann tanácsadói tapasztalatait tárja elének. Mint írja, számosan keresik meg ügynökségét azzal, hogy maguk is tanácsadók szeretnének lenni. Az „önmegvalósításnál” nincs egyszerűbb dolog a világon, mint ezt sokan elhítetik magukkal. Mert miből is áll például állásközvetítést ígérni valakinek? Bármelyikünk beleeshet a következő csapdába:

Egy barátunk (lehet volt kollégánk is) munkával kecsegtet minket, majd: „Hívj fel néhány hét múlva” - mondja. Amikor jelentkezünk, kiderül, hogy nem tett mást, mint átadta adatainkat valakinek, akinél már számtalan hasonló eset van.

Valójában rendkívül érdekes, de kifogyhatatlan tevékenységet jelent a tanácsadás-közvetítés. Sok erőfeszítést és sok pénzt kell fektetni a munkakörnyezet kialakításába (pl. vonzó cégjelzéses levélpapír tervezetése és nyomtatása, személyi számítógép és fax beszerzése). Tudomásul kell venni, hogy jelentős napi költségekkel kell számolni akkor is, mikor még nincs bevételünk. Majd ha lesz, azt is megértjük, hogy a bruttó bevétel nem azonos a nettóval. Tapasztalatból kell azt is megtanulni, hogy az első sikeres állás közvetítése közben már a következők megszerzésén kell fáradozni.

Ahhoz, hogy az álláskereső komplex szakismeretét érvényesíteni lehessen, nem elég egy adatbázist felállítani, ahhoz vezetéstudományi ismeretek, vezetési áttekinthető képesség is kell. A szakmai versenyben nem könnyű lépést tartani. Általában jó kapcsolatépítési módszer megjelenni a konferenciákon, előadásokon – de csak akkor,

ha annak mielőbb kézzelfogható hasznát érzékeljük.

A tanácsadói vállalkozás hosszú távra szól. Az ügyfelek megtalálása és az ügyletek megérlelése sokszor hónapokba vagy évekre kerül. A közvetítési díjat általában csak az állás betöltése után fizetik ki. A számla teljes kiegyenlítésére általában az ügylet lezárása után 3 hónappal vagy még később kerül sor (rossz esetben ez egy évig is elhúzódhat.)

A címben feltett kérdésre tehát az a válasz, hogy a tanácsadás hivatás. Ha rászántuk magunkat gyakorlására, akkor ez egész embert kíván.

Hogyan birkózzunk meg az elbocsátással?

Lyn MacKender egy javaslat-csokrot nyújt át a címben jelzett célra. Mindenekelőtt az a legfontosabb, hogy felkészülten érjen bennünket a bejelentés. Hogyan lehet ezt elérni? Szerzőnk megítélése szerint a felkészülésnek 3 szakasza van. Melyek ezek?

1. A létszámleépítés lehetőségére számítani kell (idetartozik a munkaadó piaci helyzetének, üzletmenetének, személyzeti és foglalkoztatási politikájának folyamatos figyelemmel kísérése).

2. Az elbocsátás valószínűségének vizsgálata (milyen kép alakult ki a cégnél a munkám fontosságáról, mi a jövője a felhasználói környezetnek, a foglalkoztatással kapcsolatos veszjelek elemzése stb.).

3. Tervkészítés elbocsátás esetére

a) mérlegeljük saját képességeinket, mérjük fel szakmai fejlődésünk követelményeit,

b) döntsük el, hogy hol képzeljük el további tevékenységünket,

c) pótoljuk hiányzó képesítésünket,

d) legyen ötletforrásunk jelenlegi vagy jövőző állásunkhoz,

e) tegyük naprakésszé önéletrajzunkat, küldjük el néhány potenciális munkaadóhoz, illetve válaszoljunk néhány érdekesnek látszó álláshirdetésre. Ezzel tesztelhetjük a munkaerőpiacot, kínálati és keresleti oldalról egyaránt.

Mi a teendőnk elbocsátás esetén? MacKender két csoportba sorolja a tennivalókat:

a.) *Tartsuk kézben a helyzetet!*

Eljárás: győzzük meg magunkat arról, hogy ezt előre láttuk! Ezután keressünk fel néhány munkaközvetítő ügynökséget, több okból is:

- ♦ így legalább érezzük, hogy teszünk valamit saját érdekünkben;
- ♦ a különféle adatlapok kitöltése meggyőzhet arról, hogy mennyi rejtett gyakorlattal rendelkezünk;
- ♦ ha már a munkaadónk időt biztosított az álláskeresésre, ne sajnáljuk felvidítani magunkat egy kellemes darab megvétellel, vagy egy laza kirakatnéző sétával!

b.) Maradjunk optimisták !

Eljárás: győzzük meg magunkat arról, hogy távozásunk valódi vesztese a munkaadónk! Gondoljunk a végkielégítésre! Ne feledjük, hogy a mai recessziós időkben az elbocsátás már nem szégyenbélyeg! Bízunk abban, hogy a jók számára – és mi azok vagyunk – mindig terem álláslehetőség!

Mindehhez sok szerencsét kíván a szerző.

Önmagunk „piacra hozását” tanulni kell, avagy hogyan adjuk el magunkat a munkaerőpiacon?

Rövid összefoglalást olvashatunk az állás-piac marketingtechnikáiról és trükkjeiről. Némelyik magától értetődőnek látszik, mégis sokak akkor feledkeznek meg róluk, amikor alkalmazni kellene ezt a tudást.

Alapszabályok 1-5.:

1. Mi magunk vagyunk az áru!

Kezeljük önmagunkat ugyanolyan áruként, mint egy új macskaeledelt vagy kekszet. Éppen ezért szükség van

- termékfejlesztésre
- piackutatásra
- termékreklámozásra és fordítsunk különös gondot a
- csomagolásra.

Az álláskeresésnél mi magunk vagyunk tehát az áru, a piac a potenciális vagy a jelenlegi munkaadónk, pályázatunk megfelel a reklámnak, és a felvételi beszélgetésnél a csomagolásnak igen fontos szerep jut.

2. Termékfejlesztés

Ha mi magunk vagyunk az áru, egy új állás vagy megbízás elnyerésére némi önfejlesztés után vállalkozunk csak. Elemezzük erősségeinket, gyengéinket és törekvéseinket. Ez segítségünk lehet a pályázáshoz szükséges önismeret kialakításában. Hasznos azért is, mert így könnyebben megtalálhatjuk azokat a területeket (pl.

online keresési gyakorlat, vagy előadókészség), amelyeken fejlődünk kell.

Érdeemes átnéznünk az álláshirdetéseket, amiből következtetni tudunk arra, hogy kik lehetnek a potenciális munkaadóink. Általában nyitott szemmel járunk, és gyűjtünk össze minden információt, ami a törekvéseink elérésében hasznos lehet. Egy volt kollégám például vezet egy ún. „Terveim” dossziét, amiben szakmai céljaira vonatkozó adatokat, fontos hirdetéseket, és szakterülete fejlődéséről szóló cikkeket gyűjt. Ha elhatározza magát az állásváltoztatásra, máris jó pozícióban lesz.

3. Piackutatás

Nagyon fontos eldönteni, mit várunk egy adott munkahelytől. Van-e határozott elképzelésünk a telephelyéről és a munkabeosztásról? Szeretnénk esetleg speciális munkatársi körben dolgozni, ügyvédek, újságírók, oktatók között például? Szürke egéreként látnánk szívesebben magunkat, vagy központi szerepre gondolunk? És végül, milyen minimális fizetésért vállalkozunk a munkára?

A piackutatásba az is beletartozik, hogy az elképzeléseinkhez közelálló intézményeket alaposan megismerjük. A felsőoktatási intézményekre jellemző lehet például a nagyfokú szakmai aktivitás mellett a rugalmas munkaidő, míg egy kereskedelmi cég nyilván a profiljának megfelelő továbbképzéshez adhat támogatást.

Piackutatásunk legyen minél szélesebb körű. Ha valaki elvesztette az állását, vagy pályaelhagyás után akar visszatérni a munkavállalók közé, annak nagyon fontos az általános kapcsolatteremtés, a barátokkal, ismerősökkel, szomszédokkal folytatott tájékoztató beszélgetés. A munkahelyek 50%-át ugyanis általában *közvetlenül*, meghirdetés nélkül töltik be.

4. Hirdetésünk: a pályázat és az önéletrajz

Az első benyomás kialakításában kulcsszerepe van álláspályázatunknak. A munkaadók átlagosan 30 másodpercet szánnak az írásmű átnézésére. A pályázatnak és az önéletrajznak rövid összefoglalást kell adnia képzettségünkről, eddigi pályánkról, kiemelve azt, hogy az állás kívánalmainak miért felel meg a gyakorlatunk. Kíséreljük meg azt a benyomást kelteni, hogy a világ legalkalmasabb jelentkezője vagyunk. A kísérelőlevél a pályázat lényeges része, és újabb lehetőséget ad alkalmasságunk kihangsúlyozására. Szinte természetesen, hogy a pályázatnak szakmai hozzáértést kell tükröznie, hibátlannak, kávéfoltoktól és ujjlenyomatoktól mentesnek kell lennie.

A pályázatban legyünk őszinték! A hiányzó képességek kihangsúlyozását el lehet kerülni, de a pályázatnál alkalmazott trükkök járjanak együtt az igazsággal. A pályázat, az önéletrajz és a kísérőlevél másolatát őrizzük meg. Ennek különösen akkor látjuk hasznát, ha felvételi beszélgetésre hívnak minket.

5. Csomagolásunk: a felvételi beszélgetés

Egy volt IBM-szakértő vizsgálata azt bizonyította, hogy a bemutatóknak kicsi a szerepe az eladásban. Sokkal fontosabb az imázs, a szervezetben és általában a szakmában betöltött helyünk „láttatása”. A munkaadót is erősen befolyásolhatja a szakmai kérdésekben mutatott zavarodottság. Ezért különösen fontos, hogy e tekintetben fejlesszük képességeinket, még az állásvadászat megkezdése előtt.

Az első négy és az utolsó két perc meghatározó!

Az imázs természetesen nagyon fontos a felvételi beszélgetésnél. A legtöbb munkaadó az első négy percben kialakítja véleményét az álláskeresőről. A szóbeli bemutatkozásunknak ugyanakkora szerep jut, mint a megjelenésünknek. Az érthető feszültséget próbáljuk meg leküzdeni, de ne kompenzáljuk közvetlenkedéssel. Öltözködésünk és viseletünk fontos szerepet játszik. Öltözzünk kényelmesen és magabiztosságunk szolgálatában.

A felvételi beszélgetésnél vesszük majd a hasznát a megcélzott szervezetről előre beszerzett információknak. Tájékozottnak fogunk látszani, magabiztosabbak leszünk és ez hozzásegít értékeink hatásosabb érvényesítéséhez. A beszélgetés előtt nézzünk utána, hogy céginformációink naprakészek-e!

Legyünk felkészülve többféle felvételi beszélgetésre is, a csoportos kikérdezéstől az ebéd utáni laza csevegésig. Ez esetleg kötetlen beszélgetésnek is látszhat: de vegyük észre, hogy az ott töltött idő alatt folyamatosan figyelik a viselkedésünket. Itt az első és a záró benyomások is rendkívül fontosak!

Fontos tanács, hogy akármilyen formában is folyjék a beszélgetés, ne tegyünk megjegyzést jelenlegi, vagy korábbi munkaadóinkra!

A felvételi eljárás objektívabbá tétele érdekében egyes munkaadók szinte mini-esettanulmányt kérnek a pályázótól. Ez szinte már olyan, mint egy vizsga, ezzel együtt, ne ijedjünk meg tőle. Egy ilyen teszt megírása lehetőséget adhat képességeink hatékonyabb bemutatására. Néha nem árt tudatosítani, hogy a felvételi beszélgetés kétoldalú folyamat. Segíti a munkaadót is a munkavállaló kiválasztásában, de az álláskereső is meggyőződhet a munkaadó számára megfelelő voltáról.

Ha a felvételi beszélgetés lezajlott, gondoljuk végig, hogy mi ment jól és mit kellett volna jobban megválaszolni. Ha nem is volt sikerünk, legközelebb jobban csinálhatjuk. Egyes munkaadók kiértékelik a pályázó teljesítményét, aminek a későbbiekben még használt vehetjük.

Felhasznált irodalom

1. Library Association Record, 94.vol. 1992. (9).sz. p.574
2. INFORM, No.148. 1992. pp.2-9

A szerző példaként a jól működő angliai gyakorlatra hivatkozik és saját, független tanácsadóként szerzett tapasztalatait osztja meg velünk azzal a szándékkal, hogy hozzászólásra ösztönözze a hasonló tervekkel foglalkozó vagy foglalkozni szándékozó kollégákat. (A szerk.)

Tanácsot adni könnyű

Néhány gondolat a könyvtári információs tanácsadókról

Billédi Ferencné

Sokféle módon, sokféle megközelítésben tárgyalt téma manapság a könyvtárak tevékenységének alakulása, társadalmi, gazdasági szerepe mind nemzetközi, mind nemzeti szinten.

Nem túlzás talán az a megállapítás, hogy új korszak kezdődött a könyvtárak életében az automatizáció, az elektronizáció könyvtári munkafolyamatokban való alkalmazásával. A gépesítés változásokat eredményezett a világ minden részén, de különösen a fejlett országok könyvtárainak, információs intézményeinek szervezetében, tevékenységében, szolgáltatásaiban. Ezek a hatások hazánkban az utóbbi egy-két évben erőteljesebben érvényesültek, felerősödve azokkal a változásokkal, amelyeket a társadalmi-politikai rendszerváltás idézett elő.

Úgy gondolom, hogy az intézményekben zajló átalakulások, a megváltozott követelmények és feladatok a könyvtáros szakembereket is mélyen érintik. Szakismereteik bővítése, megújítása folyamatos kívánalmat jelent. Sok tekintetben változtatni kell a megszokott munkamódszereken, stíluson is. Nagyobb szerephez jut az általános szakismerettel rendelkező szakemberrel szemben az egy-egy részterület specialistája és a más szakmában is járatos könyvtáros, információs szakember.

Az intézményekben az alkalmazás módjaiban is érezhető változásokat okoznak a fentiekben csupán érintőlegesen jelzett hatások. A könyv-

tárakban is előtérbe kerülnek a gazdaságossági követelmények, a vezetőknek foglalkozniuk kell a munkaerő célszerűbb kihasználásával, folyamat-szervezéssel, költség-hatékonyság elemzéssel stb. Szaporodnak azok a megoldások, miszerint speciális feladatok ellátását nem főfoglalkozású munkaerővel oldják meg, hanem alkalmankénti megbízásokkal, külső, önálló szakemberrel végeztetik el a szükséges munkákat.

Megjelenhet, illetve megjelenik tehát az önálló, nem munkahelyhez, hanem feladathoz kötődő könyvtáros, információs szakember.

Külföldön számos országban már régen ismert megoldás az önálló, független munkavállalóként dolgozó könyvtáros szakember alkalmazása. Példának az Egyesült Királyságban lévő helyzetet ismertetem.

A könyvtári információs tanácsadók (consultant) az alábbiak szerint csoportosíthatók:

- ♦ részmunkaidőben dolgozó (egyetemen, nagykönyvtárban stb.) speciális szakterületet művelő szakemberek, akik fennmaradó kapacitásukat önállóan értékesítik tanácsadás, szakértés, előadások keretében;
- ♦ kisebb-nagyobb vállalatoknál működő tanácsadók, akik számítógépek, rendszerek, berendezések könyvtári alkalmazását segítik elő helyszíni tanácsadással, bemutatókon, kiállításokon stb.;
- ♦ információs ügynökök, információs vállalkozók (brókerek), akik szakinformációk összeállítását, „késztermék” előállítását végzik el a megrendelők egyedi igényei szerint;
- ♦ egyénileg, vagy kisebb társulásokban működő könyvtári információs szakemberek.

Nemrégiben alkalmam volt beszélgetni ezekről a kérdésekről *Maurice B. Line* úrral, aki most könyvtári, információs tanácsadóként dolgozik; nemzetközi szaktekintély. Angliától Malaysiáig a világ számtalan könyvtárában dolgozott már. Hazánkban is részt vett különböző munkákban. Vé-

leményét kérdeztem a könyvtári tanácsadó munka lehetőségeiről, létjogosultságáról, hasznáról. Álláspontja röviden így foglalható össze: a tanácsadónak, hasonlóan más szakterületekhez, a könyvtári szakterületen is megvan a jelentősége: a könyvtári szakember tudását, szakismereteit is érdemes sokszorosan felhasználni.

Arra a kérdésre, hogy ő hogyan kezdett az önálló tanácsadói munkához, a válasza igen egyszerűen így hangzott: „Nos, az Egyesült Királyságban 65 éves korukban kerülnek nyugdíjba az emberek, és ez nem az a kor, amikor a munkálkodást abba lehet hagyni.”

Hasonló gondolatra jutottam én is, amikor 1989-ben az aktív munkavállalók sorából átléptem az ún. szabad nyugdíjasok táborába. Akkor fogalmazódott meg bennem, hogy ezt a szabadságot ki kellene használni, s mivel még sok megvalósítandó elképzelést tartogattam magamban, úgy gondoltam, hogy nem egy intézményhez kötve, hanem szabadúszóként próbálok tovább dolgozni.

Az is inspirált, látva és tapasztalva külföldön az önálló tanácsadók munkáját, hatásukat a szakma fejlődésére, hogy hazai pályán is próbáljuk meg ezt a tevékenységet meghonosítani.

Amikor először beszéltem erről az elgondolásmról a kollégákkal, bizony megmosolyogtak. Három-négy évvel ezelőtt ez nem számított ésszerű ötletnek. Többen azt is kérdezték, pont most, amikor az egész könyvtárügy válságban van? Hát mikor máskor?

Kétségtelen, hogy azok a lehetőségek, amelyek más országokban bőven kínálóznak a könyvtári szakemberek számára – lásd az Egyesült Királyságról írottakat –, hazánkban még nemigen nyíltak meg. Bár az a módszer, hogy bizonyos feladatokra alkalmazzanak szakembert, nálunk sem ismeretlen – gondoljunk pl. a minisztériumi vizsgálatokra stb. – de ezek kevés kivételtől eltekintve (pl. tanulmányok írása) intézményekkel együtt és főként társadalmi munkában zajlottak/zajlanak le.

Ahhoz, hogy növekedjék az önálló könyvtári-információs szakemberek száma és szélesedjék tevékenységük színtere, szükség van az in-

tézmények vezetőinek is és a szakembereknek is gondolkodásuk, szakmai hozzáállásuk módosítására, változtatására.

A tanácsadó szakember munkája bonyolult, eredményességének kimutatása nehéz vagy kétséges. Különösen abban az esetben, ha megbízatása, tanácsadói munkája egy-egy esetre, vagy rövid megbízatásra vonatkozik. Sok esetben nem tőle függ az sem, hogy megállapításait, javaslatait figyelembe veszik-e az adott feladat megoldásánál.

Maurice Line is ezt a problémát feszegeti egy nemrégiben megjelent cikkében. A tanácsadó munkáját elemzi egy könyvtár szervezetének átalakításában, és közreműködésének hatékonyságát vizsgálja. Az eredményesség javítását vagy elérését abban látja, ha a tanácsadás nem egy-két alkalomra korlátozódik, hanem hosszabb távon, rendszeres időközönként és visszatérően veszik igénybe a tanácsadó munkáját.*

Korai lenne még az én rövid ideje gyűlt tapasztalataimból általánosító következtetéseket levonni. Nem is ez a szándékom. Arra szerettem volna felhívni a figyelmet, hogy a magyar könyvtári információs szakterületen is van helye, szerepe, értelme az önálló tanácsadók működésének. Ennek érdekében írom le, milyen típusú munkákkal foglalkoztam eddig:

- piackutatás (munkacsoportban)
- külföldi könyvtárellátó szolgáltatás hazai bevezetése
- tanfolyamok, bemutatók előkészítése (tematika)
- információkeresés (mezőgazdasági szakkérdésre)
- tanulmányok írása

Természetesen a felsorolt témák közel sem merítik ki az összes lehetőséget: remélhetőleg számíthatunk bővülésre.

A végén hadd térjek vissza írásom címére: valóban könnyű-e tanácsot adni? Bizony nem könnyű. Mi kell hozzá? Természetesen szakismeret, szakmaszeretet és nem utolsósorban vállalkozó kedv. Úgy hiszem, mindhárom követelménynek sok-sok könyvtáros kollégám meg tudna felelni – ha akarna.

* LINE, M.B.: The continuing consultancy. A way to manage change. = Librarian Career Development. Vol. 1. 1993. 13-15.p.

A dániai közművelődési könyvtárak, mint helyi információs központok

Kürtz, Mareike

Az utóbbi években nagy erőfeszítéseket tettek a dán közművelődési könyvtárak az állam, az önkormányzatok és a polgárok közötti információközvetítés területén. Erről a tevékenységről a külföldi szaksajtó alig számolt be; az alábbiak a dán szakirodalom feldolgozásán, valamint néhány, e területen példaszerűen működő dániai könyvtárban szerzett tapasztalatokon alapulnak.

1. Bevezetés

A dán könyvtárakban még nincs hosszú múltja a nyilvános és helyi információk közvetítésének; csak a 70-es években nyílt sok könyvtárban ún. „községi sarok” a helyi lakosság információigényének kielégítésére. Ezt a fejleményt tulajdonképpen az 1970-es önkormányzati reform váltotta ki, amelynek során az önkormányzatok száma 1063-ról 277-re csökkent, a helyi képviselők száma pedig 15 000-ról 6000-re. A reform célja az volt, hogy megerősítse az önkormányzatokat és hatékonyabbá tegye az adminisztrációt, ugyanakkor azonban akadályozta – az új községek méretei miatt – a polgárok és az önkormányzatok közötti kapcsolatot. Az információk hiánya miatt sok ember úgy érezte, kizárták a helyi politikából. Ezen a helyzeten egy 1977-ben hozott törvény igyekezett segíteni, amely kötelezte az önkormányzatokat, hogy a község életének különböző területein helyzetelemzéseket és fejlesztési terveket dolgozzanak ki, s hozzák ezeket nyilván-

---

A szerző „Öffentliche Bibliotheken in Dänemark als lokale Informationszentren” c. (Bibliothek, 16. 1992. No. 2. (pp. 235-254.)) tanulmányát Papp István tömörítette.

---

nosságra, hogy a lakosság beleszólhasson az őt érintő ügyekbe.

Az évente hozott törvények száma egyre nőtt, s ennek következtében szükségessé vált 1978-ban külön állami információs szolgálatot létrehozni a lakosság tájékoztatására.

Koppenhága önkormányzata 1975-ben nyitotta meg információs irodáját, amelyben sok könyvtár a maga konkurenciáját látta. Könyvtári keretek között 1977-ben nyílt meg az első közösségi információs szolgálat Lyngby-Tårbaekben, majd több más helyen. Roskildeben a gyerekekkel való foglalkozásra helyezték a hangsúlyt, Heringben pedig az elektronikus adatfeldolgozásra. Az utóbbi kapcsán a vállalkezési információs szolgáltatások is számításba jöttek, helyhiány miatt azonban jelen közlemény nem térhet ki ezekre.

---

2. Mi értendő samfundsinformáció alatt?

A *samfundsinformation* kifejezés nem tekinthető egyszerűen a *community information* (közösségi vagy közhasznú információ) megfelelőjének. Az utóbbi alatt inkább helyi jellegű információk értendők, míg az előbbi az önkormányzati és állami információra helyezi a hangsúlyt. A *samfundsinformationba* beleértendő a nyilvános, de a nem nyilvános forrásokból származó információ is, amelyre a polgároknak szükségük van ahhoz, hogy politikai érdekeiket érvényesíthessék, a döntési folyamatokat befolyásolhassák és életkörülményeiket megjavíthassák.

A könyvtáraknak ezért folyamatosan kell gyűjteniük az állami és önkormányzati jogszabályokat, határozatokat, fejlesztési terveket stb. tartalmazó publikációkat, s a társadalmi szervezetek számára lehetővé kell tenniük, hogy céljaikról és tevékenységükről tájékoztathassák a nagyközöniséget. Az 1983-as könyvtári törvény ezt kötelezően előírja a közművelődési könyvtárak számára.

A könyvtár semmiféle cenzúrát nem gyakorolhat az anyagok begyűjtése és rendelkezésre bocsátása során, még a legellentmondásosabb nézeteket is a nyilvánosság elé kell tárnia.

A samfundsinformationban jelen van az állami és önkormányzati (nyilvános) információ mellett a *nem-nyilvános információ* is, azaz a hatóságoktól független szervezetektől származó információ is. Az utóbbin belül helyet kap a nyilvános információra közvetlenül reagáló elleninformáció, valamint az alternatív információ is, amely a társadalommal szemben kritikusan lép fel és megváltoztatására törekszik.

3. A könyvtári törvény és az információközvetítésre vonatkozó javaslatok

A dán könyvtárügy nagy hazai és külföldi tekintélyét az 1920-as, majd az 1964-es törvény, s az utóbbinak az 1983-as módosítása alapozta meg. Az 1964-es törvény már megfogalmazza a könyvtárak információs szerepét is, minimumként a hagyományos referenz-szolgálatot előírva. Az 1983-as módosítás ennél tovább megy, s a célokat meghatározó első paragrafusában előírja, hogy a könyvtárak kötelesek közvetíteni az önkormányzati és állami információkat, valamint a társadalmi viszonyokra vonatkozó információkat.

A miniszterelnök a 70-es évek második felében egy bizottságot állított fel azzal a céllal, tegyen javaslatokat arra, miképpen lehetne a lakosságot a jogszabályokról és más, a nyilvánosságot érintő rendelkezésekről jobban informálni. A bizottság megkülönböztette az újonnan megjelenő anyagokról szóló információt, a meglévő anyagról szóló ismétlődő információt, s különösen fontossá az ún. szituáció-információt, amely a különböző élethelyzetekben lévő polgároknak (nyugdíjasok, vállalkozók stb.) nyújt segítséget. Ideális az lenne, ha minden önkormányzat felállítaná a maga központi tájékoztató irodáját, de a bizottság az önálló irodák alternatívájaként a könyvtárak bevonását is felvetette. A belügyminisztérium munkabizottsága is támogatta a könyvtárak ilyen irányú szerepbővülését, annál is inkább, mivel csak a legnagyobb önkormányzatok rendelkeznek megfelelő anyagi eszközökkel önálló irodák felállításához. A bizottság azért tartotta alkalmasnak a könyvtárakat, hogy helyi információs központokként működjenek, mert mindenki előtt nyitva állnak, hosszabb a nyitvatartási idejük, mint a hatóságoké, fiókhálózatuk révén szélesebb körben érintkeznek a lakossággal, számos polgár semleges intézménynek tekinti őket, ahol

célszerű tájékozódni a hivatal felkeresése előtt; sokan látogatják a könyvtárakat egyéb célból (előadások, koncertek stb.) is.

Természetesen egyik bizottság sem közelített a problémához a sajátos könyvtári szempontokra tekintettel. A kulturális miniszter 1976-ban felállította az új könyvtári törvényt előkészítő bizottságot, amelynek egyik albizottsága a közművelődési könyvtárak céljaival és feladataival foglalkozott. Az albizottság – támaszkodva a miniszterelnöki és a belügyminiszteri bizottságok megállapításaira – azt javasolta, hogy a közművelődési könyvtárak fejlesszék ki az önkormányzati, állami és más társadalmi információ alátámasztására irányuló tevékenységüket. Továbbá javasolta, hogy a samfundsinformationnal foglalkozó könyvtárosok alapos továbbképzésben részesüljenek, s ismerkedjenek meg a helyi közigazgatás feladataival és munkamódszereivel; összeállította a könyvtárak számára a legfontosabb állami és helyi kiadványok jegyzékét is. Támaszkodva az angol információs központok tapasztalataira, hangsúlyozza a szolgáltatások falakon kívülre vitelét (outreach), valamint szakértők (jogászok, szociális munkások stb.) bevonását (inreach).

A könyvtári törvényelőkészítő bizottság elfogadta az albizottság javaslatát, s maga is a samfundsinformation könyvtári ellátása mellett állt ki. Célszerűnek tartotta, hogy az önkormányzatok kössenek külön szerződést erre könyvtáraikkal. Ennek alapján a könyvtárak folyamatosan megkapnák a legfrissebb anyagokat, ők pedig vállalnák ezek feldolgozását. Az állami információs anyagokat az állam információs szolgálata juttassa el a könyvtárakhoz. A helyi társadalmi szervezetek pedig kapjanak ugyanolyan lehetőséget a könyvtáraktól információik közzétételére, mint a hivatalos nyilvánosság.

Az előkészítő munkák eredményeképpen az 1983-as törvénymódosítás a könyvtárakat a közösségi információk aktív közvetítésével bízta meg.

4. A nyilvános információra vonatkozó javaslatok

Figyelmet érdemel az a két javaslat, amelyek közül az egyik a könyvtárak szerepével foglal

kozik a nyilvános információ terjesztésében, a másik pedig az állami információs központtal.

A közművelődési könyvtárak szerepét a nyilvános információk közvetítésében egy 1982-ben közzétett jelentés vizsgálta meg, s tett javaslatokat fejlesztésére. 1980-ban minden könyvtár kérdőívet kapott (98%-uk válaszolt is), s a válaszokból a következő kép kerekedett ki: Gyakorlatilag minden könyvtárban megtalálhatók az önkormányzati, hivatali és állami kiadványok, viszont csak 5 könyvtár vállalta hivatalos űrlapok, nyomtatványok terjesztését. Községi sarkot a könyvtárak 56%-a rendezett be, egyharmaduk tájékoztatott a sajtó révén erről a szolgáltatásáról vagy rendezett kiállításokat aktuális témákról.

Az önkormányzatok 66%-a kötött külön megállapodást könyvtárával az anyagok rendszeres átadásáról, s 5 önkormányzat külön felelőst jelölt ki a könyvtárral való kapcsolattartásra. A könyvtárak többsége az általános munkamenetbe integrálta ezt a szolgáltatást, de 61 könyvtár külön munkatársat bízott meg ennek az anyagnak a kezelésével és az önkormányzati kapcsolatok gondozásával.

A jelentést előterjesztő bizottság szerint tovább kell javítani a legtöbb könyvtárban a nyilvános információk közvetítését és erősíteni az önkormányzattal való együttműködést. Mindenhol meg kell kötni a megállapodást a hivatalos anyagok átadásáról az önkormányzatokkal, az állami anyagok esetében pedig meg kell szervezni központi regisztrációjukat és szétosztásukat. Az állami információs központ szolgáltatásait ki kell építeni, s meg kell erősíteni a hivatalok és hatóságok, valamint a könyvtárak kooperációját.

A jelentés és a javaslatok kritikusai szóvá teszik, hogy a könyvtáraknak törvényadta joguk és kötelességük, hogy az automatikusan megküldött hivatalos anyagok helyett kulturpolitikai feladatuknak jobban megfelelő kiadványokat illesszenek állományukba, továbbá, hogy a nyilvános-hivatali információra olyan nagy hangsúly esik, hogy a nem nyilvános, helyi társadalmi információ a háttérbe szorul.

1985-ben szükség mutatkozott az állami információs szolgálat újjászervezésére. Az erre vonatkozó jelentés 1987-ben jelent meg. Ez megállapította, hogy a minisztériumok információs tevékenysége 1977 óta – az akkor tett ajánlások alapján – megjavult, azonban éppen az új törvények előkészítéséről nincsenek kielégítő információk. Célszerű lenne a törvényjavaslat betér-

jesztésével egyidejűleg arról is gondoskodni, hogyan kell róla a közvéleményt tájékoztatni.

Nagy lépések történtek az önkormányzati információs szolgálatok kiépítése terén azon elv szerint, hogy az információt el kell juttatni a polgárokhoz, s a helyi közigazgatást polgárközelivé kell átformálni. A helyi tájékoztatási központok a tanácsházán, külön irodákban vagy a könyvtárakban jöttek létre.

A továbbiakban fontos lenne az állami hatóságok s az önkormányzatok ilyen irányú együttműködését fejleszteni. Egyebekben pedig megvalósítani a közművelődési könyvtárakkal foglalkozó jelentés javaslatait.

Ami az állami információs szolgálatot illeti, a jelentés több kezdeményezést vár tőle, különösen az információval megcélzott polgárok, csoportok és önkormányzatok irányában; információs szükségleteiket és kritikai megjegyzéseiket pedig az illetékes hatóságokhoz kell továbbítani.

Az állami információs szolgálat voltaképpen egy olyan szervezet, amely segítséget nyújt az állami hivataloknak információs anyagaik kidolgozásában. Ugyanakkor tájékoztatást ad olyan kérdések esetén, hogy adott ügyben az államigazgatás mely szerve illetékes. Az állami információs szolgálattól tanácsot kell kérni olyan gyakorlati kérdésekben, amelyek összefüggésben vannak az információval (pl. a médiumok kiválasztása és használata), reklámmal, filmgyártással, rádióműsorokkal stb. A szolgálat tanácsot nyújt az állami hivataloknak hirdetéseik, broszúráik, űrlapjaik stb. megfogalmazásában. 1977 óta a dán rádió külön programot sugároz, amelyben tájékoztatja a polgárokat jogaikról és kötelességeikről, tanácsadással segít létfontosságú helyzetek megoldásában, – ezt a lehetőséget felhasználva a hatóságok is tájékoztathatják rádió és televízió útján a lakosságot. De minden adás azzal zárul, hogy a vonatkozó nyomtatott információs anyag a könyvtárakban hozzáférhető.

Az állami információs szolgálat egyik publikációja a kormányközleményekről, a részvénytársaságokról, jogszabályokról tájékoztat, a másik pedig az országgyűlés munkájáról és a központi hivatalok tevékenységéről, a törvényjavaslatokról, a legfrissebben elfogadott törvényekről, a felállított állami bizottságokról stb. A szolgálat 1980 óta telefonon is szolgáltat felvilágosítást arról, hogy konkrét esetben, melyik állami hivatalhoz kell fordulnia a polgárnak. A helyi könyvtárak is gyakran igénybe veszik ezt a szolgáltatást, ha a befutó

kérdésekre a központi könyvtárak nem tudnak válaszolni.

5. A kommunális információ

Az önkormányzatoknak is érdekükben áll, hogy kommunikációs kapcsolatot építsenek ki a lakossággal; ezt nevezhetjük községi, közösségi vagy kommunális információnak, amelynek olyan céljai vannak, mint

- ♦ elősegíteni, hogy a lakosság megértse az önkormányzat terveit és intézkedéseit,
- ♦ folyamatosan gazdasági és szociális információt nyújtani,
- ♦ tájékoztatni a község különböző szolgáltatásairól,
- ♦ arra motiválni a lakosokat, hogy aktívan vegyenek részt a község jövőjének formálásában,
- ♦ erősíteni a hajlandóságot a községben lakni és élni,
- ♦ az önkormányzat valamennyi egységéről egy egyértelmű és könnyen azonosítható profilt kialakítani.

Ezt felismerve, Lyngby-Tårbaek és Ishøj önkormányzata már régebben úgy döntött, hogy információs tevékenységét a könyvtárakra alapozza.

Lyngby-Tårbaek

Koppenhága északi felének része ez a község, 50 000 lakossal, amelynek 23%-a idősebb 65 évesnél (az országos átlag 15,4%). A városi könyvtárhoz tartozik még az artotéka, a zenei könyvtár, 4 fiókkönyvtár, egy művelődési ház, különböző gyűléstermek és a városi levéltár. 1988-ban lakosonként több mint 18 egységet kölcsönöztek ki.

Az önkormányzat az országban az elsők között vezette be a kommunális információs szolgálatot a könyvtárban 1977-ben; először kísérleti jelleggel egy évre, majd állandó szolgáltatásként. A könyvtárban külön részleget rendeztek be, ahol a lakosság megtalálhatja az önkormányzati ülések napirendjét és anyagait, a beszámolókat és elszámolásokat, a jelentéseket, az előírásokat, a javaslatokat, a rendezvényekről és tevékenysé-

gekről szóló közleményeket stb., s ahová tájékoztatásért fordulhat.

A részleget az olvasóterem mellett rendezték be, de egy üvegfalal választották el tőle. Sajnos, az első emeletre került. A részlegnek ugyanannyi a nyitvatartási ideje, mint a könyvtárnak, s 4,2 státussal (amelyen 5 könyvtáros osztozik) működik. Vezetőjének kötelessége egyebek között részt venni a városi önkormányzat ülésein és nyomon követni a község különféle tevékenységeit.

Az önkormányzat és a könyvtár egyezséget kötött, mely szerint a könyvtár automatikusan megkapja a helyhatóság minden anyagát, amely a községet érdekelheti, a könyvtár pedig feltárja és a lakosság rendelkezésére bocsátja ezeket. A könyvtárosokat megismertették az önkormányzat részlegeinek a munkájával, a tisztviselők figyelmét pedig rendszeresen felhívják a kommunális információs szolgálatra. Az évek során közvetlen, személyes kapcsolat alakult ki a két fél dolgozói között.

A könyvtár számítógépes adatbankjában nemcsak az ülések jegyzőkönyveit és az önkormányzati anyagokat dolgozzák fel, hanem a helyi sajtót is (pl. óvodai térítési díjak, rendezvények időpontja, hivatalok és ügynökségek nyitvatartási ideje stb.). A feltáráshoz a tizedes osztályozást és tárgyszavakat használnak. Mihelyt a technikai előfeltételeket megteremtik, az adatbankot az önkormányzati hivatal is közvetlenül fogja használni.

Ishøj

A Koppenhága déli külterületén fekvő község az utóbbi 15 évben nötte ki magát egy 21 000 lakosú, modern elővárossá. Itt lakik a legtöbb külföldi a fővárosi régióban (a lakosság 10%-a), s magasabb a munkanélküliség aránya (10,4%) is az átlagosnál. A legalacsonyabb az évi átlagjövedelem 88 700 dán koronával a fővárosi átlaghoz (99 700) képest.

Az új bevásárlóközpontban kapott helyet a városháza és a könyvtár is. Ezzel nemcsak egy fedél alá került e két intézmény, hanem lehetővé vált egy egységes és átfogó kommunális információs rendszer megvalósítása is. Az információs rendszer a kulturális hatóság alá tartozik, irányítása a könyvtárigazgató hatáskörébe esik; ő egyúttal a kulturális bizottság elnöke is. Közvetlen elől-

járója a polgármester és a községi igazgató (jegyző).

A könyvtár a nagy üzleti és közigazgatási központ alsó szintjén helyezkedik el. Mindjárt a bejáratnál egy kommunális sarkot rendeztek be, ahol megtalálhatók az önkormányzat kiadványai és anyagai, a nem-kereskedelmi és politikai csoportosulások információs publikációi, szórólapjai stb. A könyvtár eligazítást nyújt a polgároknak – a városháza hivatalos óráin túl is – arról, milyen ügyben hová, kihez forduljanak, rendelkezésükre bocsátja a formanyomtatványokat stb.

A könyvtár gondozza a rendezvénytárat is, amely a bejáratnál van kifüggesztve, s amely alapján tájékozódni lehet a község egyesületi életéről. Ugyancsak a könyvtár szerkeszti a helyi lapban megjelenő rovatot, amely áttekintést ad a helyi rendezvényekről (képviselőtestületi ülések, iskolai alkalmak, választási időpontok stb.).

A városháza előcsarnokában helyezkedik el az információs téka. Feladatkörébe tartozik egyebek között a hivatalos formanyomtatványok rendelkezésre bocsátása, általános információk nyújtása a községről és speciális információké a helyi közigazgatásról, az ülés- és gyűléstermek beosztása az egyesületek igényei szerint, a telefonon vagy személyesen érdeklődők eligazítása, a helyi és regionális lapok feldolgozása a hivatali részlegek számára, a közalkalmazottak belső információs lapjának a szerkesztése, a sajtókapcsolatok gondozása.

A városházán egy hivatali könyvtárat rendeztek be, amely azonban nyilvános jelleggel működik. Állományának gyarapítását és feltárását a városi könyvtár végzi.

A külföldről érkezett polgárok számára külön irodát állítottak fel, ahol a leginkább használt három nyelven (török, arab, urdu) segítik eligazodásukat.

Mindezt kiegészíti a helyi televíziós csatorna működése, amely igen népszerű a lakosság körében. Itt nemcsak a rendezvények időpontjait közlik, hanem pl. élőben közvetítik az önkormányzat üléseit is a városházáról.

A két településen az eltérő lakossági háttérnek megfelelően fejlődött ki a kommunális információ. Lyngbyben inkább a hagyományos, a könyvtárhasználathoz szokott, művelt olvasóközöniséget célozták meg. A szolgálat falakon kívülre vitele még nem valósult meg – bár tervezik 1977 óta –, de a falakon belül már hetenként egyszer jogi tanácsadást nyújtanak, s a tervek

szerint ezt más tanácsadó szolgálatokkal (pl. a szociális munkatársakéval) is kiegészítik éppen a kevésbé képzett rétegek információs igényeinek kielégítésére.

Ishojban a könyvtárak nincs domináns szerepe, viszont integráns része az átfogó kommunális információs rendszernek. Itt megkülönböztetett szerepe van a helyi televízióknak, amelyet a lakosság körében lefolytatott felmérés alapján bontakoztattak ki.

Mindkét szolgálatra vonatkozó kritikai megjegyzés, hogy túlságosan is a központi könyvtárra koncentrálódik a szolgálat, s a fiókkönyvtárakban csak kis, hagyományos „községi sarkot” rendeztek be. Mindkét könyvtár a nyilvános, különösen a kommunális információ terjesztésére helyezi a súlypontot, – ugyanilyen figyelmet kellene a helyi információra fordítani, amely eddig alárendelt szerepet játszott. Kétségtelen azonban, hogy a helyi információ begyűjtése nagy munkával jár, a hiányzó nyilvántartások miatt a helyi csoportok által produkált szürke irodalom nehezen hozzáférhető és a helyi társadalmi szerveződések nagyon is képlékenyek.

---

6. Két projekt az információközvetítésben

Mióta Lyngby megindította kommunális információs szolgálatát, de különösen az új könyvtári törvény (1983) óta nem jelent különlegességet a samfundsinformation a könyvtárakban. A könyvtárak azonban újra mag újra újabb vállalkozásokba kezdenek; ezt mutatják a művelődési minisztériumba érkező kérelmek, amelyek a könyvtári alap támogatását igénylik különféle projektekhez. (A könyvtári alap 40%-a az iskolai könyvtárak, 60%-a a közművelődési könyvtárak kísérleteit és fejlesztési munkáit szolgálja, 1988-ben például 3,5 millió dán koronával.)

6.1 Roskilde: információ a gyerek- és ifjúsági könyvtárban

Bár 1983 óta a samfundsinformation kötelező a dán könyvtárakban, de általában kizárólag a felnőttet veszi célba, noha számos helyi és állami döntés közvetlenül érinti a gyerekek és a fiatalok életét. Roskildében arra jutottak, hogy éppen en-

nek a korosztálynak van szüksége segítségre a sokszor nehezen megérthető információ felhasználásához. A könyvtári alaptól 1986/1987-re támogatást kértek és kaptak egy kísérleti projekt kivitelezésére.

A „gyerekinformáció” célcsoportjait ugyan nem rögzítették életkorilag, de egy olyan információs részleget állítottak fel, amelynek anyaga minden korosztály számára hozzáférhető és érthető volt. Az információ tárlásához felhasználtak plakátokat, újságkivágatokat, fényképeket, információs broszúrákat, av-anyagokat és tárgyakat is. (Pl. a „biztonságos fürdőzés” című témához egy mentőfelszerelést kaptak a Vöröskeresztől.)

Két állandó témája volt az információs kiállításnak: „*Olvastad már az újságban?*” és „*Mi történtik Roskildében?*” – az aktuális egyéb témák mellett. A cél az volt, hogy a gyerekekkel megismertessék közösségüket és a rendelkezésükre álló sokfajta lehetőséget. Az egyesületeket felhívták, tartsanak bemutató kiállításokat a könyvtárban, rendezvényeikről pedig folyamatosan tájékoztattak.

A számítógépen vezetett nyilvántartásba az egyesületeken kívül felvették a mozikat, uszodákat, múzeumokat, a város összes játszóterét, jégpályáját (a rájuk vonatkozó információval, pl. jégbiztonság, együtt) is.

A könyvtár azon volt, hogy a hagyományosan egyirányú információfolyamat kétirányúvá tegye, s az érdekeltek között közvetlen kapcsolatot létesítsen.

A projekt lezajlása után – bár nagy érdeklődés nyilvánult meg iránta – a vállalkozást a személyi és anyagi feltételek hiánya miatt nem lehetett folytatni. Az illetékes hatóságok sem mutatkoznak hajlamosnak a korosztályt megszólító információs anyagok előállítására, eltekintve az intő és figyelmeztető jellegűektől. A fiataloknak azonban joguk van arra, hogy informálva legyenek környezetükről. A könyvtár, éppen népszerűsége miatt, alkalmas e feladat elvégzésére, bár kétségtelen, hogy nagy munkát igényel az információk feldolgozása és szóbeli közlése, értelmezése a gyerekek számára.

6.2 Herning és a HELOS-program

A HELOS-program négy község (Herning, Egvad, Lemvig és Struer) vállalkozása, ugyan-

csak a könyvtári alap támogatásával, a számítástechnika speciális feladatokra való alkalmazására. A program célja az volt, hogy tapasztalatokat szerezzenek arra vonatkozóan, mi lehet a könyvtárak szerepe a jövő információközvetítésében, milyen feladatok esnek a könyvtárakra, s ezek ellátásához a politikusoknak milyen feltételekről kell gondoskodniok.

Négy területen próbálták ki a számítástechnika alkalmazását:

- ♦ a gyerekkönyvtárban, ahol egy online használható, válogatott irodalomjegyzéket állítottak be és számítógépes programok és játékok kölcsönzését vezették be,
- ♦ a zenei könyvtárban lehetővé tették a külső adatbázisok használatát, emellett felállítottak egy adatbázist a helyi zenei élet eseményeiről,
- ♦ a helyi vállalkozások részére ingyenes keresési lehetőséget kínáltak a nemzetközi adatbankokban,
- ♦ a lakossághoz szóló kommunális információ nyújtásában.

Ez utóbbi terén többféle adatbázist fejlesztettek ki: a négy résztvevő könyvtár külön-külön épített fel egy-egy bibliográfiai adatbázist a helységekre vonatkozó publikációk feltárására; a központi könyvtár Hemingben a hivatalos kiadványok adatbázisát fektette fel; külön adatbázis készült a helyi egyesületekről és tevékenységükről; végül a helyi eseménynaptárat is adatbázis formájában valósították meg.

Összefoglalás

Gyakran megállapították már, hogy a mai társadalom voltaképpen információs társadalom. A demokratikus társadalom természetes feladatának kell lennie, hogy mindenkinek azonos esélyt biztosítson hozzáférni azokhoz az információkhoz, amelyek az egyénnek lehetővé teszik a demokratikus döntési folyamatokban való részvételt, alapot nyújtanak neki személyes képességei kifejlesztéséhez és egyéni döntései meghozatalához, s kielégítik tudásvágyát.

Nemcsak az állampolgár érdeke, hogy tájékozott legyen a helyi és állami ügyekben, hanem az önkormányzatok és az állam érdeke is. Ezért szervezték meg sok helyütt a kommunális információt. Kiderült, hogy ennek megfelelő helyszíne

a könyvtár, annál is inkább, mert a könyvtárakat törvény kötelezi a samfundsinformation terjesztésére. A nyilvános információ ezért többnyire kellőképpen reprezentálva van, ami kétségtelenül pozitívum. A könyvtárak azonban elsősorban művelődéspolitikai hivatásának kell megfelelnie. Míg a hivatalos szervek politikai célokat követnek, a könyvtárak magától értetődően semlegesnek kell lennie. Ezért nem lehet egyszerűen kritikátlan szócsöve az államnak vagy az önkormányzatnak,

hanem egyidejűleg köteles az alternatív és ellen-
tétés véleményeket is aktívan közvetíteni. Ebben a tekintetben azonban még sok könyvtárban hiányosságok mutatkoznak, mivel a helyi információ beszerzése, feltárása és közvetítése sokkal nagyobb ráfordítást igényel.

Az információterjesztés területén azonban a könyvtárnak nem kell magányos harcosnak maradnia: az önkormányzattal és különféle szerveivel való együttműködés kívánatos is, lehetséges is.

Könyvtárügy Dániában

Vitiello, Giuseppe

Ma a dán könyvtárügyben (ahol erős hagyományok élnek együtt az új jelenségekkel) három alapvető könyvtártípus van: közkönyvtár, iskolai könyvtár, illetve felsőoktatási könyvtár, valamint tudományos és szakkönyvtár. Ez nem is annyira a dán, inkább az általános skandináv fejlődés eredménye, ám a dán könyvtári világban a specializáció még kevésbé domináns gondolat. Jó példa erre a kereskedelmi tájékoztatás, a business information megjelenése és növekvő népszerűsége a közkönyvtárakban.

A dán nyomdákat 1927 óta kötelezi törvény kötelezpéldányok szolgáltatására (szinte minden termékükből), a külföldön előállított dán kiadványt a kiadó szállítja, s a rendszer nagy hatásokkal működik. Teljes kötelezpéldánysort kap a koppenhágai Køngelige Bibliotek (Királyi Könyvtár) és az aarhusi állami és egyetemi könyvtár. A Királyi Könyvtárral egyesült koppenhágai egyetemi

---

A szerző „*Il sistema bibliotecario Danese*” c. (Accademie e Biblioteche d'Italia. 43. (1.) 1992. Marz. pp. 64-81.) tanulmányát Mohor Jenő tömörítette.

---

könyvtárnak válogató joga van. 1989-es adatok szerint kötelezpéldányként 11 360 monográfia, 350 zenei nyomtatvány (partitúra), 700 térkép és ezer körüli plakát és más grafikai nyomtatvány érkezett be. A beérkező mennyiség évente közel azonos, a beszállítás teljessége 90% körüli. Az audio-anyagot fizetett kötelezpéldányként szerzi be az aarhusi könyvtár multimédia-központja (ez évi kb. 1300 darabot jelent), egyébként a nem hagyományos dokumentumokra még nem vonatkozik jogszabály. A kötelezpéldány-rendelet megfelelő kiterjesztésére most készülnek, mintaként a friss norvég szabályozás kínálkozik. Az aarhusi multimédia-központ (megtérítve a rögzítés költségeit) gyűjteményt épít az állami tv-csatornák műsorából, melyet a helyi adók anyagából való válogatással egészít ki.

A nemzeti bibliográfiát a Királyi Könyvtárral közösen a Dansk Bibliotekscenter (DB) gondozza. A DB kereskedelmi alapon álló önálló intézmény, ám állami szubvencióban is részesül, profitját pedig csak új szolgáltatások fejlesztésére, illetve a meglévők jobbítására fordíthatja. A DB gondozza a könyvek, hangrögzítések, avanyagok és a filmek, a királyi könyvtár pedig az időszakos kiadványok, a térképek, a zeneművek nemzeti bibliográfiáját és a Dania Polyglotta című patriotika-bibliográfiát. A DB állami támogatása a bibliográfiai kéziratok előkészítését fedezi, a kiadvány előállítását, terjesztését a bevételt terheli. A

bibliográfiai adatok nyomtatott, mikrofiche, offline és online (BASIS) formában egyaránt hozzáférhetőek. A királyi könyvtár által létrehozott rekordokat a REX adatbázis tartalmazza, míg a nem hagyományos dokumentumokról az aarhusi SOL adatbázis tájékoztat.

A tudományos és szakkönyvtárak közül első helyen a *Királyi Könyvtár*, Dánia nemzeti könyvtára említendő, melynek története az egyetemi könyvtár 1482-es és a királyi könyvtár 1653-as alapításáig nyúlik vissza. Az 1990-es statisztika szerint közel 3,5 millió kötetel, 156 ezer kézirattal, 240 ezer nyomtatott zeneművel, közel 170 ezer mikroformátumú és 252 ezer kartográfiai dokumentummal rendelkezett. 315 munkatársa közül 144 a felsőfokú végzettségű. Összesen 418 ezer dokumentumot forgalmaztak, ebből 245 ezer kölcsön, 43 ezer fénymásolatban, 130 ezer pedig az olvasóteremben került a használókhoz (mindebből 30 ezer eredeti és 1500 fénymásolat a könyvtárközi kölcsönzés részesedése).

A könyvtár négy nagy egységből áll. Nemzeti könyvtárának gerince a több mint egymillió kötetes dán részleg, mely egyúttal nordika-gyűjtemény is, továbbá a dán teológia, a humán és társadalomtudományok szakgyűjteménye is. Itt készül a már említett Dania Polyglotta, és ez a részleg a nemzeti ISSN központ.

A könyvtár egyetemi részének három összetevője van: a 39 szakgyűjteményben összesen 1 370 000 kötetet tartalmazó külföldi részleg, az 1482-ben alapított, ma félmillió kötetes Fiolstroede Egyetemi Könyvtár, melynek humán- és társadalomtudományi gyűjtőköre mellett 1938-ig igen erős természettudományi és orvosi jellege volt, és az Amager Egyetemi Könyvtár, jelenleg százazres állománnyal, az egyetemi kutatómunkát támogató feladatrendszerrel, a dán periodikumok mikrofilmgyűjteményével, számos online és CD-ROM adatbázis elérési lehetőségével.

Önálló nagy egységként tartják számon az olvasószolgálatot, és végül a könyv- és sajtómúzeum (konzerváló és restauráló tevékenységével, 4500 inkunábulumával, 6500 könyvével a 16.sz. első feléből, továbbá jelentős könyvtörténeti szakgyűjteményével) teszi teljessé a dán nemzeti könyvtárat.

Az aarhusi könyvtárat 1902-ben a királyi könyvtár duplumaiból, általános könyvtárként hozták létre, ám az egyetem 1928-as megalakulása nyomán annak irányában fejlődött tovább. A ma kétmillió kötetes, több, mint félmillió av-doku-

mentumot tartalmazó könyvtár az állami könyvtárak könyvtárközi kölcsönzési központja is, melyeket a SOL (Statsbibliotekets Online-katalog) rendszer köt hálózatba.

Koppenhága és Aarhus mellett az 1970-es évek végén alakult még néhány egyetemi központ: Odense, Roskilde, Aalborg és Esbjerg, közülük Odense kap állami támogatást, a többi könyvtár anyagi helyzete teljes mértékben az egyetemről függ.

1990-ben Dániában 181 egyetemi (központi, kari és intézeti) könyvtár volt, összallományuk több mint 34 millió bibliográfiai egység. A kölcsönzött kötetek száma közel hárommillió négyszázezer, ebből 2,5 millió eredetiben. 3 millió körüli a helyben használt dokumentumok száma, a kölcsönzések kb. egy tizede könyvtárközi kölcsönzés. Az egyetemeken 731 kvalifikált és 834 egyéb munkatárs dolgozott a könyvtárakban.

A *közkönyvtárak* első, 1920-ból való szabályozása is már az intézményi autonómia és a kooperációs rendszerek gondolatát hordozza, s e téren nem kellett, hogy változást hozzon az 1985 és 1990 között megjelent új szabályozás-sorozat, mely ma a dán közkönyvtárak működési keretét alkotja. E szabályozás értelmében a közkönyvtárak célja az ismeretek (a tudás) terjesztésének, az oktatásnak (nevelésnek) és a kultúrának (a kulturáltságnak) elősegítése, tájékoztatás a község és az állam tevékenységéről, működéséről. A közkönyvtárnak legyen zenei részlege, nyújtson megfelelő szolgáltatásokat a gyerekeknek, és azoknak a felnőtteknek, akik nem tudják a könyvtárat felkeresni. Az irodalom igen széles körét kell nyújtaniuk, mind színvonalban, mint tematikában tág határok között. A válogatás nem lehet sem vallási, sem erkölcsi, sem politikai tartalmi szempontú, kizárólag a minőség (színvonal) és az aktualitás számíthat. A közkönyvtárba való belépés bármely korú személy számára ingyenes. Minden község köteles mind a gyermek, mind a felnőtt lakosság részére közkönyvtárat fenntartani, mely a helyi közösség információs központja is, s egyúttal az országos könyvtári rendszer része.

Az 1990-es adatok 34 millió könyvről, közel félmillió av-dokumentumról és kétmilliót közelítő zenei dokumentumról tudósítanak, amit a dán közkönyvtárakban 5700 (közülük 2338 kvalifikált) munkatárs kezel, illetve forgalmaz. Egy dán állampolgár átlagosan 15 könyvet kölcsönöz évente (tízet, ha felnőtt, negyvenkettőt, ha gyerek). A közkönyvtári rendszer figyelemmel van az emig-

ráns nyelvi kisebbségekre, sőt, van egy 63 ezer kötetes központi emigránskönyvtár is.

A legutóbbi idők gazdasági visszaesése Dániában is hat (ám nem egyformán az egyes kisebbségekre, s így egyenlőtlen fejlődéshez vezet). Itt, ahol az ország lakosságának 55-60%-a könyvtárhasználó, a könyvtár nemcsak racionalizál és optimalizál, hanem új közönséget és új piacokat is próbál meghódítani. Itt érdemel említést a „business information”, és a hangoskönyvek növekvő népszerűségének könyvtári nyomkövetése, továbbá a közkönyvtári tárolókönyvtári program.

A szakkönyvtárak első koordinációs fórumukat a DANDOK-ban (az Oktatási Minisztérium tudományos és műszaki információs tanácsadó szerve) találták meg, amely az 1986-ban létrehozott Országos Könyvtárosi Hivatallal együtt a könyvtárügy, a kutatás és fejlesztés terén a kormány tanácsadója, a szakkönyvtári tevékenység koordinátora és e téren projektek elindítója. A közkönyvtári koordinációt először egy 1975-ös tervezet érintette, amely a köz- és a szakkönyvtárak egységes igazgatóságát javasolta létrehozni, ám ennek az utóbbiak részéről igen kedvezőtlen volt a fogadtatása, így az említett Hivatal, majd -friss, 1990-es fejleményként - a szakkönyvtári tanácsból és a több mint hetven éves állami közkönyvtári felügyeletből létrejött a Statens Bibliotekstjeneste (SB), az Országos Könyvtári Hivatal, mely küldetésének tekinti a különféle típusú könyvtárak közötti együttműködés elősegítését. Fontos szerepet játszik e téren az 1984-ben létrehozott Foskningsbibliotekemes edbkontor (FEK), mely ma a SB egyik részlege, és országos méretű programot dolgozott ki a retrospektív katalógizálás érdekében. Sikeresnek ígérkező kísérleteket folytat a külföldi kiadványok központi katalógusának gépre vitelével (a nyomtatott változat oldalait Kurzweil, a cédulákat Fujitsu scannerrel és a német IBS szoftver segítségével olvassák be). Bár a Dansk Bibliotekscenter feladatkörébe nem tartozik, mégis van szerepe az együttműködésben, hiszen a nemzeti bibliográfia előállítására és terjesztésére mellett több mint háromezer dán könyvtárnak nyújt segítséget és központi szolgáltatásokat az állománygyarapítástól a könyvtári kötésig.

A már említett FEK a gondozója a tudományos és szakkönyvtárak számítógépesítési programjának, az osztott katalógizálást is megcélzó ALBA/SAMKAT-nak. Az ALBA voltaképpen az egyetemi könyvtárak központi lelőhely-kataló-

gusa, melybe 50 könyvtár online, a többség viszont kötegelten küldi be adatait (240 ezer, illetve 1.5 millió rekordot). Jelentős mennyiséggel növekszik az adatbázis a dán nemzeti bibliográfia, a British Library és a Library of Congress rekordjaiból, így 1991 májusában 4.5 millió rekordot tartalmazott. Az Unisys 2200/444 (OS1100) gépen működő rendszer használói több mint hatvan százalékban az egyetemi könyvtárak, és közel azonos mértékben használják a közkönyvtárak, magáncégek könyvtárai és a külföldi (elsősorban svéd) gyűjtemények. (Az adatbázis használata lelőhely-megállapításra nem ingyenes: óránként 40 dán koronába kerül - természetesen nem az előállításában is részt vevő intézményeknek.)

A közkönyvtárak számítógépesítése terén az első lépéseket a központi cédulaellátást is biztosító DB tette, sikerrel hozva létre két COM-katalógust még 1974-ben. A nyolcvanas évek nagy példája az amerikai, OCLC-típusú hálózat volt. Ennek mintájára jött létre az iskolai és a közkönyvtárak közös adatbázisa, a BASIS, mely 1989-re 10 különböző típusú könyvtári rendszert kötött össze, és hatalmas adatforgalmat bonyolít. Az új fejlemény itt is a plurális rendszerek és a helyi autonómia irányába mutat: éppen a BASIS eredeti létrehozói közül néhányan fejlesztik azt a független rendszert, amely elsősorban a helyi, anyaintézményi IBM-mainframe gépekhez kötődő könyvtárak igényeire van figyelemmel. A közkönyvtárak meghatározó számítógépalkalmazása mégis a BASIS, amely felső szintjén mindenki számára hozzáférhető központi katalógus és lokalizációs műszer, következő szintjén a használó könyvtár saját raktári jelzetét is tartalmazza. Harmadik szintjén pedig, bár önálló könyvtárközi kölcsönzési modullal nem rendelkezik, mégis nemcsak a keresés, hanem a forgalmazás eszköze is.

A jövőt a DB és a FEK együttműködése rajzolja ki: a DANBIB-terv olyan POSIX(UNIX) alapú, a már létező rendszerekkel illeszthető, a helyi rendszer kiválasztásában szabadságot hagyó, hordozható és a fontos nemzetközi szabványokkal konform rendszert céloz meg, amely az OSI-szabvány irányába fejlődő DENet (egyetemi) hálózaton futhat majd. Lehetővé teszi az ALBA/SAMKAT hálózatról a könyvtárközi kölcsönzési kérések továbbítását a helyi rendszerekhez, a fejlettebb OPAC rendszerek kialakítását, és elősegíti a helyi katalógusok retrokonverzióját is.

Mi a feladata az információtudománynak? Filozófiai reflexió

Capurro, Rafael

Bevezetés

A latin „*informatio*” fogalom, amely a görög ontológia és episztemológia „typosz”, „idéa” és „morphé” fogalmaiban gyökerezik, a XVI. századtól elvesztette mindezen jelentéseit, és a modern nyelvekben ma is használatos értelemben terjedt el. Az ontológiai jelentés – formát adni – elveszett. Paradox módon *Shannon* és *Weaver* formalizált elméletük alapjává az információ episztemológiai értelmezését tette, és explicit módon figyelmen kívül hagyta a szemantikai és pragmatikai konnotációt. Az információ kifejezésévé vált minden olyan folyamatnak, amely által valami változik. A kibernetika és a számítógéptudomány közvetítésével a fogalom inflációs behatolásának lehetünk tanúi számos tudományba (fizika, biológia, pszichológia, szociológia). Az eredmény kaotikus „vita” a két szélsőség, az antropomorfizmus és a redukcionizmus között. *Schrader* (1986) az információ fogalmának 134 értelmezését sorolja fel. Azt is megfigyelte, hogy az információtudomány meghatározásában jóformán semmi hivatkozást nem találunk az információ negatív formájára, a dezinformációra, s annak származékaira: a hazugságra, propagandára, félrevezetésre stb. Ez az „információs ember” naív modelljéhez vezet.

Az biztosnak tűnik: az információ fogalma az információtudományban kizárólag az emberi szférára vonatkozik. Ez implicit visszautasítását jelenti az információtudománynak mint szupertu-

A szerző „*What is information science for? A philosophical reflection*” c., a COLIS* konferenciára készült tanulmányát **Fülöp Géza** tömörítette.

dománynak, amely az információval a valóság minden területén foglalkozik.

Az információtudomány alapfogalma nem az információ, hanem az ember. A főbb paradigmákat vizsgálva kiderül, hogy léteznek bizonyos ontológiai előfeltételek, amelyek részben a görög, részben a modern filozófiában gyökereznek. A filozófiai hermeneutika és az analitikus filozófia kialakulása új utakat nyitott az információtudomány számára is.

A szerző először három fontosabb ismeretelméleti paradigmát ismertet. Ezek egyrészt az információ szubsztanciális felfogásán, másrészt a szubjektum és objektum modern megkülönböztetésén alapulnak. Ezután a szerző a „kognitív fordulatnak” nevezett szemléletváltást tárgyalja. Az új szemlélet az információnak a tudattól független szubsztanciaként való felfogását és az emberi gondolkodás jelenségeit vizsgálja, amelyek elengedhetetlenek az információ meghatározásához, de nem veszi figyelembe az emberi lét pragmatikus dimenzióit.

A továbbiakban egy kiegészítő „pragmatikus fordulat” mellett érvel, arra hivatkozva, hogy az információ az emberi lét alapvető dimenziója, amely nem szubsztancia jellegű. Ezért azt a kérdést, hogy „*Mi az információ?*” (mely az információ szubsztanciális jellemzőit tételezi) azzal kell helyettesíteni: „*Mi a feladata az információtudománynak?*”

Ez a perspektíva megváltoztatását jelenti a pragmatikus és retorikus perspektíva irányában.

Kritikai megjegyzések az információtudomány három fő paradigmájához

A pozitívista, vagy ahogy *Winograd* és *Flores* (1986) a racionális tradíciót követve az információtudomány, az informatikához hasonlóan, az in-

* COLIS – Conceptions of Library and Information Science: Historical, Empirical and Theoretical Perspectives. August 26-28, 1991. The University of Tampere

formációt az „objektív” „külső valóságban” létező valaminek tekinti. Ez a szemlélet jellemzi a három fő paradigmát: a reprezentációs, a forrás-csatorna-vevő és a platonisztikus paradigmát. Mindhárom a megismerő szubjektumot az információnak nevezett valamivel való interakciójában vizsgálja.

- ♦ A *reprezentációs paradigma* szerint az ember a külső realitás megismerője, megfigyelője. A szubjektum a megismerés folyamatában a dolgokat az agyában történő reprezentálás révén asszimilálja. Ezek a reprezentációk feldolgozásuk, kódolásuk után átadhatók más elméknek, és/vagy raktározhatók, feldolgozhatók gépekben. Az emberi lények biológiai információfeldolgozók. Az információ kódolt mása a valóságnak. Ezen az alapon az információtudomány az információ ábrázolásával (reprezentálásával), kódolásával és ésszerű felhasználásával foglalkozik.
- ♦ A *forrás-csatorna-felhasználó paradigma* az emberi kommunikáció jelentését metaforának tekinti, amelyet a valóság különböző szintjeire alkalmaz. Amikor az emberek, vagy más források és vevők kommunikálnak, információt cserélnek. Hogy a vevő megértse a küldött üzenetet, az adóval közös jelkészlettel kell rendelkeznie. Az információcsere csak az üzenet struktúrájával való viszonyában értelmezhető. Ebben az esetben „szintaktikus információról” beszélünk. A kibernetika a forrást és a vevőt dinamikusan kapcsolja össze.

Ezeknek a premisszáknak az alapján az információtudomány elsősorban az információnak a vevőre tett hatásával foglalkozik. A vevők egy időben információkeresők és -felhasználók saját problémáik megoldása érdekében.

- ♦ A *platonisztikus paradigma* az előzőekkel ellentétben nem a megismerő szubjektumból indul ki, hanem keres valamit, ami maga az „információ önmagában”. Ez annak az emberi megismerésnek a szférája, amely nem biológiai, szociológiai, pszichológiai folyamat, hanem amely objektívizálódik nem emberi hordozókban. Paradox módon ezt „materialista platonizmusnak” nevezhetjük.

A paradigma idealista változata a tudást olyan objektív dolognak tekinti, amely nincs anyagi

hordozóhoz kötve. Az információtudomány elsődlegesen az információ világát önmagában tanulmányozza. Az információnak ugyanaz az ontológiai státusa, mint a logika törvényeinek a gondolkodás folyamata pszichológiai vagy biológiai leírásában. Megoldatlan marad ezen „világ” és a megismerő szubjektum „világa” közötti kapcsolat kérdése.

A „materialista változatban az információ tudományág, az információt csak annyiban tanulmányozza, amennyiben az az agytól független hordozóhoz van kötve (dokumentumok, elektronikus jelek stb.)”. Az „idealista” változat úgy tekinti az információt, mint objektív, de nem anyagi entitást.

Mindhárom paradigmának nagy tradíciói vannak az eszmék történetében, de a modern filozófiában tovább fejlődtek – a megismerő szubjektumnak mint egyfajta szubsztanciának a megismerés objektumától való elválasztása révén.

A „kognitív fordulattól” a „pragmatikus fordulatig”

A „kognitív fordulat” az információtudományban a hetvenes évek elején ment végbe (Kunz/Rittel, 1972), és Belkin (1982) ASK-elmélete (ASK = Anamalous State of Knowledge – a tudás rendellenes állapota) teljesítette ki. Ez az elmélet nem egyszerűen a megismerő szubjektumról beszél az információkeresés folyamatában, hanem a „tudás anomáliás állapotáról”. A tudó eredetileg nem-tudó. Ez a szókrateszi, s ugyanakkor hermeneutikai szemlélet. A nem-tudó ugyanis részleges tudó, vagyis kérdező, akinek a kérdései olyan „konceptuális tudáson” alapulnak, amely része a „felhasználó világnak”. Ezeknek a fogalmaknak az affinitása a hermeneutika bizonyos alapfogalmaihoz nyilvánvaló, és nagyon korán kimutatták (Hollnagel, 1980). A „kognitív fordulat” ahelyett, hogy kiindulópontnak venne egy objektív valamit, az információt és annak kapcsolatát egy redukcionista módon szemlélte „küldővel” vagy „vevővel”, ami általános minden élő és nem élő rendszerben, az emberi megismerő és a potenciális ismeret közötti intrinszc (zajmentes, szennyeződésmentes) kapcsolatra kérdez rá. Ugyanakkor a „kognitív fordulat” elvezet a tradicionális paradigmákhoz, de ez is a modern objektum/szubjektum kettősségén alapul.

Brookes például Popper ontológiájára alapozva, javasolta az információtudomány kognitív

megalapozását (1980-81). Kidolgozta az információtudomány alapegyenletét, amely szerint az információ módosítja az ismeretstruktúrát. Az információ mint „extra-fizikai identitás csak a kognitív (mentális vagy információs) térben található meg”. Ez a platonai paradigma idealista változata. Másrészt *Brookes* a szubjektív és objektív tudás interakcióját úgy tekinti, mint ami a tudásstruktúra új információ által okozott változásában tükröződik. A hermeneutika a tudás felépítése és megosztása kérdéseinek új megközelítését adja, s ezek végeredményben az információtudomány alapkérdései is. Az információtudomány kognitív szemlélete szerint az információ intrinszc kapcsolódik az emberi tudás struktúrájával (*Belkin*, 1990). A szerző rámutat azokra a nehézségekre, amelyek akkor jelentkeznek, amikor a modern episztemológia szubjektív/objektív dichotómiáját eleve bizonyosnak vesszük. A hermeneutika egyik megközelítési módja az ember és világ közti kapcsolat holisztikus szemlélete. Ez társadalmi és pragmatikus megközelítés.

Az egzisztencialista megalapozású információtudomány arra a tételre épül, hogy alapvetően nyitottak vagyunk (nem vagyunk bezárva saját szubjektumunkba), megszólíthatók vagyunk. A kommunikáció, mint a közös világ megosztása, sajátos vonása a mi világban való létezésünknek. Az információ az egzisztencialista hermeneutika értelmében a közös világ tematikai és szituációs megosztását jelenti. Ilyenformán nem a reprezentációs folyamat végterméke vagy valami, ami egyik agyból a másikba szállítódik, hanem a mi, világban másokkal együttélésünk egzisztenciális dimenziója. Az információ, pontosabban a megosztott közös világ előzetes „pragmatikus” megértésének artikulációja. Ez a megelőző megértés jórészt néma marad, még akkor is, amikor mi írott vagy beszélt formában pontosan artikuláljuk, mivel adva lévén véges létünk, soha nem tudjuk teljesen explicitté tenni. Az emberi tudás mindig tapogatózás. A megszokott tudást (az információt) hermeneutikailag kifejezve mindig korlátozott látóköreinkre vonatkoztatjuk (*Wittgenstein*, 1984).

A kognitív fordulat az információtudományban az emberi lét pragmatikus oldalát feltételezi, anélkül, hogy ezt explicitté tenné. Ez a pragmatikus dimenzió nem az elmélettel szembe állított gyakorlat, mivel a cselekedeteinkben nem nélkülözünk minden előzetes tudást, hanem rendelkezünk bizonyos információval, megosztjuk a létezés közös hátterét, fel nem fedezett lehetőségeit.

A szerző az információt, mint az információtudomány alapfogalmát, ebben az egzisztencialista értelemben tárgyalja.

Az információ egzisztencialista értelmezésben nem egy mentális ésszel kapcsolatos fogalom, hanem a mi pragmatikus létezési módunkat fejezi ki. Amikor azt mondjuk: információt tárolunk, cserélünk, visszakeresünk stb., úgy teszünk, mintha az információ valahol „kívül” lenne. De épp ellenkezőleg, mi vagyunk ott, akik megosztjuk a közös világot, és így képesek vagyunk explicit módon, részleges közlés folyamatában megosztani másokkal megértésünk feltételeit s korlátait.

A tudományos megismerés az a terület, amelyen a közös „elő-megértés” megteremtése önmagában lényeges cél. Nem véletlen, hogy az információtudomány kezdetől a tudományos, vagy általánosabban a szakmai ismeretek technikai manipulációját tekinti a megosztott ismeret, azaz információ pragmatikus modelljének.

A pragmatikai fordulatot *Roberts* (1982), *Wersig* és társai (1982, 1985) javasolták. *Roberts* behaviorista szempontból közelítette meg az „információs embert”, *Wersig* pedig „szereplőket” vizsgált „problematikus helyzetben”. *Wersig* szerint „a problémák racionális kognitív kezelése” a racionalizálás kérdésének csupán egyik aspektusa. Az információs ember nem választható el a sajátos helyzetektől, amelyekbe szociálisan és pragmatikusan bele van ágyazva, kognitív funkciójában pedig az esztétikai és etikai embertől. Ezek az eszmék elvezetnek az információtudomány hermeneutikai és retorikai megalapozásához.

Ahogy a „*Mi az információ?*” kérdés valaminek a szubsztanciális jellegzetességeit kutatja, de az információ, mint az emberi lét egyik dimenziója, nem szubsztancia, ezért perspektívaváltással azt kell kérdeznünk: „*Mi a feladata az információtudományoknak?*” A nyitott lehetőségek pragmatikus területei megosztott kontextusok, a szónak nyelvészeti értelmében is (kon-textus), azaz tematikusan megosztott elő-megértés. Az információtudomány célja, hogy tárgyává tegye ezt a „kontextuális” dimenziót, figyelembe véve elsődlegesen a kommunikáció összes technikai formáit, mint az „élet más formáinak” részét. Az információtudomány tematikájának ilyen meghatározása megvalósítható formális-metodológiai, kulturális-történelmi vagy „pragmatikus” perspektívában. A szerző az első esetben heurisztikáról

(„ars quaerendi”), a második esetben hermeneutikáról beszél. Az információkeresés minden módszere az elsőhöz tartozik és lényeges része az információtudománynak. Ám a pusztán formális szemlélet mellőzi az egzisztenciális alapokat, azaz a kulturális, történelmi, gazdasági dimenzióknak a szükséges tematizálását, amelyek előfeltételei az információátvitel, -visszakeresés, -csere megértésének. Egy olyan információgazdaság, amely az információt csereértékre egyszerűsíti le, és nem veszi figyelembe az élet különböző formáit, amelyekre alapozódik, éppoly veszélyes, mint a természet vak kizsákmányolása. Az eszközök tervezésébe – ahogy *Winograd* és *Flores* megjegyzi (1986) – beletervezük az „életutakat”. Ez a szerző szerint olyan alapvető szemlélet, amely messzemenő kihatásokkal jár azokban az információtudományos kutatásokban.

Figyelembe véve a metodikai és pragmatikai aspektust, a heurisztikus és hermeneutikus információ egységét, az információtudományt a retorika résztudományának tekinthetjük.

Végső megjegyzések: az információtudomány mint retorikai diszciplína

---

Arisztotelész a retorikát nemcsak a nyelvészeti-módszertani diszciplínákhoz kapcsolja, mint a logika, dialektika és topológia, hanem az etikához és politikához is. A retorika klasszikus felosztása (*Schlüter*, 1978) három tárgykört foglal magába, amelyek megfelelnek három emberi képességnek: tanítani, informálni (ez az értelemre vonatkozik); befolyásolni/megmozgatni (ez az akaratra és érzésekre vonatkozik); tetszeni (az érzéki és testi percepcióra vonatkozik).

A jó beszéd jellemzői: egyértelműség, egyszerűség, adekvátság.

Könnyen belátható, hogy az informatív beszéd negatív formája, amelyről *Schrader* beszél, nem tekinthető az információtudomány lényeges részének, mindaddig, amíg ezt a tudományt nem tekintjük a retorika résztudományának. A retorika hármass felosztása nem akarja elválasztani az informatív és deliberatív (megfontolt, megvitató) beszédet a többi formájától, sem ezt az egészet elszigetelni az etikától és politikától. Az összefüggések illusztrálására a mi területünkön elég, ha az adatbiztonság kérdésére, a marketing-tevé-

kenységre vagy a felhasználóbarát rendszerek kifejlesztésére utalunk. A tisztán informatív beszéd ideológiája figyelmen kívül hagyja a retorikai gyökereket. Sok úgynevezett információs rendszer ideális nyelv pre-kognitív, sőt pre-pragmatikus, utópikus szemléletének maradványa, habár (vagy pontosabban mivel) a mi tudományunk „gyakorlati” tudománynak tartotta magát, azaz olyannak, amelynek nincs szüksége elméletre. A formális metodológiai kérdések közül, amelyeket a retorika alapján tanulmányozni kell, különösen fontos az informatív beszéd technikai, „mesterséges” magvalósításának vizsgálata. A retorika és topika valóban alapvető szerepet játszik a hipertext adatbázisok felépítésében (*Wallmannsberger*, 1990). Mert ahogy *Wallmannsberger* megjegyzi, az emberi tudásnak egy olyan koncepciója, amelyben az analógia és a valószínűség kulcsszempontok, melyek a nonlinearitást és az asszociativitást feltételezik. Ellentétben az információ kontextustól és környezettől, szituációtól független felfogásával, a hermeneutikai-retorikus szemlélet hangsúlyozza az információ kontextuális jellegét (beleértve a kulturális, esztétikai, etikai és politikai dimenziókat is). A „pragmatikai fordulat”, ahogy azt a filozófiában a hermeneutika és *Wittgenstein* véghez vitte, döntően befolyásolta a mi tudományunkat. Valóban ma már nem lehet egy hipertext adatbázist vagy más intelligens rendszert kiépíteni anélkül, hogy figyelembe ne vennénk a dialektikai, topikai és retorikai alakzatokat. A retorika alapján lehet kapcsolatot teremteni a technológiai közvetítés és az etika és politika között.

A kérdés, hogy mi a feladata az információtudománynak, retorikai kérdés olyan értelemben, hogy az információtudomány a retorika részterülete és kettős kötődésű metodológiát implikál. Önvizsgálatot kell végrehajtani mind formális-interpretatív, mind kulturális -történelmi értelemben. El kell kerülni a kísértést, hogy az információtudomány tisztán technikai heurisztikává vagy az etikát és a politikát felölelő metadiszciplínává váljon.

Mint a retorika résztudománya, a többi deliberatív technikához tartozik. Mint azoknak a része különbözik a beszéd irodalmi és jogi formáitól, de bizonyosan magába foglalja a meggyőzés és gyönyörködtetés aspektusait. Ezek az aspektusok valóban lényegesek, ha az információtechnológiától azt várjuk, hogy részévé váljon mindennapi életünk formáinak.

Szemle

„A magyar nemzeti bibliográfiai rendszer leg-fájdalmasabb fehér foltjának eltüntetése tehát megkezdődött.” Így sóhajtott fel Szentmihályi János 12 éve, amikor a 7. kötetet, a ciklus elsőként megjelent darabját ismertette. Most, miután az OSZK Retrospektív bibliográfiai osztályán készült utolsó, tételeket regisztráló 4. kötet is a kezünkben van, örömünk kettős. Egyrészt annak örülhetünk, hogy az Előszóban² ígért megjelenési időtartamot eddig csak két évvel lépték túl. Másrészt nagyon elégedettek lehetünk a munka egyenletes, megbízható színvonalával. Véleményünk egyformán érvényes az 1980-1984 között Komjáthy Miklósné által szerkesztett, majd az ő nyugalomba vonulása után, 1985-től Kertész Gyula szerkesztői irányításával készült kötetekre. A „két félidő” közötti kapcsolódás törésmentes: sem az eredeti koncepció, sem a megvalósítása nem szenvedett csorbát. Minden kötetnek volt bizonyos visszhangja a szaksajtóban és a hírlapokban egyaránt. Szükségesnek is éreztük, hogy a jegyzeteinkben röviden bemutassuk az előkészületek irodalmát, és leírjuk a recenziókat.³ A vállalkozás méreteihez, tudományos jelentőségéhez viszonyítva elég szerény ez a lista, de már hozzászokhattunk: akármilyen fontos bibliográfia kevesebb érdeklődést vált ki a megjelenésekor, mint egy közepes lexikon. A világ már csak így megyen...

A kötetek előbb felsorolt adataiból első pillanásra látszik, hogy az ETO szerint tagolt ciklus kiadása nem a főtáblázat sorrendjéhez igazodott, hanem az OSZK feladatrendszerét követte. Először az irodalomtudomány és a szépirodalom (1980, 1981), majd az általános művek, filozófia, vallás (1983) és a társadalomtudományok (1984, 1985), illetve a művészet, földrajz és a történettudomány (1989) került ki a műhelyből. Utoljára maradt a természettudományi, műszaki, orvosi és mezőgazdasági műveket regisztráló rész (1992). Sürgetjük, hogy hamarosan jelenjen meg a 8. kötet is, amely a pótlásokat és a betűrendes mutatót adja közre. Ezzel – bízunk benne, nem túl sokára – befejezetté válik a közelmúlt egyik legnagyobb, imponálóan gazdag bibliográfiai kiadvány-sorozata.

Amikor – egy kicsit büszkélkedve – „félkézzel kinyomjuk” a ciklusbibliográfia legutóbbi kötetét,

Az itt ismertetett könyvek az OSZK KMK Könyvtártudományi Szakkönyvtárban hozzáférhetők.

MAGYAR KÖNYVÉSZET

1921—1944

A Magyarországon nyomtatott könyvek
szakosított jegyzéke

ORSZÁGI
ÉS ORSZÁGOS TUDOMÁNYI KÖNYVTÁR

I.
ÁLTALÁNOS MŰVEK—FILOZÓFIA—VALLÁS

A Magyarországon nyomtatott könyvek szakosított jegyzéke.¹ Közreadja az Országos Széchényi Könyvtár. (Szerk. Komjáthy Miklósné és Kertész Gyula.) Bp. 1980-1992.

1. köt. Általános művek. Filozófia. Vallás. 1983. 841 p.
2. köt. Társadalomtudományok 1. Társadalom. Politika. Közgazdaságtan. 1984. 608 p.
3. köt. Társadalomtudományok 2. Jog. Közigazgatás. Népjólét. Pedagógia. Néprajz. 1985. 715 p.
4. köt. Természettudományok. Orvostudomány. Technika. Mezőgazdaság. 1992. 770 p.
5. köt. Művészet. Sport. Földrajz. Életrajz. Történelem. 1989. 787 p.
6. köt. Nyelvészet. Irodalom. 1981. 540 p.
7. köt. Magyar irodalom. 1980. 647 p.

önkéntelenül eszünkbe jut annak előtörténete is. Arról a munkáról van szó, amelyet *Fitz József* igazgatása idején (1934-1945) végeztek el, és amelyről szívesen olvastunk volna többet is az első kötet előszavába foglalt 13 sornál.⁴ Többet, hiszen tulajdonképpen erre az alapra épült ez a korszakbibliográfia. Érdekelt volna, hogy milyen mértékben bizonyult valóban alapozó jellegűnek, módszerek tekintetében időtállóan az 1930-40-es évek tevékenysége. Egyébként is jelentősebbnek kell tartanunk ezt az időszakot – *Fitz József* főigazgatói évtizedét – tárgyunk szempontjából. Főként azért, mert ekkor kezd a nemzeti könyvtár tevékenységébe szervesen beilleszkedni a nemzeti bibliográfia. Amit az Előszó az 1945-1960-as ciklusbibliográfiára vonatkozóan megállapít, érvényes harminc évvel korábbra is: „a ... magánkezdeményezésekből született bibliográfiák után már a nemzeti könyvtár vállal-

kozása volt⁵ mind a nagyszabású terv, a címanyag összegyűjtésének megindítása, az 1936-1941 közötti éves könyvészetek, mind az 1911-1920-as évek magyarországi önálló kiadványait regisztráló bibliográfia, és jónéhány, szintén a nemzeti bibliográfia rendszeréhez tartozó összeállítás (zeneművek, térképek, időszaki sajtó) megjelentetése. (Igazolásunkra valamennyi ott sorakozik az 1. kötetben.) Ez több mint terv és anyaggyűjtés. Képletesen szólva: Ekkor ültették el azt a diófát, amelynek gondozása, gyümölcseinek betakarítása és értékesítése az OSZK-ban dolgozó bibliográfusok nemzedékeinek elsődleges feladatává érett az évtizedek során. Itt kell elmondanunk, hogy főigazgatóhelyettesként *Sebestyén Géza*nak volt meghatározó szerepe a retrospektív bibliográfia továbbfejlesztésében, szerkezetének és szerkesztési módszereinek modernizálásában. Ez a mechanizmus személyes közreműködésével alakult úgy, ahogyan az az 1945-1960-as évek könyvtermését regisztráló kötetekben tanulmányozható.

Elsősorban az OSZK állományára támaszkodik a ciklusbibliográfia, de saját cédulagyűjteményük teljességét a debreceni, pécsi, szegedi egyetemi, a Pannonhalmi Főapátsági Könyvtárban és a Tiszántúli Református Egyházkerület Nagykönyvtárában is ellenőrizték. Az így nyert kiegészítések a háborús évek tételeit gyarapították, további összevetéseket a hatalmas arányok menet közben nem is tettek volna lehetővé. Átfogó képet kapunk tehát a kötetekből a két világháború közötti teljes magyar könyvtermésről, illetve az országhatár időközi változásait. Az adott korszakkal foglalkozó valamennyi szakterület speciális igényeit szolgálja, alapja lehet a további irodalomfeltárásnak, rész-összegezéseknek. A szoroson vett könyvek mellett felöleli az évente egyszer vagy még ritkábban megjelent periodikumokat és a hivatalos kiadványokat. Válogat a külföldi nyomtatott és kisnyomtatványok között. Kiemeli azokat, amelyek egy-egy tudományágra és a korra jellemzőek, esetleg a szerzőjük személye miatt lehetnek fontosak a kutatók számára. A már többször idézett Előszó még azt ígérte, hogy a tankönyvek is benne lesznek a 3. kötetben. Ám később úgy döntöttek – nyilván terjedelmi, de talán műfaji szempontból ugyanúgy indokoltan –, hogy „az alsó- és középfokú oktatás tankönyvei önálló kötetben jelennek meg.”⁶ Ezt megerősítette *Kertész Gyula* is a 4. kötetet ismertető cikkében.⁷

Közös szellemi vagyunk ápolása közben kitűnő lektorok gondoskodtak a szakszerűtlenségek kiiktatásáról. Lelkiismeretes aprómunkájukat, a szerkesztést segítő tanácsaikat aligha lehet eléggé megbecsülni, túlértékelni semmiképpen.

Közhelyként szoktuk emlegetni, hogy hazánk lírai nagyhatalom, a költők nemzete vagyunk. Kíváncsiak voltunk, vajon korszakunkban mennyire bizonyítható ez a mondás? Időt és fáradságot nem sajnálva megszámoztuk a kortárs költőket a 7. kötet magyar versek fejezetében. A szemügyre vett 88 oldalon – elhagyva klasszikus nagyjaink újrakiadásait – Aba Lajostól Zurányi Vilmosig 2149 költő és rímfaragó szerepel. Negyedszázad alatt ennyien ostromolták a halhatatlanságot önálló köteteikkel, esetenként csak füzetecskéikkel. Ez a szám ugyancsak igazolja a közhelyet! Együttal arra a kérdésre is válaszol, hogy mit nem várhatunk a nemzeti bibliográfiától. Regisztratív jellegéből, teljességre törekvéséből következően nem kérhetjük számon a műfajtól a szelekciót, a minőség kiemelését. Ennek a feladatnak az elvégzése – a kutatók közreműködésével – már a szakbibliográfusok dolga. Ők választják ki azt a néhány tucat alkotót, akiket tartósabban megőriz a nemzeti emlékezet. Bizonyos módosításokkal érvényes ez a megállapítás természetesen a tudomány minden területére, nem csak a szépirodalomra.

A tételek adatsorrendje és közlési módja a régi címléírasi szabványt követi. Ennek helyességét nem vonhatjuk kétségbe, hiszen a kiadványfolyam néhány évvel az új szabvány bevezetése előtt indult, akkorra pedig már a többi kötet anyaggyűjtése is előrehaladott állapotban lehetett. Más formai megfontolások is mellette szóltak. Egyrészt abból eredően, hogy a régi szabvány jórészt az OSZK gyakorlatát kodifikálta, bár nem egyezett mindenben vele, másrészt azért, mert a bibliográfiába fel kellett venni a porosz instrukciók szerint készült, ún. müncheni katalógus leírásait is. (Úgy gondoljuk, hogy a következetes tételforma érdekében kézbe kellett volna venni a müncheni katalógus építése idején állományba került könyveket. Számuk az egész sorozatban sem lehet túlságosan nagy.) A szabvány és az OSZK katalógizálási szokásai közötti különbségek miatt találunk néhány felemás megoldást az adatközlésben. Közülük számunkra legkényesebb a () – kerek vagy gömbölyű zárójel – nem eléggé egységes használata, és a kikövetkeztetett megjelenési évek számos esetben indokolat-

lanul tág határok közé illesztése (1926 után, 1930 körül stb.). Nem tudjuk igazán értelmezni az „egybenyomva”, „egybenyomás nélkül” kifejezéseket. Az utolsó kötetben sort kellene keríteni – más dolgokkal együtt – ezeknek a fogalmaknak a magyarázatára is.

Nemcsak hiányérzetünk van azonban, többletet is kaptunk a régi szabványhoz képest. Valamennyi szakcsoportban analitikusan írták le a tudományos jellegű gyűjtőköteteket, a szépirodalmi részekben pedig az antológiák szerzőit sorolják fel az analízisben. Hasonlóan jártak el az évkönyvekkel és a nem folyóirat jellegű periodikumok többi fajtáival. Ez a megoldás nagy nyereség a használó számára, hiszen periodikum-bibliográfiába soroltan valószínűleg nem találtak volna lehetőséget például az évkönyvek tartalmának ilyen szintű feltárására sem.

A sorozatokba tartozó művek kettős leírást kaptak: sorozatit és egyedit. Az egyedi leírásokban a tanulmánygyűjtemények tartalmát is részletezik. Ennél a kiadványtípusnál előfordulnak döccenők a visszakeresésben. Magunk is tapasztaltunk ilyeneket, amikor – próbaképpen – megkerestük *A korszerű közszolgálat útja* c. 17 részes, magas színvonalra miatt annak idején méltán híres sorozat egyes darabjainak leírásait. Bár elég homogén tematikáról van szó, mégis – az ETO szerkezetéhez igazodva – három kötetbe kellett elosztani a tételeket. Ilyenkor mindenképpen meg kell néznünk a tárgymutatókat is, amelyek szerencsére minden kötet végén megtalálhatók. Azok számára azonban, akik nem ismerik elég alaposan az ETO szakrendszer felépítését, bizony időigényes ez a művelet. Időt és bosszúságot takaríthattak volna meg a kutatóknak a szerkesztők, ha a kitűnő utalózási rendszert a sorozatok gyűjteményes köteteinél az ún. Lásd még utalóval egészítik ki.

Az ETO itt-ott merevnek tűnő keretei elég gyakran módot adnak a személyekkel, illetve helyekkel foglalkozó művek betűrendes tételcsoportjainak a beiktatására. Nemcsak az irodalmi, történelmi és a szorosan vett földrajzi osztályokban találunk ilyen megoldásokat, hanem például a szociográfia, statisztika, közigazgatás és a különböző alkotóművészeti szakokban is.

Bizonyára lesznek olyanok is a bibliográfia használói között, akik soknak találják a különböző kötetekben az utalótételeket, a több témát érintő művekről készült rövidített adatsorok oldalakat betöltő tömegét. Ne feledjük el azonban, hogy a

kutató számára az érdeklődési köréhez tartozó téma a fontos. Ha az utalásokkal felhívjuk a figyelmét a bibliográfia más helyein leírt, de az ő tárgykörével is érintkező művekre, ezt a gesztust – lélekben – megköszöni a szerkesztőknek. Természetesnek tartja, hogy amit ott talál, feljegyezze, és a neki még szükséges adatok kedvéért szívesen keresi meg – akár egy másik kötetben is – a teljes leírást. Nyugodt lélekkel állapíthatjuk meg, hogy a bibliográfia utalórendszere jól szolgálja és gyorsítja a tájékozódást. A szakcsoportok közötti utalók és az utalótételek sokasága is ezt segíti elő. További figyelmesség a korábbi – nem ritkán 1920 előtti – és későbbi kiadások, variánsok, csonkán maradt művek jelzése.

A regisztrálásból kimaradt tételek számát a Pótlások kötete majd csökkenteni fogja. Összeállításához a könyvtárak közreműködését is kérte az OSZK.⁸ Itt szándékoznak korrigálni a leírásokban néhol előforduló hibákat is. Tudatosan és az intézmény hivatásához méltó módon folytatódik a hiányok felderítése az OSZK-ban. A különböző szakterületek kutatói pedig tudományos publikációik apparátusában fogják közreadni az általuk megtalált, korábban lappangó dokumentumok adatait. Ugyancsak a bibliográfusokra vár a szakirodalom ilyen szempontú figyelemmel kísérése a jövőben.

Két nagy könyvtáros egyéniség – *Fitz József* és *Sebestyén Géza* – teremtő összetalálkozása segítette világra jönni a magyar nemzeti bibliográfiai rendszert, benne a két világháború közötti korszak kiadványainak regisztrálását, az Országos Széchényi Könyvtárban. Személyesen irányították első, botladozásoktól sem mentes évtizedeit. Aztán – elhagyva e halandó világot – örökségként a következő nemzedékre, tanítványaikra hagyományozták a folytatást, de a szellem égboltjáról tovább figyelik munkálkodásukat. Nem sáfárkodhatnak rosszul ezzel a páratlan értékű kincsesbányával. Az eddig kézbeadott bibliográfiai azt igazolják, hogy az örökösök komolyan és nagy ügyszeretettel gondozzák a rájuk bízott vagyont. Szeretnénk, ha az ún. önálló művek regisztrálása után, a tankönyvek, térképek, zeneművek és az időszakai sajtótermékek bibliográfiájának közreadásával, minél előbb teljessé válna a most bemutatott ciklus.

Lisztos László

Jegyzetek

1) A sorozat előkészületeiről, egészéről vagy több kötetéről

- Komjáthy Miklósné: A retrospektív nemzeti bibliográfia legújabb korszaka. (Magyar könyvészet 1921-1944, 1945-1959.) = Országos Bibliográfiai Munkaértekezlet, Gödöllő 1961. (Teljes anyag.) 1. köt. Bp. 1962. 60-65. p. - Sokszt.
- Ua. külön füzetben 10 p.
- Komjáthy Miklósné: A két világháború közötti időszak könyvészetének előkészületeiről. = OSZK Híradó 1967. (okt.) 33. p. - Munkánkról, kérdéseinkről rovatban
- Komjáthy Miklósné: A retrospektív nemzeti bibliográfia 40 éve. (1920-1960.) = OSZK Híradó 1976. 1/3. sz. 14-24. p. - A két retrospektív ciklusról, az 1921-1944-es előmunkáitairól
- Komjáthy Miklósné: Teljessé válik a Magyar Könyvészet sorozata. = Könyvtáros 1977. 2. sz. 59-63. p.
- [Budai Balogh Sándor] B.B.S.: Nemzeti könyvtárunk nagy vállalkozása. = Magyar Nemzet 1977. szept. 9. 8. p.
- Havasi Zoltán: Könyvtári hungarika dokumentumok bibliográfiai regisztrálásának keretterve. 1. rész. (1977.) H.Z.: Kultúránk írott és nyomtatott emlékeinek kiadása c. tanulmányának részlete. = Magyar Könyvszemle 1979. 4. sz. 352-359. p.
- Havasi Zoltán: Könyvtári forrásfeltárás és retrospektív bibliográfiai munkálatok. = OSZK Híradó 1979. 11/12. sz. 211-217. p.
- Komjáthy Miklósné: A retrospektív nemzeti bibliográfia történetéhez. (Az 1921-1944 és az 1945-1960. évek könyvésze.) = Az Országos Széchényi Könyvtár évkönyve 1978. Bp. 1980. 247-275. p. - Kny. is
- Kiss Dénes: Kiegészül a szellemi leltár. = Népszava 1980. ápr. 11. 4-5. p.
- [Raj] Tamás] R.T.: Nemzeti bibliográfiánk. = Magyar Nemzet 1984. jún. 26. 7. p. - Az egész vállalkozásról a 6-7. és az 1. köt. megjelenése után
- Sonnevend Péter: A Magyar Könyvészet 1921-1944 kötetéről, örvendezve. = OSZK Híradó 1987. 1/2. sz. 24-25. p. - Az 1-3., és a 6-7. kötetéről
- Kertész Gyula: Híradás a Magyar Könyvészet 1921-1944 műhelyéből. = OSZK Híradó 1989. 7/8. sz. 65-66.p. - Visszatekintés és előzetes az 5. kötetéről
- Pogány György: Magyar Könyvészet 1921-1944. 3. és 5. kötet. = Könyvtáros 1990. 10. sz. 628-630. p.
- Ferenczy Endréné: Az általános nemzeti retrospektív bibliográfia. Eredmények, feladatok, módszerek. = Könyvtári Figyelő 1990. 5/6. sz. 453-464. p. - A 2. Országos Bibliográfiai értekezlet referátuma

2. Magyar könyvészet 1921-1944. A Magyarországon nyomtatott könyvek szakosított jegyzéke. [a következőkben: MK 1921/44.] 1. Bp. 1983. 5-9. p.

3. Recenziók az egyes kötetek megjelenésének időrendjében:

7. kötet

Lektorálás után a „Magyar könyvészet 1921-1944” „Magyar irodalom” kötete. (Közread. Sente Péter.) = OSZK Híradó 1979. 3. sz. 58-61. p. - Munkánkról, kérdéseinkről

rovatban. Rövid bevezetés után idézetek Béládi Miklós és Bata Imre lektori jelentéséből

- Németh S. Katalin = OSZK Híradó 1980. 10/11. sz. 226-228. p.
 Krallert, Gertrud = Südost-Forschungen 1981. Bd. 40. S. 357.
 Galambos Ferenc = Könyvtáros 1981. 2. sz. 113-114. p.
 Szentmihályi János = Könyvtári Figyelő 1981. 4. sz. 306-307. p.
 Somlyófi Tóth Tibor = Magyar Hírlap 1981. ápr. 17. 10. p.
 Kelecsényi Ákos = Magyar Könyvszemle 1981. 3. sz. 247-249. p.
 R. Takács Olga = Hungarológiai Értesítő 1982. 1/2. sz. 124-125. p.

6. kötet

- Galambos Ferenc = Könyvtáros 1982. 3. sz. 175-176. p.
 Lichtmann Tamás = OSZK Híradó 1982. 5/6. sz. 114-115. p.
 Somlyófi Tóth Tibor = Magyar Hírlap 1982. okt. 1. 6. p.
 Kelecsényi Ákos = Magyar Könyvszemle 1982. 3. sz. 289-290. p.
 Schreiber, Klaus: Ausgewählte Bibliographien und andere Nachschlagewerke. = Zeitschrift für Bibliothekswesen und Bibliographie 1984. H. 3. S. 261-262. - A 6-7. kötetről

1. kötet

- Raj Tamás: Magyar zsidó könyvészet. = Új élet 1984. júl. 15. [4.] p.
 Frodl, Hermann = Biblos 1984. H. 4. S. 363.
 Vértési Miklós = Könyvtáros 1985. 1. sz. 47-48. p.
 Kelecsényi Ákos = Magyar Könyvszemle 1985. 1. sz. 86-87. p.

2. kötet

- [Raj Tamás] R.T. = Magyar Nemzet 1985. júl. 9. 6. p.
 Vitályos László = Könyvtáros 1985. 11. sz. 688-689. p.

- Péter László: Társadalomtudományok a Horthy-korszakban [főcímmel]. = Társadalomkutatás 1986. 2. sz. 131-136. p.
 Kelecsényi Ákos = Magyar Könyvszemle 1987. 2/3. sz. 244-245. p.

3. kötet

- Kelecsényi Ákos = Magyar Könyvszemle 1987. 1. sz. 68-69. p.
 Péter László: Társadalomtudományok a Horthy-korszakban [főcímmel]. = Társadalomkutatás 1987. 3. sz. 102-105. p.
 Voigt Vilmos = Ethnographia 1988. 3/4. sz. 435-437. p.
 Jáki László = Pedagógiai Szemle 1989. 5. sz. 483. p.

5. kötet

- Kertész Gyula: Előzetes hír(levél) a Magyar Könyvészet 1921-1944-es évkörének 5. kötetéről. = Könyvtári Levelező/lap 1990. 1/2. sz. 28. p.
 Péter László: Társadalomtudományok a Horthy-korszakban [főcímmel]. = Társadalomkutatás 1990. 3/4. sz. 84-88. p.
 Kelecsényi Ákos = Magyar Könyvszemle 1990. 3/4. sz. 170-171. p.
 Páldy Tamásné: Az első magyar filmkönyv-bibliográfia. = Filmkultúra 1990. 4. sz. 59. p.

4. kötet

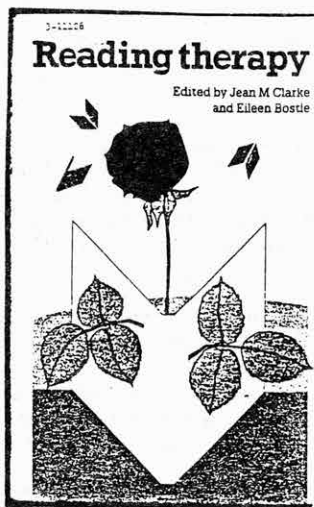
- [Kertész Gyula] (K.Gy.) = Könyvtári Levelező/lap 1992. 10. sz. 35-36. p.
 Az 1. és 3. jegyzet adatait Kertész Gyulának köszönöm
 4. MK 1921/44. 1. köt. 5. p.
 5. MK 1921/44. 1. köt. 5. p.
 6. MK 1921/44. 3. köt. 545. p.
 7. Könyvtári Levelező/lap 1992. 10. sz. 35. p.
 8. Felhívás a MK 1921/44. hiányainak pótlására. = Könyvtári Levelező/lap 1992. 11. sz. 24-25. p.

AZ 1993. ÉVI IFLA-KONFERENCIÁT Barcelonában tartották, augusztus 22-28-án. A plenáris ülések témája: Az univerzális könyvtár – a könyvtárak mint az információk globális hozzáférhetőségének központjai.
 (IFL Express, 1993. febr.)

NEMZETKÖZI GÉPI KÖNYVTÁRI HÁLÓZAT épül német és holland egyetemi könyvtárak között. Egyelőre a göttingeni és magdeburgi, illetve a leydeni egyetemi könyvtárat foglalja magában, de fokozatosan tovább építik a két szász tartományban és Hollandiában, úgyhogy Hallétól Hágáig számos felsőoktatási könyvtárban lehet majd közvetlenül használni a többiek katalógusát.
 (DBI-Pressespiegel, 1993. március)

Reading therapy / ed. by Jean M. Clarke, Eileen Bostle ; [ed.] The Library Association. – London : LA, cop. 1989. – 212 p.
 Heilkraft des Lesens : Erfahrungen mit der Bibliothherapie / Hrsg. von Peter Raab. – Freiburg : Herder, cop. 1988. – 175 p. – (Herdex-Taschenbuch ; 1535.)

Az olvasásterápia német és angol gyakorlatban

Elcsodálkoztam, mondhatnám nagyon elcsodálkoztam.

Egy évvel ezelőtt mint végzős könyvtár szakos egyetemi hallgató a biblioterápia nemzetközi szakirodalmáról írtam szakdolgozatomat. Megpróbáltam elolvasni és feldolgozni a számomra elérhető teljes, másfél évtizednyi anyagot. Két nagyon érdekes, német nyelvterületen lefolytatott kísérlettel foglalkoztam behatóbban^(1, 2, 3). Nem hagyhatom említés nélkül az egyiket, mert egy csokorba szedhető a két bemutatni szándékozott, az OSZK-KMK Könyvtártudományi Szakkönyvtár által beszerzett biblioterápiás kötettel.

A kísérlet az érdekesség kedvéért két kötetben* jelent meg. A két közösen dolgozó terapeuta, két különböző szempontból írta le mindenre kiterjedő figyelemmel és pontossággal vizsgálatát. *Rolf Merkle* és *Doris Wolf* kiindulópontja a Racionál Emotive Therapie (Racionális-érzelem terápia), mely szerint minden ember érzelmei és viselkedése saját gondolatainak, attitűdjeinek eredménye, amik saját elképzelt helyére vonatkoznak és így alapvetően meghatározzák a világgal való kapcsolatát. A hozzájuk forduló páciensek irracionális elképzéseit racionális gondolkozással próbálják felváltani. A kiindulópont továbbfejlesztése a Rational Verhaltens Therapie (Racionális-viselkedés terápia), ahol különböző módszerekkel és tanulási lépésekkel a páciens megtanulja, hogy hogyan értékelje az objektív tényeket, és hogyan legyen saját terapeutája a megtanult racionális gondolkodás módszerével. Segédeszközként kazettafelvételt is alkalmaznak, amit a biblioterápia kiegészítő értelmében szintén felfoghatunk terápiás eszközként. A szerzőpáros ezt a háromszintű terápiát kiegészítette a könyvvel való biblioterápiával. Azt vizsgálták különböző csoportoknál, hogy a terápiás alapmódszert kiegészítve két különböző típusú önfejlesztő, öngyógyító könyvvel, a könyvek használatának van-e és, ha igen, mekkora a hatásfoknövelő ereje. Mindkét szerző az elméleti kérdésektől haladva, a terápiás ülések megtervezésén keresztül, a pszichológiai méréseken, megfigyeléseken és hipotéziseken keresztül jutott el a vizsgálat kiértékeléséhez, a végkövetkeztetésekhez.

A Merkle-Wolf szerzőpáros kutatását a két tanulmánykötettel egyik oldalról önkényesen, egy feltevés alapján kötöm össze. A másik szál, egy, a csokromat összekötő, mindegyik kötetben megjelenő, mondhatni új biblioterápiás eszköz: az öngyógyító, önfejlesztő könyvek szerepe.

A Merkle-Wolf szerzőpáros kutatását a két tanulmánykötettel egyik oldalról önkényesen, egy feltevés alapján kötöm össze. A másik szál, egy, a csokromat összekötő, mindegyik kötetben megjelenő, mondhatni új biblioterápiás eszköz: az öngyógyító, önfejlesztő könyvek szerepe.

A feltevés

A pszichológiában teoretikus kérdések tartalmazzák, hogy mi az, amit meg akar változtatni a terapeuta a páciensben. Mi az a pont, ami miatt a páciens nem működik megfelelően a társada-

- * 1. MERKLE, Rolf: Bibliothérapie. Der Einfluss der therapiebegleitenden Lesen auf das emotionale Befinden bei ambulant behandelten Patienten. PAL Mannheim, 1989.
 2. WOLF, Doris: Bibliothérapie in der psychotherapeutischen Praxis. Der Einfluss des therapiebegleitenden Lesens auf kognitive Variablen und körperliches Befinden. PAL Mannheim, 1989.
 3. ADENEY, Carol: Bibliothérapie bei Kleinkindern im Krakenhaus. Lang Verlag, Frankfurt am Main, 1990.

lomban? Mi az, ami ideális lenne, amit el kellene érnie? (pl. Merkle-Wolf kérdései a racionális gondolkodás körül forognak.)

Ezekre a kérdésekre adott válaszok, feltevések azok, amik meghatároznak egy-egy pszichológiai „iskolát”. Mind a már jellemzett, mind a még bemutatásra váró másik két tanulmánykötet – sajátos válaszainak megfelelően – beleépíti a biblioterápiát eszközként kutatásaiba és gyakorlatába. Bár a biblioterápia beépül a kutatásba, de erősen megmarad egyéni jellege is. Maguk az alapok, a felhasználási területek, a „megfelelő könyv a megfelelő időben” és a befogadás folyamata (amelyeket Schrodés modellje szerint így írhatunk le: 1) olvasás, 2) identifikáció/azonosulás, 3) projekció, 4) viszontreakció, katarzis, 5) belátás, 6) viselkedés, attitűdváltozás) nem változnak. A biblioterápia mint módszer nem változik, és mint hatékony önálló terápia is megmarad. Még csak be se kell építenie magába az iskolák gondolatait, hiszen a művészet, az irodalom, amiket használ, mindig is többet tudott az Emberről, mint a tudomány, az elméletek.

Két pszichológiai „iskola” felvetései és gyakorlata a biblioterápiával

---

Az egyik tanulmánykötet *Heilkraft des Lesens* (Az olvasás gyógyítóereje) címmel, *Peter Raab* gyűjtésében és előszavával 1988-ban jelent meg, és ugyanekkor adták ki a másik, *Jean M. Clarke* és *Eileen Bostle* által, *Wylva Partington* emlékére összegyűjtött válogatást is *Reading therapy* címmel. Mindkét kötetben biblioterápiával dolgozó szakemberek, terapeuták, könyvtárosok, pszichológusok, sőt még egy költő is, írnak tapasztalataikról, meglátásaikról, eredményeikről.

Az elsőként említett, német nyelvterületen megjelent, német nyelvű könyv pszichológiai „iskolája” a *logoterápia*. A logoterápia tapasztalata szerint mindenki az élet értelmét keresi és aki nem találja meg a testét-lelkét kielégítő választ, az megbetegszik: lelkileg vagy testileg. Senki sem kiszolgáltatott a sorsának, lehetőségein belül választhat aszerint az élet-értelem szerint, amit magának valamilyen módon felépített. Ennek hiányában nincs lehetősége választani, hanem csak követheti, amit mások akarnak, mások csinálnak, vagy teljesen tehetetlenül, negatív attitűddel sodorhatja sorsa. *Viktor E. Frankl* és köve-

tői tanítják ezt. Dr. Frankl, akinek évekkel ezelőtt hazánkban is megjelent híres, sikeres könyve, a „*Mondj igent az életre*”, túlélte a második világháború náci haláltáborát. A táborbeli tapasztalatból és ráeszmélésből, hogy az ember ilyen körülmények közt is tud értelmet adni életének, megalkothatta saját iskoláját, a logoterápiát.

Most kicsit csapongva ugyan, de nem állom meg, hogy ne rögzítem egy hirtelen felmerült gondolatomat *Viktor E. Frankl* kapcsán, róla és *Bruno Bettelheim*ről. Mindkettőt már mint gyakorló orvosokat hurcolták el a nácik, majd túlélve a haláltáborok rémségeit mindketten ottani, magukról és az embertársaikról szerzett tapasztalatuk alapján, még inkább az Ember javítására szentelték életüket. És nem érdekes? - hogy mindkettő számára ennyire fontosak az évezredek kultúráját hordozó lapok, a könyvek, a mesék, az irodalom? Hogy Bettelheim meseelemzései lenyűgözőek, magukban is felérnek egy biblioterápiával? És hogy Frankl fent említett könyve - a „*Kisherceg*” mellett - mint biblioterápiai tankönyv szerepelhetne?

Logoterápiás alapon, mi is lehetne a könyv szerepe, mint értelmet adni az életnek, életkorunk vagy túllépni egy valamiért éppen kilátástalannak, félelmetesnek látszó helyzeten. Hogy mi mindent tud nyújtani egy könyv egy-egy természetes, vagy nem természetes élethelyzetben, így gyerekkorban, fiatalkorban, felnőttkorban, kórházban, lelki vagy testi betegségben, börtönben, gyászban, erre találunk írásokat a *Heilkraft des Lesens* c. kötetben.

Betegségben például egy szívműtét előtt álló hölgy esetében, a magányra és elszigeteltségre adott gyógyírt, majd a műtét után arra, hogy újra hinni tudjon az életben, gyógyulásában. Lelki problémák esetén, - legyen az kórházi kezelésre szoruló neurózis, alkoholizmus, drogfüggőség, öngyilkossági kísérlet, alvászavar - olyan helyen, ahol csoportban lehet használni a könyvet a biblioterápia „klasszikus” szabályai szerint; ahol a könyv, vagy felhasznált anyag megmutatja a páciensnek, hogy gyógyulásáért maga is felelős, hogy nincs egyedül, előtte is voltak akik ilyen, vagy hasonló problémával küszködtek és megoldották, hogy van továbblépési lehetőség, alternatíva, amit az olvasott vagy felolvasott anyagból – ha nyitottá válik rá – maga is megláthat.

Gyerekeknél és fiataloknál, akiknél a fantázia és valóság másképp viszonyul egymáshoz, mint a felnőtteknél és akikben még óriási a tanulás, a

megismerés vágya, ilyen indirekt módon juthatnak fantáziáik kiélésére, agresszivitásuk, félelmeik levezetéséhez, személyiségük fejlesztéséhez, fejlődésük lépcsőinek jobb feldolgozásához, vagy akár hitük mélyítéséhez és a felnőtt világ megismeréséhez. Hangsúlyosan azoknál a felnőtteknél van még szerepe a könyvnek, akiknél az olvasás és az önfejlesztés teljesen háttérbe szorul, akik elvesztik hitüket az életben, akiket előntenek a hétköznapi, már normálisnak mondott neurózisok, akiknél eltűnik az egyéniség és a remény. Ott van felelőssége a könyvek íróinak és ajánlóinak, hogy a könyv, az olvasás ne csak „információ” és annak „beszerzése” legyen, hanem emberi jelenlétet, egyéniséget, értelmet adó, amihez ugyan idő kell, személyes jellegű, hatású, és nem lehet egyszerűen csak „bekapcsolni”, – de ami nélkül az emberiség fejlődése leállna.

A *Reading therapy* angol nyelvterületen jelent meg, és „iskolája” a behaviourista (viselkedés) pszichológia. A módszer kiindulópontja az, hogy a pszichológiai problémák eredete a hibás tanulás és a rosszul feldolgozott stresszhelyzetek. Ezek megakadályozzák a személyt, hogy hatékonyan kezelje környezetét és céljait. Mivel ez a módszer a látható bizonyítékokat – azaz a viselkedésbeli megnyilatkozásokat – fogadja el, „magától érthetősége” miatt nagyon elterjedt.

Az olvasás hatását a behaviourista pszichológia terápia helyett inkább tanulási folyamatnak nevezi és kezeli. Mivel elképzelésük szerint az ember imitációval is tanul, ezért egy novella, regény elolvasása, ami betekintést nyújt egy másik ember belső világába, növeli az érzékenységet, a megértést és a példa követésének lehetőségét. A megfelelően kiválasztott irodalom olvasása eltereli a páciens figyelmét saját problémájáról és olyan feltételeket teremt, ahol a páciens feladhatja védekezéseit, ellazulhat és így készen áll új dolgok befogadására, tanulásra. Tanulás, amikor a páciens hiányos információi helyett pontosakat ismer meg, vagy bizonyos új képességeket sajátít el, vagy felismeri saját hibás viselkedéseinek megjelenési formáit, tartalmait.

A kötet nagy hangsúlyt fektet a gyerekekkel és az idősekkel való foglalkozásra. Visszamaradt, fejlődési rendellenességgel élő gyerekek speciális könyvtári ellátásáról és a velük való biblioterápiás törődésről szól *Margaret R. Marshall* írása. Egy másik (*Jocelyn Rodin* és *Pauline Shelley* tanulmánya), olyan gyerekekről, akik műtét, vagy egyéb betegség miatt kerülnek kórházba.

Fontosnak tartja ezeknek a gyerekeknek a kórházra való felkészítését, informálását megnyugtatót, elfoglalását, félelmeinek levezetését, – bőséges felhasználható irodalmat bemutatva.

Mivel az idős emberek száma megnőtt társadalmunkban, ezért különösen fontos a velük való törődés. A tanulmányok írnak az idős emberek elfoglalásáról, aktív tevékenységre való készítéséről biblioterápiával. Pszichológiailag ezen életkor feladata a visszaemlékezés, az élet összegzése, elfogadása és felkészülés a halálra. Erre a témára dolgozták ki a „recall” csomagot, ami régi zenei és szöveges kazettafelvételeket és régi magazinokat tartalmaz. Vezetett-csoportterápiás keretben egészítették ezeket ki régi könyvekkel, régi képekkel, tárgyakkal. Ez az idős emberek csoportjának örömet, bátorítást, érzelmeik kifejezésének tért, relaxációt és aktivitást hozott.

Az öngyógyító, önfejlesztő könyvek

Tehát, a második összekötő szál: az „öngyógyító”, „önfejlesztő” könyvek. Ezek a könyvek már nemcsak az európai és amerikai piacon találhatóak meg. Magyarországon is kiadtak már ilyeneket. Angliában már annyi jelent meg belőlük, hogy „önsegítő forrás listát” jelentetett meg az Exeter Health Authority Department of Clinical Psychology több mint 150 könyvvel, pampfleettel, kazettával, felnőtteknek különböző egészségügyi problémákra.

Erről a könyvtípusról találhatunk több elemzést a kötetekben, így például: *Udo Kittertől* és *Peter Raabtól* a „*Heilkraft des Lesens*” kötetben, és *Stephen Huntól*, valamint *Margareth R. Marshalltól* a „*Reading therapy*” kötetben. A Merkle-Wolf szerzőpár is ilyen öngyógyító könyveket használt vizsgálatához. Egy sors történetet és egy rendszeresen felépített/strukturált problémamegoldó könyvet.

Ezeknek az öngyógyító könyveknek terápiás felhasználását általában négy fokozatban határozzák meg a szerzők.

Első szint, amikor a terápia „ön-adminisztrációs”, azaz nincs terápiás kapcsolat a könyvet használó és egy terapeuta közt.

A második, amikor „minimális” a kapcsolat; azaz az olvasó és a terapeuta közt telefonos vagy írásos, alkalmi kapcsolat van.

Harmadik, amikor a páciens és terapeuta közt állandó, de nem terápiás kapcsolat van.

Az utolsó, amikor terapeuta vezeti a programot és a könyv csak segédeszköz.

Az első szintek *előnyei*: hogy különböző problémákra megtalálhatók ezek a bizonyos könyvek (félelemcsökkentés, fóbiák, dohányzás, depresszió, önkontroll hiány, fizikai képességek fejlesztése, szexuális problémák, gyereknevelési, és -viselkedési problémák stb.); hogy soha nincs elég terapeuta, ezért azokat részben pótolja; hogy olcsó és az olvasó, a gyógyulni akaró láthatja, hogy gyógyulása saját kezében van. *Hátrányai*, hogy nincsen meg a páciens-terapeuta közti személyes segítő kapcsolat, hogy gyorsan elmúlhat a motiváció, gyorsan felhagynak a gyakorlatokkal, és hogy a megértés nem feltétlenül biztosított.

Kiemelném, mint különlegesen érdekes írást, *Stephen Huntét*, aki az öngyógyító irodalom elemzésén túl egy terápiát is részletesen leír. A kezelésben kisiskolás, még ágybavizelő gyerekek és szülei vettek részt. A kezelésben egy vekkert, egy 30 oldalas szépen nyomott és illusztrált önségítő kézikönyvet és egy videókazettát használtak, mint eszközöket. A kézikönyv szerepe a folyamat irányítása volt. Módszere egy strukturált lépésről-lépésre haladás; visszaesés esetén újra egy alacsonyabb pontról való indulás. A videón a könyvben leírt folyamatot lehetett

megnézni, szerepe a jó megértés, a bizonyítottság és a modellérték. A vekkerek a tanulás folyamatához kellett. A gyerekek és szülei állandó terápiás kapcsolatban voltak a terepautával. Ez a módszer hatásosabbnak bizonyult más módszereknél gyorsaságában és, hogy az ágybavizelés megszűnt majd mindegyik gyereknél, a visszaesés hosszabb távon is minimális volt.

Úgy látom, hogy az előbb említett „iskolák” az ember részeinek „megértésével” és megoldásával foglalkoznak a biblioterápia felhasználásával. Véleményem szerint a biblioterápia marad, ami volt és lesz, teljes személyre ható, emberi kapcsolatokat nyíltabbá tevő, érzékenységet fejlesztő, holisztikus, soha meg nem magyarázható művészi hatás.

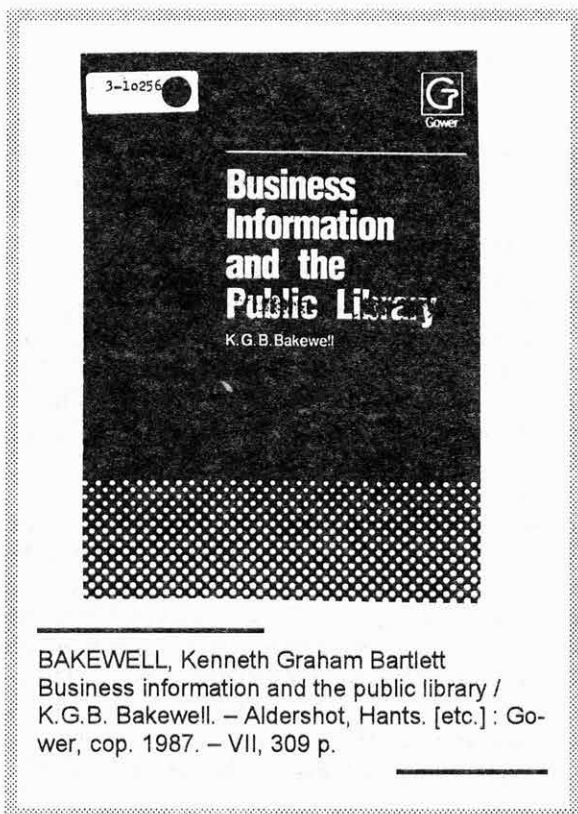
Csodálkozásom pedig arra vonatkozik, hogy látom, milyen sokan és mennyiféleképpen foglalkoznak biblioterápiával, hogy mind a szakemberek, mind a könyvkiadók hangsúlyt fektetnek a téma kiadására. Ez kiderül az irodalomjegyzékekből, amelyek az érdekesen megírt tanulmányok elolvasása után bőséges gyakorlati és elméleti segítséget nyújtanak. A köteteket ajánlom gyakorlati és elméleti szakembereknek elolvasásra.

Bárdos Adrienne

100 ÉVES JUBILEUMÁT ÜLI A ZSIDÓ NEMZETI KÖNYVTÁR; 1892/93-ban jött létre Jeruzsálemben az a Judaika-gyűjtésre specializálódott könyvtár, amely 1925-ben, a jeruzsálemi egyetem alapításakor, 12 000 kötetével, a nemzeti és egyetemi könyvtár nevet kapta; azóta 3,5 millió kötetes gyűjteménnyé fejlődött, s egyebek között a világon a legtöbb héber kéziratot őrzi.

(DBI-Pressespiegel, 1992. febr.)

A közművelődési könyvtárak szerepe az üzleti információszolgáltatásokban

A hazai olvasó számára roppant hasznos és érdekes a Gower Kiadó 1987-ben megjelent munkája, ami tulajdonképpen egy 1984-85-ben végzett angliai felmérés (Bakewell-Roper Report) eredményeit és tanulságait rögzíti az üzleti információszolgáltatások bevezetésével és elterjedésével kapcsolatban.

Bár az üzleti információ is a gyorsan avuló szakterületek közé tartozik, hiszen elsődleges szempont a frissesség és a naprakészség, mégis hasznos a könyv, mert nagyobbik része jól használható ahhoz, hogy elkerüljük, vagy idejében felfigyelhessünk azokra a buktatókra, nehézségekre, melyeken nyugat-európai elődeink már átestek. Jó lehetőséget biztosít a könyv, hogy ne a saját kárunkon tanuljunk.

Mit takar az üzleti információszolgáltatás fogalma?

Tág értelemben üzleti információszolgáltatás minden olyan szolgáltatás, ami támogatja, illetve elősegíti egy adott terület, vagy régió gazdasági életét. Ennél fogva nemcsak a vállalkozókra terjed ki, hanem a terület/regió szociális intézményeire, munkanélkülijeire, a szakszervezetekre és a különböző érdekvédelmi szervezetekre is. Szűkebb értelemben a kis- és középvállalkozások számára nyújtott szolgáltatások tartoznak ide, azaz azoknak a cégeknek adott szolgáltatások, amelyek nem rendelkeznek önálló információs szakemberrel és információs részleggel.

A közművelődési könyvtáraknak különösen nagy szerepük van a vállalkozók információigényeinek a kielégítésében, hiszen elsődleges tájékozási helyként szerepelhetnek, ahogy a Ciwyd Könyvtári Szolgálat tájékoztatóján is olvasható.

A Bakewell-Roper Report felmérése szerint a megkérdezettek közül a használók többsége nem tudta, hogy a könyvtárban található üzleti információ. Érdekes módon a nem-használók „tisztában” vannak azzal, hogy a közművelődési könyvtárakban található üzleti információ, de ők viszont nem tartanak rá igényt. Egy másik felmérésre hivatkozva a szerző felvázolja az üzleti információt keresők főbb problémáit:

- szorító időhiány, tényinformációk iránti igény a gyors döntéshozatalhoz;
- az információforrásoktól való elzártág érzése;
- az üzleti információval foglalkozó szakemberek nem megfelelő felkészültsége;
- nemzeti ellátás helyett helyi kezdeményezést, kapcsolat kialakítást várnak.

Természetesen más információigényei vannak egy kezdő és más egy bejáratott vállalkozásnak. A könyvtárak számára az az elsődleges feladat, hogy rátaláljanak a használókra, és ki tudják elégíteni igényeiket.

Néhány igényvizsgálati módszert megemlíti a könyv:

- személyesen kerestek fel vállalkozásokat és bátorították őket, hogy kéréseikkel, problémáikkal forduljanak a könyvtárhoz;
- területi/regionális felmérést végeztek;
- elemezték az állomány használatát és a kéréseket;
- kapcsolatot alakítottak ki a kereskedelmi kamarákkal és a helyi igazgatás szerveivel.

„Használja bölcsen a könyvtárát” plakátok a suffolki megyei könyvtár kínálatából

SUFFOLK COUNTY INFORMATION AND LIBRARY SERVICE

Use your library wisely

THERE ARE LIBRARIES IN THESE TOWNS

Ridburgh Beccles Brandon Bungay Bury St Edmunds Chantry Coxe Cristmas Eye Felstead Framingham Greatborough Great Cornard	Hadleigh Halesworth Haverhill Ipswich Central Ipswich Kedington Kessingland Lakenheath Lavenham Leiston Long Melford Lousham Mildenhall Nayland	Needham Market Newmarket Outon Broad Rushley Saxmundham Southwold Stowmarket Stradbroke Sudbury Uxbridge Wickham Market Woodbridge	There are mobile libraries based at Beccles, Saxmundham Stowmarket Mildenhall Sudbury Ipswich
--	--	---	---

OPPORTUNITIES FOR WORK & LEISURE

ARE YOU ASKING THESE QUESTIONS ?

TAKE A LOOK INSIDE

Use your library wisely

SUFFOLK COUNTY INFORMATION AND LIBRARY SERVICE

Use your library wisely

OPPORTUNITIES for WORK & LEISURE

MADE REDUNDANT? MONEY SHORT? LOOKING FOR A JOB?

TIME TO USE? WHY NOT USE YOUR LIBRARY? STARTING YOUR OWN BUSINESS?

CHANGE OF DIRECTION? YOUR BUSINESS NEEDS HELP?

ASK AT YOUR LOCAL LIBRARY FOR DETAILS

LOOKING FOR A JOB? → Job Advertis, Keep in Touch, Keep up to Date, How to Apply, Interviews, Working Remotely, Government Schemes, Lists of Firms, Who can Help?

MADE REDUNDANT? → What it Means, Legal Rights, Redundancy Payments, Tax and Benefits, Tribunals, Appeals, Job Sharing, Support Groups, Who can Help?

TIME TO USE? → Hobbies, Clubs and Societies, Voluntary Work, Hobbies, Arts, Film, Music, Crafts, Sports, Who can Help?

CHANGE OF DIRECTION? → Self Assessment, Careers, Special Skills, Retraining, Courses, Grants, Qualifications, Evening Classes, Open University, Who can Help?

MONEY SHORT? → Living on Less, Self Sufficiency, DIY Skills, Investment, House-Buying, Rent Rebates, Benefits, Tax, Family Budgeting, Working at Home, Who can Help?

STARTING YOUR OWN BUSINESS? → Deciding What to Do, Where to Start, Special Skills, Finance, The Law, Market Information, Grants, Premises, Cooperatives, Who can Help?

YOUR BUSINESS NEEDS HELP? → Government and Special Grants, Business, Markets and Technical Information, Trade Unions, Common Market, Workers, Cooperatives, Who can Help?

HOW CAN WE HELP?

BOOKS
On all subjects with over one million in stock.
INFORMATION
On what you need to know, provided through the printed word, leaflets, posters, and sometimes computers.
NEWSPAPERS AND MAGAZINES
Local and national, popular and specialist, with back-issues available.
LISTS
Of all sorts, including businesses, clubs, societies, organizations, government departments, charities, etc.
CONTACTS
We can tell you who can help.
LEISURE
Videos, Records, Cassettes, Plays, Music, Displays, Events, as well as our wide range of leisure reading.
MEETING PLACES
Some libraries have rooms that can be used for meetings.
STAFF
Always ready to help in any way they can. Suffolk County Information and Library Service can be used in many ways, and if your library does not have what you need, just ask the staff.

„Kezdje a könyvtárban” plakát a Clwyd Könyvtári szolgálat tájékoztatóiból

Business Start Point

Your Business Starts Here
Marketing, Premises, Exporting, Finance.

This is a designated Business Start Point where Business Information and Advice can be obtained

PLEASE ASK A MEMBER OF STAFF FOR ASSISTANCE

Clwyd County Council

Business információs (BI) források

Itt inkább a felosztás, a tipizálás használható, magukat a forrásokat fenntartással kell fogadnunk, hiszen azóta már számos változás történhetett. Ez vonatkozik a könyv 3. fejezetére is, ami számbaveszi a főbb BI forrásokat. Ez a lista a ha-

zai kiadók számára lehet inkább érdekes, hiszen előrejelzéseként fel lehet térképezni belőle, hogy hazai üzleti életünkben hol találhatóak fehér foltok, milyen új kiadványokra lenne szükség az üzleti világban.

A vállalkozók körében végzett felmérések alapján a legkeresettebb információ a vállalkozói pénzforgalomra (cash flow) vonatkozik (31%), ezt

követi a marketing tevékenységre (23%), majd a reklámozási módszerekre vonatkozó információ (13%) iránti igény.

Az üzleti információforrások számbavételénél és csoportosításánál nemcsak azt vesszük figyelembe, hogy milyen információhordozók tartoznak egy-egy kategóriába, hanem azt is, hogy hogyan szolgáltathatjuk ezeket a használóknak. Ezek típusai a következők: kalauzok, minervák, címjegyzékek, kézikönyvek; szótárak, enciklopédiák; szórólapos szolgálat, havi aktualizálási lehetőséggel; kereskedelmi információ (éves jelentések, belső kiadványok, termékismertető, katalógusok, adatlapok stb.); statisztikai kiadványok; hivatalos (állami, önkormányzati, testületi stb.) kiadványok, szabványok, előírások, szabadalmak és védjegyek; folyóiratok, napilapok, sajtótájékoztatók anyagai; bibliográfiák, referáló lapok; menetredek és utazási információ; térképek, atlaszok, várostérképek, programfüzetek; mikroformák, melyek közül kiemeli a telefonkönyveket és a cégbírósági kiadványokat; audiovizuális anyagok (kiemelve a vezetéssel foglalkozó kazetták és filmek népszerűségét); online információs szolgáltatás (ami iránt különösen azóta nőtt meg az igény, amióta teljes szövegű adatbázisok is lé-

teznek. E mellett a nem-bibliográfiai adatok közül a numerikus adatbankok használata is elterjedt); videotex (a felmérés azt mutatja, hogy több könyvtár használ videotextet, mint online szolgáltatást, mégis a megkérdezettek többsége nem volt megelégedve a szegényes indexelés és a helytelen adatok miatt); telefonszolgáltatás: több adatbankot lehet közvetlenül felhívni tőzsdei hírek, részvények stb. iránt érdeklődve.

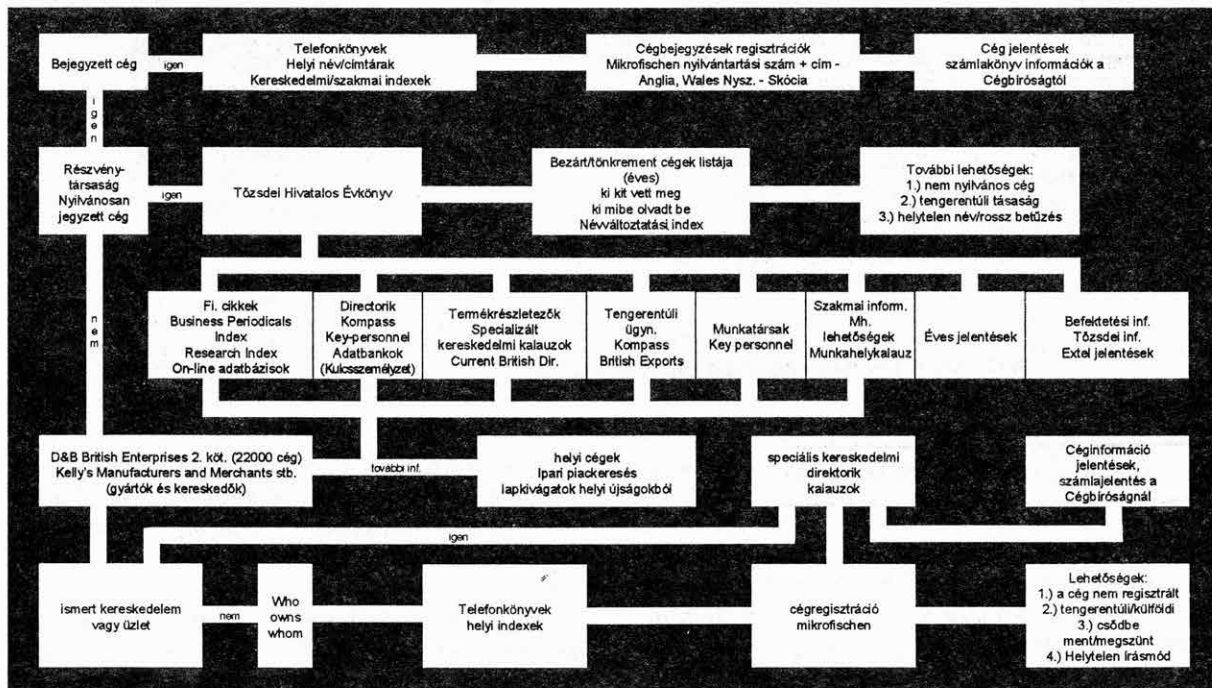
E felsorolt források segítségével, sok esetben ezek kombinációjával választ kaphatunk BI kérdésekre, melyek között a céginformáció, a marketing információ, a pénzügyi, a munkaügyi, a jogi, a statisztikai a legfontosabbak.

Egy példa segítségével jól illusztrálható a céginformációt nyújtó források közötti eligazodást segítő táblázat.

Az üzleti részleg vagy üzleti könyvtár megszervezése

A Bakewell-Roper Report egy 161 referenz munkából álló listát juttatott el a felmérésben résztvevő könyvtárakhoz. A megkérdezett könyv-

Céginformáció

tárak több mint felében a felsorolt műveknek kevesebb mint 50%-a volt megtalálható. A megkeresett könyvtárak mindegyikében hat olyan mű volt közös, amelyet mindenhol megvásároltak:

- Annual Abstract of Statistics
- Directory of British Associations and Associations in Ireland
- Kelly's Manufacturers and Merchants Directory
- Kompass UK
- The Stock Exchange Official Yearbook
- The Times

Az indexelő, referáló lapok közül (22 cím szerepelt a listán) csak egyre fizetett elő a könyvtárak több mint a fele. A szerző rámutat, hogy bár a könyvtárak anyagi nehézségekre hivatkoznak, ugyanakkor nem rendelkeznek például a Union Bank Zürich Switzerland ingyenes kiadványával, a „Prices and Earnings Around the Globe”-bal sem.

Gyűjteményszervezési módszerek

Mint már több ízben említettük, ehhez a szakterülethez elsősorban faktografikus művek beszerzésére van szükség. E másodfokú tájékoztatási eszközök célja, hogy irányítani tudják a használót. A beszerzésnél itt nincs idő kivárni a bürokratikus út végigjárását, ajánlott közvetlenül a kiadótól vásárolni. A könyv ahhoz is hasznos kalauzt nyújt, hogy vásárlási szándékkal kikhez érdemes fordulni Angliában.

Az állomány elhelyezése

Az e körbe tartozó dokumentumtípusok elrendezése, elhelyezése a hagyományostól eltérő rendszer kialakítását teszi szükségessé. A kereskedelmi katalógusok például gyártók szerinti betűrendbe kerülhetnek; a szabványok, szabadalmak szám szerinti elrendezésbe; a statisztikák országoként kódszámmal ellátva, évszám szerint stb. A Dewey-ra alapozott raktári elrendezésnek itt nem sok hasznát vesszük. Viszont mindenkit biztat a szerző, hogy a közművelődési könyvtárakban megszokott nyitott elrendezést itt is kövesse, hiszen az önálló keresés lehetősége ösztönzően hat és serkenti a kreatív gondolkodást.

Olvashatunk néhány jellemző, negatív példát is, mint például:

- eligazító táblákat csak a kézikönyveknél vagy a túlméretezett műveknél találunk;
- tiltó táblát minden vizsgált könyvtárban találtak, de a használatra felkészítőt alig;
- számtalan hirdetés és plakát található a könyvtárban, de a városban folyó üzleti eseményekről nem található tájékoztató;
- jellemző az is, hogy gyakran összefolynak, összerosódnak az egyes információhordozók.

Katalogizálás, osztályozás

Az önfeltáró módszert javasolja a szerző. Cél, hogy minél egyszerűbb legyen a keresés. Számtalan választóval tüzdelte, zsúfolt katalógusfiókokban nem biztos, hogy hatékonyan keresnek a használók. Egy üzletember például nem fogja a Munkaügyi Minisztérium kiadványait U.K. alatt keresni. A szerző javaslata, hogy az egyes információtípusokhoz megfelelő indexet alkalmazzanak a könyvtárak a használat, illetve a keresés megkönnyítésére. Ezek lehetnek belső, önállóan kialakított indexek, pl. termékindex, márkanev-index stb. De Nagy-Britanniában az az előnye is megvan a könyvtáraknak, hogy átvehetnek külső indexeket is, mint pl. a Time Index, a Financial Times Index vagy a Prestel Index. A házi indexek kialakítását érdemes egybevetni a kialakítandó számítógépes adatállományokkal.

Szolgáltatások

A megfigyelték körében hangsúlyosabb volt az információgyűjtés, a referenz részleg használata, mint a kölcsönzés. Ez utóbbi legtöbbször a cégekkel kötött együttműködési szerződés alapján valósul meg, minimálisra szorítva így az adminisztrációt és a bürokráciát. A kéréseket általában űrlapok segítségével, számítógépen regisztrálják a könyvtárak.

Még mindig az egyik legégetőbb kérdés a térítéses szolgáltatások köre. Örök dilemma, ha pénzt kérünk, milyen jogon tegyük ezt, és mennyit kérünk? A térítések ellen szól a megnövekedett bürokrácia is. A felmérés alapján kiderült, hogy a

legnépszerűbb forma a vállalkozói tagsági díj fizetése, vagy olyan támogatási forma használata, amit évente fizetnek a vállalkozók.

Szolgáltatás-népszerűsítés

A reklámtevékenység hiányát sok könyvtár azzal magyarázza, hogy a csökkentett költségvetést általában a propaganda sínyli meg elsősorban. Egy másik gyakori ellenérv, hogy a könyvtárosok félnek a reklám hatására hirtelen megnövekedett igényektől, és annak teljesíthetlenségéről. A City of London vállalkozói könyvtár például azzal érvel, hogy egy szűk kört szolgál, akik ismerik tevékenységét és szolgáltatásait, tehát nincs szükség reklámra. Sok esetben találkozhatunk ad hoc jellegű propagandával, ami egy-egy új szolgáltatáshoz, eseményhez, vagy kiadvány megjelenéséhez kapcsolódik. Mindenkit arra biztat a szerző, hogy célszerű a nyilvánosság minden formáját és eszközét megragadni a folyamatos jelenlét biztosítása érdekében. Figyelemfelkeltő poszterek egész sorát mutatja be a könyv illusztrációképpen, mint pl. a 83-85.p.

Kapcsolatok

Szorosan kapcsolható az előző témakörhöz is, hiszen itt nemcsak az azonos típusú intézmények közötti kapcsolatfelvételtől, illetve kapcsolattartásról van szó, hanem a régió más intézményeivel való együttműködésről is. Látogatások, nyílt napok szervezése, szemináriumok rendezése, mind jó alkalmat és lehetőséget kínál a használói kör bővítésére és a könyvtárról kialakítható kép előnyösebb beállítására. Ide sorolhatjuk még a könyvtárak névhasználatának módosítását információs központra vagy információs szolgálatra, de legalább olyan fontos a személyes kapcsolatok szerepe, és mérhető a szájhagyomány útján terjedő reklám hatása is.

Együttműködési formák

A regionális információs hálózatok kialakítása az egyik legjobb és legismertebb együttműködési forma. A HATRICS kooperáció például a hampshire-i régió könyvtárait, információs intézményeit és 300 vállalkozást foglal magába egy egyszemélyes kisvállalkozástól a multinacionális nagyvállalkozásig.

A moduláris együttműködés olyan informális kapcsolat több intézmény között, ahol a résztvevők csak egy-egy munkafolyamatra vagy szolgáltatásra koncentrálnak dolgoznak össze.

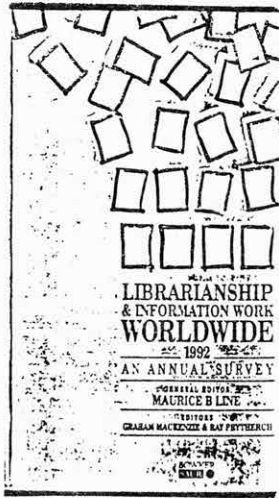
Jól bevált forma Newcastle Upon Tyne könyvtárai és információs intézményei között a közös COM katalógusok készítése és használata, valamint közös folyóiratjegyzékek kiadása. Itt említhető még a közös kiadványkészítés lehetősége is.

A munkaerők cseréje is egy élő és követhető példa. Manchester és Newcastle Upon Tyne 70 kollégát cserélt az elmúlt időszakban tapasztalatcsere és -átadás érdekében. Hasznos gyakorlat az információs szolgáltatások közös kialakítása, közös programok tervezése, véghezvitele. Említ a könyv például egy 6 részes tv-sorozatot a brit televízióban, „*Ezt én is meg tudnám csinálni*” címmel, ami a pályaválasztó fiatalokat kívánta a vállalkozásokra ösztönözni. Kiállítások és bemutatók szervezése, valamint előadásorozatok tartása is átfogóbb és színvonalasabb lehet, ha közösen végzi több intézmény szakértő munkatársa.

Végezetül érdemes felsorolni azokat a problémás területeket, melyeket a felmérésben résztvevő intézmények többsége égetőnek és megoldásra várónak ítél:

- a források és általában a költségek emelkedő árát 26-an említik;
- a jól képzett BI szakemberek hiányát 14-en;
- a használók részéről mutatkozó elutasítást 9-en;
- a marketing-tevékenység és a nyilvánosság megszervezésének nehézségeit 5-en;
- a helyi viszonyokról adódó problémákat 5-en;
- a helyi/regionális szolgáltatások hiányát 5-en;
- az igényfelmérések hiányát hárman;
- a kisvállalkozásoktól az információ begyűjtését hárman;
- a friss, naprakész információ begyűjtését szintén hárman említik.

Téglási Ágnes

Librarianship and information work worldwide, 1992 : An annual survey / gen. ed. Maurice B. Line ; eds. Graham McKenzie and Ray Prytherch. – London [etc.] : Bowker-Saur, 1993. - XIII, 273 p.

Könyvtári és információs munka világszerte

Az első kiadás kedvező kritikai fogadtatása után másodszor jelent meg e gyűjtemény, egyelőre nagyjából azonos fejezetcímekkel. Az évkönyv többnyire az 1991. évi szakirodalom alapján tekint át a könyvtári munka főbb területeinek helyzetét, új fejleményeit világszerte. Fejezetei: a könyvtári-tájékoztatási munka kontextusa; a szakkönyvtárak; a nemzeti könyvtárak; az állomány; az információk hozzáférhetősége; szolgáltatások; együttműködés; menedzsment; képzés; a köz- és egyetemi könyvtárak. A második kiadás szerkesztői a változó körülményeket tükrözni kívánva, az állandó témák mellé jövőre újak bevezetését is tervezik.

A tanulmányok, beszámolók korábban már megjelent írásokra épülnek, ezt tükrözik a hosszú bibliográfiák; vezetnek a gyűjteményekről és a szakkönyvtárakról szóló cikkek, ezek jegyzéke 14 és 9 oldal. Minden fejezetnek más szakember a

szerzője, s az egyes tanulmányok „nehézségi” foka a szerző beállítottságának és a választott témának megfelelően változik.

Valamennyi szerző a változásokat hangsúlyozza, melyeket létrehozhatnak belső okok, pl. a használók elvárásainak fejlődése, vagy külső, anyagi okok, az egyre zsugorodó költségvetések, melyeknek növekvő tevékenységet kell finanszírozniok, vagy a fejlődő technológiák kihívása – sőt, még egy-egy intézmény céljainak, feladatainak megkérdőjelezése is: „ez a mi dolgunk?” a tradicionális „hogyan csinálhatnánk legjobban?” helyett. Változást mindeme tényezőknél a kombinációja is okozhat – így egyik legnagyobb feladat azoknak a módszereknek a kialakítása, melyekkel „a jövőt irányíthatjuk”, aminek segítségével befolyásolhatjuk környezetünket, ahelyett, hogy pusztán megnyilvánulásaira reagálunk.

A másik, az írásokból általánosan kiemelkedő tárgy a könyvtárosok számadási kötelezettségének megnövekedett jelentősége. Ebből fakad a minőségirányítás fontossága és a teljesítmény felmérésének szükségessége, ami a könyvtárosoknak jelent kihívást, hiszen a régi szakképzett katalógizálók, osztályozók helyét gépek veszik át, ugyanakkor pl. éppen ezeknek a gépeknek, programoknak a tervezését, használatát kell többek között megtanítani.

A szerkesztőségi kuratórium tagjai (tanácsadói minőségben) ha nem is valamennyi országot, de valamennyi földrészt képviselik (Magyarországot Szántó Péter, az Országos Műszaki Könyvtár igazgatója), a szerzők azonban (egyelőre?) mind angol-amerikai nyelvterületről származnak. A főszerkesztő, Maurice Line (a British Library tudományos részlegének valamikori főigazgatója, több egyetem professzora és számtalan szakkönyv, cikk ismert írója) az „Előszó”-ban fő problémaként panaszolja, hogy igen kevés anyagot kapnak mind a gazdaságilag fejletlen, mind az „exkommunista” világból. „Viszonylag kevés jelenik meg róluk a nyomtatott irodalomban és abból, ami megjelenik, nagyrésze olyan nyelveken, melyek nem széleskörűen ismertek” írja udvariasan. Ezért kénytelenek személyes kapcsolatokra szorítkozni, de „ezekben az államokban nem könnyű olyan könyvtárosokat találni, akik érdekes, naprakész anyaggal tudnának szolgálni”. Nem tudom, velünk kapcsolatban egészen megalapozottnak tekinthető-e ez az állítás, hiszen pl. a Hungarian Library and Information Science Abstracts (HLISA) éppen ilyen cé-

lok szolgálatára született és jól használható lehetne, igaz, számukra talán nem eléggé frissek az ott tömörített cikkek.

Feltehetőleg ez az anyagihiány az oka annak, hogy pl. az információ hozzáférhetőségéről szóló fejezet Amerikát idézi, ahol a Tazánról szóló könyveket kitiltották a könyvtárakból, mert „bűnben élt Jane”-nel - és meg sem említi az ennél sokkal izgalmasabb kultúrcsemegékkel szolgálni képes valamikori „vasfüggöny mögötti” országok cenzúrájának következményeit.

Világméretű beszámolókat írni akkor sem könnyű, ha bő anyag van hozzá, hiszen óriásiak a különbségek a még mindig három világ körülményei, de még a fejlett nyugati országok között is. *Magyarország* egy-egy adattal (1-1 mondat erejéig) szerepel, a nemzeti könyvtárak, szolgáltatások, együttműködés (egy finnugor bibliográfiai projektben), a politikai változások hatása a könyv-

tári és információs munkában, és a könyvtárosképzésben szükséges változásokkal kapcsolatban. A közkönyvtárakról szóló fejezet írója megállapítja, hogy „változnak az idők”: 1988-ban itt járt és ezúttal a brit könyvtárak nagy-szerű szolgáltatásai iránti szokásos lelkes érdeklődés helyét a brit kormány „Közkönyvtáraink finanszírozása” c. kiadványa és annak fogadtatásával kapcsolatos kérdések foglalták el...

A könyv nem könnyen olvasható, mert a sok hivatkozás szaggatottá, töredezetté teszi. A szerzők bizonyos fokú alázattal igyekeznek a mások véleményét, felfogását cikkeik segítségével egy közös nyelven tolmácsolni, ezért értéke inkább a felkutatott, összegyűjtött adatok rögzítésében, mint a választott témák olvasmányos kifejtésében rejlik: de hiszen ez is a sorozat célja.

Kovács Mária

VEGYÉK LE AZ ÁFÁT A KÖNYVEKRŐL az Európai Közösség országaiban – ilyen javaslatot fogadott el az Európa-parlament (amely viszont nem törvényhozó, csupán tanácsadó testület). „*Ne adóztasd meg az olvasást*” feliratú plakáttal népszerűsítik a gondolatot; „*Írjon képviselőjének! Írjon hírlapjának!*” – buzdítja a plakát a gondolat híveit.

(*Library Association Record, 1993. márc.*)

NÉMET OLVASÓTEREM NYÍLIK A POZNANI EGYETEMI KÖNYVTÁRBAN, a Goethe-Institut által ajándékozott 3000 kötetnyi kézikönyvből, újabb szépirodalmi művekből stb. A 3,5 millió kötetes könyvtár állományának majdnem 1/3-a ma is német nyelvű, részben a hajdani Posen német egyetemének örökségéből. – Hasonló gyűjteményt kap a Goethe-Instituttól Lengyelország volt német területeinek két másik nagyvárosa, Szczein és Wroclav is.

(*DBI-Pressespiegel, 1933. febr.*)

Terminológia

93/212

FOSTER, Stephen: Information literacy: some misgivings = Am.Lib. 24.vol. 1993. 4.no. 344-346.p.

Fenntartások az „információs jártasság” fogalmával kapcsolatban

Használók képzése; Terminológia

A könyvtári szakirodalomban egyre szaporodnak az információval kezdődő szókapcsolatok. A könyvtárosból információs szakember lett, aki az információs szolgáltatásban tevékenykedik; információfogyasztókat lát el az információs társadalomban. Az információmenedzsment feladata az információs jártasság (information literacy) elterjesztése. És még sorolhatnánk.

Ez utóbbi kifejezés, az „információs jártasság” igencsak megérett az értelmezésre. Először 1974-ben írtak róla. Később az Amerikai Könyvtáregyesület (ALA) definiálta: az rendelkezik ilyen jártassággal, aki „képes felismerni, mikor van szükség információra, azt hatékonyan fel tudja kutatni, értékelni és felhasználni... Tulajdonképpen azok rendelkeznek információs jártassággal, akik megtanulták, hogyan kell tanulni. Tudják, hogy az ismeretek hogyan vannak megszervezve, hogyan találhatják meg a keresett információt, és hogyan használhatják fel azt úgy, hogy mások is tanulhassanak belőle.”

A definíció számos problémát vet fel. Hogyan lehet megkülönböztetni azt, aki nem tanulta meg, hogy hogyan kell tanulni, attól, aki megtanulta? Hogyan lehet bárkinek a legcsekélyebb elképzelése az ismeretek szervezéséről? (Erre

sok megoldás létezik, és mindegyik igencsak önkényes.) Hogy valaki képes-e megtalálni, értékelni és felhasználni az információt, attól függ, mennyire okos, tapasztalt, milyen segítségre támaszkodhat, és talán attól is, hogy mennyire szériensés. Tehát az információs jártasság – a cikk beismerten „tudománytalan”, triviális meghatározása szerint – általános talpraesettség és intelligencia kérdése.

Az ALA definíciója voltaképpen azt jelenti, hogy az rendelkezik információs jártassággal, aki a könyvtárhasználatban kiigazodik. Akkor miért ez a sok körülírás? Talán mert a prózaibb megfogalmazás rontaná a szakma presztizsét. A könyvtárosok azzal használnának leginkább az ügynek, ha világosan megfogalmaznák, hogy szakmájuk szolgálat, amelyik kapcsolódik az ismeretek terjesztésével, az irodalmi és művészeti törekvések megismertetésével foglalkozó más intézmények tevékenységéhez – még a televíziós tömegkultúra jelenlegi időszakában is.

(Hegyközi Ilona)

Történet

93/213

GUTHRIE, Lawrence: An overview of medieval library cataloging = Cat.Classif.Q. 15.vol. 1992. 3.no. 93-100.p. Bibliogr. 12 tétel.

A középkori könyvtári katalogizálás áttekintése

Dokumentumleírás; Egyházi könyvtár; Könyvtártörténet -egyetemes; Régi és ritka könyvek

A cikk megkísérli összefoglalni a középkori szerzetesi könyvtárakban folyó katalogizálás történetét, amikor a könyvek előállítására még gyermekcipőben járt. Ekkor még igen kevés könyv létezett, s ezek igen értékesek voltak a közösség számára. Kezdetben a katalógus nem volt más, mint a „kincsek” leltárjegyzéke, amelyet nem használtak kutatási célokra – ez csak a könyvtárossal való konzultáció útján volt lehetséges. Ezt a gyakorlatot még tovább bonyolította, hogy egyetlen kötésbe gyakran több „könyvet” kötöttek, ami akadályozta a tárgyi katalogizálást. Amint a könyv értékét inkább a tartalom, mint a

fizikai tárgyi jelleg kezdte meghatározni, a katalógus a korábbi leltárjegyzékből használói katalauzzá vált, és a kezdetleges leltározó módszereket a korszerű, kutatás-irányú katalogizáló módszerek váltották fel.

(Autoref.)

Lásd még 214

Kutatás

93/214

BÄUMLIN, Else - FISCHER, Regula: Die Stadt- und Universitätsbibliothek Bern in der Erinnerung = ARBIDO-R. 8.Jg. 1993. 1.no. 10-13.p.

Res. francia és olasz nyelven.

Munkatársak személyes emlékei a berni városi és egyetemi könyvtárról, különösen a történeti interjúkészítés módszereiről

Egyetemi könyvtár; Élőszó -mint történeti forrás; Városi könyvtár

A berni Városi és Egyetemi Könyvtár – jubileumára készülve – emlékkönyvet kíván 1994-ben kiadni, melynek egyik fejezete visszaemlékezések alapján fogja bemutatni a könyvtár történetét *Oral history a könyvtárügyben* címmel. Az anyag összegyűjtése valamint az ehhez szükséges módszerek kritikai áttekintése egyben két kollégánál diplomamunkája is volt.

Az „oral history” mint kutatási módszer az elmúlt időszakban jelentős tért hódított a történelemtudományban. Egyre több történész vallja, hogy a tudatosan alakított, az emberi akaratnak alávetett történelmen túl van egy másik is: az emberek által átélte és megszenvedett történelem.

A könyvtárügyben első ízben készül ilyen módszerrel történeti tanulmány. A gyűjtés szervezői tíz személyt választottak ki a könyvtár régi munkatársai közül (két kivétellel már nem dolgoznak ott), akik különféle szakmai területeken működtek. A beszélgetéshez kérdőívek készültek, az ezeken szereplő kérdések egy része mindenkinél visszatérő alapkérdés volt, a kérdések más részét pedig az interjúalanyra szabták. A

megszólaltatottak lakásán lezajló magnós beszélgetések 30-120 percig tartottak, az elhangzottakat utóbb a magnóról PC-re írták át. Az adatvédelem előírásainak megfelelően a kazetákat az irattár páncélszekrényében őrzik, a hozzáférés az irattár vezetőjének ellenőrzése alatt áll. Az interjúalanyok írásos garanciát kaptak arra, hogy az elhangzottak csak a nyilatkozók hozzájárulásával válhatnak publikussá.

(Katsányi Sándor)

Információgazdálkodás (Information management)

93/215

ORNA, Liz: Why you need an information policy - and how to sell it = Aslib Inf. 21.vol. 1993. 5.no. 196-200.p. Bibliogr.

Miért van szükség tájékoztatási politikára, és hogyan kell azt eladni?

Információszerzés; Tájékoztatási politika; Üzemi tájékoztatási központ

A vállalati-üzemi könyvtárosok fontos feladata, hogy meggyőzzék a vállalatvezetést, különösen a döntéshozókat a vállalati információpolitika fontosságáról. Az információk, illetve az információgazdálkodás fontosságának „eladása” nem könnyű, mert a vállalatvezetők legtöbbször

- csak igen felszínesen értik az „információ” szó jelentését szervezeti, üzleti szempontból;
- félnek, hogy „megfulladnak” a sok információtól, ezért inkább azt vallják, hogy ami már megvan, az elegendő;
- az információt az információtechnológiával, a számítógéppel azonosítják, s ezért azt hiszik, hogy egy megfelelő információs rendszer, szoftver vagy gép fogja megoldani helyettük az információs problémákat.

Szerencsére az információs szakembereknek ma már konkrét tények, kutatási eredmények állnak rendelkezésére, amelyeket felhasználhatnak a vállalatvezetés meggyőzésére. Egy 1992-es vizsgálat például, amelyik a gyógyszeripari termelékenységet vizsgálta az információhasználat függvényében, adatokkal mutatta ki, hogy azok a

legproduktívabb vállalatok, amelyek a legnagyobb súlyt helyezik az információellátásra. A tanulmány kimutatta, hogy a ráfordítás (az információk költségei) és a vállalati haszon közötti arány 1:2,5 és 1:7 között mozog. Tényekre alapozott vizsgálatok bizonyítják azt is, hogy a piaci versenyképesség fenntartása is a megfelelő és időszerű információk függvénye.

Bármilyen jók és megalapozottak legyenek is az érveink, a menedzserek fülei gyakran „félrehallják” s rosszul értelmezik az „információ” fogalmát. Ezért az „információ” terminus említése helyett a tájékoztatási szakember jobban teszi, ha a „vállalati ismeretbázis”, az „ismeretvagyron” vagy az „ismerettőke” kifejezéseket használja, a hallgatóság feltételezett ízlésétől függően.

Sok vállalat nem megy tovább a szervezeti célok kitűzésénél, ezért gyakran előfordul, hogy a középvezetőknek már csak felszínes ismereteik vannak ezekről a tervekről, sőt, a felső vezetés tagjai is különféleképpen értelmezik őket.

Az információpolitika minőségét az illető szervezet kultúrája, vezetési stílusa határozza meg, amely egy újabb, 1992-es tanulmány szerint ötféle lehet:

- *technokratizmus*: minden információval kapcsolatos dolgot meg lehet oldani az információtechnológia és az ehhez értő szakemberek segítségével;

- *anarchia*: a szervezeten belül elburjánzana a PC-k, káosz alakul ki, semmilyen koncepció sincs az információgazdálkodásra;

- *feudalizmus*: az intézmény szervezeti felépítése olyan, hogy az egyes területeken egyeduralkodó „bárók” kaparinthatják meg a hatalmat;

- *monarchia*: valaki felül eldönti, hogy ki fogja egyszemélyben meghatározni, hogy mi legyen az információkkal. Ez még egy jó „uralkodó” esetében is gyenge megoldás;

- *szövetségi köztársaság*: a központi vezetés mellett az érintettekkel való tárgyalások és az együttműködés jellemzi ezt az ideálisnak mondható szervezeti kultúrát.

Összefoglalásként, a sikeres vállalati információpolitika feltételei a következők:

- a felsővezetés elkötelezettsége;
- megfelelő információs szakemberek és szolgáltatások;
- a szervezeti kultúra pozitív és negatív vonásainak felismerése, és a negatívak semlegesítése;
- egy jól megválasztott „csapat” az információpolitika kidolgozására.

(Novák István)

KÖNYVTÁR- ÉS TÁJÉKOZTATÁSÜGY

Általános kérdések

93/216

ANDERSON, Douglas: What of the information poor? = *Libr.Rev.* 42.vol. 1993. 1.no. 20-24.p.

Támogassa az állam a közkönyvtár elektronikus információszolgáltatásait!

Információtechnológia; Közművelődési könyvtár; Tájékoztatási politika; Támogatás -pénzügyi -állami, hatósági

A kiadók egyre inkább használnak elektronikus formátumokat kiadványaik megjelentetéséhez. Számos értéknövelő szolgáltatás áll rendelkezésre, amelyekkel a letöltött adatokat a használói igényekhez lehet igazítani, pl. a szakértő rendszerek és a hipermedia. A közkönyvtáraknak minden lakóhelyen kulcsfontosságú szerepet kell játszaniuk az elektronikus információkhoz való hozzáférésben, ezért a központi és a helyi kormányzatoknak biztosítaniuk kell az ehhez szükséges anyagi erőforrásokat. Ezeknek az erőforrásoknak elegendőeknek kell lenniük a már működő számítógépes szolgáltatások fejlesztésére, és minden használó számára elérhető értéknövelő szolgáltatások nyújtására, hogy eltűnjön a jelenlegi, a használók intézményi háttérétől függő szakadék az információban gazdagok és szegények között. Minden közönség tájékoztató központja a könyvtár, ezért az információs társadalmi különbségek elkerülése érdekében a könyvtárnak ezt a szerepét anyagilag is támogatni kell.

(Autoref.)

Nemzetközi könyvtárügy

93/217

WANG, P.: Information systems solutions for transborder data flow problems for multinational companies = *Int.J.Inf.Manage.* 13.vol. 1993. 1.no. 29-40.p.

A határokon keresztüli információáramlás problémái nemzetközi vállalatok nézőpontjából

Információáramlás; Információkeresési rendszer; Tájékoztatás szabadsága

Miközben a technológiai fejlődés következtében a határokon keresztüli adatforgalom (HKAF) egyre gyorsabbá és olcsóbbá válik, addig az adatbiztonság, a gazdasági megfontolások és az egyeduralom veszélye, ill. a kulturális „imperializmus” éppen az ellenkező irányba hatnak. Az egyes országok különféle szabályzatokat hoztak létre a HKAF, valamint a hardver, a szoftver és a távközlés ellenőrzésére. Az ilyen szabályzatok azonban komoly akadályokat jelenthetnek a multinacionális vállalatok nemzetközi információs rendszereinek az üzemeltetése szempontjából. A cikk a HKAF problémájának negyságrendjét vizsgálja, multinacionális, világméretű és kisebb (csak két országra kiterjedő) vállalatok esetében. Az elemzés hét, a HKAF nehézségeinek leküzdésére irányuló ajánlást eredményezett: decentralizált világméretű információs rendszerek a multinacionális vállalatok számára, részben decentralizált világméretű információs rendszerek a világméretű vállalatok számára, részben integrált és megosztott információs rendszerek a kisebb vállalatok számára, távoli számítógépes szolgáltatások, adatcsökkentés, alternatív csatornák, és az adatbázisok csökkentése.

(Autoref.)

93/218

PIETRZAK, Andrzej K.: Polityka informacyjna jako polityka kulturalna. Aspekty społeczne i kulturalne = *Bibliotekarz.* 1992. 11/12.no. 6-11.p.

Információs politika mint kultúrpolitika. Társadalmi és kulturális szempontok

Művelődéspolitika; Tájékoztatási politika

A közlemény az 1992. október 17-21-én tartott thomasbergi–königswinteri konferenciáról – címét is kölcsönkérve – számol be. Ezt a konferenciát a berlini Bibliotheksinstitut rendezte több nemzetközi intézmény támogatásával. Több mint húsz európai állam küldöttsége vett rajta részt, de az amerikai és japán képviselő sem hiányzott róla.

A plenáris ülésekből és munkacsoporti megbeszélésekből álló konferencia fő kérdései a következők voltak: az információ szerepe a mai világban, a közép- és kelet-európai helyzet különbségei (önjellemezések révén), az NSZK kulturális politikája (példaadás gyanánt), a közös információpiac, „a mindenki vagy csak az elit” kérdése az információpolitikában, adatbázisok és telekommunikáció Európa nyugati és keleti felében, a nemzeti kultúrák fenyegetettsége.

A konferencia záró nyilatkozatának fő „szólamai” a következők: az új Európa kérdése, illetve ami benne van: a mélyes gazdasági, társadalmi és kulturális változások az információ fontosságának egyidejű fokozódásával; miközben mindenki számára kedvező perspektívák nyílnak, egyszersmind az igazi kultúrát és a kulturális azonosságtudatot veszélyeztetik is fenyegetik, amelyek nemzetiségi és nemzeti méreteket is ölthetnek; a nyugati és a keleti politikások, tudások, társadalmi munkások és könyvtárosok közös felelőssége, hogy a fenyegető veszélyekkel szembeszállva, eleve ne hagyják hatásukat kibontakozni; a káros hatások elleni harcnak legyenek meg a pozitív költségvetési következményei; a kívánatos fejlődés érdekében a következő tevékenységeket kell támogatni: a szakmai képzés és továbbképzés, Európa nyugati és keleti részén munkálkodó szakemberek cseréje, az információcseré fokozása és hatékonyabbá tételé érdekében – ismét csak nyugat–keleti relációban – nemzetközi szemináriumok, tanácskozások és konferenciák rendezése, a nyugat-európai programok és projektek megnyitása a kelet-európai szakemberek részvétele előtt.

(Futala Tibor)

Nemzeti könyvtárügy

93/219

PARUSI, Gheorghe: Libraries and cataloguing at present = Probl.Inf.Doc. 26.vol. 1992. 4.no. 234-238.p. Bibliogr. 7 tétel.

A könyvtárak, a katalogizálás és a számítógépesítés helyzete Romániában

Könyvtárügy; Számítógépesítés

A Román Tudományos Akadémia Könyvtára fennállásának 125. évfordulója alkalmából rendezett tudományos ülészen elhangzott előadás a bukaresti akadémiai könyvtár példáján mutatja be a könyvtárak helyzetét, problémáit napjainkban.

Az 1950-es évektől kezdődően Romániában háttérbe szorultak a könyvtárak, a fejlesztésükre fordítható anyagi eszközök igen szűkösek voltak, így egyre növekedett a szakadék a román és a nyugat-európai hasonló szerepet betöltő intézmények között. Szakértők véleménye szerint az országban egyetlen számítógépes könyvtári hálózat sincs, a könyvtárak kevésbé gépesítettek. A szerző tévesnek tartja a teljesen automatizált könyvtár eszményét. Álláspontja szerint a nagy hagyományokkal rendelkező tudományos könyvtárakban nem célszerű a gépesítés kedvéért megváltoztatni a már bevált rendszert.

A bukaresti akadémiai könyvtárban az 1980-as évek elejétől foglalkoznak a korszerű információ eszközök alkalmazásának lehetőségeivel, de máig nem kristályosodott ki teljesen az intézmény koncepciója e téren. A legnagyobb problémát a több mint ötvenféle katalógus, karto-ték, nyilvántartás okozza, amely több millió bibliográfiai tételt tartalmaz. A könyvtár nem vette át az ISBD(M) szabványt, hanem csupán a kompatibilitás megteremtését tűzte ki célul, mert attól tartott, hogy az új előírások bevezetése megbontaná és tönkretenné a katalógusrendszer egységét. A katalógusadatok gépi felhasználása, konvertálása további előkészítő munkákat, jelentős mértékű fejlesztést igényel. Egyelőre országos vagy annál szélesebb hálózatba kapcsolódása az intézménynek távolinak tűnik. A szakemberek álláspontja szerint a jelenlegi katal-

lógusrendszer (betűrendes, ETO, földrajzi, időrendi, stb.) alkalmas a felhasználók információs igényeinek kielégítésére. A szerző hangsúlyozza, hogy az akadémiai könyvtár számítógépesítése szükséges, lehetséges és megvalósítható, de ennek csak hosszas előkészítő munkálatok után szabad elkezdődnie, nem szoríthatja ki a hagyományos eljárásokat, hanem azokkal összhangban kell majd szolgálnia a felhasználók érdekeit. A jelenlegi elképzelések szerint kezdetben egyes munkafolyamatok, például a cserekapcsolatok nyilvántartása és a kisebb különgyűjtemények feltárása történhetne számítógéppel.

(Pappné Farkas Klára)

93/220

ROTTMANN, F.K.: Trading with the enemy: Vietnamese libraries and the U.S. embargo = Am.Lib. 24.vol. 1993. 1.no. 84-88.p.

Vietnami könyvtárak és az amerikai embargó

Könyvtárügy; Tanulmányút

A Vietnami Nemzeti Könyvtár – akkori nevén Indokína Központi Könyvtára – 1917-ben jött létre Hanoiban. Ugyanebben az évben az USA kongresszusa elfogadta a „Kereskedelem az ellenséggel” nevű törvényt, amely megtilt minden kereskedelmet, kapcsolatot az ellenséggel. Közeli 50 évvel később, amikor a Library of Congress éppen kereskedelmi egyezményt készült kötni a vietnami könyvtárakkal, az USA háborúba lépett Észak Vietnammal. 1975-ben Nixon kimondta a teljes gazdasági embargót. Vietnam nemcsak gazdaságilag szegényedett el, hanem az információk tekintetében is. A legtöbb könyvtár elpusztult a háborúban.

1986-ban a 6. Pártkongresszus új gazdasági politikát hívott életre, az ún. „doi moi”-t, amelynek célja a gazdasági helyreállítás volt. A belső megújulás liberalizációt hozott, több állam nem vette figyelembe az embargót: Japán, Ausztrália, Franciaország stb. kereskedelmi, befektetési lehetőségeket kerestek. Fokozatosan a kereskedelem, az oktatás és a diplomácia nyelve az angol lett. Minden iskolában tanítottak angolt. A könyvtáraknak tehát be kellett szerezni a modern angol nyelvűkönyveket és a szépirodalmat.

A szerző 1990-ben látogatott először Vietnamba, célja a könyvtárak feltételeinek, körülményeinek a megismerése volt. Meglepődött, hogy barátként, és nem ellenségként fogadták.

A Ho-Si-Minh Egyetem könyvtárában a következőket tapasztalta. Az egyetem hallgatóinak létszáma 20 ezer fő, de ebből csak háromezer fő a nappali tagozatos hallgató. A könyvtárnak 300 ezer kötete van, 100 ezer monográfia, valamint 50 ezer, 800 féle időszaki kiadvány. Az egyetemnek egyre nagyobb szüksége van angol nyelvű könyvekre, különösen a természettudományok területén, ezért szerződést kötöttek a hawaii egyetemmel és más ázsiai tanszékekkel rendelkező amerikai felsőoktatási intézménnyel.

A könyvtár 1975 előtt a Dewey-féle TO-t használta, ma a legtöbb könyvtár a szovjet BBK-t, néhány pedig az ETO-t használja. Amikor megtekintették a könyvtár régi Dewey-gyűjteményét, megállapították, hogy az borzalmas állapotban van, a könyvek szinte a kézben szétesnek. Sajnos a konzerválás régóta súlyos gond Vietnamban.

Az írástudók aránya 90 százalék, ami e tekintetben a világ élvonalát jelenti. A háború alatt a dzsungelbe voltak telepítve az iskolák, ahol csak a tanulók voltak felmentve a katonai szolgálat alól.

A második világháború után Vietnam kettévált. Délen az USA-alapítványok támogatásával nagyfokú centralizáció kezdődött, északon a könyvtárak a kommunista vezetők propagandáját szolgálták, de a tömegoktatást támogatták.

A szerző Da Nang városban a Hue Orvosi Egyetem könyvtárát is meglátogatta. A könyvtárnak kb. 10 ezer kötete van, s az amerikai NLM rendszere szerint katalogizálnak. Az egészségügyben csüggesztő hiánya van az alapvető eszközöknek, de felismerték, hogy a könyvtárak fejlesztése általában fejleszti az egészségügyi ellátást is. Nemzetközi szervezetek, köztük a WHO is támogatja őket könyvekkel, folyóiratokkal.

1956-ban csak egyetlen közkönyvtár volt Vietnamban. A kormányzat ezután elkezdte támogatni a közkönyvtárak létesítését, így 1980-ra 44 városi könyvtárat és 20 ezer kisebb városi könyvtárat hoztak létre. A tudományos, műszaki és felsőoktatási könyvtárak a Nemzeti Információs és Dokumentációs Központhoz tartoznak, amely kapcsolatban áll az UNESCO-val, az IFLA-val és több, mint 40 ország 120 intézetével.

Az embargó ellenére a kapcsolat folytatódik az USA-val. A könyv-, a folyóirat- és információcsere segíteni fog Vietnam nemzeti elszigeteltségének megszüntetésében, és Amerika is nyerni fog az ősi, gazdag kultúrájú néptől, amelyet egykor ellenségnek neveztek.

(Tóth Bálintné)

93/221

KLEŠUK, S.E.: Biblioteki i vozroždenie Rossii = Naučn.Teh.Bibl. 1992. 9.no. 49-57.p. Bibliogr. 41 tétel.

A könyvtárak és Oroszország újjászületése

Könyvtári rendszer

A szerző mindenekelőtt Leninről mint filozófusról, politikusról és a „világ első munkás és paraszt államának” megszervezőjéről szedi le a „keresztvizet”, de az utolsó csöppig. Ezt követően a 74 évig fennállt bolsevik államot marasztalja el, benne – természetesen – a szovjet könyvtárügyet is.

A hogyan tovább kérdéseit vívódva veti fel. Az átalakítandó szovjet könyvtáraknak – ha igaz – a jövőben egy liberális demokrácia elvárásainak kell megfelelniük. „A demokratikus társadalomban a könyvtár nem a tömegkommunikáció eszköze, hanem személyiségek és egyének ki-nevelődésére szolgáló szociális intézmény” – állítja többek között a szerző. És állítja még a következőket is: „A könyvtáraktól nem szabad visszatérítést követelni, sem puszta létezésüktől elvárni valamiféle hatást. Ahogy az amerikaiak vikkeldőnek, csupán a könyvtár, a múzeum és a temető az, ami nem fogyatkozik. Velük szemben nem alkalmazhatók közzgazdasági törvények, miközben egyre többbe és többbe kerülnek a társadalom számára. Így hát a könyvtár minden társadalom és valamennyi civilizációtípus kultúrájának a szimbóluma, mutató, jellemző és az élet egy részének a képe. Az élet szovjet képe és a hozzá tartozó könyvtárak vége van. Oroszország ismét úton van, de merrefelé? A szabad és független Oroszország könyvtárosai – ... ez itt a kérdés. Választ a kollektív gondolkodás adhat.”

(Futala Tibor)

93/222

HLAVA, Marjorie M.K.: Birthing the information industry in the former Soviet Union = Online CD-ROM Rev. 17.vol. 1993. 1.no. 25-28.p.

Az információipar születésével járó problémák a volt Szovjetunióban

Információipar

Közép- és Kelet-Európa, valamint a Szovjetunió utódállamai nagy felvevőpiacot jelentenek a fejlett országok termékei számára. A közös vállalatok létrehozásához, a már megalakult cégek esetében a döntéshozókészítéshez sokféle információra van szükség (privatizáció, beruházási lehetőségek, céginformáció, jogi szabályozás, gazdasági feltételek, piaci körülmények stb.).

Miért olyan nehéz és hosszadalmas a gazdasági, kereskedelmi kapcsolatok megteremtése a fejlett országok (Nyugat-Európa, Amerika, Japán) és a Szovjetunió felbomlásával kialakult államok között?

A szerző öt pontban foglalja össze a problémákat és kísérli meg a lehetséges megoldások felvázolását.

1. *Megértési nehézségek*, azaz nem egy nyelven beszélnek. Ez nem a nyelvi nehézségeket jelenti elsősorban, hanem a szemléletbeli eltérést. A két gazdasági-politikai rendszer eltérő fejlődése során különbözőképpen alakult az egyes dolgok megítélése (szolgáltatás, munkaadó és munkavállaló viszonya, magánszemélyek és intézmények közötti szerződések, a profit értelmezése). Figyelembe kell venni az eltérő kulturális és nyelvi hagyományokat is.

2. *Pénzügyi tényezők*. A bizonytalan politikai helyzet miatt a befektetők nagyon kockázatosnak érzik vállalkozásukat. Problémát jelent, hogy a pénzügyi tranzakciók meglehetősen nehézkesek. A rubel stabilizálódásától és konvertibilissé válásától várható javulás e téren.

3. *Időtényezők*. A szerződő felek közötti, különösen a minisztériumokkal, intézményekkel folytatott tárgyalások végeláthatatlannak tűnnek. A már megkötött szerződések esetében a határidők be nem tartása okozza a legtöbb gondot. A több órás időeltolódás megnehezíti a partnerek közötti kommunikációt. E tekintetben az elektronikus posta bevezetése hozhat lényeges változást. Végül rengeteg idő és nem utolsón sorban

sok pénz megy el a vízumok és különféle okmányok beszerzésével.

4. *Strukturális eltérések.* A nyugati világban a felsőoktatás, a tudományos kutatás és a publikálás egysége valósul meg, míg a volt Szovjetunióban az egyetemek kizárólag oktatással, az intézetek kutatással és az INION és a VINITI publikálással foglalkozik. Ez utóbbi a kormány ellenőrzése és irányítása alatt működött egészen a közelmúltig. A kapcsolatok jelentős része kormányzati szinten jött létre, ezek átalakulása folyamatban van, egyre szaporodnak az új kiadók, terjesztők, információszolgáltatók. A kissé zavaros helyzetben nehéz eldönteni, hogy ki a jogos forgalmazója a kiadványoknak, az információknak és melyek a hiteles adatok.

5. *Sajátos területek.* Az eladásra szánt adatoknak, adatfájloknak néhány követelménynek meg kell felelniük. Ezek közül a legfontosabbak: pontosság, teljesség, tömörség, hitelesség, angol nyelvűség, politikamentesség, indexelt forma, géppel olvasható formátum, pontos szállítás.

Az Egyesült Államokban, Európában és Japánban a kereskedelmi terjesztési csatornák és az árpolitika támogatják az információipart, a volt Szovjetunióban a még mindig jelen lévő bürokrácia megnehezíti azt. Ugyanakkor a műszaki feltételek megteremtése is egyre sürgetőbbé válik. Az optikai tárolás elterjedése várhatóan megkönnyíti az információ feldolgozását, tárolását és átvitelét. Mindezen nehézségek ellenére nagy lehetőségek vannak a keleti és nyugati erőforrások közös hasznosításában.

(Pappné Farkas Klára)

93/223

JASTREBOVA, Elena Michailowna: Kostenpflichtige Dienstleistungen der russischen Bibliotheken = Bibliotheksdienst. 27.Jg. 1993. 1.no. 19-22.p.

Az orosz könyvtárak térítéses szolgáltatásai

Térítéses szolgáltatás

A Szovjetunióban először egy 1984-es könyvtárügyi rendelkezés tette lehetővé, hogy a könyvtárak mindazokért a tevékenységekért, melyek kívül esnek a továbbra is ingyenes alapszolgáltatások körén, díjat szedjenek. A ked-

vező tapasztalatok alapján a kultuszminisztérium 1987-ben összeállította azoknak a szolgáltatóknak a jegyzékét, melyekért a könyvtárak pénzt kérhetnek. A 27 csoportot tartalmazó jegyzékben hagyományos könyvtári tevékenységek is szerepelnek (bibliográfiák készítése, bonyolult tájékoztató feladatok megoldása, könyvek vagy más médiák házhoz szállítása stb.), másrészt para-könyvtárosi tevékenységek (AV-eszközök, hangszerek, sporteszközök kölcsönzése, turisztikai utak megtervezése stb.). Az egyes szolgáltatások díja könyvtáranként változhat, és évenként emelhető. A gyakorlatban leginkább a könyvtári anyagok másolása, a videokölcsönzés és a nyelvtanulói körök szervezése bizonyult nyereségesnek. Jól bevált az egy-egy éjszakára történő kölcsönzés is a kézikönyvtár prézens anyagából.

Mindezzel párhuzamosan a 80-as évek végén a könyvtárak nagyobb költségvetési mozgásteret kaptak: maguk dönthetnek arról, hogy hány és milyen képzettségű könyvtárossal látják el feladataikat, hogyan csökkentik működési kiadásait stb., a megnyert összeggel pedig maguk gazdálkodhatnak. Egyre több könyvtár igyekszik élni a korábban kihasználatlan lehetőségekkel: bérbe adják nélkülözhető helyiségeiket vagy járműveiket, egyre több térítéses szolgáltatást vezetnek be, határozottabbak a késedelmi díjak beszedésénél.

A térítéses szolgáltatások bevezetése ugyanakkor problémákat is okozott. A minisztériumi jegyzék ellenére sem mindig könnyű elválasztani az ingyenes alapszolgáltatásokat a térítéses ún. luxustól, melyet az átlagon felüli munkaerőáfordítás és színvonal jellemez. Némelyik könyvtár a szolgáltatások nevének átkeresztelésével teszi lehetővé a díjbeszedést, és büszkének rá, hogy bevételüket az újdonságok, a krimik és bestsellerek kölcsönzésének díjával növelik. Ez a magatartás magában rejti annak a veszélyét, hogy egy napon a közkönyvtárak használata alapjaiban térítésessé válik.

Az is probléma, hogy nem minden könyvtárnak van lehetősége bevételek szerzésére, sok helyen ui. hiányoznak ennek feltételei, a számítógépek, a laboratóriumok, a felhasználható helyiségek. A különbségek növekedése oda vezethet, hogy a képzett és dinamikus könyvtárosok rendre otthagyják a rosszul felszerelt intézményeket a gazdagabban felszerelt, jobban jövedelmezők kedvéért.

(Katsányi Sándor)

93/224

DUSOULIER, Nathalie: L'INIST, au coeur de la recherche et de l'Europe = Documentaliste. 30.vol. 1993. 1.no. 19-22.p.

Res. angol nyelven.

Egy francia tudományos-műszaki tájékoztatási központ és Európa - interjú az intézmény főigazgatójával

Országos szakkönyvtár -műszaki; Országos szakkönyvtár -természettudományi

A franciaországi Lorraine tartományban 1984-ben létrehozták egy tudományos és műszaki információs intézet (Institut de l'information scientifique et technique, INIST) alapjait, majd 1987-ben a CNRS (Centre national de la recherche scientifique) hivatalosan is meghatározta az intézmény feladatait. A cikk egy, az intézmény igazgatójával készített interjú formájában mutatja be a ma már „teljes gőzzel” működő INIST helyzetét, szervezeti felépítését, problémáit és jövőbeli terveit. N. Dusoulier ismertetéséből kitűnik, hogy az INIST egy integrált információs központ és elektronikus könyvtár. Azt is elmondja, hogy az INIST hogyan „örökölte” a CNRS két dokumentációs központját: a CDST-t (Centre de documentation scientifique et technique) és a CDSH-t (Centre de documentation en sciences humaines), bemutatja a PASCAL és a FRANCIS adatbázisokat, az intézmény kutatási tevékenységét, és szolgáltatásainak legújabb átszervezéséről is beszél.

(Autoref.)

Lásd még 216, 253

Együttműködés

Lásd 269, 271

Jogi szabályozás

93/225

Proekt Zakona Rossijskoj Federacii o obserossijskih nacional'nych bibliotekah = Naučn.Teh.Bibl. 1992. 9.no. 7-14.p.

Orosz föderációs törvénytervezet az oroszországi nemzeti könyvtárakról

Jogszabály -könyvtárügyi; Nemzeti könyvtár

A tervezet a nemzeti könyvtárak körében teljes jogú nemzeti könyvtárakat és ún. paranemzeti könyvtárakat (ezek a magyarországi terminológia szerint kb. az országos hatókörű szakkönyvtáraknak felelnek meg) különböztet meg. Konkrét kijelölésekkel nem él, mindössze azt mondja ki, hogy a szóban forgó könyvtárak feladatainak konkretizálását – a tervezetben tételesen felsorolt kritériumok alapján – a működési szabályzatokban kell elvégezni. (Maguk a kritériumok sem a teljes jogú, sem a paranemzeti könyvtárak vonatkozásában nem korszakalkotóak, hanem teljesen szokványosak.)

A tervezet kimondja, hogy a nemzeti könyvtárak politikailag, nemzetileg és vallásilag egyaránt semlegesek. Az e körben található könyvtárak nyilvánosak (a 18 éven felüliek részére, de bizonyos megszorításokkal a 18 éven aluliaknak is rendelkezésére állnak), ami helybenhasználatot, könyvtárközi kölcsönzésen át történő használatot és katalógushasználatot, illetve tájékoztatás-igénybevételt jelent. Kimondatik a használatot illetően az ingyenesség is (a kereskedelmi adatbázisok kivételével).

Ez a könyvtári kör igen nagy jelentőségű jogosítványokkal rendelkezik (egy-egy példányban teljes sorozatú vagy válogatott mértékű kötelees példányt kap; annyi fizetett kötelees példányt vehet, amennyire szüksége van; nincs költségvetési befizetési, adó-, vám- és illetékfizetési kötelezettsége; nem kell fizetnie posta- és távközlési díjakat; ha van kereskedelmi tevékenysége, az nincs hatással költségvetésére; jogi személy).

Ezek a könyvtárak állami tulajdonúak, nem lehet eladni, magántulajdonba adni őket. Külön rovatot képeznek az állami költségvetésben.

Igazgatóikat, akik ugyancsak osztályon felüli jogosítványokkal rendelkeznek, az Orosz Föderáció elnöke nevezi ki a Legfelső Tanács utólagos egyetértésével. A tudományos munkák irányítására minden nemzeti könyvtárban tudományos tanács működik. A nemzeti könyvtárak igazgatói külön – országos – tanácsot alkotnak.

Az összes nemzeti könyvtár fölött országosan egységes felügyelő bizottság működik, amely a költségvetési előirányzatoktól kezdve a fejlesztési irányokig javaslattevő szerv. Benne – szakembereken kívül – a Föderáció vezető szerveinek képviselői vesznek részt. A bizottság ügyeit két személyesenél nem nagyobb iroda hivatott intézni. A bizottsági határozatok kétharmados többséget kívánnak. Ha azonban a fele-fele szavazati arányt eléri valamely állásfoglalás tervezete, a bizottság vezetőjének szavazata számít. A bizottság munkájáért a Legfelső Tanácsnak és az Orosz Föderáció elnökének tartozik felelősséggel.

(Futala Tibor)

Lásd még 217

Könyvtárosi hivatás

93/226

Professional'nyj kodeks bibliografa = Bibliografiâ, 1992. 5/6.no. 8-10.p.

A bibliográfus foglalkozási kódexe. Tervezet

Bibliográfia; Könyvtáresetika; Könyvtárosi hivatás

A három fejezetből álló, feltűnően tömör és „szófukar” dokumentumtervezet preambulumban olvashatjuk: „A bibliográfusi hivatás kódexe elkészítésének az a célja, hogy meghatározza és átültesse a gyakorlatba a bibliográfusi tevékenység alapelveit és etikai normatíváit...”

Az első fejezet hét alapelvet ír le, nevezetesen a célraorientáltság, az objektivitás, az állhatatosság (ez a keresésre vonatkozik), az aktivitás, a gondosság, a szakmai szolidaritás és a szakmában való tökéletesedés alapelveit.

Hogy ezek az alapelvek miként értelmezendők, az a legmeggyőzőbben a második, „vétsé-

gi” fejezetből derül ki. A továbbiakban ezeket a vétségeket ismertetjük:

1. Olyan bibliográfiák készítése és olyan bibliográfiai szolgáltatások nyújtása, amelyekben politikai, vallási vagy egyéb indítékból, lustaságból, illetve szakmai hozzá nem értésből „hagynak el” bizonyos információkat.

2. Nyilvánvaló formalizmus a bibliografizálásban, bürokrácia a szolgáltatásban.

3. Az optimális bibliográfiai technológiától való eltekintés.

4. Eltekintés a mások létrehozta bibliográfiák használatától, a szakmai konzultációktól, a kollégákkal való párbeszédétől.

5. A szakmai segítségnyújtás elmulasztása (főként a fiatalabb kollégák vonatkozásában), a használók nevelésének „lenézése”.

6. A bibliográfiai munka szabályainak és a bibliográfiai tájékoztatás szokásainak „fittyet hányva”, a kollégák és a bibliográfiai rendszert használók nyilvánvaló zsarolása.

A harmadik fejezet a kódexben foglaltak megvalósulásának figyelemmel kísérését szabályozza. Ennek keretében a következők szerepelnek: a közösség mindenki teljesítményét szigorúan egyedi alapon ítéli meg. A közösség (a bibliográfusok szövetsége) mindenképpen – morálisan és anyagilag – elősegíti a bibliográfusok szakmai színvonalának tökéletesedését. Súlyos vétségek esetében a közösség erkölcsileg ítéli el az elkövetőt saját munkahelyén és a szakmai közvéleményben, megszakítja vele a szakmai kapcsolatokat, illetve negatív közösségi (szövetségi) véleményt bocsát ki róla.

(Futala Tibor)

93/227

LIEBMAN GIBBS, Beth: Subject specialization in the scientific special library = Spec.Lib. 84.vol. 1993. 1.no. 1-8.p.

A könyvtárosok szaktudományos képzettségének jelentősége természettudományi irányú szakkönyvtárakban

Könyvtáros -felsőfokú; Szakkönyvtár -termesztudományi; Szakreferens-szolgálat

Észak-Karolina különféle természettudományi intézményeiben alkalmazott szakkönyvtárosok-

kal készítettek interjúkat. A résztvevő 12 szakkönyvtárosból hatnak a könyvtárosi posztgraduális végzettségén kívül azon a szakterületen is volt felsőfokú végzettsége, amelyiken alkalmazták; a másik hat pedig kizárólag könyvtárosi diplomával rendelkezett. A szerző az egyes könyvtárosok által nyújtott szolgáltatások (pl. válasz a referenz-kérdésekre, speciális szolgáltatások nyújtása, személyes vonzerő) közötti különbséget vizsgálta az illető könyvtárosok végzettségének függvényében. Azt találta, hogy bár a szakirányú végzettség sok területen hasznos lehet, nem előfeltétele a természettudományi szakkönyvtárak jó szolgáltatásainak.

(Autoref.)

93/228

NOHR, Holger: Einsatzmöglichkeiten von Diplom-Bibliothekaren ausserhalb des öffentlichen Dienstes = Bibliotheksdienst. 27.Jg. 1993. 2.no. 161-170.p. Bibliogr.

A felsőfokú végzettségű könyvtárosok elhelyezkedési lehetőségei a közszolgáltatáson kívül

Dokumentáló -felsőfokú; Könyvtáros -felsőfokú; Munkabér, alkalmazás; Tájékoztatási vállalkozás

Németországban 20 éve indult meg a tudományos könyvtárak számára a főiskolai könyvtárosképzés, kifejezetten az állam által fenntartott intézmények céljaira. A tájékoztató, azaz levéltáros- és dokumentálóképzés és a végzetek alkalmazása ettől különválasztva zajlott. A könyvtárosok az állami szektoron kívül legfeljebb néhány nagyvállalat szakkönyvtárában helyezkedhettek el.

A társadalmi változások következtében rohamosan nőtt az igény a nem állami intézményekben a szakmailag és műszakilag jól képzett tájékoztatók iránt. A szakmák régi hármas felosztása már a múlté: ma már inkább tájékoztató szakemberekről, mint könyvtárosokról, levéltárosokról vagy dokumentálókról beszélhetünk. A képzésben van természetesen specializáció, de ez ma már inkább feladatok (megoldandó problémák) szerint történik, nem pedig aszerint, hogy a végzeteket milyen intézménytípusba szánják.

Annak, hogy a végzetek jó része ma már nem állami intézményben helyezkedik el, az az

oka, hogy a képzésben szerzett magas kvalifikációjuk nem egyeztethető össze a merev közszolgálati besorolási rendszerrel, másrészt a hagyományos tevékenységi területen a munkaerőpiac meglehetősen telített. A magánszektorban sokkal jobbak a kereseti lehetőségek is.

A tájékoztató szakemberek iránt a vegyipar és gyógyszergyártás területén, a médiáknál és a tanácsadó ügynökségeknél a legnagyobb az igény.

A magángazdaságban számos munkalehetőség adódik a tájékoztatók számára. A *tájékoztatási magánvállalatok* (information broker) a saját tájékoztató részleggel nem rendelkező vállalatok számára nyújtanak szolgáltatásokat (gépi információkeresés, az információk értékelése), többnyire szakosodnak. Konkurenciát jelentenek számukra más szolgáltatók (pl. reklám- és tanácsadó irodák).

A *vállalati információs részlegek* a vállalati irattári, szakkönyvtári és a tájékoztatói/dokumentációs feladatok ellátására alkalmaznak munkaerőket. Gyakran magának az információs részlegnek a megszervezése a feladat. A szolgáltatandó információk durván két csoportba sorolhatók: a gazdasági ill. a kutatási-termékfejlesztési információk körébe. A teljesség és a gyorsaság ezek szolgáltatásában döntő jelentőségű. Az intézményen belüli információkezelés történhet egy központi dokumentumgyűjteményre (szakkönyvtárra) támaszkodva vagy több, decentralizált, szakterületi dokumentációs helyet működtetve. Az utóbbi esetben a tájékoztató szakember közvetítő és koordinációs feladatokat lát el a belső információáramlásban. A közszolgálati intézményekkel ellentétben a részlegnek a kiadásokat a teljesítményével kell igazolnia.

A *reklám, a public relations és a kommunikáció* területén dolgozó tájékoztató szakember tevékenysége a piackutatás, a döntéselőkészítés. Tipikus feladatai a témafigyelés (ez vonatkozhat a vevőkörre, a termékekre, az ágazatra, a konkurenciára, a közvéleményre), valamint az ügynökség sikerességének értékelése. A felhasznált források: gazdasági és sajtódokumentációs adatbázisok, képparchívumok.

A *sajtóarchívumok, sajtódokumentációs részlegek* szakszerű tájékoztatást kínálnak, a korszerű információs infrastruktúra használatával. A tájékoztató szakember közvetlenül részt vesz a cikkek előkészítésében, áttekinthető formában „tálalja” a szükséges információt. Speciális feladat

itt az intézmény saját publikációs tevékenységének dokumentálása. Sok helyen külső megbízásra is végeznek információkeresést, ill. adatbankjukat közvetlenül hozzáférhetővé teszik.

A fenti intézményekben elhelyezkedő tájékoztatóktól a következőket várják el: az információs forrásoknak és azok használatának, a modern kommunikációs technológiáknak, az adott szakterületnek az ismeretét, idegennyelv-tudást, ügyintézési, kommunikációs, érvelési képességet (az utóbbit pl. a költségek elfogadtatására a megbízóval).

(Hegyközi Ilona)

93/229

CORY, Kenneth A.: The imaging industry wants us! = Cat.Classif.Q. 15.vol. 1992. 3.no. 3-14.p. Bibliogr. 12 tétel.

Az adatbázisfejlesztő ipar munkalehetőségei a könyvtárosok számára

Feldolgozó munka; File-szervezés -gépi; Könyvtárosképzés, dokumentálóképzés; Munkabér, alkalmazás; Tájékoztatói vállalkozás

Jó hír a könyvtárosoknak: az Egyesült Államokban és az információtechnológia területén fejlett országokban a frissen végzett könyvtárosok álláslehetőségei jobbak, mint valaha. A feltétel mindössze az, hogy hajlandók legyenek megválni a hagyományos könyvtári munkaköröktől a kereskedelmi-üzleti világ térképén elhelyezkedő, ún. „imaging industry” kedvéért. Az „imaging industry”-t, illetve az alapjául szolgáló „imaging” technológiát nehéz pontosan lefordítani, de a lényegét könnyű megérteni: digitális technológia alkalmazása nem digitális információhordozók (pl. papír, fénykép, mikrofilm, hangzó anyagok stb.) kezelésére. (A továbbiakban ennek a szakmának a kifejezésére az elfogadható hangzás kedvéért a tartalmában kissé torzító „képipar”-t fogom használni.)

A hagyományos katalogizálók dolga valójában mindig az volt, hogy hatalmas, főként nyomtatott „adatbázisokat” (könyvtárakat) szervezzenek, vagyis a beszerzett információkat valamilyen rendszerbe foglalják, és visszakereshetővé tegyék. A képipar követelményei tulajdonképpen ugyanezek, kivéve, hogy nem nyomtatott, hanem

elektronikus dokumentumok tartalmi szervezéséről, magyarul indexeléséről, osztályozásáról van szó. Mivel a könyvtárosok az indexelés-osztályozás ismereteit megtanulják a könyvtáros iskolákban, jó eséllyel pályázhatnak e hatalmas, egyre terebélyesedő iparág állás kínálatára.

Az „imaging” vagy „leképezés” rendszerének fő összetevői a számítógép, valamint az információk fogadását, ideiglenes tárolását, indexelését, nyomtatását és továbbítását kezelő szoftver. A papíron lévő információkat szkennelrel vagy faxberendezés segítségével digitalizálják. Ma már nemcsak a nyomtatott, hanem mindenfajta információ digitalizálható, beleértve a mozgóképet és a hangot is. Az információkat ezután megjelenítik egy monitoron, indexelik, majd átmásolják a rendszer tárolójára, rendszerint WORM (Write Once Read Many) optikai lemezekre, ahonnan az adatok képernyőre hívhatók, lézernyomtatóval kinyomtathatók, vagy – faxon – távoli helyekre küldhetők.

A képipar virágzását a papír-információk hihetetlen méretű elburjánzása és nehéz kezelhetősége mozdítja elő. Az Egyesült Államokban évente 92 milliárd eredeti dokumentum, 300-400 milliárd másolat és 775 milliárd oldalnyi számítógépi output keletkezik. A legnagyobb papírtermelők a biztosítási vállalatok, az egészségügyi intézmények, a rendőrségek és a városi kormányzatok.

A képipar természetszerűen kitűnő számítástechnikásokkal és elektronikai szakemberekkel rendelkezik, akik azonban nem képesek az osztályozást és indexelést megfelelően elvégezni. Egy hároméves képipari tapasztalattal rendelkező szakember szerint a legfőbb problémák a következő követelményekkel kapcsolatosak:

- a megfelelő elsőrendű tárgyszó (vezéreszkriptor) megválasztása;
- a tárgyszavak egységesítése;
- következetesség a tárgyszavak használatában;
- a kapcsolódó tárgyszavak között utalórendszer kiépítése.

A szerző a következőket ajánlja a kérdésben érintetteknek:

- a könyvtárszakos hallgatók érdeklődjenek a könyvtáros világban még idegenül hangzó, pl. „ismeretmérnököt” (knowledge engineer) kereső álláshirdetések után is;
- a tanszéki konzulensek bátorítsák a hallgatókat arra, hogy vegyenek fel olyan tárgyat,

mint haladó katalogizálás, osztályozás, indexelés;

– legyen követelmény a hallgatókkal szemben egy elektronikus adatbázis kiépítése;

– a szakiskolák vezetői igyekezzenek lerombolni a könyvtártudomány és az információtudomány között kialakított mesterséges válaszvonalat;

– a két szakma vezetői vegyék fel egymással a kapcsolatot, pl. a könyvtárszakos hallgató a szakmai gyakorlatát végezhesse a képipar területén;

– a könyvtárosképzés tantervébe építsék be a digitalizálási technológia és alkalmazás oktatását.

A szerző végül egy egyáltalán nem elhanyagolható szempontot is „bevet” a hallgatók ösztönzésére: a képiparban egy egyetemet végzett kezdő dolgozó fizetése kb. évi ötezer dollárral magasabb, mint a könyvtáros szakmában.

(Novák István)

Oktatás és továbbképzés

93/230

Fünffig Jahre Fachhochschule für Bibliothekswesen Stuttgart = Buch Bibl. 45.Jg. 1993. 2.no. 112-157.p.

Ötvenéves a stuttgarti könyvtárosfőiskola. Cikkcsoport, 12 közlemény

Dokumentálóképzés -felsőfokú; Könyvtárosképzés -felsőfokú; Könyvtárosképző intézmény; Könyvtárügy története; Tanterv, óraterv

A stuttgarti könyvtáros iskola 1942. október 19-én, a második világháború idején nyitotta meg kapuit, két oktatóval. Az iskola 1944 őszén történt ideiglenes bezárásáig két, 30-40 hallgatóból álló osztály végzett itt. Ez a könyvtáros iskola 1992. október 19-én egy rendezvénysorozattal ünnepelte fennállásának ötvenedik évfordulóját. A főiskola azóta Németország egyik legnagyobb képző intézményévé vált a könyvtár- és tájékoztatásügy, valamint a dokumentáció területén. Közeli száz oktatója és több, mint ötszáz hallgatója van. A jelen cikkgyűjteményben először Peter

Vodosek, az intézmény rektora vázolja fel a főiskola történetét, majd az egyetem professzorai ismertetik az iskola feladatait és az oktatás témaköreit. A közművelődési és egyetemi könyvtárosokon kívül itt dokumentátorokat is képeznek. A főiskola magas szintű képzést nyújt a zenei könyvtárügy terén, valamint egy művészeti könyvtárosok számára szervezett kurzus is rendelkezésre áll. A főiskola szaktárgy-katalógusában megtaláljuk az audiovizuális anyagokkal, valamint a számítástechnikával foglalkozó tanfolyamokat is. Végül, de nem utolsó sorban a partner-intézményekkel folytatandó együttműködésre is nagy hangsúlyt fektetnek, hogy az elméleti oktatás és a gyakorlat „kéz a kézben” haladjon.

(Autoref.)

93/231

SHONROCK, Diana - MULDER, Craig: Instruction librarians: acquiring the proficiencies critical to their work = Coll.Res.Lib. 54.vol. 1993. 2.no. 137-149.p. Bibliogr. 26 tétel.

Oktató könyvtárosok: a munkájukhoz szükséges jártasságok felmérése

Felmérés; Használók képzése; Könyvtáros -felsőfokú; Könyvtárosképzés, dokumentálóképzés

A könyvtárhasználati képzést végző könyvtárosnak sokféle jártassággal kell rendelkeznie. Egy felmérés során a résztvevők 84 féle jártasság fontosságát értékelték, 13 kategóriában. A tizenhárom kategória közül a kommunikációs, az oktatási és a tervezési készség kapta a legmagasabb pontszámokat – az első 25 helyre került jártasságok közül ezek 14-ben szerepeltek. Egy következő felmérésben a résztvevőktől azt kérdezték, hogy hol sajátították el a legfontosabb jártasságokat, illetve hol szerették volna azokat megtanulni. A 25 vezető jártasság közül 13 esetben a könyvtárosképzést jelölték meg az első helyen, a további 12-re vonatkozóan pedig a könyvtári gyakorlat, illetve az „egyéb formális képzés” került a vezető helyre.

(Autoref. alapján)

93/232

BOUAZZA, Abdalmajid - GDOURA, Wahid: Adéquation formation/emploi dans le secteur documentaire en Tunisie = Documentaliste. 28.vol. 1991. 4/5.no. 193-196.p.

Res. angol nyelven.

Tunézia: milyen munkalehetőségek kínálóznak frissen végzett könyvtárosok számára?

Felmérés; Könyvtárosképzés, dokumentálóképzés; Munkabér, alkalmazás; Oktatási anyag

Egy felmérés keretében tunéziai dokumentációs központok vezetőit kérdezték meg: mint munkáltatóknak, mi a véleményük a könyvtárosképző intézményekben újabban végzett diplomások szakmai képességeiről. Kiderült, hogy az oktatási programok nem felelnek meg egészen a munkaerőpiac követelményeinek. Ezért a szerzők módosításokat javasolnak a képzésben, hogy az jobban eleget tehessen a mai társadalmi-gazdasági realitásoknak.

(Autoref.)

Lásd még 228-229

Szabványok, normatívák

93/233

DAHLBERG, Ingetraut: DIN 32 705: The German standard on classification systems: a critical appraisal = Int.Classif. 19.vol. 1992. 4.no. 201-204.p. Bibliogr. 21 tétel.

A DIN 32 705 jelű német szabvány az osztályozási rendszerekről: kritikai értékelés

Osztályozási rendszer; Szabvány -könyvtári

A szerző bemutatja az osztályozási rendszerek (OR) kialakítását és fejlesztését szabályozó német szabványt, és ennek hátterét. Ismerteti a szabvány nyolc fejezetét. Bírálja, hogy 1) a szabvány nem foglalkozik nyíltan az OR optimális formájával, nevezetesen a fazettás rend-

szerrel; 2) nem ad semmilyen ajánlást az OR létrehozásának számítógépesítésére; 3) nem veszi figyelembe az OR és a tezauszok kombinálását fazettás OR formájában. Végül a szerző kétségbe vonja, hogy egy szabvány lenne a legmegfelelőbb eszköz az osztályozási rendszerek kifejlesztéséhez szükséges irányelvek közreadására – ennél jobb, hatékonyabb módszereket kellene felderíteni és alkalmazni.

(Autoref. alapján)

93/234

FLETCHER, Liz: Is there a chance for a standardised user interface? = El.Libr. 11.vol. 1993. 1.no. 29-32.p.

Van-e remény szabványos CD-ROM interfészre?

CD-ROM; Ember-gép kapcsolat; Szabvány

A cikk egy olyan problémát tárgyal, amelyik egyre nagyobb súllyal jelentkezik a CD-ROM adatbázisok világában: van-e esély egy szabványos használói interfész kifejlesztésére. Mindenek előtt azt a kérdést vizsgálja – a használók, a kiadók és a szoftver-forgalmazók szempontjából – , hogy egyáltalán szükség van-e szabványos interfészre, majd két lehetséges megoldás előnyeit és hátrányait veszi szemügyre. Ezek egyike a jelenleg rendelkezésre álló szabványok alkalmazásának lehetőségét mérleget, a másik pedig egy szoftver-konceptió. Ez utóbbival kapcsolatban azt is bemutatja, hogy milyen szintre jutott el a fejlesztés napjainkig.

(Autoref. alapján)

Lásd még 270

Egyesületek, konferenciák

93/235

Göttinger Erklärung der in der BDB zusammenarbeitenden bibliothekarischen Verbände vom 18. Dezember 1992 = Buch Bibl. 45.Jg. 1993. 3.no. 251-257.p.

Res. angol nyelven.

A Könyvtáregyesületek Szövetségi Egyesülésében együttműködő könyvtári egyesületek 1992. dec. 18-i, göttingeni nyilatkozata a közművelődési könyvtári egyesület két funkcionáriusának észrevételeivel

Egyesület -könyvtári -nemzeti

A német könyvtárügyben – történeti okokból – külön egyesület képviseli egyrészt az intézményeket (Német Könyvtárak Egyesülete, DBV), másrészt négy másik egyesület a könyvtárosokat (Német Könyvtárosok Egyesülete, VDB; Köz-könyvtári Könyvtárosok Egyesülete, VBB; Tudományos Könyvtárak Diplomás Könyvtárosainak Egyesülete, VdDB; Könyvtárkezelők és más Könyvtári Munkatársak Egyesülete, BBA). Az öt egyesület együttműködésének megszervezésére 1989 őszén létrehozták a Német Könyvtáros Egyesületek Szövetségét (BDB), 1992 decemberében pedig további lépést javasolt az egyesületek vezetőinek göttingeni nyilatkozata: szorosabb szövetségbe tömörülést a következő célok érdekében:

- a szakma egységes képviselője kifelé,
- az egyesületi működési költségek csökkentése,
- a csoportok arányos képviselője, ezzel a konszenzus lehetőségének megteremtése.

A legjobb megoldás egy új, közös egyesület lenne, ez a cél azonban csak fokozatosan valósítható meg. Ennek érdekében a nyilatkozat a következőket javasolja:

1. Az egyesületek közös szövetségbe tömörülése a belső sokarcúság megőrzésével történjék. Gyakorlati okokból szervezetileg célszerű a jelenlegi egyesületekből kiindulni: ezek mint szekciók működhetnek tovább.

2. A tömörülés után létrejövő új intézményben

- a külső képviselőt és a konkrét munkákat egy kis létszámú, közvetlenül választott vezetőség lássa el,

- a tartalmi kérdésekben egy koordinációs grémium döntsön, mely összetételében a szervezeti struktúrát és a regionális tagozódást tükrözze,

- választani és alapvető kérdésekben dönteni a közgyűlés hivatott,

- szakmai kérdésekkel a tartósan vagy határidőre megbízott munkacsoportok és bizottságok foglalkozzanak,

- ha valamely kérdés alapvető céljaiban érint egy csoportot, nem lehet leszavazni,

- egységes és professzionista üzletvezetés és publikációs tevékenység kívánatos.

A fenti javaslatok széles körű megvitatása után az 1994. évi kongresszusra már meg kell valósítani a tömörülés bizonyos fokozatát.

***

Konrad Umlauf, a VBB elnöke az ismertetett göttingeni nyilatkozatot így kommentálta:

1. A szervezeti változtatásokat mindenekelőtt két külső változás teszi szükségessé: megváltozott az európai belső piac és egyesült a két Németország.

2. A közös egyesület előnye, hogy lehetővé teszi a vezetők közvetlen megválasztását, ezért működése demokratikusabb, mint a közvetett választásokat alkalmazó keretszervezeté.

3. A külön egyesületek ügyvezetési költségei, megtévezve az állandó koordinációs munka költségeivel és a ráfordított munkaidővel, megfizethetetlen luxuskiadást jelentettek.

4. Csak egy egységes egyesület képes hatékony lobbizásra, amire az európai belső piacon feltétlenül szükség lesz.

5. A jelenlegi megosztottság, a külön intézményi egyesületek és külön személyi egyesületek léte elvileg is indokolatlan, mivel mindkét intézménytípus alapján véve ugyanazokkal a kérdésekkel foglalkozik, ugyanabból a célból.

(Katsányi Sándor)

KÖNYVTÁRAK ÉS TÁJÉKOZTATÁSI INTÉZMÉ- NYEK

Nemzeti könyvtárak

93/236

JAUSLIN, Jean Frédéric: The Swiss National Library = Alexandria. 4.vol. 1992. 3.no. 187-195.p.

A Svájci Nemzeti Könyvtár átszervezése

Nemzeti könyvtár

A svájci nemzeti könyvtár létesítését egy 1894-es törvény írta elő. Feladatául a helvetica-gyűjtést jelölte meg. 1928-tól központi katalógus építésével bízták meg, ami lehetővé tette a könyvtárközi kölcsönzési rendszerbe való bekapcsolódását.

A nemzeti könyvtár fejlődésének történetében döntő jelentőségű volt, hogy az 1920-as években a követelményeket maximálisan kielégítő épületet terveztek és építettek.

Az 1970-es évektől visszaesés mutatkozott a nemzeti könyvtár történetében. A fenntartó szövetségi kormány egyre kevesebbet fordított az intézményre, ami a szolgáltatások visszafejlesztéséhez, csökkenéséhez vezetett, s a nemzeti könyvtár fokozatosan elveszítette vezető szerepét a svájci könyvtári rendszerben.

A szövetségi belügyminisztérium 1989-es döntése értelmében létrehozták a Szövetségi Kulturális Hivatalt a nemzeti könyvtár, a nemzeti múzeum és a kultúra előmozdításáért felelős hivatal egyesítése révén. Ez megfelelő alkalmat nyújtott a szövetségi kormány kultúrpolitikájának újragondolásához, a nemzeti könyvtár átszervezéséhez. 1990-ben új igazgatót neveztek ki az intézmény élére, aki egy szakértői csoport segít-

ségével felülvizsgálta a könyvtár tevékenységét, és kidolgozta az átfogó korszerűsítési programot, a RAMSES-t (Reorganisation for an Automated Management System and Enhanced Services). Az intézmény a történelem, a kultúra és a társadalom területén dolgozók számára kíván széleskörű szolgáltatásokat nyújtani. Ennek érdekében az állománygyarapítást valamennyi dokumentumtípusra kiterjeszti, biztosítja azok gyűjtését, megőrzését és hozzáférhetőségét. Ehhez nélkülözhetetlen a 2 példányt biztosító kötelepéldány-rendelet bevezetése, korábban ugyanis nem lévén törvényi előírás, egyetlen példányban szerezték be a svájci kiadványokat. A meglévő állomány védelmére országos savtalanítási programot indítanak.

A nemzeti könyvtár az összes munkafolyamatot (a gyarapítástól a feldolgozáson át a szolgáltatásokig) integrált rendszerbe foglalja, biztosítva az online hozzáférést az ország bármely könyvtárából és külföldről is. Sürgős feladatnak tekintik a nemzeti bibliográfia számítógépes előállításának megkezdését. Az információkhoz való hozzáférés megkönnyítése céljából négy nyelvű (német, francia, olasz és angol) index előállítását tervezik. Természetesen valamennyi korszerű eljárást alkalmazni kívánják a szolgáltatásokban, a faxon történő dokumentumszolgáltatástól a CD-ROM-on tárolt információig.

Központi katalógusukban valamennyi svájci könyvtár állománya – svájci és külföldi, hagyományos és nem hagyományos – visszakereshető lesz. Továbbra is előállítanak szakkatalógusokat, témabibliográfiákat. E megnövekedett feladatok ellátásához a nyolcvanöt munkahely (kb. 120 ember) nem elegendő, négy év alatt 39 új posztot kell létrehozni. Továbbá jelentős mértékben bővíteni kell az infrastruktúrát a számítógépes rendszer kialakításától a földalatti raktárak kiépítéséig, a könyvtár épületének felújításáig.

A nemzeti könyvtár célkitűzéseinek megvalósításához elengedhetetlen az országos együttműködés feltételeinek kidolgozása. A már említett szövetségi kötelepéldány-rendelet megalkotása mellett az egybehangolt könyvtári tevékenység, a párhuzamos tevékenységek, munkafolyamatok kiküszöbölése elsőrendű feladat.

A svájci könyvtári rendszer korszerűsítésekor nem hagyható figyelmen kívül az országnak azon sajátossága, hogy területén 4 hivatalos nyelv van – német, francia, olasz és retoromán –, az üzleti világban és tudományos körökben

pedig egyre inkább hódít az angol. A korábban összehangolatlanul kialakított különböző munkanyelvű adatbázisok koordinálása a nemzeti könyvtár feladata.

Mivel Svájcban meglehetősen fejletlen a könyvtártudomány, az egyes könyvtárak fejlesztési törekvéseinek támogatására könyvtártudományi központ megalakítását tervezik a nemzeti könyvtár keretei között.

(Pappné Farkas Klára)

93/237

WELLHOFF, Marie-Christine: The audiovisual department of the Bibliothèque de France = *Audiov. Libr.* 19. vol. 1993. 2. no. 116-120. p.

A francia nemzeti könyvtár audiovizuális részlege

Audiovizuális gyűjtemény; Nemzeti könyvtár

A könyvtárak napjainkban egyre többféle információhordozót gyűjtenek. Az audiovizuális anyagok integrálása az új francia nemzeti könyvtár (Bibliothèque de France, BF) állományába aktuális feladat.

A Nemzeti Hangarchívumot (National Sound Archive) 1938-ban hozták létre. Híres költők, írók, filozófusok nyilatkozatait, illetve etnográfiai dokumentumokat gyűjtöttek. Jelenleg közel egymillió tételük van; hely- és munkaerőhiánnyal küzdenek. Úgy határoztak, hogy az intézményt a tervezett új nemzeti könyvtárba fogják költöztetni, s több gyűjteményét új médiára, CD-re fogják átmásolni. Az új formátumokra való másolásnál a gyűjtemény mérete, kora, fizikai állapota és értéke a döntő. Néhány becslés szerint az összes állomány átmásolása ezer emberévre tehető. Ezért a Hangarchívum és a BF külső cégekkel is kötött szerződést.

Az av-anyagok könyvtári szerepe egyre nő. A film, a rádió- és tv-adások, a fényképek speciális szerepet játszanak a tudományos kutatásban, ezért szükséges azokat a könyvtár állományába integrálni. Különösen a geográfia, az antropoló-

gia és az archeológia területén fontos a képi ábrázolás. Jelenleg, néhány kivételtől eltekintve a kutatók kevés av-anyagot használnak, de ennek oka csupán a nem megfelelő feltártság és a nehéz hozzáférhetőség.

A kötelezpéldány-szolgáltatást a rádió- és tv-adásokra is ki fogják terjeszteni, és a BF-en kívül az Audiovizuális Anyagok Intézetének (Institute for Audiovisual Materials, INA) és a Nemzeti Filmközpontnak (National Centre for Cinematography) is jár majd kötelezpéldány. E három intézmény gyűjtő tevékenységét egy bizottság fogja koordinálni.

A jelenlegi Nemzeti Könyvtár anyagának öröklése után a BF szigorú elvek alapján válogatást fog végezni, ami az av-anyagokra is kiterjed. A tervek szerint a BF megnyitásakor az av-gyűjtemény mintegy egymillió hangfelvételt, kétmillió képet, tizenötezer óra mozgófilmet s ugyanennyi multimédia-dokumentumot fog tartalmazni. Ehhez még hozzá lehet számítani néhány tízezer óra rádió- és tv-műsort az INA anyagából.

Az anyagok konzerválása komplex kérdés, mivel különböző típusú dokumentumokat érint, amelyeknél meghatározó a használat ideje és a hordozó anyag eredeti minősége. A Hangarchívum anyaga egyrészt közvetlenül lesz átmásolva (a másolat azonos lesz az eredetivel), másrészt digitálisan lesz rögzítve. Az összes anyagot egyetlen multimédia-katalógusban fogják feltárni, InterMarc formátumban.

A dokumentumok elérése más és más lesz az olvasók és a tudományos kutatók számára. Az igényektől függően használhatják az eredetit és a másolatot. Fontos lesz a kommunikációs kapcsolat megteremtése a hasonló nemzeti és külföldi intézményekkel, elsősorban az olyan közkönyvtárakkal, amelyek av-anyagokkal is rendelkeznek. A hazai könyvtárak és archívumok av-anyagát egy központi katalógusba kell integrálni. E projekt végrehajtását három évre tervezték. Számos részfeladat már készen van, néhány még változhat, azonban a fő cél az, hogy mire a Bibliothèque de France megnyitja új gyűjteményét, az a kutatókat a tudás és az ismeretek minden formájában szolgálhassa.

(Tóth Bálintné)

Lásd még 225

Egyetemi és felsőoktatási könyvtárak

93/238

GABEL, Gernot U.: Polytechnic Library Ade, Willkommen UB. Neuordnung der britishcen Hochschulbibliotheken = Bibliotheksdienst. 27.Jg. 1993. 3.no. 389-393.p.

„Polytechnic Library”-ból egyetemi könyvtár: változások a brit felsőoktatási könyvtárakban

Egyetemi könyvtár; Oktatásügy

Nagy-Britanniában az 1960-as évek végén hozták létre az ún. politechnikumokat, olyan felsőoktatási intézményeket, amelyek főleg a műszaki, közgazdasági képzésben és továbbképzésben tevékenykedtek. Az intézményeket a helyi oktatási hatóságok finanszírozták, a tantervek kialakításában pedig az iparvállalatok is részt vehettek. Az 1990-es évek elején 39 politechnikum működött, a hallgatók száma meghaladta a 43 ezret (ez a felsőoktatásban tanulónak pont a fele).

Ezeket az intézményeket a régi, nagy-presztizsú egyetemek „szegény rokonként” kezelték, jóllehet a politechnikumok oktatási kínálata jóval innovatívabb volt, mint az övék (pl. modulokból álló kurzusokat, ipari gyakorlatokat, továbbképzési lehetőségeket nyújtottak).

A felsőoktatás egyik tipikus eleme, a kutatás viszont a politechnikumokon meglehetősen fejletlen maradt. Míg 1989/90-ben pl. az egyetemek 1,6 milliárd fontot kaptak kutatásra, addig a politechnikumok 70 milliót (4,5%). Ugyanakkor az egyetemeken az egy hallgatóra jutó kiadások 6,296, a politechnikumokon 3,121 fontot tettek ki.

A politechnikumok könyvtárainak az volt a funkciója, hogy az oktatókat segítse a tanítási tevékenységben, ill. a hallgatókat bevezesse a tanulmányaikhoz szükséges irodalom használatába. Lényegében oktatási forrásközpontokként működtek, javasolt állományagságuk 150 ezer kötet könyv és 3000 kurrens folyóirat volt. A Library Association javaslatára később a kutatáshoz szükséges irodalmat is gyűjteni kezdték. Az egy főre jutó gyarapítási kiadások az egyetemi könyvtárakénak kb. a 32-45%-át tették ki.

1989 áprilisában a politechnikumok függetlenedtek a helyi oktatási hatóságoktól; gazdaságilag önállóvá váltak, hogy minél inkább konkurrencsei lehessenek az egyetemeknek. A kettős felsőoktatási rendszer 1992 áprilisában szűnt meg a királynő rendeletével. A politechnikumok egyenjogúak lettek az egyetemekkel, át is nevezték őket (pl. a Manchester Polytechnic új neve Manchester Metropolitan University lett; a cikk a teljes listát közli), tudományos fokozatokat ítéldhetnek oda. Jelenleg Nagy-Britanniában tehát kereken 100 egyetem működik, közülük a legnagyobbak a korábbi politechnikumok közül kerülnek ki, tízezer hallgatóval.

(Hegyközi Ilona)

93/239

EATON, Gale - VOCINO, Michael - TAYLOR, Melanie: Evaluating signs in a university library = Collect.Manage. 16.vol. 1992. 3.no. 81-101.p.

Az eligazító jelzések értékelése egy egyetemi könyvtárban

Egyetemi könyvtár; Eligazító jelzés; Felmérés; Hatékonyság

Annak ellenére, hogy a nagykönyvtárakban való eligazodás nem könnyű feladat, aránylag kevés tanulmány készült ebben a témában. Jóllehet a könyvtár- és információtudományi szakirodalomban megtalálhatók a használók „kudarcélményeivel” foglalkozó elemzések, az eligazodás problémáit ezek is elhanyagolják. A jelen cikk azt vizsgálja, hogy az eligazító jelzések befolyásolják-e az olvasók sikerét a keresett információk megtalálásában. A kísérletet a University of Rhode Island könyvtárában végezték. A szerzők egy olyan kérdőívet szerkesztettek, amelyen a használók értékelték az eligazító, ill. helymegjelölő jelzéseket. Az adatok megerősítették az előzetes megfigyeléseket a használók keresési nehézségeiről. Annak ellenére, hogy a jelen tanulmány helyhez kötött, az eredmények más egyetemi könyvtárak számára is hasznosak lehetnek.

(Autoref. alapján)

Lásd még 214, 245, 251, 254, 258, 260, 266, 268, 281, 302

Közművelődési könyvtárak

93/240

BURAKOWSKI, Jan: Pogrzebu nie bedzie... Uwagi o kondycji bibliotek publicznych = Bibliotekarz. 1992. 11/12.no. 13-16.p.

Nem lesz temetés... Gondolatok a lengyel közművelődési könyvtárak helyzetéről

Közművelődési könyvtár

A cikk nagyobb része az 1945 után felépült közművelődési könyvtári rendszert dicséri. Az 1946. évi május 17-i könyvtári dekrétum olyan hierarchikus könyvtári ellátórendszert és infrastruktúrát (módszertani munka, képző intézmények, továbbképzés stb.) teremtett, amely talán a világon is a legmodernebb volt akkoriban. Ez akkor is így van, ha ez a rendszer még szegény volt. Nem igaz, amit ma állítanak, hogy kizárólag a kommunista propaganda eszközeként jött volna létre.

Az első „csapás”, ami a rendszert érte, az a Kulturális és Művészeti Minisztérium 1952. évi létrehozása volt. Ekkor szakadt el a közművelődési könyvtári rendszer az iskolai és pedagógiai könyvtári rendszertől, s bizonyos értelemben az öncélú fejlődés útjára lépett, miközben a népművelés egyéb formáihoz képest háttérbe szorult.

A második „csapás” akkor következett be, amikor a Nemzeti Könyvtár Könyv és Olvasás Intézete központi módszertani és fejlesztő szervezethez fokozatosan tudományos kutatóintézetként „képezte át magát”. Ezzel jelentősen meggyengült a rendszer innovációs képessége.

1975-ben a járások megszüntetésével érte a rendszert a harmadik és egyben legnagyobb „csapás”, minthogy az főként a járási könyvtárak területi-módszertani gondviselésére volt „bízva”.

A legújabb „csapások” már a rendszerváltás után következtek be: megszűnt a területi ellátást biztosító könyvtárak ebbéli jogosítványa, s megszűnőben vannak a vajdasági könyvtárak területi jogosítványai is. A közművelődési könyvtárügyet azonban mégsem szabad eltemetni, noha éppen jelenleg vannak megszűnőben az 1946-ban elkezdett szervezeti építkezés utolsó maradványai.

Reménykedésre részint az ad okot, hogy a legújabb minisztériumi koncepció, amely *Az állam művelődési politikája* címet viseli, felhagy azzal a „gyeplő-odadobásos” módszerrel, amely a legutóbbi néhány évre visszamenően olyannyira jellemző volt a központi államigazgatásra. A másik ok: a városi és a nagyközségi településeken mind több jel mutat arra, hogy az önkormányzatok nemcsak szóban ismerik el a könyvtárak fontosságát, hanem a mégoly nehéz körülmények közepette is hajlandók áldozni értük.

(Futala Tibor)

Lásd még 214, 265, 284

Tudományos és szakkönyvtárak

Lásd 280

Iskolai könyvtárak

93/241

BUTTERWORTH, Margaret: The concept of the virtual school library = Austr.Lib.J. 41.vol. 1992. 4.no. 247-256.p.

A virtuális iskolai könyvtár

Gépi könyvtári hálózat; Iskolai könyvtár

Ma már az iskolai könyvtáraknak is lehetőségük van arra, hogy sokkal többet szolgáltatssanak, mint amennyi a helyi állomány útján rendelkezésükre áll. A távközlési technológia lehetővé teszi, hogy egyrészt az online adatbázisokból, másrészt a világ sok-sok iskolájában tanuló diákoktól származó információk a helyi iskolai könyvtár rendelkezésére álljanak. A szerző brit és ausztrál példákat mutat be, ismertette a NEXUS és a CAMPUS 2000 nevű kísérleti projekteket. A jelen cikk mint előadás az IASL (International Association of School Librarianship) 1992. július 20-24. között Belfastban tartott konferenciáján hangzott el.

(Autoref. alapján)

Egyéb könyvtárak

93/242

KAISER, Frances: An introduction to the international guidelines for library services to prisoners = IFLA J. 19.vol. 1993. 1.no. 67-73.p.

Res. francia, német és spanyol nyelven.

Bevezető a börtönkönyvtári szolgáltatások nemzetközi irányelveihez

Börtönkönyvtár; Irányelvek -könyvtári; Szolgáltatások

A szerző összefoglalja a nemzetközi szervezetek (ENSZ, Európa Tanács, IFLA) által készített, a börtönkönyvtári szolgáltatások bevezetésére vonatkozó irányelveket. Megvizsgálja az ilyen szolgáltatások „filozófiáját” és céljait is, valamint vázolja az állomány, a személyzet, a be rendezések, a közönségkapcsolatok és a finanszírozás irányelveit. Végül, megemlékezve az első, Hollandiában létrehozott börtönkönyvtár 150. évfordulójáról, néhány fogolynak a börtönkönyvtári szolgáltatásokról alkotott véleményét is közreadja.

(Autoref.)

MUNKAFOLYAMATOK ÉS SZOLGÁLTATÁSOK

Állomány, állományalakítás

93/243

HARRINGTON, Sue Anne: Serials cancellation: a continuing saga = Ser.Lib. 23.vol. 1992. 1/2.no. 99-112.p. Bibliogr. 33 tétel.

Időszaki kiadványok lemondása - egy felmérés eredményei

Egyetemi könyvtár; Felmérés; Folyóiratárak; Folyóirat-előfizetés; Időszaki kiadvány

Az időszaki kiadványok lemondása minden érintett számára fájdalmas, de az áremelkedések az egyetemi könyvtárakat kényszerhelyzet elé állították. Az 1991-es áremelkedések következtében sok könyvtár tervez 1992-re lemondásokat. A cikk áttekinti a kialakult helyzet okait, és összefoglalja egy felmérés eredményeit, amely 18 nagy amerikai egyetemre terjedt ki. Részletesen tárgyalja az University of Oklahoma 1977-es és 1984-es lemondásait, és az egyetemi folyóiratrendelési bizottság 1991-es munkájának eredményeit. A könyvtárak folyóiratbeszerző munkájában változtatásokra van szükség. A lehetséges megoldások: hozzáférés tulajdonjog nélkül és elektronikus publikáció.

(Autoref.)

Lásd még 260

Állományvédelem

93/244

HAMILTON, Geoffrey: Newspaper preservation and access: developments and possibilities = Interlend.Doc.Supply. 20.vol. 1992. 2.no. 43-48.p. Bibliogr. 10 tétel.

A hírlapok megőrzése és hozzáférhetővé tétele; a NEWSPLAN program eredményei és lehetőségei

Együttműködés -belföldi; Hírlap; Hozzáférhetőség; Megőrzés; Mikrofilmezés

A cikk a nagy-britanniai napilap-ellátással és a British Library Napilap Könyvtárának (Newspaper Library) szolgáltatásaival foglalkozik. Ismerteti a NEWSPLAN nevű együttműködési programot, amelynek célja a helyi újságok mikrofilmezése. Felvázol egy újságkölcsonzési kísérletet, amely végül sikertelennek bizonyult. További

megfontolásra javasolja mikrofilmezett újságok könyvtárközi kölcsönzését, ami növelhetné az egyes referenz-gyűjtemények erősségét.

(Autoref.)

93/245

ALEMNA, Anaba: Library security, book theft and mutilation: a study of university libraries in Ghana = Libr.Arch.Secur. 11.vol. 1992. 2.no. 23-35.p. Bibliogr. 18 tétel.

A könyvtárak biztonsága, a könyvlopás és a könyvrongálás kérdései ghánai egyetemi könyvtárakban

Biztonsági berendezés; Egyetemi könyvtár; Felmérés; Könyvlopás; Könyvrongálás

A cikk a könyvlopást, könyvrongálást és a megfelelő biztonsági intézkedéseket tárgyalja, ghánai egyetemi könyvtárak esetében. Az adatokat az ország három egyetemi könyvtárának küldött kérdőívek segítségével gyűjtötték. Az derült ki, hogy bár mindegyik könyvtáros elismerte, hogy a probléma létezik a könyvtárban, legtöbbjük nem ismeri a könyvlopás és könyvrongálás mértékét, mert erről nincsenek adatok. Targyalja az egyetemek által már alkalmazott megelőző intézkedéseket, s további, a jövőben bevezetendő módszereket is ajánl.

(Autoref.)

Különgyűjtemények

Lásd 237, 287

Feldolgozó munka

93/246

ANGULO, Sonsoles Celestino - BAEZA, Elena Navarro: Retrospective conversion at the University of Seville: loading records from OCLC into DOBIS bibliographic pool = LIBER Q. 2.vol. 1992. 3.no. 343-349.p.

Retrospektív konverzió a sevillai egyetemi könyvtárban: OCLC rekordok betöltése a DOBIS átmeneti rekordtárába

Egyetemi könyvtár; Konverzió; Szolgáltatások átvétele

A Sevillai Egyetem 1989 óta használja a DOBIS/LIBIS-t új beszerzéseinek katalogizálására. Ezt követően 12 kari könyvtár csatlakozott a rendszerhez, s továbbiak belépése is folyamatban van. A hálózatban közös bibliográfiai adatbázist (rendszerkatalogust) építenek, az egyedi adatokat lokális szinten kezelik. A DOBIS/LIBIS VSE/ESA operációs rendszer alatt egy IBM 9221 gépen fut. A jelenlegi 80 terminált rövidesen 100-ra bővítik. A felhasználók a lokális hálózaton vagy ETHERNET-en érik el a rendszert. Valamennyi olvasóteremben használható az online olvasói katalógus. A kölcsönzési alrendszer bevezetését 1992 végére tervezik, a gyarapítási alrendszeré még várat magára.

A teljes központi katalógus megvalósításához meg kellett kezdeni a retrospektív konverziót, amelyet az egyetemi hatóságok finanszíroznak. A két évre szóló projekt 7 kari könyvtár 125 ezres cédulakatalógusának feldolgozását tűzte ki célul. A választott módszer: helyi adatbevitel és külső források felhasználása.

Feltételezték, hogy a spanyol egyetemi könyvtárak állományában jelentős átfedések vannak. Ezért először a Navarrai Egyetem állományából kísérelték meg rekordok letöltését. Ez azonban sikertelennek bizonyult az ékezetek használatában, a tiltott szavakban, a kódtáblázatokban és a katalogizálási szabályokban meglévő eltérések miatt. Ezután került sor az OCLC központi katalógusának tesztelésére, amelyben a találati arány 80% volt. Megoldásra várt, hogy miképpen lehet az OCLC rekordokat a DOBIS által használt DMARC-ba konvertálni.

Eltérések mutatkoztak a mezőazonosítóknál, melyek közül néhányat nem kezel a DOBIS, másokra viszont nem volt szükség. Módosítani kellett a DOBIS néhány kódtábláját. A DOBIS és a MARC néhány almezőt másként kezel, ami az online katalógus használatánál és a nyomtatott outputoknál is zavart okoz. A problémák java abból ered, hogy a DOBIS-t az elmúlt évek során nem tették igazán MARC-kompatibilissé. Így magán a DOBIS-on kellett helyi fejlesztéseket vé-

gezni. Ez természetesen gondokat jelent, amikor DMARC formátumú rekordokat akarnak exportálni más DOBIS felhasználóknak.

Az OCLC-től havonként érkező mágnesszalagokat a DOBIS átmeneti rekordtárába töltik offline módon. A tételkereséshez az OCLC MICROCON szolgáltatását használják. A MICROCON-nal floppy lemezekre írják, majd megküldik az OCLC-nek az egyes konvertálandó címek kereső kulcsait, amelyek a következő adatelemek bármely kombinációja lehet: ISBN, LCCN, kiadványtípus, a megjelenés éve és az előállítás módja. A spanyol nyelvű, az ISBN bevezetése előtti címeket egyenként keresik képzett könyvtárosok az online katalógusban.

Az átmeneti rekordtár használatának munkamenete:

1. A feldolgozó a DOBIS terminálhoz viszi a raktári jelzet szerinti katalógus egy fiókját. Egyenként hasonlítja a cédulákat az átmeneti rekordtárban, találat esetén áthívja a rekordot a rendszerkatalógusba. Ha nincs találat, önállóan katalogizálják a tételt.

2. A rendszerkatalógusban már csak a következő mezőket ellenőrzik: személy- és testületi nevek, sorozati címek, szakjelzetek.

3. Az ellenőrzött tételhez hozzárendelik a példányadatokat.

Az átmeneti rekordtárból 7 rekordot tudnak elkészíteni óránként, míg saját feldolgozással 4-et.

A Jogi Kar számára 25 ezer rekordra kötöttek szerződést az OCLC RETROCON szolgáltatásának használatára. A behasonlítást és a példányadatok bevitelét ez esetben az OCLC munkatársai végzik a raktári jelzet szerinti katalógus alapján, ezután a rekordok azonnal a rendszerkatalógusba kerülnek.

A tapasztalatok azt mutatják, hogy az átmeneti rekordtárból való átvétel hibátlanabb rendszerkatalógust eredményez.

Az automatizálás kezdetén, az eredeti katalogizálás során a katalogizálás színvonala rendkívül magas volt. A revízióra és a besorolási adatok ellenőrzésére sok időt fordítottak. Ilyen módszerrel nem lehet elérni, hogy minden új beszerzés azonnal az online katalógusba kerüljön és a teljes állomány retrospektív katalogizálása is megtörténjen. A minőségi követelményeket ezért lejjebb kellett szállítani, illetve azt kellett figyelembe venni, hogy a felhasználók számára mi jelenti a minőséget. E megfontolások vezettek

a már meglévő gépi katalógusadatok átvételéhez.

Tervezik a retrospektív konverzió kiterjesztését további 5 andalúziai egyetemmel. A program a sevillai társadalomtudományi állomány 200 ezer rekordjával folytatódik, a RETROCON szolgáltatás igénybevételével. A feltehető találati arányt most vizsgálja az OCLC. Figyelembe véve az egyetemek állománya közötti nagy átfedést, az átvett rekordok ára csökken, ha csak akkor kezdik el a többi egyetem állományának feldolgozását, ha a sevillaival készen vannak.

(Berke Barnabásné)

93/247

THORBURN, Colleen: Cataloging remote electronic journals and databases = Ser.Lib. 23.vol. 1992. 1/2.no. 11-23.p. Bibliogr.

Távoli elektronikus folyóiratok és adatbázisok katalogizálása

Adatbázis; Elektronikus publikáció; Gépi dokumentumleírás; Időszaki kiadvány

Az elektronikus publikációk megjelentével a katalogizáló munkája már nemcsak az illető könyvtár állományára terjed ki. A cikk a katalogizáló könyvtáros változó szerepével foglalkozik, és példákat mutat be arra, hogy a dokumentumleíró – a korszerű technológiák és formátumok felhasználásával – hogyan teheti hozzáférhetővé az elektronikus folyóiratokat.

(Autoref.)

93/248

FOGGIN, Carol Monroe: Title changes: another view = Ser.Lib. 23.vol. 1992. 1/2.no. 71-83.p. Bibliogr. 27 tétel.

Címváltozások - egy másik nézet

Cím; Időszaki kiadvány

A cikk egy, az időszaki kiadványok címváltozásaival kapcsolatban végzett irodalomkutatás eredményeit mutatja be: hogyan bírálták a könyvtárosok a kiadókat a szerintük szükségtel-

len változtatásokért, mik voltak a címváltozások okai, és mennyibe kerültek. A szerző szerint a könyvtárosok kritikájának zöme megalapozatlan, mert az elfogadhatatlan változtatások száma nem olyan nagy, mint ahogyan ezt a könyvtárosok állítják, és a költségek sem olyan jelentősek, mint ahogyan ezt hitték. A könyvtárosok nem tekinthetők az időszaki kiadványok közvetlen felhasználóinak, mert ezek az olvasók. Hogy egy cím megváltozzon-e vagy ne, az elsősorban a kiadókra és az olvasókra tartozik, és csak másodsorban a könyvtárosokra.

(Autoref.)

93/249

HARRISON, Scott Edward: Chinese names in English = Cat.Classif.Q. 15.vol. 1992. 2.no. 3-14.p.

Kínai nevek transliterálása angolra*Nem latin betű; Transzliteráció*

Az eredeti kínai írással leírt nevek alig okoznak gondot azoknak, akik ismerik az írott nyelvet. Ha a neveket szabványosan transliterálják, akkor valamennyi információ elvész ugyan, de a nevek még a legtöbb esetben felismerhetők. Ha viszont a nem hivatalos kínai nyelv (dialektusok) neveit transliterálják szabadon, akkor ezek a nevek igen nehezen azonosíthatók a bibliográfiai számbavétel szempontjából. A jelen tanulmány ezeknek a nem szabványos kínai neveknek az angolra való transliterálásával foglalkozik, és javaslatokat tesz arra, hogy hogyan vegyék fel ezeket a könyvtári katalógusokba.

(Autoref.)

93/250

JANSEN, Rolf: Thesaurusrelationen als instrumentelle für Hypertext und Wissensbanker? = Nachr.Dok. 44.Jg. 1993. 1.no. 7-14.p. Bibliogr.

Res. angol nyelven.

A tézauruszrelációk mint a hiperszöveg és az ismeretbázisok segédeszközei*Hiperszöveg; Szakértő rendszer; Tézaurusz*

A hiperszöveg általános bemutatása után a szerző elmagyarázza, hogy az egyes fogalmak és az ezek ábrázolásai közötti összefüggések milyen mértékben és miért fontos szempontjai a hiperszövegnek és az ismeretbázisoknak. Az információ és dokumentáció gyakorlatban a fogalmak közötti kapcsolatokat általában tezaurusz-kapcsolatokkal fejezik ki. Milyen követelményeket kell támasztanunk a tezaurusz-kapcsolatokkal szemben, hogy használhatók legyenek hiperszöveg-kapcsolatok létrehozására? Milyen a tezaurusz-kapcsolatok szabványos meghatározása (hierarchikus-nem hierarchikus, irányított-nem irányított kapcsolatok)? Az ismeretosztályozás jelenlegi eredményeinek rövid kritikai áttekintése után a szerző javaslatokat tesz arra, hogy hogyan lehetne jobban osztályozni és meghatározni a fogalmak közötti kapcsolatokat az információtudomány és a tájékoztatási gyakorlat számára. Ezek a javaslatok szélesebb, differenciáltabb lehetőségeket biztosítanak a szemantikai háló létrehozására. Végül a javasolt osztályozási rendszernek a hiperszövegre és az ismeretbázisokra gyakorolt hatását tárgyalja.

(Autoref.)

Lásd még 213, 233

Katalógusok

93/251

BASISTA, Thomas - MICCO, H. Mary - RAMBLER, Linda: Designing the OPAC user interface to improve access and retrieval = Microcomp.Inf.Manage. 8.vol. 1991. 2.no. 87-103.p. Bibliogr.

Egy hatékonyabb használói interfész kifejlesztése az Indiana University of Pennsylvania könyvtárának online katalógusához

Egyetemi könyvtár; Ember-gép kapcsolat; Online katalógus

A cikk az Indiana University of Pennsylvania online-katalógus kutatási projektjét ismerteti, amelyet a Council on Library Resources és az amerikai oktatásügyi minisztérium finanszírozott, műszakilag pedig a Carlyle Systems, Inc. támogatott. A cikk egy olyan használói interfész kifejlesztésére helyezi a hangsúlyt, amelyik könnyebbé teszi a rendszer használatát és az információkeresést a nagy szöveges adatbázisokban. A hardver-konfigurációt a NeXT rendszer berendezéseiből építették ki.

(Autoref.)

Információkeresés

93/252

HERGET, Josef: Informationsvermittlung zu Beginn der 90er Jahre. Teil 4: Wirtschaftlichkeitsnachweis = Nachr.Dok. 44.Jg. 1993. 2.no. 101-107.p.

Információkeresés a 90-es évek elején. 4. rész: a gazdaságosság kimutatása

Az 1-2. részt lásd: 93/68, 93/177

Felmérés; Gazdaságosság -könyvtárban; Információkeresési rendszer értékelése

A szerző egy kérdőíves felmérés eredményeit adja közre, amelyet a Német Szövetségi Köztársaság vállalati információs részlegei vezetőinek címeztek. A felmérésből az derült ki, hogy csak kevés szervezet használ szisztematikusan információértékelési módszereket (költségelemzés, költség-haszon elemzés, output-mérés, használói elégedettség mérése). Ezenkívül az alkalmazott módszerekkel csak igen kis mértékben vannak megelégedve.

(Autoref.)

93/253

KASCHNY, Martin: Verdrängung privaten Angebotes im Markt für Online-Informationsvermittlungsstellen = Nachr.Dok. 44.Jg. 1993. 2.no. 89-100.p. Bibliogr.

Res. angol nyelven.

A magán online információszolgáltatások kiszorítása a piacról

Információpiac; Online információkeresés; Tájékoztatási intézmény; Tájékoztatási vállalkozás

A cikk azt vizsgálja, hogy a magánvállalkozásként működő online szolgáltatásokat kiszorítja-e, illetve helyettesíti-e a kormányzati beavatkozás. Meghatározza az online információszolgáltatások stratégiai célcsoportjait, és ismerteti az ezek elérését akadályozó tényezőket. Következtetésként megállapítja, hogy a kormányzati beavatkozás valószínűleg több, már létező információs szolgáltatást „űzött el”, és akadályozza az új szolgáltatások beindítását is.

(Autoref.)

93/254

SIDDIQUI, Moid A.: Online searching in a university library of a developing country = Microcomp.Inf.Manage. 8.vol. 1991. 3.no. 187-195.p.

Online keresés egy fejlődő ország egyetemi könyvtárában

Egyetemi könyvtár; Kiszámítógép; Online információkeresés

A mikroszámítógép-technológia megjelenése a felsőoktatási intézményekben már nem álom, hanem valóság. Szaud-Arábiában már minden egyetemi könyvtárban fellelhetők a mikroszámítógépes rendszerek különféle formái, amelyek a használói igények különféle szintű kielégítésére képesek. A King Fahd University of Petroleum & Minerals (KFUPM) könyvtára többek között a következő feladatokra használ mikroszámítógépeket: online keresés, CD-ROM keresés, könyvtárközi kölcsönzés és szövegszerkesztés. A cikk

ismerteti a KFUPM könyvtára által nyújtott online keresési szolgáltatás jelenlegi helyzetét és azt, hogy a mikroszámítógépet milyen módon használták fel az online keresésekhez.

(Autoref.)

Lásd még 286, 296

Olvasószolgálat, referenz

93/255

BUTLER, John T.: A current awareness service using microcomputer databases and electronic mail = Coll.Res.Lib. 54.vol. 1993. 2.no. 115-123.p. Bibliogr. 22 tétel.

Témafigyelő szolgáltatás mikroszámítógépi adatbázisok és elektronikus posta segítségével

Egyetemi könyvtár; Elektronikus posta; Figyelőszolgálat; Kiszámítógép

Az egyetemi könyvtárak egyik gazdasági kihívása, hogy az oktatók és a kutatók számára testre szabott szolgáltatásokat nyújtsanak a folyamatos szakmai információellátás iránti igények kielégítésére. A jelen cikk egy kísérleti témafigyelő szolgáltatásról számol be, amely hetente látja el friss irodalommal az igénylőket, aránylag alacsony költségek mellett. A keresési eredményeket mikroszámítógépi adatbázisokból állítják elő, és elektronikus úton továbbítják az oktatóknak a nagyszámítógép, az egyetemi számítógép-hálózat és elektronikus posta segítségével. A cikk ismerteti a szolgáltatás rendszerét, elemzi a jelenlegi költségeket, és előrevetíti a várható kiadásokat is, amennyiben a témafigyelést egy nagyobb használói csoportra terjesztenék ki.

(Autoref.)

Lásd még 268

Könyvtárközi kölcsönzés, dokumentumszolgáltatás

93/256

WOOD, David N.: Recent developments at the British Library Document Supply Centre = Interlend.Doc.Supply. 20.vol. 1992. 4.no. 159-163.p.

Újabb fejlemények a British Library Dokumentumszolgáltató Központjának életében

Dokumentumszolgáltatás; Gazdaságosság -könyvtárban; Könyvtárközi kölcsönzés; Marketing; Nemzeti könyvtár

A British Library Dokumentumellátó Központja már 30 éve áll a dokumentumellátás szolgálatában. A legtöbb irányelve és gyakorlata kiállta az idők próbáját. A költségvetési nyomás, a növekvő verseny, az új technológiák „rohama” és a változó vezetési stílusok problémákat is, de új lehetőségeket is jelentenek. A British Library teljes szervezete, s ezen belül a dokumentumellátó központ is stratégiai felülvizsgálat és átszervezés alatt áll. Ennek tervezett eredményei a következők: nagyobb mértékű üzleti jelleg, költség-hatékonyabb állománygyarapítás, a piac szükségleteire jobban alapozó szolgáltatások, több marketing tevékenység, stratégiai szövetség a hasonló jellegű vállalatokkal. Mindezek új szolgáltatásokban, új díjazási politikában, az új technológiák nagyobb mértékű hasznosításában, rugalmasabb fizetési mechanizmusokban, gyorsabb dokumentumszállítási módszerekben, valamint átfogóbb és hatékonyabb figyelemfelkeltő szolgáltatásokban fognak megnyilvánulni.

(Autoref. alapján)

93/257

CORNISH, Graham P.: Charging for interlibrary loan nationally and internationally = Interlend.Doc.Supply. 20.vol. 1992. 3.no. 102-107.p. Bibliogr. 6 tétel.

Térítés a belföldi és a nemzetközi könyvtárközi kölcsönzésért és dokumentumszolgáltatásért; egy felmérés tanulságai

Dokumentumszolgáltatás; Felmérés; Könyvtárközi kölcsönzés; Könyvtárközi kölcsönzés -belföldi; Térítéssel szolgálás

A szerző a már korábban hangoztatott nézetéből kiindulva helyesebbnek tartaná a dokumentumszolgáltatás kifejezést használni a könyvtárközi kölcsönzés helyett, ugyanis napjainkban az esetek döntő többségében másolatszolgáltatásra kerül sor, és nem az eredeti dokumentum kölcsönzésére, ami a címben felvetett kérdést is más megvilágításba helyezi.

Az IFLA Könyvtárközi Kölcsönzési Hivatala (IFLA Office for International Lending) az UAP program keretében számos elemzést készített az egyes országok könyvtárközi kölcsönzési rendszeréről. A fontosabb országok gyakorlatának ismertetése során a szerző külön kitér a térítéssel szolgálások elemzésére.

Általánosságban megállapítható, hogy az utóbbi időben egyre inkább terjed a kérdés differenciált kezelése, azaz az alapszolgáltatás térítésmentes, a másolatért fizetni kell, és külön költségként számolják fel az expressz továbbítást, a fax vagy az elektronikus posta használatát. Ez a helyzet Nagy-Britanniában, az Egyesült Államokban, Kanadában és egyre inkább Nyugat-Európában.

Felmerül a kérdés, miért nem igyekszik minden könyvtár legalább a könyvtárközi kölcsönzés teljesítéséből adódó költségeit fedezni. E kérdés megválaszolásához tisztában kell lennünk azzal, hogy évente 25 millió kérést teljesítenek a világban, de sokkal több a kérő könyvtár, mint a teljesítő, a dokumentumszolgáltató központokra aránytalanul nagy terhek hárulnak, míg másoknak a költségvetésben elenyésző tétel a könyvtárközi kölcsönzés teljesítésére fordított összeg.

Egy másik szempont a kérdés megítélésében politikai természetű. Számtalan országban törvény tiltja a térítés bevezetését, azaz ingyenesen szolgáltatnak a könyvtárak, de ugyanakkor a kapott szolgáltatásért sem fizethetnek. Sok esetben a könyvtár nem érdekelt a bevételszerzésben, vagy egyenesen problémát jelent az esetleges díjak elkönnyelése.

Végül morális szempontból: a könyvtárak egy része alapszolgáltatásnak tekinti a könyvtárközi kölcsönzést, amelyért térítés nem kérhető.

A tapasztalatok szerint az utóbbi időben egyre inkább eltolódik az arány a térítéses könyvtárközi kölcsönzés felé.

(Pappné Farkas Klára)

93/258

SHILLINGLAW, Noel: Document supply and distance education library service = Interlend.Doc.Supply. 20.vol. 1992. 4.no. 143-151.p. Bibliogr. 40 tétel.

Dokumentumszolgáltatás az egyetemi távoktatás könyvtári ellátása keretében

Dokumentumszolgáltatás; Egyetemi könyvtár; Könyvtárközi kölcsönzés -számítógéppel; Távoktatás

A cikk a távoktatással kapcsolatban vizsgálja a dokumentumellátás kérdését, különösen dél-afrikai környezetben. Először általános helyzetképet ad a távoktatásról, amelyben a dokumentumellátásnak központi szerepet jut. A szerző megkülönböztetett figyelmet fordít a könyvtáraknak a távoktatás folyamatában játszott szerepére. Megvizsgálja a könyvtárból származó szöveg- és dokumentumszolgáltatás új lehetőségeit, valamint az új információtechnológiák távoktatásra történő hasznosítását.

(Autoref.)

93/259

TENOPIR, Carol: Electronic access to periodicals = Libr.J. 118.vol. 1993. 4.no. 54-55.p.

Elektronikus hozzáférés időszaki kiadványokhoz

Dokumentumszolgáltatás; Hozzáférhetőség; Időszaki kiadvány; Teljes szövegű adatbázis

Az adatbázisok közül a teljes szövegűek szaporodnak a leginkább. Statisztikák szerint az adatbázisok egyharmada, a szöveges adatbázi-

sok 44%-a, a CD-ROM-ok 37%-a teljes szövegű. A teljes szövegű adatbázisok kétharmada periodikum. Jóval több, mint 3000 folyóirat-cím hozzáférhető online, egyre nő a diszketten vagy mágnesszalagon forgalmazottak száma.

Mindez az alábbiak miatt vált lehetségessé:

1. A letapogatás (scanning) olcsóbbá és megbízhatóbbá vált, az optikai jelolvasás szoftvere is fejlődött.

2. A CD-ROM-nak valamint az online rendszerekhez és helyi adatbázisokhoz használható rögzített lemez meghajtónak köszönhetően nőtt a tárolási kapacitás. Hatékonyabb tömörítő szoftverek állnak rendelkezésre.

3. Gyorsabbá vált a számítógépes feldolgozás és távközlés.

4. A folyóirat-adatbázisok piacán a haszonra törekvő kereskedelmi forgalmazók – de még a non-profit szervezetek is – a használók igényeihez igazodnak.

Teljes szövegű adatbázisként a következő típusú periodikumok állnak rendelkezésre: 1. tudományos-műszaki folyóiratok, 2. népszerű magazinok, 3. hírlapok, 4. híradók, közlönyök, 5. hírügynökségi jelentések. A nagy adatbázis-forgalmazók mindezeket szolgáltatják. Az első három típus CD-ROM-on és egyre inkább mágnesszalagon is rendelkezésre áll, néhány magazin és közlöny pedig diszketten.

Ezen adatbázisok három formátumot alkalmaznak:

1. ASCII szöveg – ez kevesebb tárolási kapacitást igényel, gyorsabban átvihető, nincs szükség speciális képernyőre, szavanként kereshető, letölthető, szövegszerkesztő vagy adatbázis kezelő programba átvihető. Viszont: nincs grafikára lehetőség, a megjelenítés nem hasonlít a megszokott folyóiratokéhoz.

2. Letapogatott kép – megjelenése folyóiratszerű (a nyomtatott változat digitális „fényképe”), jól használható egy bibliográfiai adatbázissal összekapcsolva (lényegében dokumentumszolgáltatásra). Viszont: nagy feloldóképességű monitorra és lézernyomtatóra van szükség, a teljes szövegben nem lehet keresést végezni ill. azt manipulálni.

3. A kettő kombinációja – itt az ASCII szöveg szolgál a teljes szövegben a keresésre, a letöltésre, a módosításra; a letapogatott kép pedig a megjelenítésre. Ezt a formátumot főként enciklopédiák esetén alkalmazzák. Ez igényli a legbonyolultabb hardvert és szoftvert.

Észak-Amerikában és Európában 19 cég foglalkozik teljes szövegű adatbázisok előállításával. Szinte mindig kiadják a nyomtatott változatot is, azt ugyanis számosan indexelik és referálják. Csak elektronikus folyóiratokat állít elő nagy számban az OCLC és az American Society for the Advancement of Science. Emellett több száz folyóiratot „adnak ki” kutatók és könyvtárosok az Interneten való terjesztésre.

A könyvtárak – ha mindkét változatot beszerzik – jelenleg kétszer fizetik az előfizetési díjat. Az elektronikusan tárolt cikkek használatáért (oldalanként vagy cikkenként) kért térítést vagy áthárítják az olvasóra vagy a beszerzési keretből fizetik; esetleg dokumentumtípusonként differenciálnak (pl. a CD-ROM esetében átvállalják, az online keresésnél áthárítják). Valamennyi módszer igen költséges lehet, különösen a nagykönyvtárakban, mert a szerzői jogdíj másolatonként elérheti a 18 dollárt. A hardver szükséges korszerűsítése igen költséges (monitorok, nyomtatók, tárolási hely, letöltési és feldolgozási idő). Ezzel együtt megjósolható, hogy az elektronikus teljes szövegű folyóiratokra nagy jövő vár.

(Hegyközi Ilona)

93/260

BAKER, David: Access versus holdings policy with special reference to the University of East Anglia = Interlend.Doc.Supply. 20.vol. 1992. 4.no. 131-137.p.

Online hozzáférés kontra állománygyarapítás - különös tekintettel a University of East Anglia könyvtárára

Állománygyarapítás; Dokumentumszolgáltatás; Egyetemi könyvtár; Felmérés; Gazdaságosság -könyvtárban; Online üzemmód

A University of East Anglia-t is súlyosan érinti a folyóiratárak emelkedése. 1991-ben 10%-os inflációs rátával számolva a természettudományok területén kétszámjegyű csökkentést kellett volna a folyóirat-rendelésekben végrehajtania, ha nem sikerült volna kiegészítő pénzeszközöket szereznie.

A könyvtárban csoport alakult a hagyományos könyvtári ellátás („folyóiratkötetek a polcon”) alternatíváinak vizsgálatára. Azt a megoldást

dást tekintették ideálisnak, ha a használók valamely online adatbázisból kiválaszthatják az őket érdeklő cikket, megrendelhetik azt, és a) digitális formában saját munkaállomásukon, vagy b) postán papírmásolatként vagy c) letöltve/kinyomtatva egy központi fogadóhelyen (pl. a könyvtárban) hozzájuthatnak.

A szakirodalomból megállapították, hogy a gyarapítási együttműködés kevésbé gazdaságos, mint a British Library Dokumentumszolgáltató Központjának (BLDSC) igénybevétele. A dokumentumszolgáltatás – legalábbis hosszú távon – olcsóbb, mint a folyóiratok megvásárlása a könyvtár saját állománya számára.

A különböző ársávokban szakterületenként meghatározták az igényeknek azt a kritikus küszöbértékét, amely alatt gazdaságosabb a rendelés törlése és az egyes cikkek beszerzése konkrét igények alapján. Ezek az értékek viták kiindulópontjává szolgálnak. (Idő hiányában a számításokban nem vették tekintetbe a felezési időt, a használói szokásokat, a könyvtárközi kölcsönzési kérések átfutási idejét.)

A csoport végső jelentésében az szerepel, hogy az elektronikus dokumentumszolgáltatás egyelőre nem volna kivihető ill. gazdaságos megoldás. A BLDSC-nek van már ugyan bizonyos digitális/online dokumentumszolgáltatása, de az még csak korlátozottan hozzáférhető, és a rendelési döntést jelentősen segítő referátumok vagy tartalomjegyzékek nem állnak rendelkezésre. Ezenkívül az 1991-95-ös időszakban jelentős tőkeberuházásra lenne szükség ezen új szolgáltatás bevezetéséhez.

1991 nyarától ingyenesen kereshetővé tették az ISI hivatkozási indexeit és tartalomjegyzék-szolgáltatását. Tervezik helyi hálózati rendelési lehetőség biztosítását, pl. elektronikus posta útján.

A továbbiakban egy komplex vizsgálatsorozatot terveznek a reális rövid- és középtávú dokumentumszolgáltatási megoldás kiválasztása érdekében. A következő hipotézisekből indultak ki: 1. a tartalomjegyzék-szolgáltatás megnöveli az igényt a könyvtárközi kölcsönzés/dokumentumszolgáltatás iránt, a referátumszolgáltatás pedig hatékonyabbá teszi azt, 2. a dokumentumszolgáltatás akkor képes helyettesíteni a helyi állományt, ha a teljesítési idő kevesebb, mint 24 óra, 3. A dokumentumszolgáltatás mind magfolyóiratok, mind perifériális folyóiratok esetében hatékonyan használható. A célokat, módszereket, az

összeállítandó jelentések körét, a tervezett vizsgálatsorozat várható hasznosítását a cikk végén egy vázlatos összeállítás tartalmazza.

(Hegyközi Ilona)

93/261

KHALIL, Mounir: Document delivery: a better option? = Libr.J. 118.vol. 1993. 2.no. 43-47.p.

Folyóiratrendelés vagy elektronikus dokumentumszolgáltatás?

Adatbázis-szolgáltató vállalat; Dokumentumszolgáltatás; Gazdaságosság -könyvtárban

A felsőoktatási és a tudományos könyvtárak gyarapítási keretével való takarékoskodásra újabban egyre népszerűbb megoldás a dokumentumszolgáltatás. Ez a hagyományos könyvtárközi kölcsönzéstől különbözik: mindig az eredeti dokumentum másolatát kapja meg a használó, a lelőhely megállapítása és a másolat továbbítása a korszerű információtechnológia segítségével történik, igen gyorsan (1-2 nap alatt). (A dokumentumszolgáltatás tágabb értelmezésébe beletartozik a nyomtatott források helyi másolása és a CD-ROM-ról vagy helyi adatbázisból helyben készült kinyomtatás is.) A másolatok az eredeti dokumentum formátumában vagy teljes szövegű adatbázisból letöltéssel készülnek.

A dokumentumszolgáltatás a könyvtárközi kölcsönzésnél gyorsabb, hatékonyabb, olcsóbb megoldás. Számos közszolgálati (kereskedelmi és non-profit) és magán cég végez ilyen tevékenységet.

A nem könyvtári dokumentumszolgáltató vállalkozások sikeréhez hozzájárult a folyóiratárak emelkedése, a könyvtári költségvetések lassú növekedése és a használók igénye a gyorsabb szolgáltatásra. Emellett a bővülő CD-ROM- és online adatbázishasználat miatt nő a kereslet a más könyvtárak állományában lévő dokumentumok iránt. Az amerikai könyvtárak majdnem egyötöde veszi igénybe a kereskedelmi dokumentumszolgáltatást, sokan még akkor is (a szerzői jogi kérdések rendezettsége miatt), ha saját állományukból helyben másolhatnának.

A lelkesítő új fejlemény a könyvtárosoknak gondokat is okoz. Az egyes cégektől a kért

anyagoknak csak egy-egy töredéke szerezhető be, ezért több céggel is kapcsolatban kell a könyvtáraknak állniuk. Dokumentumonként 5-10 USD árral kell számolni, az esetek felében ez akár 20 USD is lehet; a használók viszont nem szívesen fedezik a költségeket. Szabályozni kell, hogy egy-egy könyvtárban kinek legyen joga dokumentumszolgáltatást megrendelni, a költségvetés mely rovata terhére, valamint hogy mikor utasítható el egy használói kérés.

Az Egyesült Államokban több mint 500 könyvtár foglalkozik dokumentumszolgáltatással. Néhány kereskedelmi szolgáltató is igénybe veszi a könyvtárak állományát, mások nagy saját gyűjteménnyel rendelkeznek egy vagy több szakterületen. Az online adatbázisok előállítói is bekapcsolódtak ebbe az iparágba.

A cikk mellékletében 28 dokumentumszolgáltató vállalkozás címtára szerepel (a szakterület, a megrendelés és szolgáltatás módja, ára, az ügyintéző neve és a cím).

(Hegyközi Ilona)

93/262

JACKSON, Mary E.: Using Ariel, RLG's document transmission system to improve document delivery in the United States = *Interlend.Doc.Supply*. 20.vol. 1992. 2.no. 49-52.p.

Az Arielnek, a Research Libraries Group dokumentumtovábbító rendszerének használata az Egyesült Államokban, a dokumentumszolgáltatás javítása érdekében

Dokumentumszolgáltatás; Számítógép-hálózat; Szoftver; Távmásolás

Az Ariel nevű dokumentumközvetítő rendszert az amerikai Research Libraries Group fejlesztette ki, a folyóiratcikkek iránti gyors szállítási igényének kielégítésére. Az Ariel-szoftver mikroszámítógépeket, lézemyomtatókat, szkennereket és távközlési berendezéseket foglal egy rendszerbe a dokumentumok küldése, fogadása és kinyomtatása céljából. Az Internet-en keresztül közvetít, amelyet sok egyetem és kutatóintézet használ az Egyesült Államokban. Az Arielt a megfelelő konfigurációval küldő-fogadó, csak küldő, ill. csak fogadó munkaállomással le-

het alakítani. Jelentős előnyei vannak a fax-közvetítéssel szemben. A rendszert az Egyesült Államok könyvtárain kívül az Egyesült Királyság, Ausztrália, Belgium, Kanada, Hong-Kong és Finnország könyvtáraiban is bevezetik.

(Autoref.)

Dokumentációs eljárások és termékeik

93/263

AFOLABI, Michael: The review of related literature in research = *Int.J.Inf.Lib.Res.* 4.vol. 1992. 1.no. 59-66.p. Bibliogr. 8 tétel.

Irodalomkutatás a tudományos kutatásban

Irodalomkutatás; Tudományos kutatás

Minden tudományos kutatás lényeges része az irodalomkutatás –, enélkül semmilyen kutatás sem mondható teljesnek. A kutatási jelentéseknek, pályázatoknak e része áttekinti az illető kutatási problémával kapcsolatos szakirodalmat, és – főleg kritikai szemlélettel – összeveti azt a vizsgált kérdéssel. A szerző megvizsgálja az irodalomkutatás céljait, lehetséges forrásait, elméleti kereteit és általános hiányosságait. Végül tanácsokat ad az irodalomkutatás elkészítéséhez.

(Autoref.)

93/264

BEST, Carin - GRAVEMANN, Britta - JACOBS, Anita [et al.]: Erste Erfahrungen mit dem automatischen Übersetzungssystem METAL im Fachinformationszentrum Karlsruhe = *ABI-Tech.* 13.Jg. 1993. 1.no. 41-44.p. Bibliogr. 7 tétel.

Első tapasztalatok a METAL automatikus fordítórendszerrel a karlsruhe-i szakmai tájékoztató központban

Gépi fordítás; Referátum; Szakirodalom -szabadalmi

A karlsruhei szakmai tájékoztatói központ 21 adatbázist épít, amelyeket az STN nemzetközi hálózatán keresztül terjeszt. A címek és a referátumok angolra fordításában öt éve használják a METAL gépi fordító rendszert.

A METAL (Mechanical Translation and Analysis of Languages) második generációs rendszer, a LISP szoftvert használja. Német-angol, angol-német, német-spanyol, spanyol-német, holland-francia és német-dán fordításra használják. Fejlesztése a Texasi Egyetemen kezdődött 1961-ben, 1988 óta a Siemens cég terméke. Működése komplex mondattani elemző és generálási folyamaton alapszik, átfogó, géppel olvasható szótára van. A szövegek előzetes és utólagos szerkesztésére szükség van (Siemens PC-ken, a SINIX operációs rendszerben). A METAL teljesítménye egy szó/másodperc, 200 oldal/nap. A fordítás 75-80%-ban elfogadható. Tervezik bővítését, elsősorban az Európai Közösség nyelveivel, valamint összekapcsolását a SPICOS nyelvi felismerő rendszerrel, gépi tolmácsolás megvalósítására. 1992 végén 30 cég alkalmazta (többek között a Philips és a Henkel).

A gépi fordítás munkamenete azzal kezdődik, hogy a lefordítandó szöveget diszketten beviszik a rendszerbe. Bizonyos rövidítés, egyértelművé tétel után (egy-egy mondat max. 20 szóból állhat) keresésre kerül sor a gépi szótárban, az ismeretlen szavak és szókapcsolatok kiszűrése érdekében. A gép előállítja ezek jegyzékét, egyúttal javaslatot is tesz a szókapcsolatok fordítására. A fordító szakember megadja az ismeretlen szavak fordítását a nyelvtani tudnivalókkal együtt. Ezután történik a gépi fordítás, amelynek eredménye még stilisztikai és nyelvi hibákat tartalmazhat, ezért a fordító szakember újból átnézi a szöveget. A METAL az eredeti dokumentum formátumát reprodukálja, amely átszerkeszthető.

Karlsruhéban egyéves kísérleti időszak után főként energiaügyi szabadalmak feltárására használják a METAL rendszert. A bibliográfiai hivatkozásokat egy német szabadalmi adatbázisból (PATDPA) veszik át, tartalmi összefoglaló,

osztályozás, fordítás után a tételeket átadják az ENERGY és az INIS adatbázisainak. A tapasztalatok szerint kb. 100 tétel gépi fordítása után jelentősen javult a rendszer teljesítménye. A kezdeti időszakban egy tétel fordítása egy órát vett igénybe, igen nagy volt az előzetes szerkesztés és a szótárral kapcsolatos adatbevitel. A rutinműködés során ezek időigénye jelentősen csökkent, ezenkívül a szótárban való hasonlítás és a fordítás maga offline üzemmódban zajlik. Sikerült elérni a Siemens cég által megadott hatékonysági mutatókat.

A METAL rendszert kézikönyvek, tájékoztató brosrák, tudományos publikációk fordítására is használják.

(Hegyközi Ilona)

Hátrányos helyzetű olvasók ellátása

93/265

HECKEL, Jürgen: Multikulturelle Gesellschaft, Ausländerfeindlichkeit und der Auftrag der Öffentlichen Bibliothek = Buch Bibl. 45.Jg. 1993. 1.no. 24-31.p. Bibliogr.

Res. angol nyelven.

A több kultúrájú társadalom, az idegengyűlölet és a közművelődési könyvtárak küldetése

Közművelődési könyvtár; Nemzetiségi olvasó

A szerző a Német Könyvtárak Egyesületének és a Közkönyvtári Könyvtárosok Egyesületének éves közgyűlésén, Essenben, 1992-ben az idegengyűlöletről tartott előadást. Véleménye szerint a probléma az interkulturális párbeszéd segítségével oldható meg. A párbeszéd előfeltétele a partnerek egyenjogúsága és saját nemzeti identitásuk megőrzése mellett a nyitottság az idegen értékek, idegen társadalmi modellek iránt.

Mit tehet a könyvtár az idegengyűlölet ellen? Tehet-e egyáltalán valamit? Csak nagyon keveset, azonban amit egyáltalán tud, azt következetesen meg kell tennie. A közkönyvtár színhelye lehetne az olyan nyitott véleménycseréknek, melyek mentesek a tabuktól, a negatív vagy pozitív diszkriminációtól. Nincs biztosíték a sikerre, de

biztos, hogy az ellenséggé váló világok között szellemi hidat vemi csak az egymás megértésére való törekvés képes.

(Katsányi Sándor)

93/266

LIU, Ziming: Difficulties and characteristics of students from developing countries in using American libraries = Coll.Res.Lib. 54.vol. 1993. 1.no. 25-31.p. Bibliogr. 24 tétel.

Milyen nehézségekkel kell megbirkóznuk a fejlődő országokból érkezett egyetemi hallgatóknak az amerikai könyvtárak használata során?

Egyetemi könyvtár; Felmérés; Használói szokások; Külföldi hallgató

A második világháború óta, különösen 1970-től az amerikai felsőoktatási intézményekben tanuló külföldi hallgatók száma folyamatosan emelkedik, évtizedenként átlagosan megkétszereződik. Az 1987-88-as tanévben 180 országból 356 187-en tanultak az Egyesült Államokban. Az utóbbi időben az ázsiai – főleg kínai, japán és koreai – diákok aránya meghaladja az 50%-ot. Számukra nehezebb a beilleszkedés, mint nyugat-európai társaiknak, akiknek a társadalmi, oktatási és könyvtári tapasztalata közelebb áll az amerikai gyakorlathoz.

A külföldi diákoknak a könyvtárhasználat során felmerülő nehézségeit több vizsgálat igyekezett feltérképezni. A legalkalmasabb módszernek eddig az interjú bizonyult. A Berkeley Egyetemen (University of California, Berkeley) 54 különböző adottságú, érdeklődésű hallgatóval készítettek interjút. A felmérés tanúsága szerint néhány általános problémával szinte valamennyi külföldi diáknak meg kell küzdenie. Ezek között első helyen a nem megfelelő angol nyelvtudás áll, ami megnehezíti a könyvtárhasználati tudnivalók megértését, a könyvtárossal való kommunikációt.

Az egyes országok eltérő könyvtári gyakorlata miatt hosszú időt vesz igénybe az amerikai könyvtári környezetbe való beilleszkedésük. A fejlődő országokban a könyvtárak zárt raktáiraiban tárolt dokumentumokhoz nincs a használónak közvetlen hozzáférési lehetősége, míg az Egyesült Államokban jellemző a nyitott tárolás,

azaz az „önkiszolgáló” módszer. Nehézséget jelent továbbá a sajátos osztályozási rendszerben való eligazodás is. Megoszlik a vélemény abban a tekintetben, hogy a hagyományos cédulakatalógusok vagy az adatbázisok használata okoz-e több gondot. Ez utóbbiak esetében nagy segítségnek érzik a terminálok mellett elhelyezett írásos útmutatókat. Végül, de nem utolsó sorban meg kell említeni a plagizálás okozta konfliktusokat. A fejlődő országokban kevésbé szigorúak az erre vonatkozó előírások, ezért a diákok gyakran esnek abba a hibába, hogy nem megfelelően használják fel a szakirodalomban található információkat, rosszul idézik mások gondolatait.

A felmérés tapasztalatai alapján a szerző a következő ajánlásokat dolgozta ki:

1. A külföldi diákokat amerikai tanulmányaik megkezdése előtt tájékoztatni kell a várható nehézségekről, annak érdekében, hogy lelkiileg felkészülhessenek az esetleges kudarcok elkerülésére.

2. Terminológiai összeállításokat és a könyvtár használati szabályzatát angolul és a diákok anyanyelvén is hozzáférhetővé kell tenni.

3. A könyvtári vezetéseket – lehetőség szerint – a diákok nyelvismeretéhez igazodva kell megtartani.

4. Gyakorlati oktatást kell szervezni a külföldi hallgatók számára a Kongresszusi Könyvtár osztályozási rendszerének megismertetése, az online katalógusok, valamint a fénymásoló be rendezések használatának bemutatása céljából.

5. A könyvtárosoknak több figyelmet kell szentelniük e diákok könyvtárhasználati ismereteinek bővítésére, problémáik megoldására.

(Pappné Farkas Klára)

93/267

MENDELSON, Petra - SPRIBILLE, Ingeborg: Bibliotheksarbeit für Gehörlose - ein Anfang sollte gemacht werden = Bibl. für Alle. 10.Jg. 1993. 1.no. 3-7.p.

Meg kellene kezdeni a siketek könyvtári ellátását!

Hallássérült olvasó; Szolgáltatások

Az angol és a skandináv szaksajtóban viszonylag gyakran lehet olvasni a siketek körében végzett könyvtárosi tevékenységről, ezért az

NSZK-ban is elhatározta a különleges olvasói rétegekkel foglalkozó egyesületi szekció, hogy felkelti a figyelmet a siketek, mint potenciális olvasói csoport iránt. Igaz, hogy a lakosság egészéhez képest csak kis csoportot alkotnak (0,2%): az NSZK-ban mintegy 80 ezer siketet és további 80-100 ezer súlyos hallássérültet tartanak nyilván.

A siketek számára nehéz a társadalmi beilleszkedés. A könyvtár felkeresésével szemben is gátlásaik vannak, ezért a könyvtárosoknak eléjük kell menniük. Ennek egyik legfontosabb előfeltétele, hogy kapcsolatot teremtsenek a siketek iskoláival és szövetségeivel.

Ha a könyvtár rendezvényeire – a normálisan hallók mellett – siketeket is meghív, gondoskodnia kell a tolmácsolásról is. Az iskolások számára tartott rendezvényen ezt a szerepet többnyire a pedagógus vállalja, más esetekben mód van rá, hogy a tolmácsolás költségeit a szociális hivataltól kérjék.

Az olvasmányok kiválasztásánál a könyvtárosok gondoljanak arra, hogy a siketek számára a nyelv használata és ennek következtében az olvasás is nehéz feladatot jelent. Túlnyomórészt könnyű olvasmányt kell ajánlani számukra, például olyant, melynél az illusztráció megkönnyíti a szöveg megértését.

(Katsányi Sándor)

TÁJÉKOZTATÁSI RENDSZEREK

Hálózatok, regionális rendszerek

93/268

RADCLIFF, Carolyn - DU MONT, Mary - GATTEN, Jeffrey: Internet and reference services: Implications for academic libraries = *Libr. Rev.* 42. vol. 1993. 1. no. 15-19. p. Bibliogr.

Az Internet hálózat hatása a referenz szolgáltatásokra egyetemi könyvtárakban

Egyetemi könyvtár; Referenz; Számítógép-hálózat

Az Internet, a hálózatok nemzetközi hálózata a tudományos kommunikáció és az információhoz való távolsági hozzáférés új lehetőségeit nyitotta meg. Az amerikai felsőoktatási könyvtárak egyre többen kapcsolódnak az Internethez.

A Kent State University (KSU) és a Case Western Reserve University (CWRU) együttműködése 1989-ben indult. A CWRU saját hálózatának fejlesztésére jelentős támogatást kapott. A KSU és 6 másik, északkelet-ohiói felsőoktatási könyvtár az Interneten keresztül egymás számára hozzáférhetővé tették online katalógusaikat ebből a támogatásból. A kapott IBM 3164 terminálokat a könyvtárak referenz-részlegében helyezték el. A későbbiekben más könyvtárak katalógusai is elérhetővé váltak az Interneten keresztül.

Az Internet új kihívást jelent a referenz-szolgálat számára. A szakmának ki kell dolgoznia a hozzáférés, a szolgáltatások, a költségkezelés modelljét. Azonnali figyelmet igényelnek a referenz-szolgáltatás és a használóképzés kérdései. Az Internet használata meglehetősen bonyolult. A könyvtárosoknak ezért fel kell készülniük arra, hogy a használók körében népszerűvé tegyék, különösen ha azok már úgyis szenvednek az ún. technostressztől.

Az Internet lehetőségeinek kiaknázásához elengedhetetlen a könyvtár vezetésének támogatása. A referenz-részleg könyvtárosaira az a feladat hárul, hogy figyelemmel kísérjék az egyes szakterületek forrásainak bővülését. Nagykönyvtárakban egy-két könyvtárosnak célszerű az elektronikus hálózatokra szakosodnia. Induláskor segítséget nyújthat a referenz-könyvtárosok elektronikus vitafóruma, a LIBREF-L.

A Kentben alakult hálózati bizottság a meglehetősen időigényes önképzéssel kezdte tevékenységét. Ezt követően az Interneten elérhető forrásokat és azok típusait vették számba (könyvtári katalógusok, elektronikus vitafórumok, teljes szövegű adatbázisok, bibliográfiai indexek, minervák, szoftverek stb.). A referenz-szolgálatot érintő következő problémákat tekintették át, és a következő megoldások születtek:

– *Milyen mélységben kell a könyvtárosoknak ismerniük az Internet egyre bővülő forrásait?* – A használok számára elsősorban a hatékony használathoz szükséges segédeszközöket és készségeket kell átadniuk. Az egyes témákban a tájékozódást elektronikus szakmai vitafórumok és nyomtatott segédletek támogatják.

– *Hogy építhetők be az új erőforrások a hagyományos referenz-tevékenységbe?* – A könyvtárosokat a számítógépes hálózati kommunikáció lassúsága, esetenkénti bizonytalansága, a sok változás visszatarthatja attól, hogy az Internetet elsőként használják forrásként.

– *Mely használói csoportoknak ajánlják fel az Internet használatát?* – Mivel a használat megtanulása időigényes, célszerű először a vitafórumokat felajánlani.

– *Mi a könyvtár számítógépes szolgáltató részlegének szerepe a használok képzésében?* – A tájékoztató szolgálattal folyamatosan együttműködik, pl. a letöltési lehetőségeket ismerteti, később közreműködik az Internet és a könyvtár online katalógusa szolgáltatásainak integrálásában, használóbarát menüket és kapukat fejleszt ki.

(Hegyközi Ilona)

93/269

MEISS, Brigitte: Informationsverbände - Trend der Zukunft - Ökonomische Überlegungen zwingen zu mehr Kooperation = ABI-Tech. 13.Jg. 1993. 1.no. 13-22.p. Bibliogr. 16 tétel.

Res. angol nyelven.

Tájékoztatási hálózatok. Jövőbeni tendenciák. A gazdasági megfontolások az együttműködés fokozására sarkallnak

Gépi információkeresés; Gépi könyvtári hálózat; Online katalógus

Az online katalógusok országos hálózati rendszere Németországban még nem valósult meg – még folynak az ez irányú tárgyalások. A dokumentációs központok integrált online keresőrendszereit viszont már jó ideje kifejlesztették.

A lineáris katalogizálás és a mikroformátum-output még mindig „divatban” vannak. A könyvtárak jövőjére nagy hatással lesz a szabályozott szókészletre épülő tárgyi katalogizálás és indexelés. Az ún. „kooperatív adatbázisrendszer” példjaként a cikk az Informationsverbund Internationale Beziehungen und Länderkunde és az Informationsverbund Kreditwirtschaft e.V. nevű együttműködési rendszereket említi. Mindkét rendszer az ún. „online adatbázisrendszer” alapján működik, amelyben megfelelő eredményeket csak intellektuális (emberi) indexeléssel lehet elérni.

(Autoref.)

93/270

MOLINO, Enzo: Opened systems and information activities = Microcomp.Inf.Manage. 8.vol. 1991. 1.no. 19-25.p. Bibliogr.

A nyílt rendszerek jelentősége az információterjesztésben

Szabvány; Számítógép-hálózat

A számítógépes információkezelés számos fejlődési lépcsőfokon ment keresztül: nagyszámú számítógépes feldolgozás kötegelt üzemmódban, online információkeresés, mikroszámítógépek, helyi hálózatok. Újabban a hálózatok összekapcsolásának kérdése került előtérbe. Az elektronikus posta, az elektronikus dokumentumszolgáltató rendszerek és az egyéb együttműködési tevékenységek megnövekedése következtében parancsoló szükségletté vált a szabványosítás a számítógépes rendszerek közötti összeköttetés és csereforgalom megkönnyítése érdekében. A nyílt rendszerek és az ezekhez kapcsolódó szabványok (pl. UNIX, X-windows, X.25 hálózatok, OSI) elengedhetlenné válnak – figyelembevételük igen fontos az inkompatibilitás veszélyének elkerülése érdekében. A jelen cikk egy keretet szolgáltat adatbázisok és a kapcsolódó információs rendszerek nyílt megtervezésére, az OSI előírásainak elméleti modelljére és a számítástechnika jelenlegi szintjére alapozva.

(Autoref.)

93/271

KRASS, Ulrike: Stichword Europa: Auskunftsdienst im Dreyeckland = Buch Bibl. 45.Jg. 1993. 3.no. 226-231.p.

Res. angol nyelven.

A kulcsszó: Európa. Tájékoztató munka a Franciaország, Svájc és Németország közös határánál fekvő régióban

Együttműködés -nemzetközi; Együttműködés -regionális; Közérdekű tájékoztatás

Dreyeckland három ország (NSZK, Franciaország, Svájc) találkozásán fekvő, mindhárom országra kiterjedő Rajna-menti régió. Freiburg, Basel, Colmar és Mulhouse városa és körzeteik tartoznak hozzá, egyértelmű határa azonban nincs, mivel csak gazdasági és kulturális vonzáskörzetet jelent, és nem közigazgatási egységet. A három országhoz tartozó lakosság dreyecklandi öntudatát a 80-as években a tervezett atomerőmű és a határokat nem ismerő környezetszennyezés elleni közös harc alapozta meg. A kapcsolatok színes gazdagsága, a közös gondolkodásmód és a közös akciók azt bizonyítják: itt már valósággá vált az, ami máshol még csak kívánatos cél, a közös Európa.

Mivel az államhatárokat átlépő életforma itt az egész lakosságra jellemző, szükség van olyan információközvetítő intézményekre, melyek a polgárokat a régió egészéről képesek tájékoztatni. Ez a feladat a könyvtárakra vár, s azok vállalják is ezt a szerepet, mint azt 1991 óta a Biblio (a könyvtárak együttműködési kezdeményezése) 3 példája mutatja. Gondot jelent viszont a könyvtárak szolgáltatóképességének országonként mutató nagy eltérése.

A francia közkönyvtárakat az együttműködésben sokáig akadályozta az erős központi irányítás, ami megnehezítette a helyi érdekek érvényesítését. Nehézséget jelentett a köz- és tudományos könyvtári funkciók keveredése is. A nyolcvanas évek óta azonban a francia könyvtárügyet a rohamos szakmai fejlődés és a fokozatos decentralizálás jellemzi. Bátran vállalják az új technológiát és már a kis könyvtárak is rendelkeznek multimédia eszközzel. Tájékoztató

munkájukba is egyre több médiatípust vonnak be.

A svájci könyvtárügyre mindenekelőtt a kantonokra épülő szervezeti tagoltság nyomja rá a bélyegét. Az egyes kantonok könyvtárai jellegzetesen eltérőek. Feltűnő továbbá az a mély szakadék, ami a falvakat a városoktól elválasztja: sok kis település anyagi okok miatt képtelen teljesítőképes könyvtárat fenntartani. Összességében azonban a svájci könyvtárügyet is (különösen a német nyelvterületeken) az angolszász és a skandináv országokhoz, valamint az NSZK-hoz hasonlóan a tájékoztató tevékenység egyre nagyobb súlya jellemzi, a sokféle médiát felhasználó infotékák kialakítása, elsősorban a közhasznú tájékoztatás szolgálatában.

Melyek azok a területek, ahol különösen indokolt az országhatárokat átlépő, regionális tájékoztató szolgáltatás?

– Közlekedési információk (a szomszédos területek repülő-, vasút- és buszmenetrendjei).

– Az időjárásra és a környezeti értékekre vonatkozó friss adatok.

– Üzleti és kereskedelmi információk.

– Az iparvállalatokat érintő, országonként eltérő jogszabályok.

– Munkavállalási lehetőségek.

– Kultúra (műsorfüzetek: színházak, hangversenyek, kiállítások, sport, ünnepi rendezvények).

– Idegenforgalom (autó- és turistatérképek, szálloda és kempingkalauzok, utikönyvek, múzeumi útmutatók).

A felsorolt szolgáltatásokat a könyvtárakon belül kiépülő „Regiotékák” tudják majd nyújtani, helyileg elsősorban a különféle nyomtatott médiákra támaszkodva, de ugyanakkor felhasználva a jövőben kiépítendő Regionális Adatbank információit is, melyek elérhetőek lesznek minden olyan könyvtár számára, mely részt vesz a regionális tájékoztatásban.

(Katsányi Sándor)

Lásd még 241, 262

Természettudományi és műszaki tájékoztatás

Lásd 224, 227

Közérdekű tájékoztatás

Lásd 271

Az ipar információellátása

93/272

PIESKÄ, Kari: Value-added information services for small and medium sized enterprises = *EI.Libr.* 11.vol. 1993. 1.no. 25-28.p. Bibliogr.

Értéknövelt információs szolgáltatások kis- és középvallalatok számára

Tájékoztatósi vállalkozás; Termelés információ-ellátása

A legtöbb vállalatnál egyre nagyobb szükség van a külső forrásokból megszerzhető információkra. A nagyvállalatok e célból általában önálló információszolgáltatási részleget hoznak létre, a kis és középvallalatoknak azonban kereskedelmi szolgáltatókhoz kell fordulniuk. Ezek szolgáltatásait azonban csak szórványosan veszik igénybe, mert a nyert információkkal még sok a tennivaló. Az online adatbázisok által szolgáltatott nyers adatok például további feldolgozó munkát igényelnek, mielőtt e vállalatok haszonnal felhasználhatnák azokat. Ezt a tényt szem előtt tartva a finn Műszaki Kutatási Központ Tájékoztatói Szolgálat (Information Service of the Technical Research Centre of Finland (VIT) egy olyan érték-növelt szolgáltatást indított, amelyik kifejezetten a kis- és középvallalatok igényeihez igazodik. Vezérelve az, hogy a különféle forrásokból összegyűjtött információk további feldolgozásával olyan információk végterméket hoznak létre, amelyek már alkalmasak a különféle ipari problémák közvetlen megoldására. Az ez ideig sikeresnek bizonyult szolgáltatást ún. információs csomagok (pl. versenyhelyzet-felmérés, termékértékelés) formájában forgalmazzák.

(Autoref. alapján)

VEZETÉS, IRÁNYÍTÁS

Munka- és rendszerszervezés, értékelés

93/273

ODINI, Cephas: Setting up an industrial information service = *Libr.Rev.* 42.vol. 1993. 1.no. 32-39.p. Bibliogr.

Hogyan hozunk létre tájékoztatói szolgáltatásokat iparvallalatoknál?

Rendszerszervezés; Üzemi tájékoztatói központ

Egy iparvallalati könyvtáros első feladata az illető vállalattal való megismerkedés: mekkora a nagysága, melyek a fő célkitűzései, tevékenysége milyen szakterületekkel kapcsolatos stb. Ezután kezdhet hozzá az információs szolgáltatások megszervezéséhez, mégpedig a következő lépések sorrendjében:

1. *A lehetséges használói csoportok megállapítása.* Itt hatféle csoport különböztethető meg: műszakilag képzett használók műszaki feladatokkal; műszakilag képzett használók nem műszaki feladatokkal (pl. vezetők, marketing-személyzet), nem műszaki képesítésű használók műszaki feladatokkal; olyan személyek, akik maguk is információforrásként szolgálhatnak mások számára; a vállalaton kívüli felhasználók, pl. megrendelők; szakképesítés nélküli dolgozók.

2. *Az egyes csoportok információigényének felmérése.* A szerző a kérdőíves felmérések helyett a személyes beszélgetéseket javasolja. Ezután következik a hallottak feldolgozása, aminek során érdemes az igényelt információkat aszerint csoportosítani, hogy általános igény van-e rájuk, illetve csak néhány használó, esetleg mindössze egy-egy személy igényét jelentik.

3. Az igényeknek megfelelő célok kitűzése. Például: szakkönyv-, ill. szakfolyóirat-gyűjtemény létrehozása, témafigyelő szolgáltatás, bibliográfiák készítése, referáló szolgáltatás nyújtása stb.

4. Akciótervek a célok eléréséhez. A célok kitűzése után a legfontosabb feladat annak meghatározása, hogy *hogyan* akarjuk elérni azokat. A két legfontosabb szempont, amelyet a stratégiánk kidolgozásánál és értékelésénél szem előtt kell tartani az, hogy a terv mennyire felel meg a szolgáltatás céljainak, illetve, hogy mennyire költséghatékony.

5. Előszerezeményezési információforrások meghatározása és begyűjtése. Például: belső jelentések, laboratóriumi jegyzőkönyvek, a vállalat levelezése, kiadói katalógusok stb.

6. A szükséges publikált dokumentumok beszerzése és a könyvtár, ill. információs részleg megfelelő kialakítása. Az utóbbi feladaton a hatékony működéshez szükséges bútorok és berendezések megválasztása és megvásárlása értendő.

A fenti pontok szerinti előkészületek tárgyalása után a szerző a dokumentumok megfelelő tárolására és megőrzésére (elrendezés a polcon, selejtezés), valamint visszakeresésére (osztályozási rendszer) tesz javaslatokat. Osztályozási rendszerként az ETO-t ajánlja, amely mélyebb osztályozási lehetőségeket biztosít, mint a TO, vagy az LC rendszere.

Végül ami a beszerzett információk, ill. kiadványok terjesztését, hozzáférhetővé tételét illeti, a következő szolgáltatások jöhetnek szóba:

- kölcsönzés, tájékoztató szolgálat;
- kiadványok: szórólapok a könyvtár szolgáltatásairól, új szerzemények jegyzéke, bibliográfiák, hírlevelek stb.;
- témafigyelő szolgáltatás.

Az egyes szolgáltatásokkal kapcsolatban meg kell határozni, hogy melyeket érdemes – teljesen vagy részlegesen – automatizálni. A gépesítési döntéseknél célszerű figyelembe venni a vállalatnál rendelkezésre álló számítógépi hardver színvonalát, a belső forrásokból elérhető számítástechnikai támogatást, valamint külső számítógépes szolgáltatások igénybevételének a lehetőségét.

(Novák István)

93/274

SETHI, B. - SINGH, Hukam: Productivity measurement for a library = Ann.Lib.Science.Doc. 39.vol. 1992. 4.no. 153-159.p.

Egy teljesítménymérési módszer könyvtárak számára

Hatékonyosság; Minősítés; Szolgáltatások

A cikk egy egyszerű könyvtári teljesítménymérési modell kifejlesztését és alkalmazását mutatja be. A hatékonyabb vezetés érdekében igen lényeges a produktivitás mérése. A javasolt modell, amelyet a szerzők „objektív mátrix”-nak neveztek el, egy sokváltozós, munkafolyamatokra orientált rendszer, amelyet könnyen lehet könyvtári célokra alkalmazni. A módszer – a hagyományos input/output modellekkel szemben – a részvételt, a motivációt és a felelősséget is figyelembe veszi.

(Autoref.)

Pénzügyi és gazdasági kérdések

93/275

BOYCE, Bert R.: Meeting the serials cost problem: a supply-side proposal = Am.Lib. 24.vol. 1993. 3.no. 272-273.p.

Javaslat a magas folyóiratárak problémájának megoldására

Folyóiratárak; Folyóiratkiadás; Hatékonyosság

A szakfolyóiratok cikkeinek nagy részét a felsőoktatási intézmények oktatói írják. Ők végzik a szellemi munkát, a szerkesztést és a minőségellenőrzést (lektorálást) is beleértve. Mindezt ingyen, legfeljebb a szerkesztők kapnak némi térítést dologi kiadásaihoz. A kiadók, amelyek kereskedelmi vállalkozók, sok esetben nyomdakész kéziratokat kapnak, ingyen! A szerzők gyakran fizetnek is azért, hogy írásuk megjelenjen; majd újra megvásárolják saját publikációikat könyvtáraik útján.

A folyóiratárak állandó emelkedése felémészti a felsőoktatási könyvtárak beszerzési keretét. A gyarapítási együttműködés és a „tulajdon helyett hozzáférés” mint a könyvtárak taktikája viszont arra sarkallja a kiadókat, hogy az

eladások csökkenését újabb áremeléssel ellensúlyozzák.

Az oktatóknak fel kell ismerniük, hogy cikkeik milyen értékes áruk. Ideje lenne, hogy a tudományos kiadást saját kezükbe vegyék. Ehhez rendelkezésre áll az elektronikus folyóirat, az Internet, mindössze új szervezési megoldásokra volna szükség, lényegében egyedüli befektetésként.

Az új kiadó lehetne például non-profit intézmények laza szövetsége (konzorciuma), amelyet a felsőoktatási intézmények irányítanak, a kereskedelmi kiadók versenytársaiként. Ilyen megoldás lehetne például egy régió felsőoktatási intézményeinek összefogása. A szerkesztés rotációban történhetne, a lektorálást a tanszékek munkatársai végeznék. A kedvezően elbírált cikk azonnal bekerülhetne a tudományos vérkeringésbe. Az adott kiadói konzorciumhoz tartozó szerzők más kiadóhoz szerzői jogaik elvesztése árán vagy cseremegállapodás keretében adhatnák le írásait. És viszont: a külső szerző jogai a konzorciumot illetnék.

A megtakarítás igen jelentős lenne: nem kellene „visszavásárolni” a cikkeket, kiesnének a szerzői jogdíjak, a könyvtárközi kölcsönzés költségei. A következő kiadások merülnének fel: némi rezsiköltség, archiválási és kurrens gépi tárolási és távközlési költségek. Az előállítás és a minőségellenőrzés jelentős kiadásai egyébként már úgyszólván szerepelnek az egyetemek költségvetésében.

Egy idő múlva a könyvtárak gyarapítási keretének 50-80%-a újból felszabadulna (pl. monográfiák vásárlására). Igen alacsony terjesztési árak léphetnének életbe külső terjesztők és a nagyközönség számára egyaránt. Kedvezményt kaphatnának a középiskolai és közművelődési könyvtárak. A lapok kényelmesen hozzáférhetők lennének a munkahelyeken stb. Az indexek és referáló lapok automatikus létrehozása újabb bevételi forrás lehetne. A könyvtárakban a teljes folyóiratok vagy egyes cikkeik kinyomtathatók lennének, esetleg kölcsönzésre vagy egyénre szabott összeállítások formájában is. Minderre lehetőséget ad a szerzői jog birtoklása.

A szerzőket az motiválná, hogy e lapokban publikáljanak, hogy munkahelyük csak a helyi vagy regionális konzorciumnál megjelent publikációikat venné figyelembe szerződéseik meg hosszabbításánál, véglegesítésükénél vagy előléptetésükénél. A legtöbb egyéb kiadó benyújtott publikációk hiányában egyébként is eltűnne.

Tarthatatlan, hogy az oktatók elherdálják legnagyobb tőkájukat, ismereteiket. Az elektronikus forradalom radikális változtatásra ad módot – érdemes lenne kipróbálni!

(Hegyközi Ilona)

Lásd még 216, 222-223, 243, 252-253, 257, 260, 269

Gépesítési kérdések

93/276

BRIDGE, Frank R.: Selecting a library automation vendor = Libr.J. 118.vol. 1993. 4.no. 56-57.p.

Melyik forgalmazót válasszuk könyvtárunk gépesítéséhez?

Szoftverválasztás; Számítógépesítés

Ahhoz, hogy a könyvtár számára megfelelő rendszert forgalmazó céget találjunk, az alábbi lépéseket érdemes megtenni:

Első lépés: vegyünk fel kapcsolatot telefonon a szóba jöhető rendszerek használóival

Készítsünk listát azokról a könyvtárakról, amelyek a leginkább hasonlítanak a miénkhez (könyvtártípus, olvasók száma, számítógépes adottságok, telekommunikációs infrastruktúra, adatbázis nagysága, működő alrendszerek, úgymint kölcsönzés, online olvasói katalógus, gyarapítás). A felteendő kérdésekről készítsünk kérdőívet, így módszeres összehasonlítást végezhetünk és időt takarítunk meg. Ahhoz, hogy eldönthessük, hogy a forgalmazó valóban a számunkra legmegfelelőbb ajánlatot teszi-e, minden adatot ismernünk kell, ami nem derül ki az ajánlatból vagy az általa közreadott leírásból. Legjobb egy harmadik fél véleményét megismerni a forgalmazó hatékonyságáról a rendszer bevezetése és karbantartása során. Fény kell derülnön a megbízhatóságra, a hibaszázalékra a működés során, a hibák gyors javítására. Végül, hiába rugalmas és megbízható a rendszer, ha a választási idő nem elég rövid.

Második lépés: a szóbjövő rendszerek helyszíni megtekintése

Újabb kérdőív összeállítását követően sor kerülhet a könyvtárlátogatásokra, ahol a munkahelyi körülmények, a munkatársaknak a kérdésekre adott válaszai, az első kézből kapott információkat gyarapítják. Ne állítsunk be sohová bejelentés nélkül, s jól tesszük, ha kérdőívünket a látogatás előtt egy héttel elküldjük. Legalább egy-egy, egymással összehasonlítható könyvtárat meg kell látogatni, amelyek a szóbjövő forgalmazók rendszerét használják. Ha elég időnk van, inkább kettő legyen a látogatások száma.

Harmadik lépés: házi bemutató

Előfordul, hogy néhány kisebb szállító nem tud házi bemutatót rendezni. Ez esetben legalább küldjön bemutató (demo) lemezt.

A házi bemutató előtt tisztázzuk a szükséges feltételeket a szállítóval (elektromos vezetékek, csatlakozók, terminálok, kivetítő vászon a szemléltetéshez, nyomtató). Néhány cég komplett bemutató felszereléssel érkezik, mások modemem keresztül érik el a távoli rendszert. Ilyenkor a könyvtárnak kell biztosítania a szabványos telekommunikációs környezetet. Fontos, hogy a bemutatás előtt elegendő idő legyen a felkészüléshez és kipróbáláshoz. Nagyobb létszámú közönség számára előnyös egy laptop gépről vászonra vagy falra kivetíteni a képernyő tartalmát. Legeredményesebb az összehasonlítás, ha a bemutató a könyvtár által készített forgatókönyv szerint történik, de ezt a forgalmazók nem szívesen vállalják. Vannak cégek, amelyek hajlandók a rendszert kipróbálásra a potenciális vásárlónál hagyni.

A bemutatások értékelése

1. Bemutató rendszer vagy zárt helyi rendszer esetében az egyidejű használók száma nagyon alacsony. A válaszidők és más jellemzők biztosan el fognak térni, ha a rendszert bevezetik a könyvtárban. Ezért is kell a szállítónál biztosítani egy olyan rendszer bemutatását, amelynek adatbázisa a könyvtárhoz hasonló méretű.

2. Azokat a szoftver-képességeket, amelyek nem működnek, olyannak kell tekinteni, mint amelyeket nem is fognak kifejleszteni. Ezen az sem segít, ha szerződésben kötik ki a fejlesztést, mert ha mégsem teljesül, a könyvtár tervei esnek kútba.

3. Helyi üzemeltetési problémáink ne befolyásolják a beszerzési döntést. Alkalmassint megbíráshozhatóak a modemek vagy a telefonvonalak. Előfordulhat, hogy a kész rendszer szállítás közben rongálódik meg.

4. A képernyő-formátumok kialakítását gyakran a felhasználó határozza meg. Ha az eredeti nem megfelelő, meg kell kérni a szállító céget, hogy mutassa be a módosítási eljárást.

5. Minden megfigyelőt kérdőívvel kell ellátni, amelyre észrevételeit és az egyes rendszerek értékelését feljegyzi. Ez nemcsak az odafigyelést fokozza, de mindenkit érdekeltté tesz a döntéshozatalban.

6. Vezessünk listát a kétségekről, kérdésekről, amelyek a funkciókkal kapcsolatban bárki részéről felmerültek. A cégnek írásban kell választ adnia ezekre, amelyet vásárlás esetén a szerződéshez kell csatolni.

Vessük össze a három lépés során nyert információkat az egyes rendszerek árával, mintegy 60 hónapos működési időtartammal számolva. Az eredmény: világos képet kapunk a legmegfelelőbb szállító cégről.

(Berke Barnabásné)

93/277

DICKMANN, Julia: How to chose your automation system = Aslib Inf. 21.vol. 1993. 4.no. 157-158.p.

Irányelvek a megfelelő könyvtári-tájékoztatói rendszer kiválasztásához

Integrált gépi rendszer; Szoftverválasztás; Vezetők tájékoztatása

Tervezés

A könyvtárak automatizálásának három fontos lépése a tervezés, a rendszer kiválasztása, majd a bevezetés. Az első szabály, hogy a tervezésre a másik kettőnél több időt és figyelmet kell fordítani, ami feltétlenül megtérül a későbbiek során. Világosan meg kell határozni a rendszerrel szemben támasztott követelményeket, mégpedig úgy, hogy nyilvánvaló legyen, milyen funkciókat lásson el. Nem érdemes abból kiindulni, mit és hogyan csináltunk eddig, sokkal in-

kább megéri arra figyelni, milyen szolgáltatásokat kívánunk nyújtani, illetve mire van szükségük a felhasználóknak. Sok későbbi problémát küszöbölhetünk ki, ha figyelembe vesszük mind a vezető, mind a fiatal munkatársak véleményét.

Kiválasztás

Ott, ahol mód van rá, azaz még nem adottak a hardver eszközök, a választást ajánlatos a szoftverrel kezdeni. A mai szoftverek közül már vannak olyanok, amelyek több operációs rendszer alatt is futnak, és közel vagyunk az olyan ideális, nyílt hálózati megoldáshoz, amelyben különböző típusú rendszerek kezelhetők. A piacon kapható szoftver termékekről folyóiratok (pl. Program, Vine, Library Technology News), kézikönyvek, kiállítások és szakértőkkel való konzultáció útján szerezhethetünk tudomást. Szerencsére sok jó programcsomag kapható, közöttük közismert régiek, melyeknek továbbfejlesztett változatai használóbaráttá váltak, és olyanok, amelyeket integrált rendszerekké alakítottak. A választásnál gondolni kell arra, kik lesznek a rendszer használói, mennyire tudják azt szakértő könyvtáros segítsége nélkül kezelni.

Gondolni kell a rendelkezésre álló összegre is! Ajánlatos felkeresni a számba jövő forgalmazókat, még jobb, ha ők jönnek házhoz, és bemutatót tartanak. Természetes, hogy a forgalmazó inkább a rendszer erős oldalát igyekszik bemutatni és nem a gyengéit, de a feltett kérdésekre őszintén válaszol. Ezért fontos tudnunk, hogy mit kívánunk a rendszertől. Példának okáért, hogy használóbarát-e, megőrzi-e a keresőkérdést, kezel-e tezaurszt, kezel-e egységes besorolási adatokat. Amikor már ott tartunk, hogy legfeljebb csak három közül választanánk, keressünk fel olyan könyvtárakat, ahol már használják az illető rendszert, és szerezzünk tapasztalatokat a működéséről. Tegyük fel kérdéseket a felhasználói körrel, a rendszert gondozó cég viselkedéséről problémák megoldása, hibák javítása vagy új igények esetén. Ha van, kérjünk rendszerbemutató (demo) lemezt, amellyel gyakorolhatunk.

Bevezetés

Ennél a szakasznál fontos, hogy kis lépésekkel haladjunk előre, s mindent alaposan ismerjünk meg, próbáljunk ki. Ne hagyjuk siettetni ma-

gunkat. Ha korábbi adatállományt kell új rendszerbe áttölteni, a forgalmazó/fejlesztő céget célszerű ennek elvégzésére felkérni. Ha induló adatbázisról van szó, az adatbevitelt végezhetjük sajátkezűleg, megbízhatunk vele külső céget, megvehetjük a rekordokat egy szolgáltató vállaltól mágnesszalagon vagy CD-n, végezhetünk online letöltést, és élhetünk az optikai leolvasás módszerével.

Ajánlatos a rendszer egy funkciójának bevezetése az összes osztályon, vagy az összes funkcióé egy osztályon. A lépcsőzetes bevezetés során sok észrevételt kaphatunk mind a munkatársaktól, mind az olvasóktól. Érdemes rövid kérdőívet is kibocsátani, csakúgy mint rendszeres tájékoztatót kiadni a fejleményekről. A rendszer menedzserének jelen kell lennie a munkahelyeken és éreztetnie kell, milyen fontos számára a fejlesztés sikere. Nem szabad alábecsülni az oktatás szükségességét és értékét. Az a jó, ha a vezetők a helyszíntől távol, a munkatársak viszont a helyszínen vesznek részt a képzésben. Ne feledkezzünk el a folyamatos képzésről sem, ami a további fejlesztésekhez is és az új munkatársak számára is elengedhetetlen.

(Berke Barnabásné)

93/278

RILEY, Gordon: Managing microcomputer security: policy and practice considerations for CD-ROM and public access workstations = Libr.Arch.Secur. 11.vol. 1992. 2.no. 1-22.p. Bibliogr. 58 tétel.

Mikroszámítógépek biztonsága: irányelvek és gyakorlati megfontolások CD-ROM- és nyilvánosan hozzáférhető munkaállomásokkal kapcsolatban

Biztonsági berendezés; CD-ROM; Kiszámítógép; Szoftver

A cikk széles körűen áttekinti a mikroszámítógépek biztonságának kérdését egyetemi és egyéb könyvtárakban, és részletesen foglalkozik a számítógépi vírusok problémájával. Ismertet egy esetet, amikor az olvasók CD-ROM munkaállomásokat fertőztek meg vírusokkal, a floppy lemezekre való letöltés során. A szerző lehetségesnek tartja, hogy a könyvtári számítógépek ví-

rusfertőzése nem véletlen baleset, hanem szándékos cselekedet eredménye. Részletesen ismerteti, hogy milyen intézkedéseket tehet az olvasószolgálat, a könyvtár, a könyvtári rendszer és az egyetemi számítóközpont. Háromszintű biztonsági intézkedéseket vázol fel, és különféle könyvtári környezetek szempontjait tárgyalja. Sürgeti a könyvtárosokat, hogy vállaljanak aktívabb szerepet az informáciotechnológiai berendezések bevezetésének a megtervezésében.

(Autoref.)

Lásd még 299

Személyzet

93/279

DYER, Hilary - FOSSEY, Deborah - McKEE, Kathryn: The impact of automated library systems on job design and staffing structures = Program. 27.vol. 1993. 1.no. 1-16.p. Bibliogr. 41 tétel.

A számítógépes könyvtári rendszerek hatása a személyzeti struktúrákra és a munkakörökre

Integrált gépi rendszer; Munkakör; Számítógépesítés; Személyzet; Vezetés

A számítógépes könyvtári rendszerek bevezetése változásokat idéz elő a dolgozók munkaköri feladataiban. Ha a munkaköröket ebben a megváltozott környezetben nem tervezzük meg, ez a könyvtárosok közömbös vagy ellenséges hozzáálláshoz vezethet, és a számítógépes rendszert tervszerűtlenül, nem megfelelően fogják használni. Egy jó munkaköri tervnek az egyéni szükségleteket és az intézményi célokat egyaránt figyelembe kell vennie. Az automatizálás a szervezeti felépítésre is hatással van. A cikk egy posztgraduális diplomamunka céljaira végzett irodalomkutatás alapján megvizsgálja a munkaköri tervezés szükségességét és elveit, valamint a számítógépesítés lehetséges hatásait, különös tekintettel a szervezeti felépítésre gyakorolt befolyására.

(Autoref.)

93/280

WOODSWORTH, Anne - DETLEFSEN, Ellen [ed.]: Managing human resource in research libraries = Libr.Trends. 41.vol. 1992. 2.no. 177-333.p. Bibliogr.

Gazdálkodás az emberi erőforrásokkal a tudományos és szakkönyvtárakban. Tematikus szám, 10 közlemény

Munkaszervezet; Szakirodalmi szemle [forma]; Szakreferens-szolgálat; Személyzet; Tudományos és szakkönyvtárak; Vezetés

Az egyes tanulmányok címe, ill. tárgya: Kulturális és technikai tényezők; Az egyes szaktudományok szakemberei mint felsőfokú könyvtárosok a tudományos könyvtárban; A könyvtárosok az orvostudományi felsőoktatási intézmények Integrált Információszerzési Programjában; A különféle területek diplomás szakembereinek együttélése a könyvtár személyzetében; A segédszemélyzet irányítása; A tájékoztatási dolgozók munkaköre; A középvezetők szerepének változása a tudományos könyvtárakban; A könyvtárosok hozzáértésének fejlesztése a tudományos könyvtárakban; A munka nyújtotta öröm és a teljesítmény összefüggése a változó külső körülmények között; A személyzet egy különleges csoportja: a Newberry Library (1,5 milliós állományú alapítványi könyvtár Chicagóban) 20 éve tartó programja, társadalmi munkások alkalmazására.

(Autoref.)

93/281

McCONKEY, Joan - ANTHES, Susan - ROBERTSON, Ellen - BINTLIFF, Barbara: Salary equity: a case study = Coll.Res.Lib. 54.vol. 1993. 1.no. 33-41.p. Bibliogr. 5 tétel.

Kampány a fizetés-beli megkülönböztetések ellen. Esettanulmány

Egyetemi könyvtár; Esettanulmány [forma]; Munkabér, alkalmazás; Női munkaerő; Személyzet

Az elmúlt évtizedben az amerikai felsőoktatási intézményekben igen fontos szerepet játszott a fizetési egyenlőség kérdése. A jelen esettanul-

mány egy sikeres kampányról számol be, amelyet a nők és a faji kisebbség megkülönböztetés nélküli fizetése érdekében folytattak egy amerikai állami egyetemen, s amely az egyetemi könyvtár alkalmazottaira is kiterjedt. A fizetési egyenlőtlenségek meghatározására irányuló módszer kidolgozása a könyvtárosok esetében bonyolultabbnak bizonyult, mint az egyéb oktatók esetében. A kisebbségi csoportok és a nők fizetését az egyetemen dolgozó fehér férfiak fizetésével hasonlították össze. A hatéves munka során számos bizottság alakult, több vezető távozott, de végül is sikerült a közvélemény figyelmét felhívni és nagyobb „odafigyelést” kivívni a nőkel és faji kisebbségekkel kapcsolatos megkülönböztetési problémákra.

(Autoref.)

Marketing, közönségkapcsolatok

93/282

MORGAN, Philip - NOBLE, Sue: Marketing library and information services in the 90's = Austr.Lib.r.J. 51.vol. 1992. 4.no. 283-292.p. Bibliogr. 6 tétel.

Könyvtári és tájékoztatási szolgáltatások marketingje a 90-es években

Marketing

A könyvtári és tájékoztatási szolgáltatások jövőbeli fennmaradása attól függ, hogy a szolgáltatók elfogadják-e alapvető vezetési elvként a marketinget. A könyvtárosok hozzáállásának teljesen meg kell változnia. A szakmát teljes mértékben a használói igényeknek kell meghatározni, s nem a nyújtott szolgáltatásoknak. A jelen cikk a könyvtári és tájékoztatási iparra vonatkoztatva vázolja fel a kereskedelmi marketing-tevékenység lényegét. Ismerteti a használók szükségleteinek mint minden vállalkozás legfontosabb hajtóerejének a kiderítésére kifejlesztett technikákat, kitérve a marketing-stratégiák kifejlesztésére, a piacok behatárolására és irányítására, és a piactervezési stratégia kialakítására. Különösen fontos annak az elvnek az elfogadása, hogy a könyvtári és tájékoztatási szolgáltatások marketingje alig különbözik a fogyasztási cikkekétől.

(Autoref.)

FELHASZNÁLÓK ÉS HASZNÁLAT

Használat- és igényvizsgálat

93/283

MYLLYLÄ, Riitta: Erotiikkaa kirjastossa = Kirjastolehti. 86.vuo. 1993. 1.no. 2-3.p.

Res. angol és svéd nyelven.

Az erotikus irodalom helye a könyvtárban

Ígénykutatás irodalom iránt; Szexuális kérdések -irodalomban

A könyvtárakban a szex és az erotika mindig részét képezte a könyvtári állományoknak. „Az erotikus irodalom mindig is ott volt a polcokon, és a jövőben is ott lesz” – állították a témáról megkérdezett könyvtárosok. A turkui központi közkönyvtárban értekezlet tartottak a témáról, bibliográfiát állítottak össze az erotikus irodalomról, és figyelemkeltés céljából ki is állítottak jónéhányat a szóban lévő szerelmes könyvekből. Ezeket a könyveket nagyon keresik, de nincsenek tipikus olvasóik: a legkülönbözőbb olvasói rétegek kölcsönzik őket, igen eltérő motívációk alapján.

(Autoref.)

Olvasáskutatás

93/284

KRUSZCSAK, Halina: Dostępność i popytność bestsellerów oraz innych nowości wydawniczych w bibliotekach publicznych i zakładowych = Bibliotekarz. 1992. 11/12.no. 25-27.p.

Bestsellerek és egyéb kiadói újdonságok hozzáférhetősége és olvasottsága a területi és üzemi közművelődési könyvtárakban

Bestseller; Olvasásvizsgálat; Üzemi közművelődési könyvtár

A cikk címe szerinti vizsgálatot a kielcei vajdasági könyvtár végezte 2 területi és 2 üzemi közművelődési (fiók)könyvtár állományában és olvasóforgalmában.

A figyelt mintasokaság 100 művet tett ki az 1989 és 1990 közötti termésből. A kijelölés könyvtárosi tapasztalat és ajánló katalógus alapján történt a beszerzési árra és egyes művek hajdani betiltottságára is tekintettel.

A vizsgálat helyéül szolgáló gyűjteményekben a kijelölt művek „jelenléte” meglehetősen kedvező volt. Mindössze három olyan mű akadt, amely az egyik gyűjteményben sem volt meg, továbbá négy olyan, amely csak egy helyen állt az olvasók rendelkezésére. A területi könyvtárakból összesen 15, az üzemeiből 30 mű hiányzott. A művek túlnyomó része több példányban került beszerzésre.

Az olvasottsági vizsgálat igen sok részjellemzőre derített fényt. A legintenzívebb olvasottság három motivációra koncentrálódik:

1. az érdeklődés lényegében irodalmon kívüli forrásokra, az újkori történelem elhallgatott tényeire és az irántuk megnyilvánuló szimpátiára vezethető vissza;

2. a kereslet főként a könnyű, szórakoztató szövegekre és a mindennapi tematikától elütő témákra irányul;

3. van szerényebb mértékű igény a legjobb, jelentős művészeti és ismeretközlési értékeket felmutató irodalom iránt is.

A szerző egyes megállapításait–következtéseit mindenütt példák kísérik, s így addig a mértékig összehasonlító vizsgálódásokhoz is fel lehet a cikket használni, amilyen mértékig a lenyel és a hazai könyvkiadás megegyezik.

(Futala Tibor)

Használók képzése

93/285

BLUMENTHAL, Caroline - HOWARD, Mary Jo - KINYON, William: The impact of CD-ROM technology on a bibliographic instruction program = Coll.Res.Lib. 54.vol. 1993. 1.no. 11-16.p. Bibliogr. 7 tétel.

A CD-ROM technológia hatása egy könyvtárhasználati képzési programra

CD-ROM; Használók képzése -felsőoktatásban

Atlantában a Georgiai Állami Egyetem Pullen Könyvtárában (Georgia State University Pullen Library) 1987-ben kezdték el alkalmazni a CD-ROM technológiát az Infotrac, majd a Datext és az Eric előfizetésével. Ezeket követték a Medline, az ABI/Inform és az MLA.

Az addig online kereséshez szokott hallgatók és tanárok nagyon kedvezően fogadták az ingyenes és a korábbinál sokkal hatékonyabb szolgáltatást. A könyvtárnak fel kellett készülnie a növekvő érdeklődés kielégítésére. Első lépésként egyszerű útmutatókat készítettek a CD-ROM-keresés elsajátításához, majd a tanárok számára bemutatókat szerveztek. Ezt a hallgatóknak meghirdetett tájékoztatók követték, önkéntes alapon bárki részt vehetett rajtuk a megadott időpontokban. Bár a vártnál mérsékeltebb érdeklődés mutatkozott a referenzpultnál, mégis jelentős mértékben megnövekedett a munka, ami a könyvtárosokat akadályozta egyéb feladataik ellátásában. Ezért a könyvtár – a tanszékekkel együttműködve – bevezette a CD-ROM oktatását könyvtárhasználati óra keretében. E forma sokkal hatékonyabbnak bizonyult, mint a korábbi kísérletek. Célul tűzték ki, hogy a hallgatók minél több CD-ROM adatbázissal ismerkedjenek meg, használatuk ne jelentsen számukra problémát, kereséseiket valamennyi hozzáférhető adatbázisban el tudják önállóan végezni. Természetesen ezen oktatási forma nagy felkészültséget és gondos előkészítést követel meg a könyvtárhasználati órát tartó könyvtárostól, de

az eredmények mindenképpen indokoltá teszik folytatását és esetleg továbbfejlesztését.

(Pappné Farkas Klára)

Lásd még 212, 231

INFORMÁCIÓELŐÁLLÍTÁS, -MEGJELENÍTÉS ÉS -TERJESZTÉS

Információhordozók általában

93/286

WAAIJERS, Leo: Online vs CD-ROM delivery of information = Interlend.Doc.Supply. 20.vol. 1992. 2.no. 61-66.p.

A nyomtatott, az online és a CD-ROM-os információszolgáltatás összehasonlítása - a használó szempontjából

CD-ROM; Használó; Hatékonyság; Információhordozó; Online információkeresés; Papír

Hollandiában két kísérleti program zajlik a teljes szövegű adatbázisokkal. A PICA könyvtárgépesítési és központikatalógus-vállalkozás a 7000 legkeresettebb folyóiratot szolgáltatja majd. A SURF, a holland egyetemi könyvtárak hálózata pedig a kiadók és a könyvtárak együttműködését próbálja meg elérni az elektronikus dokumentumszolgáltatásban.

A könyvtárak és a kiadók viszonya ugyanis elmergesedett. A *könyvtárak* a 7%-ot meghaladó áremelések miatt törölni kényszerülnek előfizetéseiket. A koordinált gyűjtés sem old meg mindent: a folyóirat utolsó előfizetőjének már csak a bonyolult és költséges nemzetközi egyeztetés maradna. A *kiadók* úgy vélik, hogy a könyvtárak

a korrekt használatra hivatkozva megsértik a szerzői jogot. Nemzetközi szinten is sikeresen lobbiznak a könyvtárak ellen. Hollandiában előkészületben van az a törvényjavaslat, amely megtiltja a teljes szövegű adatbázisokból való kinyomtatás esetében a korrekt használat elvének alkalmazását.

Az információs lánc valamennyi résztvevője igyekszik az új információtechnológia lehetőségeit kihasználni: a szerzők asztali kiadványszerkesztést végeznek, a kiadók online szolgáltatják teljes szövegű adatbázisaikat, a folyóirat-ügynökségek a nagykereskedelmi értékesítést adminisztrálják, a könyvtárak személyre szabott információkat szolgáltatnak. El kell ismerniük egymás szakértelmét, és kölcsönösen tiszteletben kell tartaniuk egymás szerepkörét: például a kiadók ne szolgálják ki közvetlenül a végfelhasználót, a könyvtárak ne állítsanak elő teljes szövegű adatbázisokat szkenneléssel, a szerzői jog megsértésével.

Az együttműködésükkel esetleg létrejövő információs termékről medítálva a szerző táblázatban foglalja össze a szóba jöhető hordozók „jó pontjait”:

	papír	CD-ROM	online
<i>közvetlen hozzáférhetőség</i>	+	-	-
<i>frissesség</i>	-	-	+
<i>tömörség</i>	-	+	+
<i>kereshetőség</i>	-	+	+
<i>tartósság</i>	+	+	-
<i>autentikusság</i> (illetékes hozzáférés)	+	+	-
<i>külső megjelenés</i>	+	-	-

Arra a következtetésre jut, hogy a papír még jó ideig velünk marad, valamint hogy a papír és a teljes szövegű online adatbázisok teljességgel kiegészítik egymást.

A végfelhasználó a szerző megfigyelése szerint olyan, mint az a vásárló, aki mindent egy helyen szeretne megkapni. Ez egy modem könyvtárban, ahol a papír a fő információhordozó, sikerül is neki. Az elektronikus könyvtárban pedig az lenne a számára ideális, ha egységes módon, kényelmesen férhetne hozzá szakterületén egy sor megbízható adatbázishoz, ezeket egy nyelven (saját nyelvén) kérdezhetné le, és mindehhez némi segítséget is kaphatna. Lényegében saját könyvtára elektronikus változatára volna szüksége. A gyors kiszolgálás fejében némi elkerülhetetlen költségnövekedést is hajlandó lenne elfogadni.

A teljes szövegű adatbázisok létrehozása csak egy lépést jelent ebben az irányban. Ezt követi még a terjesztés, az adatbázis-kínálat áttekintése, a hálózaton való rendelkezésre bocsátás, megőrzés stb. És kell egy szolgáltató intézmény is, amely a használatra kiképez, választ ad a felmerülő kérdésekre, kiadja a jelszavakat, és így tovább.

(Hegyközi Ilona)

Audiovizuális, elektronikus, optikai információhordozók

93/287

PINION, F. Catherine: Preserving our audiovisual heritage: a national and international challenge = Alexandria. 4.vol. 1992. 3.no. 155-169.p.

Audiovizuális örökségünk megőrzése mint nemzeti és nemzetközi feladat

Audiovizuális anyag; Köteleespéldány; Nemzeti gyűjtemény

A szerzőt cikke megírására egy rádióvita inspirálta, melyben *Kokoschka* Alma Mahlerhez írott leveleiről vitáztak. A műsor végén megállapították, hogy a mai művészek inkább telefonon, vagy faxon érintkeznek. Ma a tömegek számára a legfontosabb kommunikációs hatalom a rádió, személyeknek a telefon. Ezek után a jövő kutatói honnan szerzik be információikat?

Több országban felismerték az audiovizuális anyagok fontosságát. Franciaországban hosszú hagyományai vannak a szisztematikus gyűjtésnek. A hangfelvételeket 1940-től, a filmeket 1977-től, a lemezeket 1975-től, a rádióműsorokat pedig 1975-től gyűjtik. A gyűjtemény fejlesztésével kapcsolatban figyelembe kell venni a formátumokat, amelyek a következők lehetnek:

- film és video
- számítógépes szoftverek
- CD-technológiák (pl. CD-XA, CD-I, Kodak foto CD)
- általános AV-anyagok, beleértve a multimédiát is
- fényképek, levlapok, festmények.

Ezen kívül még a következő tényezőket kell figyelembe venni:

- szelekció kérdése (átfogóan vagy szelektíven gyűjtünk)
- mit értünk „publikált” dokumentum alatt
- az audiovizuális anyagok eléréséhez szükséges eszközök
- szoftver és hardver elavulás
- tárolási feltételek
- gyártmányok és gyártók nyilvántartása
- köteleespéldányok biztosítása
- hozzáférhetőség (pl. nyitvatartási idő, használók köre, stb.)
- a munkaerő kérdése.

Nehéz megjósolni, hogy mennyien fogják használni az audiovizuális gyűjteményt. Mivel az audiovizuális dokumentumokból általában csak egy, az eredeti példány van meg a gyűjteményben, a hozzáférés korlátozott, s hosszú előjegyzési listák vannak. Ezeket a problémákat kezelni kell, pl. el kell dönteni, hogy centralizáltan, vagy decentralizáltan hozzuk-e létre a gyűjteményt. A decentralizált gyűjteménynél a modern telekommunikáció vívmányait kell kihasználni.

Az USA-ban létrehozták az ún. Teljes Információkezelő Rendszert (Total Information Management System, TIMS) és ezen belül az Elosztott Audio Adatrendszert (Distributed Audio Data System, DADS). A rendszert már bemutatták az UNESCO-ban és az IFLA kongresszuson. A DADS az INTERNET hálózaton keresztül érhető el. Az adatbázis szabványos katalógusformátumot használ.

Hogyan őrizzük meg AV-örökségünket? A kérdés már sok projekt tárgya volt, többet közülük az UNESCO is támogatott.

Szakértőket küldtek a fejlődő országokba, s meghirdették a „világ memóriája” nevű projektet, amely a világ kulturális örökségének a megőrzését szolgálja. Az UNESCO 1973-ban az NDK javaslatára egy olyan projektet is indított, amelyik ajánlásokat dolgozott ki a filmek megőrzésére. Ezt követően a Filmarchívumok Nemzetközi Szövetsége 547 archívumot tekintett át, és megállapította, hogy ezeket az ajánlásokat jól hasznosították. A Lumière projekt célja az európai filmörökség megőrzése, ezen belül

- konzerválás, restaurálás
- európai filarchívum létrehozása
- a jelenlegi gyűjteményekről integrált adatbázis létrehozása

– elveszett filmek azonosítása és megkeresése.

Az 1980-as évek elején az IFLA javasolta, hogy az UNESCO-val együtt tartsanak évente kerekasztal-megbeszéléseket. A kerekasztal célja a jelen kulturális örökségének megőrzése, a másolási jogok megállapítása, a képzési lehetőségek biztosítása. Az oktatással kapcsolatban megállapították, hogy nem volt helyes új oktatási formák létrehozása, inkább a meglévő könyvtáros iskolákra kell építeni. Jelenleg egy nemzetközi terminológia összeállításán dolgoznak, mely oktatási célokat is fog szolgálni.

(Tóth Bálintné)

93/288

MCKNIGHT, Cliff: *Electronic journals - past, present... and future?* = *Aslib Proc.* 45.vol. 1993. 1.no. 7-10.p.

Az elektronikus folyóiratok múltja, jelene - és jövője?

Elektronikus folyóirat; Hatékonyság

Sokan úgy gondolták, hogy az elektronikus folyóiratok majd megoldják a papírból készült társaik számos problémáját. Noha már közel 10 éve jelent meg az első elektronikus folyóirattal való kísérlet, a kereskedelmi forgalmú hálózati periodikák száma mégis igen lassan növekszik. A cikk ezért néhány, már befejeződött és folyamatban lévő projekt számbavételével próbálja meg az elektronikus folyóiratok jelenét és jövőjét felvázolni.

Az egyik korai kísérletként a BLEND projekt említhető 1982 tájékaról. A projekt végterméke a *Computer Human Factors* című elektronikus folyóirat volt. Az elkészítés minden munkafolyamata: a cikkek megírása, összegyűjtése, referálása, szerkesztése és kiadása az elektronikus kommunikáció csatornáin zajlott le. A kész cikkekről ezen az úton fejthették ki az olvasók a véleményüket, amelyre a szerzők nyomban válaszolhattak. Ez a lehetőség egy olyan élő szakmai dialógust eredményezett, amelyre a papíralapú kiadványoknál az átfutási idő lassúsága miatt nem volt mód. A folyóirat felhasználását csak a környezet technikai felszereltsége gátolta. Többek között az, hogy az elektronikus példányok csak egy korlátozott egyetemi hálózatról voltak lehív-

hatóak, ahol a terminálok mindig kevésnek bizonyultak.

Egy másik említésre érdemes projektnek, a QUARTET-nek a szerző is aktív résztvevője volt. Az előzőkhöz képest szélesebb célkitűzésként, az információs technológia hatásait vizsgálta a tudományos kommunikációra. A projekt egyik részét alkotta a világ első hipertext elektronikus folyóirata, a HyperBIT, amely a *Behavior and Information Technology* hipertext változata volt. A felhasználói igények szerint a folyóirat teljes szövege kereshető volt a rendszerben. Az igazi újdonságot azonban az egyes cikkek között kialakított kereszthivatkozások jelentették, amelyeket a Guide^{TM} hipertext rendszer kezelte. A szerző a HyperBIT egyetlen fő hátrányaként csak a grafikus feldolgozás hiányát említi.

Pár éve azonban az elektronikus folyóiratok legelterjedtebb megvalósítása a LISTSERV szoftveren alapul. Ebben a megvalósításban a folyóirat rendszeres kiadványának tartalomjegyzékét annotációval ellátva a program automatikusan, elektronikus levélben küldi meg az előfizetőknek. A megrendelők a folyóiratcikkekét ugyancsak elektronikus levélben kérhetik le a LISTSERV-től, amely azoknak teljes állományát archiválja. A széles körű terjesztés érdekében ezeket is csak egyszerű ASCII szöveges file-okban terjesztik.

Elektronikus folyóiratokkal kapcsolatos projektek napjainkban is folynak. Ezekre egyik oldalról az a jellemző, hogy bináris formában már bonyolultabb képeket is képesek közvetíteni. Ez jellemzi például a CORE (Chemistry Online Retrieval Experiment) elnevezésű programot is. Sőt, vannak olyan projektek is, amelyek keretében a nyomtatott folyóiratok megrendelői az elektronikus változatot is megkapják a kiadótól. Ilyen kísérlet folyik pl. a TULIP (The University Licencing Program) keretében, amelyben a résztvevő könyvtárak az Elsevier Science Publishers tudományos folyóiratait kapják meg mindkét formában.

Az elektronikus folyóiratok jövőjét illetően mindenképpen megállapítható - szögezi le a cikk - hogy azok elterjedését már nem igazán a technikai akadályok korlátozzák.

A lassító tényezők többek között inkább a pénzügyekben keresendőek. Például a magas felbontású, színes, grafikus képernyők magas áruk miatt nem egykönnyen elérhetőek a felhasználók nagy többsége számára.

Az elektronikus publikálás külön gondot jelent a szerzői jogvédelem számára is. Hiszen ezek az elektronikus termékek könnyen és gyorsan másolhatók az eredetivel teljesen megegyező formában. Nem véletlen, hogy a nagy kiadók egyelőre ódzkodnak attól, hogy a kiadványaikat elektronikus úton is terjesszék. A jövőben valószínűleg vagy az elektronikus másolásvédelmet kell továbbfejleszteni, vagy a szerzői jog koncepcióját kell újragondolni.

Nem kellőképpen tisztázott továbbá az elektronikus kommunikáció felmerülő telekommunikációs költségeinek térítése sem. Különösen az egyetemek központi költségvetésében nincsenek jelenleg elkülönítve az ilyen jellegű költségek.

Összefoglalásul megállapítható, hogy az elektronikus folyóiratok előtt számottevő technológiai akadályok már nincsenek. Sokkal inkább a pénzügyi tényezőktől és a használók elfogadási készségétől függ, hogy mennyire fognak általánossá válni a tudományos kommunikációban.

(Moldován István)

93/289

KEYLARD, Marc: CD-ROM implementation in developing countries: impacts and pitfalls = IFLA J. 19.vol. 1993. 1.no. 35-49.p.

Res. francia, német és spanyol nyelven.

A CD-ROM telepítés következményei és csapdái fejlődő országokban

CD-ROM; Szolgáltatások

A CD-ROM bevezetése jelentős mértékben befolyásolja a könyvtárak és dokumentációs központok szolgáltatásait. A CD-ROM adatbázisok beszerzése csak az első lépés – a szolgáltatások hatékony megszervezése éppen ilyen fontos. A cikk a CD-ROM-ra épülő szolgáltatások bevezetését és ennek a többi könyvtári szolgáltatásra gyakorolt hatását vizsgálja. A szerző először a CD-ROM néhány csapdáját mutatja be, majd az új szolgáltatás személyzeti, hálózati és marketing-vonatkozásait tárgyalja. A kutatási jelentés eredményei a holland Royal Tropical Insti-

tute (Koninklijke Instituut voor de Tropen, KIT) Ázsia, Afrika, Óceánia és a Karib-tengeri szigetek 28 országában szerzett tapasztalataira épülnek.

(Autoref.)

Lásd még 234, 237, 247, 259, 261, 278, 285-286

Reprográfia, mikrográfia

93/290

ROUYER, Philippe: Photographie et documentation: le point sur la technique = Documentaliste. 28.vol. 1991. 3.no. 150-153.p.

Res. angol nyelven.

Fényképezés és információ: korszerű technikai megoldások

Mikrofilmtechnika

Az általános hiedelemmel ellentétben a mikroformák a digitális technológiák világában is megőrizték hasznosságukat, s nem avultak el. A legújabb fejlesztések nyomán a hordozók igen figyelemre méltó stabilitását és kitűnő reprodukciós minőséget sikerült elérni, s így a színes képek is megfelelően reprodukálhatók mikrofilmen. A szerző felvázolja a mikrofilmezés korszerű módszereit, és felhasználásukat az információs szolgáltatásokban.

(Autoref.)

Lásd még 244

Kommunikációs technikák

Lásd 217, 255, 258

KÖNYVTÁRGÉPESÍTÉS, KÖNYVTÁRÉPÜLET

Könyvtárgépesítés általában

93/291

ARORA, J.: Recent information technologies and their impact on dissemination of information = Ann.Libr.Sci.Doc. 39.vol. 1992. 1.no. 12-18.p. Bibliogr. 17 tétel.

Új információtechnológiák és befolyásuk az információterjesztésre

Információtechnológia; Szakirodalmi szemle [forma]

A számítógépek felhasználása az információtárolásban és -keresésben a 60-as végén kezdődött, amikor a tudományos-műszaki szakirodalom jelentős indexeit és referálólapjait számítógép segítségével kezdték el előállítani. Ezt követte a 70-es évek elején az az időszak, amikor a szóban lévő indexek némelyikét, pl. a *Chemical Abstracts*-et mágnesszalagon is szolgáltatották, kötegelte feldolgozás céljaira. A következő állomást a hetvenes évek közepétől beinduló online szolgáltatások jelentették, majd 10 évvel később megjelentek az első CD-ROM-ok is, amelyek forradalmi szerepe az volt, hogy megszüntették az online kereséssel járó távközlés költségeit.

A szerző összefoglalja azokat az információtechnológiai fejleményeket, amelyek meghatározó szerepet játszottak az információk tárolásában és terjesztésében.

Ami a *mikroprocesszor-technológiát* illeti, az első szilícium-chipek csak néhány összetevőből és áramkörből álltak. Napjainkra a VLSI (very large scale integration) chipek százezernyi komponenst tartalmaznak. A kezdeti 8-bites mikro-számítógépeket 32-bitesekre fejlesztették. A leg-

újabb, a 486-os családba tartozó gépek kétszer-háromszor gyorsabbak, mint a 386-os elődeik.

Az *optikai tároló lemezek* közül legjobban elterjedt CD-ROM több, mint 600 megabájtnyi adat tárolására képes, ami 1000 floppy lemeznek vagy 300 ezer szövegoldalnak felel meg.

A számítógép *input-eszközeinek* fejlődését a lyukkártyától az érintéses képemyőig vagy a hangszintetizáló rendszerekig sokféle technológia határozta meg, amelyek közül érdemes kiemelni az optikai karakterfelismerést (OCR), valamint a legújabb, a mikrofilmet optikai lemezre digitalizáló CIM (Computer input Microfilm) technológiát.

A *számítógép-programokat* vagy szoftvereket a cikk két csoportra osztva tárgyalja, úgymint egyfunkciójú és integrált programcsomagok. Az előbbihez tartoznak a szövegszerkesztők, a táblázatkezelők, a grafikai programok, az asztali kiadványkészítők, az adatbáziskezelők, a vezetési információs rendszerek (MIS) és a távközlési vagy adatkommunikációs programok. Az integrált programcsomagok a felsorolt funkciók közül többet is képesek ellátni, egyetlen keretrendszeren belül.

A *szakértő rendszerek* egy bizonyos szakterület ismeretbázisából és egy olyan keretszoftverből (shell) állnak, amely ezt az ismeretbázist felhasználva és kezelve képes döntéseket hozni, ajánlásokat tenni, diagnózisokat megállapítani.

Az *online adatbázisok* lehetővé tették egyetlen adatbázis megosztását számtalan használó között. Kezdetben ezek főleg bibliográfiai típusúak voltak, de 1986-ra az adatbázisoknak már csak a fele volt bibliográfiai, a többi numerikus, a statisztikai és a teljes szövegű adatfájlok tették ki. Népszerűségüket kissé megingatta, de nem törte le teljesen a CD-ROM adatbázisok megjelenése, amelyek száma ma már 800 körül mozog.

Az online adatbázisokkal kapcsolatban beszélünk kell az *online szolgáltatókról* (host, vendor stb.) is, amelyek vagy az előállító tulajdonosoktól bérlik a felkínált adatbázisokat, vagy a sajátjaikat szolgáltatják. Az adatok továbbítása *telekommunikációs hálózatok* útján történik, amelyek ma már az egész világot behálózzák.

A *videotex* olyan elektronikus rendszer, amely egy terminál segítségével számítógépes, többnyire közhasznú információkat szolgáltat. A videotex interaktív, s megkülönböztetendő az egyirányú *teletex*-től, és a televíziós adások csatornáin képemyő-oldalakat sugárzó *teletext*-től.

A cikk végül a napjainkra már szinte hétköznapivá vált *facsimile átvitelt (FAX)* mutatja be, aminek során egy telefonvonal és egymással kompatibilis gépek segítségével teljes dokumentumok közvetíthetők távoli célállomásokra.

(Novák István)

Lásd még 219

Könyvtárépítés, berendezés

93/292

Public library buildings in Scandinavia = Scand.Public Libr.Q. 26.vol. 1993. 1.no. 4-30.p.

Közkönyvtári épületek a skandináv országokban

Könyvtárépület -közművelődési

A *Scandinavian Public Library Quarterly* az 1993. évi első számát a közkönyvtári épületeknek szentelte. A skandináv könyvtárépületek nemzetközileg is elismertek, ezért sok külföldi tanulmány tárgyát képezik. Főként a megvilágítási megoldások és a tágas belső terek váltják ki a látogatók tetszését, valamint a faanyagok és természetes kövek nagyfokú felhasználása. Mindezek ellenére lehetséges, hogy a szépség érdekében feláldozták e könyvtárak otthonos légkörét.

A könyvtárépületek természetesen a korszerű építészeti megoldások jegyét viselik magukon. Bár az aktuális gazdasági feltételek és értékek befolyásolják őket, nem követik szolgai módon a divatos megoldásokat. Így például a 60-as évek végén és a hetvenes években épült könyvtárakat tágas „nappali szoba” jellegűre építették, amelyekbe a referenz részleg nem illeszkedhetett bele harmonikusan. Ezek főként betonból épültek, az ipari üzemekre jellemző belső megoldásokkal, pl. nyílt mennyezeti átívelésekkel, látható csövekkel és egyéb funkcionális összekötő járatokkal. Ez az időszak különösen jövedelmező volt a padlószőnyeget és acél bútorokat gyártó iparosoknak. Napjainkban azonban már nem építenek ilyen „cipődoboz” könyvtárakat, és megszűnt az a gyakorlat is, hogy a régi épületeket lebontják, és újakat építenek a helyükre.

Ehelyett inkább a régi épületek megóvására, konzerválására helyezik a fő hangsúlyt. Ez a szemlélet jellemző a 80-as évek skandináv könyvtárépítészetére. Példaként a Trondheim-i és a Tonsberg-i új könyvtárépületek említhetők, amelyeket régi kolostorok megmaradt romjaihoz építettek.

A jelen tematikus számból az derül ki, hogy a dán könyvtárak mindig nagy gondot fordítottak a raktári polcok kifejlesztésére és korszerűsítésére, aminek célja az állomány minél előnyösebb kiállítása, bemutatása.

A jelenlegi nehéz gazdasági helyzet ellenére manapság is épülnek könyvtárak a skandináv államokban, bár sokkal lassúbb ütemben. Nemrégiben a legjobb épületterv díját az új malmői városi könyvtár nyerte el. A tervek szerint 1993-ban kezdik meg építését – ha elkészül, a Scandinavian Public Library Quarterly részletesen be fogja mutatni.

93/293

SCHLITT, Gerhard: Universitätsbibliothek Hannover und Technische Informationsbibliothek. Bau- und Umzugsmaßnahmen = ABI-Tech. 13.Jg. 1993. 1.no. 1-11.p.

Res. angol nyelven.

A hannoveri egyetemi könyvtár és a Technische Informationsbibliothek épületbővítésének és költözködésének munkálatai

Átépités; Költözés; Könyvtárépület -egyetemi, főiskolai

1965-ben a hannoveri egyetemi könyvtár és a műszaki könyvtár új épületbe költözött, amelyet úgy terveztek meg, hogy elegendő helyet biztosítson az évszázad végéig. Ez a terv azonban hibásnak bizonyult, s ezért tenni kellett valamit a helyzet javítására. 1966-ban – egy alapos átépítést követően – a hannoveri várkastély volt istállóit jelölték ki a könyvtár számára, 1991-ben megnyitották a Wilhelm-Grunwald épületet, és ugyanebben az évben 850 ezer kötetet szállítottak át egy bérelt raktárépületbe, kb. 4 kilométerre a főépülettől. A cikk ismerteti a tervezés és a megvalósítás munkálatait.

(Autoref.)

Számítógépes könyvtári rendszerek

93/294

BHARGAVA, J.K. - SRIVASTAVA, R.K. - MURTHY, S.S.: SANJAY: an Indian library automation package based on CDS/ISIS = Program. 27.vol. 1993. 1.no. 51-66.p.

SANJAY: egy CDS/ISIS-re alapuló integrált könyvtári rendszer Indiában

File-szervezés -gépi; Integrált gépi rendszer; Szoftver

Indiában A CDS/ISIS 2.3 változatára alapozva egy SANJAY nevű könyvtári rendszert fejlesztettek ki, amely erősen kihasználja a rendszer kínálja ISIS/Pascal programozási lehetőséget, hogy megfeleljen egy modell könyvtár céljainak. A SANJAY-t használva a használó egyidejűleg több adatbázisban kereshet. A program interaktív, menü-rendszerű, használó-barát, s képes egy könyvtár összes rutin-feladatait ellátni. Egy-egy alkalmazáshoz (pl. gyarapítás vagy kölcsönzés) több adatbázist is össze tud kapcsolni. A cikk ismerteti az ISIS 2.3 változatának problémáit, és bemutatja, hogy a SANJAY használatával hogyan lehetett ezeket megoldani. A program alkalmazását egy kormányzati könyvtár esetében tárgyalja.

(Autoref.)

93/295

VUBIS = Vine. 88.no. 1992. 30-36.p.

A „VUBIS” nevű integrált könyvtári rendszer bemutatása

Integrált gépi rendszer

A VUBIS nevű integrált könyvtári rendszer igen sikeres Európában: kb. 200 helyen használják, főleg Belgiumban és Hollandiában. Eredetileg egyetemi könyvtári alkalmazásra fejlesztették ki, de a köz- és szakkönyvtárakban is népszerűvé vált. A rendszer ismertetése az ODIS bv nevű vállalat (a VUBIS marketing-jogainak birtokosa)

által szolgáltatott információk, valamint az ODIS hollandiai hivatalában és az Eindhoven Egyetemen tartott bemutatók alapján készült.

(Autoref.)

Lásd még 276-277, 279

Szakértő rendszerek

93/296

GAUCH, Susan - SMITH, John B.: An expert system for automatic query reformation = J.Am.Soc.Inf.Sci. 44.vol. 1993. 3.no. 124-136.p. Bibliogr.

Szakértő rendszer a keresőkérdés automatikus módosítására

Keresőkép; Online információkeresés; Relevancia; Szakértő rendszer

A keresési jártasság hiánya sok használónak okoz gondot az online keresés során. A használói vizsgálatok azt mutatják, hogy még a gyakorlott keresők is hibás keresőkifejezéseket használnak, és csak ritkán szerkesztik újra a keresőkérdésüket. E probléma megoldására egy szakértő rendszert fejlesztettek ki az online információkeresés támogatására. Ez a rendszer automatikusan újraszerkeszti a keresőkérdést, és relevancia szerint rangsorolja az eredményként kapott találatokat. Miután összehasonlították a szakértő rendszer használatával, a szakértő rendszer használata nélkül, és egy online tezaurus segítségével végzett olvasói kereséseket, a következő következtetésekre jutottak: 1) A szakértő rendszerrel lényegesen kevesebb keresőkérdésre volt szükség a releváns tételek megtalálásához, mint anélkül, illetve mint az online tezaurusszal. 2) A szakértő rendszer használata nagyobb keresési pontossághoz vezetett, mint az önálló keresés. A keresés teljességét illetően nem volt lényeges különbség a háromféle keresési mód között. 3) A szakértő rendszer a releváns tételeket mindig az irrelevánsak elé rangsorolta.

(Autoref.)

Lásd még 250

93/297

HARDING, Jean - MARTIN, Gillian: Shareware database management software: an assessment of its usefulness to information officers in small voluntary sector organisations in the UK = Program. 27.vol. 1993. 1.no. 37-50.p. Bibliogr. 7 tétel.

Nyílt terjesztésű szoftverek (shareware) könyvtári adatbáziskezelésre: hasznosságuk értékelése kisebb brit közösségi tájékoztatási szervezetek számára

Információkeresési rendszer értékelése; Közérdekű tájékoztatás; Szoftver

A szűk költségvetéssel rendelkező kisebb közszolgálati szervezetek gyakran nem engedhetik meg maguknak, hogy költséges szoftveket vásároljanak, s lehet, hogy nincs is szükségük ezeknek a termékeknek a teljes „fegyvertárára”. Igen nagy mennyiségű olcsó szoftver kerül forgalomba „shareware” formájában, ezeket azonban – különféle okok miatt – nem nagyon használják az Egyesült Királyságban. A jelen cikk annak a projektnek az eredményeit közli, amely a shareware hasznosságát vizsgálta kisebb közszolgálati intézmények számára. Olyan megbízható programokat kívántak felderíteni, amelyek az alapvető információkeresési funkciókon kívül jól használhatók ajánló bibliográfiák, címjegyzékek készítésére is. A következő szoftveket vizsgálták: 3by5, Business Librarian, File Express, Freefile, Instany Recall és PC-File 5. A gyakorlatban négy program hasznosságát tesztelték két intézményben (National Self-Help Support Centre és Women's Nutritional Advisory Service), és ennek eredményeit ismertetik.

(Autoref.)

93/298

VISSCHEDIJK, Ankie - GIBB, Forbes: Unconventional text retrieval systems = Online CD-ROM Rev. 17.vol. 1993. 1.no. 11-23.p.

Nem hagyományos szöveges információkeresési rendszerek

Információkeresési rendszer értékelése; Szoftver

A cikk néhány nem hagyományos információkereső rendszert mutat be és értékeli, különös tekintettel a kereskedelemben hozzáférhető termékekre. Ezek a kifinomított rendszerek azzal tudnak többet a hagyományos információkeresési rendszereknél, hogy speciális szoftverek és hardverek segítségével megnövelik a keresési sebességet, a funkciókészletet, valamint a keresés pontosságát és teljességét. A bemutatott szoftver-termékek a következők: AIDA, CLARIT, Metamorph, SIMPR, STATUS/IQ, TCS, TINA és TOPIC. A hardver-rendszerek: CAFS-ISP, Connection Machine, GESCAN, HSTS, MPP, TEXT-RACT, TRW-FDF és URSA.

(Autoref.)

93/299

ROWLEY, J.E.: Selection and evaluation of software = Aslib Proc. 45.vol. 1993. 3.no. 77-81.p.

A szoftver kiválasztásának stratégiája, értékelésének kritériumai

Szoftverválasztás

A szerző a programcsomagok kiválasztásának és értékelésének két szempontját tekinti át: az értékelés és kiválasztás stratégiáját, és a kiválasztás kritériumait. A programcsomagok értékelését és kiválasztását egy projektnek kell tekinteni. A megfelelő stratégiát az információs rendszerek módszertanára lehet alapozni. A projekt fő állomásai a következők: a célok meghatározása, az opciók értékelése, definíció, kiválasztás és konfiguráció-tervezés, telepítés, értékelés és karbantartás. E folyamat fontos tényezője a rendszertől elvárt jellemzők írásbeli rögzítése. A választást megfelelő kritériumoknak kell szabályozniuk. Általános kritériumnak tekinthetők a költségek, a termék eddigi „pályafutása”, a kifejlesztő, a forgalmazó, a segítségnyújtás, karbantartás mikéntje, a szükséges technikai megfontolások és a kompatibilitás, a könnyű

használat, az interfészek és az integráció. A speciális programcsomagokra ezen kívül speciális kritériumokat is meg kell határozni. A cikk egy kritériumjegyzéket is közread, adatbáziskezelő szoftverekre.

(Autoref.)

93/300

RAMAIAH, C.K.: Is hypertext a more flexible teaching tool for education? = Ann.Libr.Sci.Doc. 39.vol. 1992. 1.no. 1-8.p. Bibliogr. 20 tétel.

Mennyire alkalmas a hiperszöveg oktatásra?

Hiperszöveg; Oktatás -számítógéppel

Az emberi gondolkodás alapvetően nem sorbarendezett, csak az írás megjelenése óta kényszerültek arra az emberek, hogy mondanivalójukat egymásutáni gondolatokba rendezzék, sorbafűzzék. A hiperszöveg elve az emberi gondolkodás mintájára épül. A szövegek nem szekvenciális (nem egymásutáni) kezelését teszi lehetővé a szövegek közötti ún. hiperszövegkapcsolatok megteremtésével.

A hiperszöveg koncepciója Dr. Vannevar Bush-tól, Roosevelttől tudományos tanácsadójától származik, 1945-ből. Az ötletből számítógépes programot Douglas C. Engelbart készített, aki az 50-es években fejlesztette ki az „Online System (NLS)”-nek nevezett rendszerét. A rendszer elterjesztése és a „hiperszöveg” szó megalkotása (1965) Theodor H. Nelsonnak volt köszönhető.

Bár a hiperszöveg ötlete és a hozzá való szoftverek már régóta létrejöttek, az alkalmazások igazából csak az utóbbi öt évben váltak népszerűvé. Ez sokban köszönhető volt annak, hogy az Apple Computers által kifejlesztett HyperCard szoftver ingyenesen megszerezhetővé vált. A szöveget kezelő hiperszöveg rendszerek mellett megjelentek az egyéb típusú információt (álló- és mozgó grafika, videó, hang, zene) is feldolgozó ún. hipermédia rendszerek is.

A hiperszöveg rendszerek jelentős sajátossággal bírnak a szöveges információk kezelése terén. A kapcsolatoknak köszönhetően az adott dokumentum a szerző vagy a szerkesztő által tetszőlegesen struktúrában kezelhető. Egy-egy adott szövegrészt gyorsan, különböző utakon is

el lehet érni. Ezekből a tulajdonságaiból következik, hogy a felhasználók gyorsan tudnak mozogni a dokumentumokban. Különleges előnyük, hogy a felhasználók aktívan használhatják ezeket a rendszereket, módosítva vagy bővítve a szövegrészeket, saját gondolatmenetnek megfelelő kapcsolatokkal kiegészítve azokat. Így ezek a dokumentumok jobban illeszkednek az emberi gondolkodás természetes folyamatához, segítve a megértést.

A hiperszöveg előnyeiből következően egyre népszerűbb eszközzé kezd válni az oktatásban is. A már eddig is alkalmazott számítástechnikai oktatási eszközök (pl. a szakértő rendszerek) mellett a multimédia és a hiperszöveg a legújabbak közé tartozik.

A szerző számos egyetemi példát hoz fel a hiperszöveg előnyös hatásainak bizonyítására. A Brown University, a University of Southern California vagy a University of Toledo csak néhány a felsoroltak közül, ahol a legkülönbözőbb tantárgyak oktatásában dolgoztak ki hiperszövegrendszereket. A hallgatók mindenhol kedvezően fogadták az új oktatási eszközöket.

A hiperszövegek használatának előnyei többek között abban mutatkoztak meg, hogy

- ösztönözte a hallgatókat az elemző gondolkodásra a különböző ismeretek összekapcsolásával,

- elősegítette az egyes tudáselemek többféle megközelítését,

- támogatta a hallgatók íráskészségét azzal, hogy lehetőséget adott jegyzetek, gondolatok hozzáfűzésére a szövegekhez, saját összefüggések kiépítésére,

- az oktatók számára megkönnyítette a közös munkát a különböző szövegek hatékony egybeszerkesztésével,

- lehetővé tette a gyorsan változó ismeretek naprakészen tartását a könnyű javítási, módosítási lehetőségekkel.

Az előnyei mellett azonban a hátrányait sem szabad figyelmen kívül hagynunk. A rossz formai szerkesztés, a pontatlan vagy erőltetett kapcsolatok kezelhetetlenné tehetik a szövegeket, nehezíthetik az anyag megértését.

A legfőbb probléma azonban a nagyterjedelmű anyagoknál fordulhat elő, ahol a bonyolult szerkesztés következtében a felhasználók „elveszhetnek” a kapcsolatok sűrűjében.

Összefoglalásul a hiperszöveg az elmúlt néhány évben már komoly hatást gyakorolt az ok-

tatásra és a tudományos kutatásra, és a jövőben valószínűleg csak még nagyobb szerepet fog kapni a különböző oktatási és információszerzési eszközök között.

(Moldován István)

Lásd még 234, 250, 278, 303

Elektronikus könyvtár

93/301

LAPELERIE, François: De la fiolle au goutte à goutte: réponse a Denis Varloot accompagnée de quelques réflexions sur l'avenir des bibliothèques = Documentaliste. 28.vol. 1991. 4/5.no. 177-186.p. Bibliogr. 58 tétel.

Res. angol nyelven.

Válasz Denis Varloot cikkére (Documentaliste, vol.28. no.1.) a könyvtárak jövőjéről

Előzményét lásd: 91/370

Információtechnológia; Jövő könyvtára

Egy régebbi cikkben (Documentaliste, 28.vol. 1991. 1.no.) Denis Varloot ismertette elképzeléseit a jövő könyvtáráról. Ezek szerint bizonyos gyökeres újítások át fogják alakítani a könyvtári szolgáltatásokat, és a holnap könyvtára – egy nemrég még irreálisnak tűnő „alkímia” következtében – képes lesz az információkat szabadon és könnyedén terjeszteni. A jelen cikk szerzőjének véleménye szerint azonban Varloot túlértékeli a technikai haladást, mialatt elkerül néhány alapvető és még mindig megválaszolatlan kérdést: milyen igényeket kell egyáltalán kielégíteni? Milyen fajta információkat kell terjesztenünk, s milyen formában? Lapelerie ismerteti saját – kevésbé „fényes” – előrejelzését a könyvtárosok új szerepéről és a jövő könyvtáráról. Ez bizonyára újabb reakciókat vált ki a szakma részéről – Denis Varloot már e cikk keretében közreadja választát.

(Autoref.)

93/302

ARNOLD, Kathryn - COLLIER, Mel - RAMSDEN, Anne: ELINOR: the Electronic Library project at De Montfort University Milton Keynes = Aslib Proc. 45.vol. 1993. 1.no. 3-6.p.

Az ELINOR, a De Montfort Egyetem (azelőtt Leicester Polytechnic) Milton Keynes-i campusának elektronikus könyvtára - tervezet

Egyetemi könyvtár; Elektronikus könyvtár; Tervezés

1990 novemberében a Leicester Polytechnic (később De Montfort University) felsőoktatási pályázatot nyert egy új campus létrehozására. Az új egyetem - De Montfort University Milton Keynes - számára 8 hónapon belül felépítették az épületeket, oktatókat és hallgatókat toboroztak.

Ez a fejlesztés jó példája volt a kormányzat felsőoktatási politikájának, amely a következő évtizedben 50%-kal tervezi növelni a hallgatók létszámát. A felsőoktatás jelenlegi fejlesztése azonban lényegesen eltérő, jóval szűkösebb pénzügyi feltételek között zajlik, mint a 60-as vagy 70-es években. Ezért a De Montfort University stratégiai tervében az új egyetem létrehozása egy több egyetemet átfogó felsőoktatási intézményi hálózat részeként foglalt helyet. Különösképpen ügyeltek arra, hogy a nagyobb hallgatói létszám következtében befolyó jövedelmeket hatékonyan használják fel.

Az egyetemi könyvtárakra már eddig is jellemző volt, hogy magas szinten automatizáltak és információszolgáltatásuk jelentős része elektronikus formában zajlik. A Milton Keynes egyetemen az „Electronic Library” projekt keretében azonban a tanítás és a tanulás számára szükséges információkat alapvetően elektronikus formában tervezték rögzíteni. Ebből következően a hozzáférés nem korlátozódott a könyvtár fizikai helyéhez, hanem a felhasználók bárhol szerezhettek be információkat igényeik szerint. Felismerték, hogy a jövőben a felsőoktatásban is eltolódik a hangsúly az elektronikus információforrások felé, ezért a hagyományos könyvtári szolgáltatások már csak részben tudják kielégíteni az oktatás jövőbeni információs igényeit. Természetesen azonban az elektronikus könyvtár nem fejlődhet a kiadók és a könyvkereskedelem támogatása nélkül. A kiadók is

egyre inkább érzékelik azt a kényszert, amelyik az elektronikus források létrehozásának irányába hat.

A projekt fő célkitűzése öt év alatt egy teljes elektronikus könyvtár kialakítása volt. Ennek elérése érdekében többek között a megfelelő munkaállomásokat, hálózatot kellett kialakítani; megállapodásokat kötni a szerzői jogokról; alkalmas ellenőrző, költségelszámoló rendszert létrehozni; tanfolyamokat szervezni és tájékoztató anyagokat készíteni.

A felsőoktatásban egyre inkább egy olyan hallgató-orientált oktatási tendencia bontakozik ki, amelyik a forrásokra alapozott kutatás-orientált tanulást ösztönzi. Az elektronikus könyvtár ezt a tendenciát kétségkívül hatékonyabban képes támogatni, mint a hagyományos könyvtár.

A napjaink információrobbanásával előálló hatalmas információtömeggel egy hagyományos könyvtár már képtelen megbirkózni. Ezzel a változással csak az információk elektronikus formában való tárolása, visszakeresése és közvetítése képes szembenézni.

A hallgatók említett létszámnövelési tervei a hagyományos könyvtárra vonatkozóan jelentős bővítési, építési követelményeket jelentenek. Ez a teher szintén jelentősen csökkenthető a távolról használható, falak nélküli elektronikus könyvtár kialakításával.

Az elektronikus könyvtár kialakításának munkái hivatalosan 1992. március 1-én kezdődtek meg, amelyek a feltételek meghatározásából, egy kísérleti üzemmód kialakításából és a kiadókvaló tárgyalásokból álltak. A technikai hátteret az intelligens munkaállomásokon kívül többek között optikai lemez olvasók, lézer printerek, magas felbontású színes képernyők, szkennerek és képfeldolgozó berendezések jelentették.

Az elektronikus könyvtár kialakításáról már sok szó esik szakmai körökben, és számos programmal is lehet találkozni, amelyek ennek részleges megvalósítását célozzák. Ez a próbálkozás azonban azzal hívta fel magára a figyelmet, hogy egy átfogó elektronikus könyvtár kialakítására tett egy jól megszervezett kísérletet.

(Moldován István)

93/303

POULTER, Alan: Towards a virtual reality library = Aslib Proc. 45.vol. 1993. 1.no. 11-17.p. Bibliogr. 21 tétel.

A „virtuális realitású” könyvtár felé; az online katalógusban való többszempontú keresés és a szabadpolcos böngészés összekapcsolásának technikai lehetőségei

Böngészés; Hiperszöveg; Online katalógus; Prognózis

A szerző azt állítja, hogy az online katalógusok jelenlegi generációja nem felel meg az alapvető használói elvárásoknak az információkeresés tekintetében. Miután röviden megvizsgálja a „virtuális realitás” fogalmát és az ehhez kapcsolódó technológiai követelményeket, egy gyökeresen új formájú online katalógussal ismertet meg, amelyet „virtuális könyvtár”-nak nevez. A használó egy információs térben (valóságosnak tűnő könyvespolcok között) böngészik, ahol számítógép vezéri az egyes művek fizikai megjelenését és a polcokon való elhelyezkedését. Részletesen tárgyalja a virtuális könyvtár formáját, működését és felépítését. A virtuális könyvtár fogalmát ezután olyan információforrásokra alkalmazza, amelyeknek vagy egyáltalán nincsen fizikai helye, vagy az olyan, amely nem elérhető a felhasználók számára.

(Autoref.)

KAPCSOLÓDÓ TERÜLETEK

Kiadói tevékenység

Lásd 275

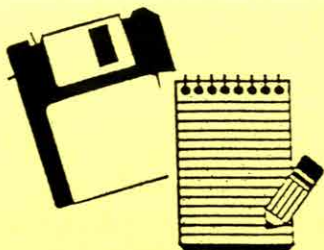
Az ismertetett cikkek forrásai:

- ABI-Tech. – ABI-Technik (DE)
Alexandria – Alexandria (GB)
Am.Libr. – American Libraries (US)
Ann.Libr.Sci.Doc. – Annals of Library Science and Documentation (IN)
ARBIDO-R. – ARBIDO-Revue (CH)
Aslib Inf. – Aslib Information (GB)
Aslib Proc. – Aslib Proceedings (GB)
Audiov.Libr. – The Audiovisual Librarian (GB)
Austr.Libr.J. – The Australian Library Journal (AU)
Bibl. für Alle – Bibliothek für Alle (DE)
Bibliografiá – Bibliografiá (RU)
Bibliotekarz – Bibliotekarz (PL)
Bibliotheksdienst – Bibliotheksdienst (DE)
Buch Bibl. – Buch und Bibliothek (DE)
Cat.Classif.Q. – Cataloging and Classification Quarterly (US)
Coll.Res.Libr. – College and Research Libraries (US)
Collect.Manage. – Collection Management (US)
Documentaliste – Documentaliste (FR)
El.Libr. – The Electronic Library (I)
IFLA J. – IFLA Journal (I)
Int.Classif. – International Classification (I)
Int.J.Inf.Libr.Res. – International Journal of Information and Library Research (I)
Int.J.Inf.Manage. – International Journal of Information Management (I)
Interlend.Doc.Supply – Interlending and Document Supply (GB)
J.Am.Soc.Inf.Sci. – Journal of the American Society for Information Science (US)
Kirjastolehti – Kirjastolehti (FI)
LIBER Q. – LIBER Quarterly (I)
Libr.Arch.Secur. – Library and Archival Security (US)
Libr.J. – Library Journal (US)
Libr.Rev. – Library Review (GB)
Libr.Trends – Library Trends (US)
Microcomp.Inf.Manage. – Microcomputer for Information Management (US)
Nachr.Dok. – Nachrichten für Dokumentation (DE)
Naučn.Teh.Bibl. – Naučnye i Tehničeskie Biblioteki (RU)
Online CD-ROM Rev. – Online and CD-ROM Review (GB)
Probl.Inf.Doc. – Probleme de Informare si Documentare (RO)
Program – Program (GB)
Scand.Public Libr.Q. – Scandinavian Public Library Quarterly (Sx)
Ser.Libr. – The Serials Librarian (US)
Spec.Lib. – Special Libraries (US)
Vine – Vine (GB)

Kérések a Könyvtári Figyelő szerzőihez, közreműködőihez

- ♦ Lapunk a könyvtár- és tájékoztatásügy elméleti és gyakorlati kérdéseivel, a külföldi könyvtárügy legfontosabb eseményeivel, kutatási eredményeivel, valamint szakmai kiadványok bemutatásával foglalkozó gyakorlati és elméleti megközelítésű írásokat vár közlésre.
- ♦ Ha önnek már van készen kézirata, vagy tervezi, hogy írna valamely Önnek fontos, s lapunk profiljába illeszkedő témáról, vegye fel szerkesztőségünkkel a kapcsolatot. Szívesen fogadjuk az általános érdeklődésre, megfontolásra számot tartó írásokat a következő műfajokban: tanulmányok, tömörítések, szemlék, referátumok, könyvismertetések, hírek, beszámolók.
- ♦ A terjedelmet és a határidőt a szerkesztőségünk a szerzőkkel közösen határozza meg.
- ♦ További kéréseink: a tanulmányokat – ha lehet – tagolják alcímekkel, a hivatkozásokat számozzák meg és az írás után Irodalom cím alatt sorolják fel. A tanulmányokhoz szíveskedjenek mellékelni egy 10 mondatos tartalmi összefoglalást is az idegen nyelvű rezümékhez.
- ♦ Mivel lehetőségeink korlátozottak, ezért ábrákat, illusztrációkat csak feltétlenül szükséges esetben tudunk közölni és kizárólag jó minőségű, tónusos, másolásra alkalmas minőségű illusztrációt, ábrát tudunk elfogadni.
- ♦ Ha A/4-es papíron küldi a kéziratot, egyetlen kérésünk, hogy jól olvasható, áttekinthető legyen az írás és ne legyen sűrűn gépelve.
- ♦ IBM PC-n futtatható szövegszerkesztővel készült kéziratot is elfogadunk. Ebben az esetben kérjük, hogy vagy 3,5, vagy 5,25-ös floppy lemezt küldjenek, s mellékeljék a cikk nyomtatott változatát is. Az adatállományokat szíveskedjenek ASCII kódban elmenteni. A lemezt visszaküldjük.
- ♦ A beérkezett kéziratok sorsáról a szerkesztőség rövid időn belül tájékoztatja a szerzőket. Kérjük, ne feledjék a kéziratra ráírni a nevüket, a munkahelyi és a lakáscímüket, valamint a telefonszámukat.

Köszönettel

a lap szerkesztői

ÁRA: 180,-Ft

**Hirdessen a
Könyvtári Figyelőben!
Közlés megállapodás
szerint.
Érdeklődni lehet a szer-
kesztőség címén és tele-
fonján.**

**Contents and summaries
in English**

**Inhalt und
Zusammenfassungen
in deutscher Sprache**

A következő szám tartalmából:

Szex a könyvtárban - A UAP és a cenzúra

Képviselői tájékoztatás

Amit a UNIMARC-ról tudni érdemes

A távoktatásról

From the contents

Activities and development of the Metropolitan Ervin Szabó Library

How do libraries adapt themselves to changes?

Jobhunting, or...

Bibliographic control of fiction

Aus dem Inhalt

Tätigkeit und Entwicklung der Hauptstädtischen Ervin Szabó Bibliothek

Wie adaptieren sich die Bibliotheken zu den Umwandlungen?

Stellenjagd, oder...

Bibliographische Kontrolle der Belletristik